

БИБЛИОТЕКЕ И ИДЕНТИТЕТ 4

Зборник радова

БИБЛИОТЕКЕ И ИДЕНТИТЕТ 4

ЗБОРНИК РАДОВА
СА НАУЧНОГ СКУПА ОДРЖАНОГ
24. И 25. МАЈА 2023. ГОДИНЕ
У ПАНЧЕВУ И БЕОГРАДУ

Главни уредник

Проф. др Гордана Стокић Симончић

Одговорни уредник

Горан Траиловић, библиотекар саветник

Панчево – Београд

2025

НАУЧНИ СКУП БИБЛИОТЕКЕ И ИДЕНТИТЕТ 4

Програмски одбор

Проф. др Гордана Стокић Симончић (председник)

Проф. др Радивој Радић

Проф. др Бојан Ђорђевић

Проф. др Гордана Рудић

Проф. др Жељко Вучковић

Др Жарко Војновић, научни сарадник

Др Бранка Драгосавац, научни сарадник

Др Драгана Сабовљев

Др Биљана М. Ђурашиновић

Др Елизабета Георгиев

Почасни чланови Програмског одбора

Проф. др Десанка Стаматовић

Раденко Јевтић

Организациони одбор

Проф. Горан Траиловић, библиотекар саветник (председник)

Проф. др Гордана Стокић Симончић (члан из Програмског одбора)

Дипл. филолог Немања Ротар

Дипл. правник Дејан Боснић

Мср Анђела Стошић

Мср Милица Ђурђев

Мср Гордана Радошевић

Мср Жаклина Виторовић

Рецензенти

Проф. др Жељко Вучковић

Проф. др Гордана Стокић Симончић

Доц. др Милош Утвић

Др Бранка Драгосавац, научни сарадник

Др Драгана Сабовљев

Извршни организатор Научног скупа је Градска библиотека Панчево.

Одржавање Научног скупа подржали су Министарство науке,
технолошког развоја и иновација Републике Србије, Град Панчево и
Филолошки факултет Универзитета у Београду.

Б ГРАДСКА
БИБЛИОТЕКА
ПАНЧЕВО

САДРЖАЈ

Гордана Стокић Симончић, Предговор	5
--	---

УЗ ПЛАКЕТУ ЧИТАЛИШТА

Весна Петровић, Реч и књига – храна духа: Пројекат „Каталог библиотека фрушкогорских манастира”	9
--	---

КЊИГА И БИБЛИОТЕКЕ

Гордана Љубановић, Писци млетачког културног круга у дигиталној библиотеци Будве . .	19
Јелена Ђоновић, Куда и како даље? Перспективе идентитета „малих“ библиотека (на примјеру библиотеке у Херцег Новом)	33

ИСТОРИЈА КАО БИОГРАФИЈА

Драгана Сабовљев, Филип Крчмар, Павле Зубковић: библиотекар и архивиста на судару епоха (1944–1953/7)	55
Марија Петковић, Риста Одавић – допринос развоју српске културе	75
Ивана Тодоровић, Допринос Ане Церанић развоју библиотечарства: простори и опремање библиотека у Србији	86
Катарина Д. Јаблановић, Милоје Радовић – портрет децјег библиотекара	99

ИНСТИТУЦИЈЕ КУЛТУРЕ У МИРУ И РАТУ

Бојан Ђорђевић, Судбина установа културе под окупацијом (на примеру Народног музеја и Народне библиотеке у Првом светском рату)	113
Биљана М. Ђурашиновић, Библиотека Министарства иностраних послова Краљевине Југославије	123
Оливера Мијаиловић, Св. Ћирило и Методије, крсна слава Ресавске библиотеке у Свилајнцу: пример очувања и неговања културног идентитета	135
Теодора Трајковић, Библиотека Музиколошког института САНУ	148

БИБЛИОТЕКАРСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Гордана Стокић Симончић, Анђела Стошић, Школовани библиотекари: професионалне могућности и избори	161
Гордана Рудић, Данка Ивошевић, Информатика у студијским програмима библиотекарства	176
Елизабета Георгиев, Библиотекарско образовање у Републици Бугарској.	193
Драгослава Родаљевић, Бојана Маринчић, Биљана Давидовски, Улога стручног усавршавања у унапређењу библиотечко-информационих услуга Златиборског округа	206
Именски регистар	227

ПРЕДГОВОР

Док се увелико врше припреме за одржавање Научног скупа *Библиотеке и идентитети* 5 (Панчево, 23–24. маја 2025) стручна јавност у прилици је да се упозна са дOMETИМА претходног, одржаног у Панчеву и Београду 24. и 25. маја 2023. године. Организатори, Градска библиотека Панчево и Филолошки факултет, тада су угостили 34 излагача. У одговору на теме скупа, 26 излагања донело је биографије знаменитих библиотекара и културних делатника о чијем се животу и професионалном доприносу до тада мало писало, историјате институција културе (библиотека, архива, музеја) у рату и миру, примере очувања и неговања културног идентитета у библиотекама. Други дан скупа био је посвећен библиотекарском образовању, а овом темом обележено је 60 година од оснивања прве катедре за библиотекарство на Универзитету у Београду (1963) и у Србији уопште.

Сразмерно велико интересовање за скуп који је био уско профилисан ипак се једва примети по броју радова које доноси овај зборник: од 20 пристиглих текстова, након рецензирања, у *Библиотеке и идентитети* 4 уврштено је 14. Поделени су у четири тематске целине, *Књига и библиотеке*, *Историја као биографија*, *Институције културе у миру и рату*, *Библиотекарско образовање*, а обухватају широк временски распон од 17. века до наших дана. Претходи им текст посвећен пројекту „Каталог библиотека фрушкогорских манастира“, који је 2023. награђен Плакетом *Читалишта* за допринос историјским истраживањима у библиотекарству.

Педесетак радова који су од 2018. године објављени у зборницима са научних скупова под називом *Библиотеке и идентитети* потврђују интересовање стручне јавности за историјске теме, али и то да оне нису ни приближно исцрпљене. Библиотекари-истраживачи се, на пример, у готово незнатном обиму баве савременом историјом или историјским синтезама. Стога би требало да мајска окупљања у Панчеву још дуго буду подстицај онима који, обрађујући историјске теме, учвршћују темеље професионалног идентитета библиотекара на српском културном простору.

У Београду, 20. марта 2025.

проф. др Гордана Стокић Симончић

УЗ ПЛАКЕТУ
ЧИТАЛИШТА

РЕЧ И КЊИГА – ХРАНА ДУХА ПРОЈЕКАТ „КАТАЛОГ БИБЛИОТЕКА ФРУШКОГОРСКИХ МАНАСТИРА”

Постојање библиотека се темељи на потреби човека да прикупља и чува оно што сматра важним. О библиотекама се често говори као о храмовима књиге, или *temoria mundi* – памћењу света, што оне, између осталог, и јесу, јер чувају забележена људска искуства. Оне имају мисију промоције писане речи јер је једно од основних начела библиотекарства да: „чува и преноси велико културно благо земље и света, настало као плод рада многих генерација”. Кроз векове се мењао изглед библиотека, облик књиге, распоред грађе на полицама, као и обим грађе који библиотека поседује, али циљ је остао исти, одговор на духовне и интелектуалне потребе човечанства. Српско средњовековно рукописно наслеђе, бројни сачувани рукописи, преписи и верзије старих текстова потврђују претпоставку да су манастирске библиотеке, почев од 12. века, биле значајна средишта културног живота. Оне су од најстаријих дана својим садржајем морале да задовоље најнужније литургијске потребе, па је збирка обухватала најмање 12 књига. Библиотеке су планиране већ приликом оснивања манастира, о чему сведоче подаци записани у типичима Светог Саве. У *Карејском шийику* из 1199. године прописан је посебан режим за књиге у манастиру и проглашено начело неотуђивости манастирских књига, а у *Хиландарском шийику* упоредо са другим литургијским предметима, помиње се прилагање књига приликом оснивања манастира.

У Срему се за књигу знало и у раном средњем веку, када су хришћански мисионари Солунци, браћа Ђирило и Методије, творци словенског писма и првог књижевног језика, са собом донели преведене богослужбене књиге. У 15. веку, после пада Смедерева, српски деспоти долазе у Срем, граде манастире и цркве, обнављају и чувају стару књижевност и утиру пут једној новој, која траје и данас. Фрушкогорски манастири постају места духовности и писмености у којима се чувају и преписују књиге. Међу фрушкогорским манастирима – Хопово, као књижевни и преписивачки центар, заузимао је једно од првих места. Стеван Герлах, учени протестантски проповедник, у свом *Дневнику* у другој половини 16. века забележио је да је од младог српског протопопа Лазара у Београду сазнао да „они у Београду немају никакве школе, већ да уче читати и писати преко Саве у Угарској у Манастиру св. Николе, званом Хопово”. У Хопово је 1757. године дошао Доситеј Обрадовић, где се и замонашио и у њему остао 3 године. У богатој хоповској библиотеци поред богословских дела налазио се и добар број световних књига. И Крушедол – деспотски манастир, или како га називају „деспотска обитељ”, „лавра”, па и „царска обитељ”, био је један од главних књижевних центара. У њему

су се преписивале и писале књиге. Крушедолска библиотека била је богата рукописним и штампаним књигама. У манастиру је 1591. писан *Поменик манастира Крушедола*, а 1662. године *Служба и акаџисџи свецима*. Ту је чувано 7 старих црквених штампаних руских књига, које је игуман Амфилохије донео 1651. из Русије. Шишатовачка библиотека некада је била чувена по својим старим рукописним и штампаним књигама. Чувен је био такозвани *Шишатовачки ајосџол*. Овај рукописни апостол на пергаменту написао је јеромонах Дамјан 1324. у граду Ждрелу код Пећи. У Шишатовцу је од 1812. до 1824. године био архимандрит Лукијан Мушицки, писац *Гласа харфе шишатовачке*. После пада Србије, 1813. године, боравио је у Шишатовцу, код Мушицког, Вук Стефановић Караџић, где је забележио вредне народне песме од својих најдаровитијих певача гуслара Филипа Вишњића и Тешана Подруговића. Манастирска библиотека у Привиној Глави имала је неколико вредних србуља. Посебно треба истаћи да је у Раковцу 1700. године начињен нови препис *Душановој законика*, а 1714. године написан познати *Раковачки рукописни србљак*. У манастиру Беочину чувало се рукописно четворојеванђеље, које је 1560. године писао презвитер Цветко из села Годијева, затим једно српскословенско јеванђеље са минијатурама из 17. века. Фрушкогорске манастирске библиотеке делиле су историјску судбину српског народа и не ретко на згариштима старих настајале су нове. После погрома током Другог светског рата и вишедеценијског урушавања њихових, више или мање очуваних остатака, под притиском идеолошких предрасуда, оне оживљавају тек са променом укупне друштвене климе у последњим деценијама 20. века.

Управо због тога, циљ пројекта Каталог библиотека фрушкогорских манастира јесте формирање библиотека, стручна обрада библиотечке грађе која се налази у манастирима, богаћење фондова поклонима, штампање публикација, те заштита и дигитализација рукописне и старе и ретке књиге.

Пројекат је осмишљен 2009. године, поводом прославе 500 година манастира Крушедола. Први програм била је изложба „Библиотеке фрушкогорских манастира“ постављена у Српској читаоници у Иригу, а на Сабору библиотекара Срема. У оквиру саборских свечаности одржан је стручни скуп у Градској библиотеци „Атанасије Стојковић“ у Руми са темом „Манастирске и црквене библиотеке“, штампан је зборник радова са овога скупа у издању Православног богословског факултета у Београду и Градске библиотеке у Руми. Тада је започела интензивнија сарадња библиотекара Срема и манастира на стручном уређењу њихових библиотека по правилима савременог библиотечког пословања.

Посебан значај Пројекта огледа се у попису рукописних и старих штампаних и рукописних књига.

Пројекат се реализује у фазама:

1. инвентарисање, класификација и адекватан смештај библиотечких фондова у постојећим библиотекама,
2. формирање нових манастирских библиотека,
3. унос књига у БИСИС базу података. Библиографски опис у узајамној бази садржи у себи и предметне и стручне ознаке као и локацијске податке и тиме библиотека истовремено добија ауторски, предметни и стручни каталог,

4. штампање публикација: зборници радова са одржаних стручних скупова, монографије и каталози,
5. дигитализација и заштита старе и ретке књиге и
6. представљање овог типа библиотека у културној јавности (организовање стручних скупова, предавања и посете библиотекара из других региона, прилози у штампи и е-медијима...).

Изузетно добра сарадња остварена је са архимандритом Стефаном, игуманом манастира Велика Ремета. У овом манастиру је стручно уређена прва библиотека. Стручни рад у библиотеци започет је 2010. године, када је књижни фонд бројао мање од 1200 књига. Књиге су физички обрађене, инвентарисане и класификоване по УДК систему. Обезбеђени су адекватан простор и опрема, те је библиотека отворена октобра 2011. године. Учесници Сабора библиотекара Срема били су први гости, који су библиотеци поклонили 412 књига. Године 2013. започета је електронска обрада монографских публикација у БИСИС-у. Захваљујући дародавцима на крају 2024. године у својим фондовима ова библиотека има: 7237 књига, 32 наслова часописа, 445 аудио касета, 54 видео снимка из живота манастира, 168 CD-ова, 196 DVD-ијева (46 на руском језику) и е-базу од 2145 записа.

Следећа библиотека која је стручно уређена налази се у манастиру Мала Ремета. У библиотеци се поред 2168 књига, 9 наслова часописа чува и 8 рукописних књига које су писали монаси из манастира Раче на Дрини, а који су једно време боравили у овом манастиру. Поред рукописних књига у библиотеци налази се и 95 старих и ретких књига које су стручно обрађене. Српска читаоница у Иригу организовала је 2018. године у манастиру Мала Ремета стручно предавање на тему: „Средњовековна дворска библиотека у 'расејању' – библиотека деспота Ђурђа Бранковића”, које је одржала Марина Лазовић, директор смедеревске библиотеке.

Скуп је благословио и њему је присуствовао епископ сремски господин Василије и том приликом истакао је важност Пројекта који се од 2015. године реализује под окриљем Српске читаонице у Иригу.

Манастир Гргетег има бројчано највећу библиотеку од 8472 монографске публикације смештене у затворене полице које се налазе у адекватном простору. Највећи део књижног фонда су књиге верске и духовне садржине. Књиге су набављане поклоном, а највећи дародавац је академик Федор Никић, рођен у Гргетегу. Најстарија књига је рукописни *Минеј* Христофора Рачанина, а посебну вредност чини 35 томова енциклопедије православља, објављених у Москви. У манастиру, у оквиру реализације Пројекта одржана је радионица чија је тема била *Калиграфија*, а предавач Силвана Ручнов. У раду радионице учествовали су и библиотекар и монаси. Године 2019. каталогски је обрађено и 55 старих књига штампаних до 1867. године. Старе књиге су, осим у Москви и Кијеву, штампане у Бечу, Будиму, Сарајеву и Београду. Међу њима се налазе и књиге Аврама Мрзовића и Саве Текелије.

Библиотека у манастиру Ново Хопово је једина библиотека у фрушкогорским манастирима која је 2009. године била стручно обрађена. Према постојећим књигама инвентара извршена је ревизија књижног фонда. Нове књиге су

инвентарисане и класификоване по УДК систему. У библиотеци се чува 8 рукописа писаних у овом манастиру и 107 старих и ретких књига, најчешће богослужбених, штампаних у Москви, Кијеву или Санкт Петербургу. Међу старим књигама, објављеним до 1867. године, а световног су садржаја, од изузетног значаја су књиге Доситеја Обрадовића штампане у књижници Глигорија Возаровића.

На крају 2024. године књижни фонд броји 4788 књига и пет наслова часописа.

У манастиру Старо Хопово библиотека је формирана 2015. године. Књиге (889 наслова) су инвентарисане и смештене у полице. Библиотека се налази у невеликом простору звоника. Данас, библиотека располаже фондом од 1790 књига.

Библиотеку манастира Раваница у Врднику чини легат игумана Бенедикта од 284 књиге, поклон Владимира Младенова од 567 књига и 675 књига које су поклон Народне библиотеке Србије. Књиге су класификоване, инвентарисане и смештене у две просторије. Стара штампана књига налази се у салону, а фонд у лепо опремљеној просторији доњег конака. Библиографски је обрађено 86 старих књига штампаних до 1867. године. Најстарија је *Пројаве слова Божије* из 1674. године. Међу књигама световне садржине је и књига *Фисика* Атанасија Стојковића из 1803.

У манастиру Крушедол налазила се некад најбогатија библиотека. Данас је чини 112 старих и ретких књига, легат Димитрија Ђамиловића од 877 књига, поклон Српске академије наука и уметности од 1395 књига и текући фонд од 2564 књиге. Највреднији део ове библиотеке, поред старе и ретке књиге, су књиге из легата Димитрија Ђамиловића, нашег исељеника из Вучитрна, који је своју библиотеку из Индијанополиса поштом слао у манастир. Поклон књиге на енглеском, француском, руском и српском језику су стручно обрађене 2017. године. Рукописна, стара штампана књига и легат Димитрија Ђамиловића су каталожки обрађени и објављени у каталозима.

И у манастиру Петковица стручно је уређена библиотека. Налази се у лепом простору, а библиотечки фонд броји: 4 српске књиге штампане 1868–1981, 2736 књига, пет наслова часописа, 35 CD-ова. Целокупан фонд монографских публикација је обрађен у БИСИС-у. Најбројнија група је 2 – религија са 1076 јединица, која је основ сваке манастирске библиотеке. С обзиром на то да се сестринство манастира бави производњом вина и одржавањем рибака значајан део литературе са овим темама чува се у библиотеци. Најстарија књига у фонду је *Требник*, писан старом ортографијом, из 1887. године, објављен у Новом Саду. Ту су и књиге из 19. века: *Нова харфа Сиона* из 1896. штампана у штампарији Светозара Милетића у Новом Саду и *Четири јеванђеља и дела айосћолска* из 1898. године штампана у Великом Бечкереку.

Године 2016. Пројекат је прешао границе Србије и стручно је уређена библиотека Српске православне општине при храму Василија Острошког у Линцу.

Стручни рад у библиотеци манастира Кувеждин започет је 2017. године. Библиотека има књижни фонд од 27 старих и ретких и 1650 савремених књига. Урађена је класификација и започето је инвентарисање књижног фонда.

Библиотека манастира Јазак налази се у лепом, светлом простору и опремљена је затвореним полицама за смештај библиотечке грађе. Књижни фонд чини

стара штампана књига, савремена продукција и серијске публикације. Крајем новембра урађен је библиографски опис старе штампане књиге. Обрађено је 12 рукописних књига административне садржине, 78 старих књига штампаних до 1867. и 47 српских штампаних књига од 1868. до 1918. године. Најстарија је *Јеванђеље Исуса Христа*, објављено у Москви 1677.

Током лета, 2018. започет је рад на стручној обради књижног фонда у библиотеци манастира Привина Глава. У библиотеци се налази више од 2000 књига међу којима су 34 старе штампане до 1868. године, 24 српске књиге штампане до 1918, 34 наслова часописа, 123 CD-ова и 98 DVD-ијева. Урађена је класификација и започето је инвентарисање фонда. Најстарија књига је *Празнични минеј* на српскословенском из 1580. године.

С благословом епископа сремског владике Василија јула 2018. године стручно је уређена библиотека Епархије сремске. За библиотеку је обезбеђен адекватан простор, затворене полице за смештај библиотечке грађе и читаонички столови. Библиотечки фондови су класификовани и смештени у полице. Библиотеку чине: до 5000 монографских публикација, 46 наслова верских и 12 наслова световних часописа, и више од 500 CD-ова и DVD-ја. После класификације и физичке обраде започета је е-обрада у БИСИС-у.

Библиотека манастира Бешеново налази се у лепом и светлом простору салона, а за смештај књига обезбеђене су затворене полице. Књиге добијене од пријатеља манастира класификоване су и смештене у полице. Најзначајнији део фонда су 25 старих књига штампаних до 1867. године, те су покретно културно добро од изузетног значаја. Поред грађана, велики број књига поклонили су Народна библиотека Србије и Православни богословски факултет. Под руководством Весне Петровић на класификацији књижног фонда радили су ученици Карловачке богословије: Миле Папић, Милан Пантић, Душан Петровић, отац Митрофан и Гордана Пантић, библиотекар ОШ „Змај Јова Јовановић” из Руме. Следи инвентарисање и даље богаћење књижног фонда.

У априлу 2019. године у манастиру Раковац основана је библиотека која носи име владике арадског Синесија Живановића, који се замонашио у овом манастиру. Књижни фонд броји 2150 књига. У библиотеци је започето инвентарисање књижног фонда, потом следи е-обрада у БИСИС програму. Библиотека је, уз благослов владике сремског господина Василија, отворена представљањем књиге Михаила Идворског Пупина *Текстови у америчкој штампи* у издању Градске библиотеке у Новом Саду. Присутне је у име домаћина поздравио јеромонах Евгеније, у име Српске читаонице директор Вера Новковић, аутор Пројекта Весна Петровић и директор Градске библиотеке у Новом Саду Драган Којић. О књизи су говорили приређивачи проф. др Ђорђе Лопичић и Мирослав Станковић.

У септембру 2023. године започето је стручно уређење нове библиотеке овог манастира. Библиотека се налази у лепом и светлом простору, а за књиге и периодику обезбеђене су адекватне полице. Најпре је урађена класификација библиотечког фонда, а потом се кренуло са обрадом у програму БИСИС. Библиотечки фонд чини: 11 старих штампаних књига, међу којима је најстарија *Тромесечни минеј за септембар, октобар и новембар* из 1666. године; 12 српских књига и 6

годишта *Бранкової кола* штампаних 1868–1918; текући фонд до 1500 књига и 7 наслова часописа. У априлу 2024. године у библиотеци су одржана два предавања: „Богатство библиотеке манастира Шишатовца у прошлости” Душице Грбић, археографа саветника у Библиотеци Матице српске и „Библиографија Лукијана Мушицког” проф. др Мирјане Д. Стефановић. Предавањима је присуствовало 23 колега из Београда, Новог Сада, Свилајнца, Панчева, Сомбора, Шапца, Сремске Митровице и Ирига.

Стручни скупови који имају за циљ размену искустава и успостављање сарадње на пољу уређења манастирских и црквених библиотека имају благослов архимандрита Стефана, игумана манастира Велика Ремета. У манастирској библиотеци одржано је петнаест стручних скупова са темама из теорије, историје и праксе манастирских и црквених библиотека. Први скуп „Књига и реч храна духа” одржан је 2013. године, потом два, „Литургија, читање, библиотеке” и „Српска духовност, култура и библиотеке”, 2014, а под општим називом „Манастири и библиотеке чувари културне баштине” одржавају се од 2015. до данас. На стручним скуповима учествовали су библиотекарски из Београда, Новог Сада, Крушевца, Краљева, Крагујевца, Смедерева, Панчева, Шапца, Пожаревца, Лесковца, Осечине, Бачке Паланке, Ирига, Инђије, Руме, Шида, Сремске Митровице, Пакраца и Темишвара.

Покренута је и издавачка делатност чија тематика су манастирске библиотеке и све што је везано за књигу и културну баштину. Штампани су зборници радова са стручних скупова: „Манастирске и црквене библиотеке” 2009. у издању Градске библиотеке „Атанасије Стојковић” у Руми и Православног богословског факултета у Београду, а потом „Књига и реч храна духа”, 2014. и „Манастири и библиотеке чувари културне баштине” за 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023 и 2024. годину чији уредник је Весна Петровић, сви у издању манастира Велика Ремета и Српске читаонице у Иригу. У издању манастира Мала Ремета и Српске читаонице у Иригу штампана је књига Весне Петровић о монашком животу мати Рафаиле *Живої* који *вечно шраје*. Монографија *Библиошке фрушкогорских манастира у 21. веку* Весне Петровић и Вере Новковић, 2020, каталози: *Поклон библиошке Димитрија Ђамиловића манастиру Крушедолу* Ирине Нешић, *Штара штампана књига у библиошкама фрушкогорских манастира* Весне Петровић и Дубравке Симовић и *Рукописна књига у библиошкама фрушкогорских манастира* Весне Петровић и Дубравке Симовић, *Српска књига 1868–1918 у библиошкама фрушкогорских манастира* Весне Петровић и Дубравке Симовић, и друго издање *Библиошке фрушкогорских манастира у 21. веку* Весне Петровић и Вере Новковић такође су издања Српске читаонице у Иригу. Објављене су и две монографије *Манастир Мала Ремета* и *Манастир Јазак*, у издању наведених манастира.

У циљу популаризације библиотека фрушкогорских манастира објављени су бројни текстови у *Православљу* и *Сремским новинама*, *Сунчаном сају*, *Полицици*, *Дневнику*, *Новостима*, *Новом лејају*, *Годишњаку библиошке Срема*. Одржана су предавања у Београду, Новом Саду, Лазаревцу, Ваљеву и Линцу. Организоване су и стручне посете манастирима и њиховим библиотекама. Библиотекари

из Ваљева и Смедерева посетили су манастире Велика Ремета, Крушедол, Ново Хопово и Петковицу, библиотекари Народне библиотеке Србије били су у Библиотеци Епархије сремске. Учесницима стручног скупа у Лугарници представљене су библиотеке у манастирима Јазак, Мала Ремета и Шишатовач, а Сабор библиотекара Срема одржан је у Новом Хопову и Раковцу.

Током 2022. године у оквиру представљања пројекта Каталог библиотека фрушкогорских манастира, промовисана је изложба „Рукописна књига у библиотекама фрушкогорских манастира” у Библиотеци „Глигорије Возаровић” у Сремској Митровици, 16. јуна, у Епархијском двору у Сремским Карловцима, 8. јула и у Дигиталном омладинском центру у организацији Градске библиотеке у Новом Саду, 20. јула, у Библиотеци града Београда, 28. октобра, у Народној библиотеци „Илија М. Петровић” у Пожаревцу, 10 новембра, Градској народној библиотеци „Жарко Зрењанин” у Зрењанину, 5. децембра, Градској библиотеци у Вршцу, 22. децембра.

Током 2023. изложба „Рукописна књига у библиотекама фрушкогорских манастира” промовисана је у Народној библиотеци „Његош” у Књажевцу, 24. фебруара, Народној библиотеци „Вук Караџић” у Крагујевцу, 9. марта, у Народној библиотеци „Стефан Првовенчани” у Краљеву, 4. априла и у Градској библиотеци у Панчеву 24. маја. У Градској библиотеци „Атанасије Стојковић” у Руми изложба и Пројекат су представљени у мају на „Данима словенске културе и писмености”.

Изложбу чине 23 рукописа из пет манастира: Беочина, Гретега, Крушедола, Мале Ремете и Новог Хопова, а датирају из времена од XIV до XIX века. Рукописе су писали епископ Марко, Христофор Рачанин, Многогрешни Павле, Ђакон Ратко, јерођакон Јефрем Поповић, архимандрит манастира Хопова, Захарија Миливојевић и Василије Недељковић. Рукописи имају велику културно-историјску вредност и сведоче о времену настанка, писарским седиштима, ктиторима и кретању и судбини књиге, а посебно су значајни: *Пролої сѣиховни за мај, јуни, јули и авѣустѣ* епископа Марка Пећког из 1399. године, у литератури познат под насловом *Минеј за јуни, јули и авѣустѣ* и *Минеј за авѣустѣ* из 1684. године Христофора Рачанина.

У програму су учествовале ауторке изложбе – Весна Петровић, библиотекар саветник у пензији из Сремске Митровице и Дубравка Симовић, библиотекар саветник у пензији из Београда и сараднице на Пројекту мр Гордана Ђилас, библиотекар саветник у Библиотеци Матице српске која је говорила о стручном скупу и зборницима „Манастири и библиотеке – чувари културне баштине” и мр Душица Грбић, археограф саветник у Библиотеци Матице српске, која је била стручни консултант на изради каталога и представила рукописну књигу у библиотекама фрушкогорских манастира. Колегинице које су говориле на отварању изложбе учествују у реализацији Пројекта.

„Каталог библиотека фрушкогорских манастира”, ауторке Весне Петровић, покренут је 2009. године, са благословом владике сремског Василија. Од 2015. године Вера Новковић, директор Српске читаонице у Иригу прихватила је да Читаоница буде носилац Пројекта. Од исте године Пројекат подржава Покрајински секретаријат за културу, информисање и односе с верским заједницама

Војводине. Остварена је и добра сарадња са Народном библиотеком Србије, Библиотеком Матице српске, Библиотеком Српске патријаршије и Богословским факултетом Универзитета у Београду.

Уз благослов владике Василија, а под окриљем Српске читаонице у Иригу, у сарадњи са Народном библиотеком Србије, Библиотеком Матице српске, Православним богословским факултетом, Библиотеком Српске патријаршије, Факултетом техничких наука из Новог Сада, а уз подршку Покрајинског секретаријата за културу и информисање, пројекат „Каталог библиотека фрушкогорских манастира“, добио је прави смисао и заживео, како међу библиотекама, тако и у манастирима који полако поново постају „куће укупног људског памћења“ и постао значајан корак ка очувању и заштити овог дела српске културне баштине.

Весна Петровић, библиотекар саветник

КЊИГА И БИБЛИОТЕКЕ

930.85(497.16 Будва)“16/18“
929:821.163.41 Ивановић, К.
929:821.163.41 Зановић, М.
929:821.163.41 Зановић, С.
929:821.163.41 Којовић, А.
Оригинални научни рад

Гордана Љубановић
ЈУ Народна библиотека Будве
ORCID 0009-0006-3481-0302
gordana.ljubanovic@nbdd.me

ПИСЦИ МЛЕТАЧКОГ КУЛТУРНОГ КРУГА У ДИГИТАЛНОЈ БИБЛИОТЕЦИ БУДВЕ

Сажетак

Рад се бави делима и културним идентитетом четири будванска аутора, Крста Ивановића, Мирослава и Стјепана Зановића и Антуна Којовића, из периода 17–19. века који су деловали у снажном озрачју културе Венеције. Неки од њих су се трајно или привремено и одселили у метрополу (Ивановић, браћа Зановић), али су остали обележени завичајем, било кроз теме својих дела (Зановићи) или у грађанској егзистенцији (Ивановић, чији је портрет из венецијанских година оивичен траком са текстом: Епирота, Будвански племић.)

Разматра се природа личног, језичког и друштвеног идентитета ових писаца, као и заједнице овог малог града у целини.

Представљен је допринос локалне установе културе, Народне библиотеке Будве, осветљавању и актуелизацији ових тема и личности, кроз покретање и попуњавање колекција у Дигиталној библиотеци Будве.

Кључне речи: Будва, Крсто Ивановић (1628–1689), Мирослав Зановић (1761–1834), Стјепан Зановић (1751–1786), Антун Којовић (1751–1845), културни идентитет

Увод

Изградња Дигиталне библиотеке Будве започета је 2018. године са циљем да се одабрани делови фонда, првенствено завичајног карактера, учине доступним ширем кругу корисника. С обзиром на чињеницу да фонду Народне библиотеке Будве недостају стара издања и оригинална дела значајних будванских аутора, креирање дигиталне библиотеке указало се и као прилика да се попуне празнине у писаној историји локалне заједнице које су настале због бурне и нестабилне прошлости, али и трајно неповољних друштвених околности. Тако су делови дигиталне библиотеке који садрже дела старијих аутора такође својеврсна допуна физичком фонду Библиотеке.

Будва улази у састав Млетачке републике 1442. године и до њеног пада 1797. има сличну судбину као и остала приобална насеља у Боки Которској и Далмацији. Личности из овог периода попут дон Крста Ивановића (1628–1689) и породице

Зановић указују на присутност људи из ових крајева у Млечима, као и на њихово тамошње деловање и значај.¹ Четири личности, кључне за културну историју Будве у периоду од 17. до 19. века, снажно су озрачене културним утицајима матице – Венеције. То су Крсто Ивановић (1628–1689), Стјепан Зановић (1751–1786), Мирослав Зановић (1761–1834) и Антун Којовић (1751–1845).

Настојање да се у Дигиталној библиотеци сакупе дела Ивановића, Зановића и Којовића јединствен је подухват ако се узме у обзир да Народна библиотека Будве не поседује нити једну оригиналну јединицу у папирном облику. Сви наслови су набављени кроз сарадњу са библиотекама и архивима у свету, а дигиталне копије извесних дела су посебно поручене и урађене – у Библиотеци Универзитета Харвард, Библиотекама Марћана и Брера у Италији, Архиву Хрватске академије знаности и умјетности и у Националној и свеучилишној књијници у Загребу. Двојица од ових писаца су се образовали у Падови, која је била уобичајени избор за студенте – поданике Млетачке републике јер се налазила на њеној територији а закон је прописивао да се они морају школовати у земљи. Изузетно, Којовић је студирао у Лорету, али су сви, иако у различита времена, прошли кроз један културни „котао“ и из њега трајно понели обликовање мишљења, интелектуалну основу и укус. Већина њихових дела која се налазе у Дигиталној колекцији Народне библиотеке Будве се тематски и жанровски уклапају у дух свог времена и нема значајних оригиналности којим одударају од главних токова европских књижевности периода у којем су живели, првенствено доба барока, а касније и просветитељства. Бирају се форме које су актуелне, од Ивановића који прикупља документарни материјал за *Историју Светле лије прошив Турака*, до Зановића, који се бави просветитељским темама немилосрдно рабећи популарне облике у које уклапа савремена морална питања и политику.

Колекција „Крсто Ивановић“

Дигитална тематска збирка „Крсто Ивановић“ садржи дела овог будванског аутора и хроничара града, као и плакате са изложбе Библиотеке под називом „Медитерански лук Крста Ивановића“.

Крсто Ивановић² је рођен у Будви 1628. године, у периоду када је ова општина била последњи, најјужнији источнојадрански посед такозване Млетачке Албаније, после пада Улциња и Бара у турске руке. До своје 25. године био је градски учитељ и каноник цркве Св. Ивана у Будви, након чега одлази у Верону, а потом и у Венецију, где остаје до краја живота. У Венецију је отишао као приватни секретар прокуратора Св. Марка, али је ускоро постао каноник ове цркве. Као италијански ђак, доктор права „од оба закона“ – црквеног и световног, Ивановић се брзо уклопио у интелектуалне кругове Венеције и активно укључио у њен

¹ Lovorka Čoralić, „Из прошлости Боке: будванска заједница у Млечима (XV.–XVIII. St.)“, *Povijesni prilozi* br. 125 (2000): 142–145.

² Главни извор за опште податке о животу и прозним делима Крста Ивановића: Грација Брајковић и Милош Милошевић, прир., *Проза барока* (Титоград: Побједа, 1978), 102–109.

друштвени живот. Дела је писао искључиво на италијанском језику, са елементима венетског дијалекта. Његов опус није велик, али жанровска разноврсност их чини интересантним из више перспектива. На његову упућеност у историјске токове и савремено доба указује необјављени рукопис који је, заправо, документарни материјал за *Историју Светле Лије који је проишао Турака*. С друге стране, аутор је пет либрета за музичке драме, као и хронике позоришног живота Венеције *Минерва за сјајем*. За Народну библиотеку Будве, чија Дигитална библиотека нагласак ставља на завичајне ауторе и локалну историју, најзанимљивије су три књиге *Будванских анала* и *Будванска (Будљанска) њесмарица*.

Ова збирка садржи сва Ивановићева дела, рукописе и сва штампана издања објављена за пишевог живота, од поезије, преко либрета за музичке драме, хроника: Будве и млетачког позоришта, преписке, преписа *Будванске њесмарице*, до незавршене историјске хронике највећег сукоба његовог времена – великог рата лиге католичких држава против Османског царства. Допуњена је оригиналним партитурама за три Ивановићеве музичке драме: *Амор као ратник* (*Amor Guerriero*), *Кирка* (*La Circe*) и *Лизимах* (*Lisimaco*).

Колекција има 15 јединица, међу њима и збирку сонета *Поезија* (*Poesie*), објављену 1675. године, а која садржи Ивановићеву петраркистичку лирику и преписку, као и панегирик адмиралу Лазару Моћенигу. Иако свештеник, ову врсту поезије је писао јер је то било у духу времена. Ова јединица је набављена из Института за историју уметности у Фиренци.

Следи пет либрета за музичке драме, сценску форму из које се развила опера. Сижеи су инспирисани античком митологијом и предвиђају пуно драматичних преокрета и раскошних сценских ефеката, што је била карактеристика млетачког театра тог времена. *Амор као ратник* је први Ивановићев либрето за музичку драму, изведену 1663. у позоришту Гримани у Венецији. Главна окосница приче је Амор који жели да изазове љубав између зараћених страна, краља Селеука из Сирије и краљице Олимпије из Епира. Заједно са либретима за *Лизимаха* и *Тријумф верности* (*La Constanza Trionfante*), ова дигитална јединица је набављена из Немачког историјског института Баварске државне библиотеке. Музичка драма *Кирка* је изведена два пута: 1665. у Бечу поводом рођендана цара Леополда, и као реприза 1679. у Венецији. Овај Ивановићев либрето говори о злој чаробници Кирки која је умешана у низ љубавних заплета, али се, како то жанр налаже, све добро завршава. Прво издање *Кирке* је пронађено у Музичкој збирци Аустријске националне библиотеке, а друго у Немачком историјском институту у Риму. *Кориолан* (*Il Coriolano*), либрето за музичку драму изведену 1669. у позоришту војводе од Пјаћенце, налази се у Националној библиотеци Брера (Braidense) у Милану. У драми је представљен сукоб Римљанина Кориолана са моћним сенатором, због чега он прелази на страну непријатеља Рима, да би под утицајем своје жене и мајке одустао од рушења Рима и понудио мир.

Тријумф верности је драма изведена 1673. у Венецији, са темом настојања верне жене Хипермнестре да наговори мужа Линкеја, краља Египта и победника у рату, да опрости побеђеном оцу Данају, док пети текст, за музичку драму *Лизимах* изведену 1674. у Венецији говори о изненадној смрти Александра Македонског,

након чега се његови генерали Лизимах и Антигон боре за власт. Сукоб се одвија око Антигонове кћерке и ратнице Беренике. Последња два либрета набављена су из Немачког историјског института у Риму.

Поред практичног театарског ангажмана, Ивановић се интересовао и за историјат и функционисање позоришта, па је оставио у светским размерама значајно сведочанство о томе, а у Дигиталној колекцији се налазе оба издања његове позоришне хронике *Минерва за сџолом* (*Minerva al Tavolino*). Ове књиге се састоје од преписке са знаменитим личностима, сонета и *Позоришних усјомена из Венеције* (*Memorie Teatrali*), са пописом позоришта, изведених представа, либретиста и композитора од 1637. до 1681. Дигитална верзија првог издања је набављена из Баварске државне библиотеке, док је друго пронађено у Националној библиотеци Чешке Републике.

Своје историчарске амбиције овај Будванин у Венецији остварио је у два рукописа, од којих један стоји на почетку, а други на крају његове каријере. То су *Будвански анали* (са трећом књигом за коју се до недавно сматрало да је изгубљена а која описује свакодневни живот, обичаје и празнике грађана Будве) и *Историја раџа Свеџе* (*Правоверне*) *лије с Турцима*, дело које није завршено, јер је Ивановић преминуо пре краја овог рата. Све три књиге *Анала* пронађене су под називом *Cronica delli Annali di Budua* у Националној и свеучилишној књижници у Загребу, док је *Istoria della lega ortodossa contra il Turco* набављена из Харвардске библиотеке.

Посебно место заузима Ивановићев препис *Будванске* (*Будљанске*) *ијесмарице* из 1640-их година, пронађене у Архиву Хрватске академије знаности и умјетности. Он садржи народне драмске текстове, скраћене верзије приказања, лирику разних братовштина и две песме из лирско-епског циклуса *Киџа цвиџја разликова*, далматинског барокног песника католичке противреформације, Ивана Иванишевића. Дела су углавном преписи далматинских предлогака, прилагођени будванском говору. Истиче се *Блајослов љука*, популарна песма која је певана на целом Приморју. У овом препису, Ивановић је називе и занимања прилагодио будванским приликама, на пример: „О ти пуче поштовани, наши дрази ни Будљани...”

Колекција „Зановићи“

Дигитална тематска збирка „Зановићи“ садржи дела Стјепана Зановића и његовог брата Мирослава, путника, авантуриста и писца из доба барока, родом из Будве. Колекција се састоји од 41 јединице, у прикупљеној грађи заступљено је девет језика: италијански, немачки, француски, шведски, мађарски, холандски, руски, хрватски и српски, а за прибављање материјала била је потребна сарадња са 19 библиотека и једним архивом, из 10 земаља Европе и Сједињених Америчких Држава.

Збирка се отвара дигитализованом верзијом оригиналног издања историјског романа Мирка Брајера *Анђун Конџе Зановић и његови синови* из 1928. године, који свеобухватно описује узбудљив живот две генерације ове породице користећи

архивску документацију и историјске чињенице. Уз оригинално загребачко издање стоји и ново, које је Народна библиотека Будве објавила 2020. године. У њему се у највећој мери поштује изворни облик и језик дела. Извршена су незнатна прилагођавања савременом правопису, а многобројни изрази и цитати на различитим страним језицима су преведени и уклопљени у главни ток текста.

Мирослав Зановић је заступљен једном, али веома значајном књигом – *Мисли и појмијевке Господина Кнеза Мирослава Зановића*. Рођен је у Венецији 1761. године, али се школовао у Будви, што је вероватно имало утицаја на чињеницу да је његова поезија писана народним језиком. Претпоставља се да је, по позиву брата Стјепана, отишао у Пољску 1780. године где је објавио своју збирку поезије и придружио се масонима. У ложу Добри пастир (*Dobry pasterz*) у Вилни је примљен 1786. године, а касније је био и члан ложе Свети Иван пријатељ победе (*St. Jean le titre distinctif des amis de la victoire*) у Котору (1807–1813). Из Пољске одлази у Француску, а по повратку у Будву га хапсе због идеја које не одговарају млетачким властима и спроводе у тамницу у Венецији. Био је политички активан, повереник Француске, којем је Наполеон уручио Орден италијанске круне, изразито оријентисан против Венеције и Аустрије. Аустријске власти су га поново ухапсиле и 1814. године одвеле у затвор, прво у Дубровник, па онда у Задар. Из Задра се 1816. враћа у Будву, након чега се повлачи из политике. Умро је у Котору 1834. године.

Једини познати примерак књиге Мирослава Зановића је сачуван у некадашњој библиотеци Људевита Гаја. *Мисли и појмијевке Господина Кнеза Мирослава Зановића* штампане су вероватно у приватној штампарији грофа Огинског у Пољској, око 1785. године. Садрже мудре мисли, љубавне и родољубиве песме: *Мисли, Појмијевке њочаснице, Живој човечански удијељен у четири дијела*, и друго. *Мисли* су већином дословно преведене из истоименог дела на француском његовог брата Стјепана, иако има и локалних елемената, као што је нерасположење према млетачкој власти у Будви. Писане су на народном језику са израженим елементима италијанског правописа. Примерак има две пагинације, па је могуће да је реч о две књижице које су накнадно повезане уједно. Похабан је и непотпун, а претпоставља се да су уклоњене стране с песмама ласцивног и еротског садржаја. Дигитална верзија овог дела потиче из Националне и свеучилишне књижнице у Загребу.

Стјепан Зановић, рођени старији брат Мирослава Зановића, рођен је у Будви 1751. године, а познат је као књижевник и авантуриста којег је, током његовог лутања Европом, пратио низ скандала. Старијег брата Примислава и њега су протерали из Венеције 1769, након чега је путовао представљајући се као лажни племић, наследник Скендербега или као Шћепан Мали. Био је члан масонске ложе Срећан сусрет (*L'Heureuse rencontre*), а кретао се у кругу значајних књижевника тог доба. У Холандији су Примислав и он осмислили превару која је укључивала холандску фирму Шомел и Јордан (*Chaumel & Jordan*), што је изазвало проблеме у трговини између Венеције и Холандије, за шта их је Венеција 1778. јавно осудила. Стјепан Зановић је извршио самоубиство у холандском затвору 1786, у ишчекивању смртне казне која је била највероватнији исход прекршаја за које је

био оптужен. Иако је написао велики број текстова: поезије, писама, посланица, политичких трактата, врло слободно романсираних „биографија“ Скендербега и Шћепана Малог, у којима је мешао приповедање о животу јунака са верзијама сопственог живота, погледи и тумачења његовог лика и дела остају разноврсни и подељени до данас.³ Тако ван Биема наводи да је Стјепан Зановић, иако „обдарен несумњивим талентима, користио их је само на службу злу“⁴, док Ванда Бабић сматра да је оставио низ књижевних остварења и његовом бурном животу приступа благонаклоно: „Poslije godina provedenih u učilištima Venecije i Padova, počeo se sukobljavati s društvenim moralom i zakonima. Ti mladenački sukobi i sumnjivi uspjesi pri kockanju doveli su ga do izgnanstva iz Venecije, 1769, a onda i iz Trevisa, 1770. Vrlo široko obrazovanje i enciklopedijsku kulturu dobio je zahvaljujući čestim putovanjima, tako je u Firenci, pored kartaških uspjeha, imao onih u poeziji i znanosti. U tamošnjoj Akademiji degli Apatisti čita na skupovima svoju poeziju i esej o slavi ruske carice Katarine, zbog čega je u ožujku 1772, okičen zvanjem akademika, što je u ono vrijeme velika čast i priznanje. No, sve je to zasjenio kockanjem i družbom s Casanovom i Tomom Medinijem da bi ga na kraju prognali i iz Firenze. Nakon toga slijedi Pariz gdje u blještavim salonima osim što slama srca francuskih dama, upoznaje i prijateljuje s piscima, filozofima, znanstvenicima i enciklopedistima, kakvi su bili Rousseau, D’Alambert, Marmontel, sve do Voltairea, posvećuje im svoje pjesme, pretežito sonete, pišući na talijanskom i francuskom jeziku, no i prevodi njihova djela. U Londonu također piše prigodnu, ljubavnu i refleksivnu poeziju koja većinom nastaje brzo i lako. (...) Sve ili ništa bila je Zanovićeva lozinka i u njoj se krije sva tragika njegova kratkotrajnoga života. Dostojan pratilac Casanove, Cagliostro i drugih slavnih i velikih avanturista, a u redu onih predstavnika uzbibalnog filozofskog stoljeća, zauzima svakako vidno mjesto (...)“⁵

Мирко Брајер о Зановићу говори без осуде, прилично му је и благонаклон, али врло реалан поводом његовог дела и моралних карактеристика: „Sve ili ništa, to bijaše lozinka Stjepana Zanovića u kojoj se krije sva tragika njegovog kratkotrajnoga života. Kao list otkinut od svog stabla kovitlala je struja života tog prognanika i beskućnika širom svijeta, dok ga nije neizbježivi vrtlog zahvatio i progutao – u trideset i petoj godini njegova života – kao žrtvu njegove razvratnosti i njegova vremena“.⁶

Дела из ове колекције која се тичу Стјепана Зановића чине штампана и рукописна грађа: књиге, службени документи и преписке. Поред издања чији је аутор Стјепан Зановић, ту су и: службена потерница из Венеције; обраћање Стјепана

³ Pavle Rovinski, *Stjepan Anibal Zanović, avanturista 18. vijeka*, preuzeto 5. 9. 2023, <https://montenegrina.net/stjepan-anibal-zanovic-avanturista-18-stoljeca-pavel-pavle-rovinski-2/>.

⁴ Eduard van Biema, „Un aventurier du XVIIIe siècle, Stiépan, Annibale, Prince D’albanie: d’après des documents inédits des Archives d’Amsterdam“, *La Nouvelle Revue*, Année XX, vol. 114 (1898), preuzeto 6. 9. 2023, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k360210/f1.item>.

„Doué d’incontestables talents il ne les mit qu’au service du mal, et sachant dissimuler ses mauvais instincts sous des dehors avantageux et des apparences de philosophe il se montra le digne représentant d’un siècle à son déclin.“

⁵ Vanda Babić, „Kulturni život Boke Kotorske uoči Preporoda“, *Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* Vol. 23, broj. 1 (1997): 317–327.

⁶ Antun Breyer, *Antun conte Zanović i njegovi sinovi* (Budva: Narodna biblioteka Budve, 2020).

Зановића холандском суду; писмо Стјепана Зановића упућено црногорском владика Сави, писма упућена Стјепану Зановићу и руком писани записници са са слушања у холандском затвору. Дела Стјепана Зановића су објављивана највише на италијанском, француском и немачком језику, најчешће у Француској или Немачкој, али и у измишљеним државама и просторима, попут Мангалора – тврђаве набоба Хајдар Халија на обалама Малабара. Поједина издања су опремљена портретима – гравирама у чијој композицији око средишњег лика, брижљиво и раскошно обученог Стјепана Зановића, стоје пажљиво одабрани симболични „реквизити“. Попуњавање ове збирке није био нимало лак посао, не само због расутости јединица по разним земљама, него и због велике ауторове склоности ка мистификацији. Многе књиге су потписане псеудонимима, са нетачним или, чак, потпуно измишљеним местима издавања, исти садржаји су препакивани под више назива и ауторстава, бројеви издања су често произвољно додељивани. За разлику од остале две, могуће је да ће се ова збирка допуњавати како се буде долазило до нових података о раду Стјепана Зановића.

Le destin politique de la Pologne &c и L' horoscope politique de la Pologne, de la Prusse, de l'Angleterre &c. &c. &c су две верзије историјско–филозофско–политичког трактата о судбини Пољске, државе несрећно смештене између три велика суседа – Немачке, Аустрије и Русије. Ту Зановић прави паралеле са својим завичајем који су такође комадали моћници – Турска и Венеција. У Дигиталној библиотеци се налази и превод осмог издања овог трактата на мађарски језик под насловом *Tsillagok-forgásibul való polgári jövendölés Lengyel országra*.

Врло слободно романсирана биографија арбанашког јунака Скендербега *Le Grand Castrioto d'Albanie: histoire*, на француском језику, покушај је аутора да се, компликованим генеалогским разматрањима, представи као потомак Скендербега, који полаже права на албански престо, али га у томе омета лукава и дволична политика Млечана. Дело је имало више издања, иако без веће вредности, осим библиографске и историографске. У Дигиталној колекцији Народне библиотеке Будве налазе се четири верзије: једна на француском, један превод на шведски и два издања на немачком језику.

У две верзије још маштовитије књижевне биографије Шћепана Малог писац је отишао и даље, па се у овој „биографији“ мешају личности стварног Шћепана Малог који је убијен 1773, и измишљеног, који се појавио у Европи у лику самог Зановића.

Писмо владика Сави Петровићу се појавило у немачком издању *Турских писма*, припреманих током боравка аутора на саксонском двору у Дрездену, 1776. Садржи сликовит приказ личности пруског краља Фридриха Великог и размишљања аутора о могућности да европски владари због турске најезде доживе исту судбину као, својевремено, они из његовог завичаја. Ово је један од типичних покушаја Стјепана Зановића да се постави као политички чинилац и да уз то успут извуче неку корист.

Разна дела Стјепана Зановића, под насловом *Opere diverse*, из 1773. године, једна је од ретких књига које је потписао правим именом. Ради се о мешовитој збирци радова која садржи прозне, драмске и поетске текстове попут *Образовања*,

есеја посвећеног његовом оцу, *Усамљеника у краљевском љарку Версаја*, поетских радова, опере *Пиџмалион* која је превод Волтеровог текста, филозофске поеме *Душа* и писма господину д'Аламберу. Као додатак овој збирци сабраних радова издата је поема *Љубавник на селу*, али је из Националне библиотеке у Риму она дошла као посебна јединица, јер је штампана у Фаенци, за разлику од *Разних дела*, наслова који је штампан у Француској, из чије је Националне библиотеке и набављен за Дигиталну колекцију.

Исте године, у Болоњи, издато је и његово писмо оцу, грофу Антуну Зановићу, уз које му је послао и неке вазе из Кине, са реткостима из Енглеске и Холандије, као и разне оригиналне слике најпознатијих актуелних сликара Италије. У овом писму он говори и о својим настојањима и надама да успе да докаже своје право на пољског престо. Писмо је пронађено у Библиотеци фондације Ђорђо Ђини у Истраживачком институту за компаративну музику на острву Сан Ђорђо у Венецији.

Збирка радова из 1782. године, слична оној из издања *Opere diverse* али овог пута потписана псеудонимом који је Стјепан Зановић често користио – Кастриот од Албаније, пронађена је у Британској националној библиотеци под насловом *Oeuvres choisies du Prince Castriotto d'Albanie*. Она садржи карактеристичан портрет пруског престолонаследника, писмо Америчком конгресу и неколико других дела која до тада нису била штампана. Ово издање обухвата и фрагмент из новог поглавља дела *Хроми ђаво*, ког је „са другог света послао господин Ле Саж“, као и разговор грофа од Рупена, грофа од Севера, грофа Слонима и Варте, што је опет једно од имена којим се Стјепан Зановић користио.

Дугогодишњи заштитник Стјепана Зановића био је пруски престолонаследник Фридрих Вилхелм са којим је имао близак, али нестабилан однос. Тим се односом Зановић бави у низу својих радова, па тако у делу *Epîtres Et Chansonnettes Amoureuses D'Un Oriental* из 1779. године. Љубавну поезију посвећује Фридриху Вилхелму и Гелтруди из Пољске, иако је претходно, 1776, написао *Epître pathétique, philosophique, historique*, то јест, *Паџејична њисма* која је упутио Фридриху Вилхелму након што га је он удаљио од себе. Ова се писма састоје од горког јадања, али и књиге о Пољској *l'Alcoran des princes destinés ou tron*, која је наводно објављена у Петрограду, књиге о самоћи *La Solitude* писане у источњачком стилу, и поезије на италијанском језику. Дигиталне верзије обе књиге су пронађене у Баварској националној библиотеци, а тројезично издање *Паџејичних њисама* из 1780. је набављено из Универзитетске библиотеке у Ростоку. Ова писма и песме се често појављују у склопу разних других Зановићевих издања, али се ту не завршава његово бављење ликом и делом пруског престолонаследника. Оригинално издање *Филозофских мисли Сџејана Ханибала о њруском ѡресџолонаследнику Фридриху Вилхелму* (*Stephan Hannibals, eines alten Schäfers von Albanien*) из 1785. чува се у Баварској националној библиотеци. Међутим, постоји оправдано веровање да је Стјепан Зановић, осим хвалоспева и жалопојки које је писао у време када је био одбачен од Фридриха Вилхелма, саставио и дело *Оранџуџан у Европи или Пољак, њо својој ѡравој ѡрипроги* (*Der Orang-Outang in Europa oder der Pohle, nach seiner wahren Beschaffenheit*). Ово је наводно методички рад који је добио награду из природних наука 1779. Сматра се да је његов аутор Карл Фридрих

Бенковиц (Karl Friedrich Benkowitz), али је једнака могућност да су га написали Стјепан Зановић, Жан Клод Иполит Мехе (Jean Claude Hippolyte Mée de La Touche) или Луј де Керморванд (Louis de Kermorvand). Сумња на ауторство Стјепана Зановића проистиче из чињенице да се ради о политичкој сатири усмереној против пруског краља Фридриха II у којој се исмева Пољска и њен народ.

У складу са модом свог времена, Зановић се често користио епистоларном формом, па се тако у овој колекцији налазе и дигиталне верзије четири издања његових *Турских писма* (*Lettere Turche*), писана по узору на Волтерова *Амабегова писма*⁷ и Монтескјеова *Персијска писма*⁸. Према литерарној фикцији, то су писма која је извесни турски племић Осман Бостанци писао разним пријатељима током својих путовања, а Зановић се ту нашао у функцији прикупљача, уредника и издавача. Прво издање *Турских писма* из 1776, на којима се Зановић потписује као Stiepan Pastorecchio, изворно је написано на италијанском језику. Према подацима из књиге наводно су ова писма издата и штампана у Цариграду, иако је готово сигурно да се то догодило у Дрездену. Годину дана након оригиналног издања, превод на немачки језик је штампан у Берлину, а оба су пронађена у Баварској националној библиотеци. Након тога, појављују се верзије на француском и италијанском језику; француска садржи такође низ писама упућених разним личностима тог доба, укључујући и љубавну поезију, сада под насловом *Lettres Turques D'Osman C. A Therese P.* И ово издање је наводно штампано у Цариграду, и то „у муфтијиној новој штампарији“.

Стјепан Зановић је поезију објављивао у склопу разних других сабраних дела, али често и као додаток или допуну другим насловима. У колекцији „Зановићи“ налази се, осим поеме *Љубавник на селу* (*L'amante in campagna*), *Историјска похвала Калигулином коњу* (*Eloge historique du cheval de Caligula*) из 1781. године, у коју је уметнут прозни текст на француском језику, након чега следе песме писане на италијанском. Аутор се овде потписује као ходочасник Варта, док се као преводилац са турско-арапског наводи Фанор, чији је идентитет непознат или измишљен. Ово је издање потиче из Универзитетске библиотеке у Станфорду. Од поезије ту су и *Поезија грофа Стјејана Зановића, академика Далматинца* (*Poesie del conte Stefano De Zannowich dalmatino accademico ec. ec.*) из 1773, дело набављено из Националне библиотеке Брепа, *Пингарска ода* (*Oda Pindarica : A Sua Altezza Reale Maria Antonia Electrice di Sassonia*) из 1775. посвећена краљици Марији Антоанети Саксонској, из Универзитетске библиотеке Саксоније у Дрездену, *Поезија и филозофија једног Турчина* (*La Poésie et la Philosophie d'un Turc*), дело наводно издато 1779. у Албанополису, граду који савремени историчари смештају близу Кроје у Албанији, које се сада чува у Баварској националној библиотеци, *Усамљени дух Стјејана Пашићовића* (*Lo Spirito-Solitario Di Stiepan Pastor-Vecchio*) из 1780, књига поезије посвећена Михалу Јану Паку, пољско-литванском племићу и литванском маршалу Барске конфедерације, набављена из пољске Националне библиотеке и спев *Паравија* (*Parapilla*) из 1780. који садржи херојско-комичну

⁷ Ф. Волтер, *Амабегова писма* (Подгорица: CID, 1999).

⁸ Ш. Л. Монтескје, *Персијска писма* (Београд: Утопија, 2004).

поезију на француском језику, такође пронађен у пољској Националној библиотеци. Исте године издаје и дело на италијанском језику *Филозофија једног Турчина* (*La Filosofia di un Turco*), вероватно штампано у Венецији, а у Дигиталну колекцију допутовало из Универзитетске библиотеке у Чикагу. У стиху су писана и његова два сценска дела, а у колекцији „Зановићи“ се налази четврто издање опере *Пиџмалион* (*Pigmalione*) и једанаесто издање *Дигоне* (*La Didone*), оба из 1773. године и пронађена у Националној централној библиотеци у Риму.

Осим ауторских дела чланова породице Зановић, у овој дигиталној колекцији је и потерница која је за Примиславом и Стјепаном издата у Венецији, а затим штампана и разаслата на разне стране под насловом *Саопштијење и пресуда Колеџијума 25 мудраца Републике Венеције, ироштив браће Примислава и Стјејана Зановића* (*Bando, e sentenza dell'eccelso Collegio de' 25. estratti in ordine al decreto dell'eccellentiss*) и *Обраћање Стјејана Зановића лордовима Генералних држава Сједињених провинција* (тадашње Холандије) (*Memorie, aan haare hoog mog. heeren Staaten Generaal*) поводом његовог хапшења због неисплаћених дугова из 1786. године. Потерница је пронађена у Библиотеци Марћана у Венецији, а Зановићево обраћање у Националној библиотеци Холандије. У Краљевској библиотеци у Стокхолму откривено је још једно занимљиво издање које је уврштено у ову колекцију, а то је аутобиографија Зановићеве љубавнице и доживотне пријатељице Елизабет Чадли *Историја живота и авантюра војвођице од Кинџтона* (*Histoire de la vie et des aventures de la Duchesse de Kingston*) из 1789. године са занимљивом белешком о Стјепану Зановићу, лажном принцу Кастриоту од Албаније.

Иако, за разлику од осталих писаца овог културног круга, Зановић није оставио хроничарска дела нити дела из којих би се могле ишчитавати карактеристике народног језика тог доба или живота његових сународника у Будви, текстови и документи који су сведочанство његовог животног пута дају јасну слику о политичким односима тог времена и позицији једне провинције на крају Европе чији су појединци, макар на крајње опскуран начин, успевали да буду активни учесници у културном и друштвеном животу великих градова и земаља тог доба.

Колекција „Антун Којовић“

Ова дигитална збирка је посвећена Будванину дон Антуну Којовићу који је, осим младих година на школовању у Италији, цели свој дуги живот (94 године) провео у родном граду и био пажљиви посматрач његовог свакодневног живота, као и бурних догађаја на прелазу 18. у 19. век: пропасти Венеције и смене краткотрајних владавина Аустрије, Црне Горе владике Петра I, Наполеона, Русије, што се окончало другом аустријском владавином. Вредно је бележио мале и велике градске догађаје у *Дневнику* и *Мемоарима*. Упркос томе што је био један од малобројних образованих људи у својој средини и веома посвећен родном граду, остао је доживотно каноник будванске цркве, иако је то, у једном периоду, значило да је био викар старе Будванске бискупије.⁹ Ротковић наводи да се у једном писму

⁹ О Будванској бискупији више у: Катарина Митровић, *Млешачки епископи Којора* (Београд: Утопија, 2007).

Којовић „жали да није добио никаква признања за свој рад и да је позван по из далматинског Косова који не зна слова, ваљда да од њега, као старца, преузме школу“¹⁰ и пита се зашто је тако способан и учен човек у једној малој средини био запостављен. Сматра да је одговор у његовим политичким склоностима и припадности масонском покрету: „Иако католички свештеник, Којовић је био пришао слободно–зидарском покрету, који је почивао на либерално–просвјетитељским и антиклерикалним идејама, и то још прије него ће француски официр Мартел, кога Којовић помиње у својим Мемоарима, одмах по доласку Француза у Боку, основати у Котору фрамасонску ложу под називом ‘Ложа св. Ивана – пријатеља слободе’“.¹¹ Ротковић се слаже са претпоставком да је Којовић био близак пријатељ са Мирославом Зановићем и да његова окренутост ка Француској и припадност овом покрету потичу из тог односа. Његово деловање се хронолошки се наставља на рад претходника, Крста Ивановића. Којовић се, иако је био свештеник, налазио у честим неспоразумима са својим црквеним положајем и првенствено се интересовао за свакодневни живот и обичаје, грађане и њихове породице, славе, занате, ношње, места у граду и околини, друштвена превирања и савремене политичке потресе. Био је локални племић и учитељ многих генерација будванске младежи, стваралац на заласку епохе просветитељства и франкофил без остатка, који је у својим записима дао топли портрет владике Петра I Петровића. Као будвански дневничар пуне 32 године оставио је око 11.700 записа. Као песник, драматург и хроничар писао је на италијанском и народном језику. До наших дана сачуване су две накнадно повезане свеске *Дневника* (1806–1819. и 1820–1831.) који је Којовић водио из дана у дан, од краја 1805. до 1832. године, као и две књиге *Мемоара* те краћи текстови на народном језику са покладним комедијама и популарном поезијом. Дневници су писани на италијанском језику и током 32 године прескочена су само два или три дана. Прва свеска *Мемоара* коју је првобитно назвао *Анали*, започета је 1805. и она истовремено садржи одлике анала, хронике и мемоара. Ова свеска је изгубљена 1813, да би касније била пронађена и препозната као рукопис *Мемоара I*. Након привременог нестанка прве књиге, Којовић је 1813. године почео да пише *Мемоаре II* који су обухватили период француске владавине у Будви, као и приказе друштвеног живота и живота појединих грађана.

Осим *Дневника* и *Мемоара* дигитализована су још два дела овог аутора: *Верси али риме словинске* из 1813. године и *Смијешни разјовор* или *Мала комедија* из 1835.

Верси али риме словинске су аутограф, основни рукопис Којовићевих песама. Садржи 25 песама на „словинском“ језику, са уочљивим италијанским правописом, старију верзију покладне драме *Смијешни разјовор*, и три песме на италијанском језику, за које се сматра да су додате на крају јер је у свесци остало празног места. Кратка покладна комедија *Смијешни разјовор* изведена је последње недеље

¹⁰ Радослав Ротковић, „Дјело Антуна Којовића“, *Стварање* XXX, бр. 6 (1975): 887–904

¹¹ Антун Којовић, *Моје доба: из мемоара, дневника и стихова*, прир. Славко Мијушковић (Титоград: Графички завод, 1969), 8.

карневала 1813. Тема је из живота грађанске породице, а смех изазивају муж пјаница, језичава и самоволна жена и свадљива свекрва. Дело је изданак традиционалне француске и италијанске форме: лаке, непретенциозне фарсе и лакрдије, у шаљиво–сатиричном тону. Којовићева поезија је пригодна, често тривијална и хуморна, под утицајем народне поезије. Ретко се уочава лични призвук. Још за ауторовог живота настала су два преписа *Верса*: Вука Врчевића и Вука Поповића, који нису истоветни с оригиналом.

Смијешни разговор или Мала комедија из 1835. је, у поређењу са верзијом из 1813, дуже и сложеније дело чији су ликови разрађенији и које има дидаскалије и поделу на сцене. Писана је на народном језику, италијанским правописом, у шаљиво–сатиричном тону. Тема је уобичајена и блиска: приглупи и наивни сељаци у граду, уз мотиве односа старих и младих, свађе супружника, свекрве и снахе. Жанровски такође припада фарси и лакрдији. Овај рукопис садржи и 16 песама на народном језику. Ћирилични препис из треће или четврте деценије 19. века, према Мирославу Пантићу, приписује се Вуку Поповићу Ришњанину, которском учитељу и катихети, сакупљачу и сараднику Вука Караџића.

Народна библиотека Будве је, у сарадњи са Бискупским архивом у Котору где се чувају Којовићеве рукописи, дигитализовала целокупну познату писану оставштину овог јединственог хроничара Будве и њене околине.

Закључак

Будва је веома старо насеље и одувек је била место у које се долази. Кроз историју, од античких времена, у њој су се смењивали и мешали Илири, Грци, Римљани, Ромеји (романски потомци Римљана), Словени, Италијани (у доба Венеције), Чеси (за време аустријске владавине). Најмања комуна на источнојадранској обали и вековима на граници према Османском царству, без луке и помена вредне привреде, Будва је тврдоглаво настављала да постоји. У савремено доба, поред миграција са севера државе, у њој постоје бројне заједнице Руса, Украјинаца, Турака, Албанаца, као и припадници многих других народа који су ту дошли због пословних могућности или уживања у повољној клими. Стари град, који је вековима био ограђен зидинама и усамљен у будванском пољу, сада се утопио међу високим стамбеним зградама, а лети га преплави море туриста који долазе са свих страна. Све то указује да никада није постојао јединствен и трајан будвански идентитет него да се пре може говорити о флукутирајућој ситуацији непрекидног долажења и одлажења, при чему је свака групација оставила и оставља свој траг, као и о специфичном смислу за суживот различитих верских, националних и социјалних групација. Ова слика пре оставља утисак непрекидног кретања и преговарања о заједници, него једном фиксиране слике са трајним елементима и својствима.

У време писаца којима се бави овај рад, већинско становништво је било италијанизирано и католичко словенско а основна лојалност је припадала граду, или како би то рекао дон Антун Којовић: „*Budua, mia patria*“ (Моја домовина Будва). Главна супротност према којој су се Будвани одређивали као други и другачији

била је између становника града и његовог залеђа, околних села насељених искључиво православним становништвом. Међутим, они су стајали заједно када је била реч о отпору турским освајачима јер, иако су две групације биле различите вере, себе су доживљавали ипак као хришћане, насупротив муслиманским освајачима. Одвојени, али егзистенцијално и нераскидиво повезани са залеђем, Будвани су живели и у два језика: народном и италијанском. Сви писци о којима је реч имали су и италијанске верзије својих имена. Просторна и језичка динамика условила је одсуство сваке искључивости и живот на темељу непрекидног преговарања, као социјалне вештине.

Иако је поседовање дигиталних верзија свих дела Крста Ивановића, Мирослава и Стјепана Зановића и Антуна Којовића од великог значаја за територију и културну историју Будве, јер пружа могућност локалним истраживачима да се баве њиховим делима и епохама у којима су стварали, највећи значај лежи у оним текстовима који сведоче о свакодневном животу грађана, као што је трећа књига *Анала* Крста Ивановића и *Дневници* и *Мемоари* Антуна Којовића. Та дела не само да могу пружити сведочанство истинских хроничара о епохи и „обичним“ људима једног доба, већ могу осветлити динамику о којој је било речи и поставити чврсте темеље за боље разумевање историје града и коначно аутентичну примену и укључивање културе у туристичке стратегије и развој.

Поред деловања ка споља, напор Народне библиотеке Будве у домену дигитализације има и значајан локални аспект, да обавести заједницу о њеној историји и идентитету и да је инспирише да се чвршће повеже са континуитетом који поседује овај град.

Литература и извори:

1. Babić, Vanda. „Kulturni život Boke Kotorske uoči Preporoda“. *Dani Hvarske kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* Vol. 23, broj. 1 (1997): 317–327.
2. Брајковић, Грација и Милош Милошевић, прир. *Проза барока*. Титоград: Побједа, 1978.
3. Breyer, Antun. *Antun conte Zanović i njegovi sinovi*. Budva: Narodna biblioteka Budve, 2020.
4. Van Biema, Eduard. „Un aventurier du XVIIIe siècle, Stiépan, Annibale, Prince D'albanie: d'après des documents inédits des Archives d'Amsterdam“. *La Nouvelle Revue*, Année XX, vol. 114, (1898). Preuzeto 6. 9. 2023. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k360210/f1.item>
5. Волтер, Ф. *Амабегова њисма*. Подгорица: CID, 1999.
6. Којовић, Антун. *Моје доба: из мемоара, дневника и сџихова*. Прир. Славко Мијушковић. Титоград: Графички завод, 1969.
7. Митровић, Катарина. *Млејџачки еџискоџи Коџора*. Београд: Утопија, 2007.
8. Монтескје, Ш. Л. *Персијска њисма*. Београд: Утопија, 2004.
9. Rovinski, Pavle. *Stjepan Anibal Zanović, avanturista 18. vijeka*. Preuzeto 5. 9. 2023. http://www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/petrovici_xviii_vijek/stjepan_anibal_zanovic.htm

10. Ротковић, Радослав. „Дјело Антуна Којовића“. *Сиварање* XXX, бр. 6 (1975): 887–904.
11. Čoralić, Lovorka. „Iz prošlosti Boke: budvanska zajednica u Mlecima (XV.–XVIII. St.)“. *Povijesni prilozi* br. 125 (2000): 125–152.

WRITERS OF THE VENETIAN CULTURAL CIRCLE IN THE DIGITAL LIBRARY OF BUDVA

Summary

The paper deals with the works and cultural identities of the four writers from Budva: Cristoforo Ivanovich, Miroslauo and Stefano Zanolich and Antonio Coiovich. They were active between the 17th and 19th centuries and strongly influenced by the Venetian culture. Some of them moved to Venice, permanently or temporarily (Ivanovich, the Zanolich brothers), but were constantly marked by the place of their origin either through subjects of their works (the Zanolichs) or in their civil existence (the portrait of Ivanovich from the Venetian period was bordered with the inscribed band: Epirota, Nobilis Buduensis).

The paper discusses the nature of the personal, linguistic, and social identity of four writers and the coastal community itself.

By establishing the Digital Library of Budva and creating thematic collections, the Public Library of Budva, as the local cultural institution, paid tribute to them and contributed to shedding light on these persons and subjects. That way, it has revived the interest of both the local community and researchers.

Key words: Budva, Cristoforo Ivanovich (1628–1689), Mirislawa Zanolich (1761–1834), Stefano Zanolich (1751–1786), Antonio Coiovich (1751–1845), cultural identity

Јелена Ђоновић
ЈУ Градска библиотека и читаоница Херцег Нови
Херцег Нови, Црна Гора
jelena2biblhn@gmail.com

КУДА И КАКО ДАЉЕ? ПЕРСПЕКТИВЕ ИДЕНТИТЕТА „МАЛИХ“ БИБЛИОТЕКА (НА ПРИМЈЕРУ БИБЛИОТЕКЕ У ХЕРЦЕГ НОВОМ)

Сажетак

Идентитетска криза библиотека, присутна већ дужи низ година, истовремено је несумњиво и прилика за њихов развој – уз неопходну сарадњу са широм друштвеном заједницом, перманентно стварање и ново перципирање досадашњих могућности у којима библиотеке уједно осјећају, унутар, али и ван својих зидова.

Локалне библиотеке данас у мањим срединама постају „срце“ заједнице те својим програмима дефинишу економски, друштвени и, прије свега, културни идентитет простора у коме дјелују. Њихови ограничени ресурси парадоксално се претварају у неограничене шансе, представљајући стожер опстанка професије библиотекара који се питају: Куда и како даље?

Да би одговорила изазовима средине и потребама корисника свих узраста, Библиотека у Херцег Новом визију будућности пројектује преко програма који су препознатљиви као дио специфичних услова, базирајући их најчешће на културној баштини и завичајности Боке Которске. Зато се овај рад методом студије случаја бави брендovima традиционалних фестивала, културних дешавања и посебних околности туристичког и поморског краја, који су уједно пут и улог за остваривање културног идентитета Библиотеке. Остварење крајњег циља јесте трансформација јавних библиотека под утицајем јавног мњења. Формирањем новог социјалног идентитета, доћи ће се до кључних промјена „личне карте“ Библиотеке, условљених установљеним разликама, непрестаним интеракцијама и нераскидивом везом између Библиотеке и њених корисника.

Имајући у виду важност личног контакта библиотекара са корисником и чињеницу да је персонални идентитет увијек интегрисан у развој сваке дјелатности, овај рад откриће и могуће перспективе идентитета „малих“ библиотека кроз примјере добре праксе на одјељењу за дјецу и младе у херцеговској библиотеци, са већ изграђеним визуелним идентитетом на друштвеним мрежама и особним интегритетом.

Кључне речи: Херцег Нови, библиотека, корисници, програми, могућности, културни и друштвени идентитет, Бока Которска, Црна Гора.

Уводне напомене

Убрзаном технолошком развоју прилагодили су се и „чуvari меморије човјечанства“ – библиотекарџи. Питају се куда и како даље, смишљајући начине како да и сами искористе све предности тог развоја да би се библиотечка дјелатност развијала у корак с временом. Своје мишљење заснивају на некад увреженим виђењима библиотека из претходног историјског периода, као „мјеста са пуно књига“ које се позајмљују и враћају, према одређеним правилима, што је одлика бројних социјално, економски и културно-просветно неразвијених заједница, недемократичних у односу на информационе, образовне и културне потребе својих грађана.

Само мањи број припадника те друштвене заједнице има свијест о томе да су ти такозвани „ограничени ресурси“ истовремено и неограничене могућности. Библиотекарџи се, као представници формалног и неформалног васпитно-образовног система, нарочито труде да ту свијест промијене, прије свега, код младих и дјеце. Корисници различитих генерација требало би да библиотеке доживљавају као своја и друштвено-корисна мјеста. У свјетским библиотечким трендовима то су такозвана „трећа мјеста“, након куће и посла.

У сусрет таквом концепту библиотекарџи се, са већом или мањом помоћи оснивача, често и без ње, труде да мијењају изглед библиотека, проширују просторе и додају нове садржаје који се, парадоксално, не уклапају у основне намјене библиотека. Библиотечки кадрови унапређују своје компетенције и постају кадри да спроводе главну библиотечку мисију стварајући мјеста на која се радо долази, прије свега, по информације, али и из других бројних разлога и због различитих активности. Тако се отварају нове могућности и непосредно се утиче на културни и духовни развој људи који припадају једној заједници.

Поново се јављају и идеје о пратећим сегментима библиотека, просторима у њиховим оквирима који су дуго били запостављени и заборављени, а сада, у времену кризе за библиотеке, постају дио њиховог развоја. Поједине библиотеке налазиле су се у оквиру истраживачких центара, а центри су имали лабораторије и у њима су се дешавала важна открића за човјечанство (на примјер, откриће шприца у Александријској библиотеци¹). Дакле, такве идеје за библиотеке нису посве нове, а тренутно постоје и потребе и услови за враћање њима.

Но, да би ефикасност реализације различитих идеја, у сврху повећања броја и његовања нових корисника, била задовољавајућа, неопходно је да, као увијек, библиотекарџи дјелују својом креативношћу и мултидисциплинарношћу, као и развијањем и усавршавањем својих вјештина, професионално, одговорно и савјесно, са јасном визијом циљева, градећи на тај начин углед установе и њен идентитет. „Библиотечко особље је највећа вредност библиотеке, јер библиотеке постоје због корисника. Усвајање става библиотечног особља да је библиотека јавна служба представља императив, посебно када је реч о деци и младима.“²

¹ Бен Хабард, *Како се некад живело* (Београд: Лагуна, 2021), 48.

² Sjuzan I. Higgins, *Javne biblioteke i službe za mlade* (Београд: Narodna biblioteka Srbije, 2009), 94.

Херцеговска библиотека

Шира друштвена заједница Боке Которске и у времену велике доступности информација библиотеке углавном перципира као тиха мјеста са ограниченим ресурсима.

Смјештена у бокешку, медитеранску средину, уважавајући све прилике држава у којима је настајала и развијала се, херцеговска библиотека је више од 70 година градила свој културни идентитет. Баштинила је своју завичајност, јединственост и аутентичност приморског, поморског и туристичког амбијента, у односу на географско подручје, са свим духовним, културним и материјалним посебностима, укључујући и савремене (језик, књижевност, издаваштво, музика, филм, плес, обичаји, културноисторијски споменици, постојеће фортификацијске структуре и тврђаве, и друго). Своју мисију и опстанак заснивала је на поштовању традиционалних вриједности, трудећи се истовремено да их обликује и мијења, имајући у виду да је идентитет који треба стварати истовремено стање и процес.

„Херцеговска Градска књижница и читаоница основана је 1949. године, а 1954. преименована је у Градску библиотеку и читаоницу. Смјештена у објекту површине 519m² који није намјенски грађен за ову дјелатност. Веб страница Градске библиотеке и читаонице Херцег Нови у потпуности задовољава захтјеве библиотечко-информационе струке. Осим исцрпних информација о историјату, организацији пословања установе, на веб страници се налази и дигитална колекција старе завичајне периодике, као и база података легата др Душана Петковића са 5500 онлајн доступних јединица. Ту су и линкови за употребу корисничких сервиса библиотеке: Међубиблиотечка позајмица, Питајте библиотекара, Препоручујемо за читање и линк локалне узајамне базе COBISS.CG.“³

Како тада, тако и сада, Библиотека се једнако односи према свим појединцима у друштвеној заједници, прати њихову разноликост у локалитету коме припадају (националност, етничка припадност, религија, друштвена класа, генерација). Такође, она поспјешује право на очување културног идентитета националних мањина које се остварује у свим демократским земљама каква је и Црна Гора, јер сви они јесу или могу бити њени корисници.

Бока је одувјек била синоним за различитост, још од времена бројних освајача, који су сви оставили дубок траг, до новог доба савремених миграција, када живимо у окружењу са такозваним „туристичким номадима“. То су најчешће људи различитих вјера на привременом боравку у Боки, у највећој мјери због изградње нових туристичких комплекса, али и они који су због благе климе изабрали мјесто свог боравка, радећи послове захваљујући глобалној свјетској мрежи без које се не може замислити савремени живот, интернету. Такође, у Боки је данас и велики број миграната, емиграната и имиграната, који се досељавају

³ D. Krivokapić, „Nova komunikaciona paradigma u mreži javnih biblioteka u Crnoj Gori“, doktorska dis. (Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2020), 254. eTeze Doktorske disertacije Univerziteta u Beogradu, preuzeto 22. 1. 2025, <https://eteze.bg.ac.rs/>.

из ратом захваћених подручја, најприје Русије и Украјине, а процес интеграције је у току. Постојећој ситуацији прилагођава се и Библиотека, па се на различите начине прибављају публикације за ту популацију и повремено одржавају двојезични програми за дјецу и младе.

Без обзира на све промјене и искушења, вриједност Библиотеке остајала је трајна, а у периоду с почетка 21. вијека и почетака манифестације *Три од књије*, чији је организатор, словила је и за најбољу библиотеку на црногорским просторима, што је још увијек чини и другачијом од других у том поднебљу. Библиотекари, као и књижничари, у малој градској библиотеци, са свега деветоро запослених, труде се да посебно љубазним и ентузијастичким односом према корисницима остваре са њима присан однос и постају такозвани „лични библиотекари“ не само међу зидовима библиотеке, већ и ван њих, подржавајући савремена библиотечка усмјерења ка „доживотном учењу“, а пратећи, прије свега, захтјеве корисника у локалној заједници. На тај начин проширују се и њене могућности дјеловања и мијења се цјелокупна слика о библиотеци у животној средини, а тиме се утиче и на њен друштвени идентитет. Дјеца и млади у овом модерном добу, директно учествују у обликовању библиотекара који уз њихову помоћ одговарају на питање: Како даље? „Прилагођавајући се потребама савременог детета, библиотека се отвара ка својим малим корисницима, који све чешће преузимају активну и веома важну улогу у осмишљавању нових библиотечких услуга.“⁴

Библиотекари херцеговске библиотеке дјелују у оквиру датих скромних могућности, у скученом, недовољном и нефункционалном простору. Одјељење за рад с дјецом и младима није физички издвојено, иако је то предвиђено Законом о библиотечној дјелатности Црне Горе и Статутом Библиотеке. „Један од горућих проблема Библиотеке је недостатак простора и непостојање издвојеног Дјечијег одјељења. Рад са најмлађима се повремено осмишљава у читаоници за одрасле. Стварање Дјечијег одјељења је неопходан елемент у развоју библиотеке, јер се на тај начин повећава број активних чланова, социјализују се дјеца, упознају се са књигом, развија се и подстиче дјечија креативност.“⁵

На том „одјељењу“ запослен је само један библиотекар, без обзира на важећу систематизацију, с надом да ће се то ускоро промијенити. Евидентна је неприступачност згради библиотеке за кориснике са сметњама у развоју, мајке с малом дјецом и људима који се тешко крећу или се крећу уз помоћ помагала, и тако даље. Из свих наведених разлога, дјечији библиотекар осмишљава програме на отвореном, у складу са постојећом инфраструктуром, унапређујући их у датим околностима. Остали програми, попут промоција књижевних дјела, такође се често одвијају ван зидова библиотеке.

⁴ Милица Матијевић и Елизабета Георгиев, *Култура читања: Право дјетета и обавеза библиотекара* (Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић“, 2014), 31.

⁵ Krivokapić, „Nova komunikaciona paradigma u mreži javnih biblioteka u Crnoj Gori“, 93.

Градска библиотека и традиционалне манифестације у граду – јуче, данас, сутра...

Простор Трга Белависта у Старом граду, на ком је смјештена зграда Библиотеке, на централном мјесту, у близини и окружењу историјских знаменитости: Сат куле, Канли куле и куле Форте Маре или, даље, Шпањоле, као и Цркве Св. архангела Михаила и Градске чесме, неријетко бива коришћен у сврху библиотечких програма. Током љета, када је у граду велики број туриста, тај се трг, са свим својим дјеловима, претвара у *Трт од књије*. „Од 2003. Библиотека је организатор Међународног сајма књига *Трт од књије*, сваке године Трг Белависта у периоду од 21. до 28. јула постаје стјечиште писаца, издавача, књига и читалаца. Током сајма се организују разноврсни вечерњи програми, књижевне вечери, драмски програми за одрасле и дјецу, концерти и слично. *Билтен Трта од књије* који прати програмску концепцију сајма, излази од 2003. године и пратећи је информатор сваког сајма. Сви бројеви Билтена доступни су у пуном тексту на веб страници библиотеке.“⁶

Ова манифестација би се трајно могла претворити и у Љетње читалиште, које би посебно садржало програме читања за дјецу и одрасле. На овај начин потврдило би се мјесто Библиотеке у социјалном окружењу коме припада. Поред основних и примарних функција које обавља у својој згради, тиме би могла да покаже како види себе у друштву и какву улогу себи додјељује, рјешавајући дјелимично и проблемско питање: Куда даље? Оваквим дјеловањем мијења се и слика чланова друштва којима припада, па ће се и њен социјални идентитет промијенити. Уколико буде истрајала у овим намјерама, библиотека ће бити интегрисана на различите начине у друштвени живот града. Та трансформација ће бити стварна и коначна, а самим тим биће преобликовано и јавно мњење, под чијим ће се утицајима и дешавати промјене. Тиме ће се још једном доказати да је овај аспект идентитетског питања увијек с двоструким мјерилима и парадоксално одређен врло важним „зрцалским“ питањем из бајке *Снежана и седам њашуљака*: „Огледалце, огледалце...?“. По питању друштвеног идентитета, једнако су важна виђења, размишљања и дјеловања запослених у Библиотеци пошто установа тако ствара лични интегритет и његује свој индивидуалитет, показујући јавности и сопствене способности за промјену друштва, али и других који учествују у том процесу. Управо су они често и сами учесници у реализацији идеја Библиотеке у друштвеном животу мјеста. Улога медија, локалне телевизије и других, као и друштвених мрежа, с обзиром на то да спадају у креаторе друштвеног идентитета, била би од кључног значаја.

За Библиотеку важно идентитетско питање јесте и да ли је еминентна културно-туристичка понуда *Трт од књије* бренд „града сунца“ и „града културе“? С тим у вези, а за потребе рада објављеног у *Зборнику радова Службеног скупља Библиотеке и културни туризам* (Краљево, 2021), ауторка је осмислила анкету међу изабраним истакнутим личностима које су биле учесници ове респектабилне и

⁶ Krivokapić, „Nova komunikaciona paradigma u mreži javnih biblioteka u Crnoj Gori“, 93.

репрезентативне смотре књига и књижевних стваралаца и свима поставила само једно питање: „Када бисте били у улози амбасадора *Трја од књије*, шта бисте поручили јавности?“⁷

„Према њиховим одговорима, *Трја од књије* заслужује да носи назив брэнда града са конкурентним идентитетом у односу на сличне догађаје, претендујући и на заштиту нематеријалног културног добра, а својим значењем и традицијом већ припада културној баштини Херцег Новог и неизоставан је дио културног наслеђа.“⁸ Одржавање ове традиционалне манифестације и њено стално унапређивање у складу са садашњим тренутком и временом, уз поштовање свих норми и нових правила које намеће савремено друштво у погледу модернизације, дигитализације и технолошких достигнућа, већ је велики изазов за малу библиотеку каква је херцеговска. Ипак, нема њене визије будућности без тог изазова и даљег рада у смислу подстицаја брэндирања овог скупа, што представља и једну од најбољих понуда културног туризма Херцег Новог, а за Библиотеку баш у том сајму књига налази се и један одговора на питање: Куда и како даље? Зато су у овом раду у цјелини наведена размишљања „амбасадора“ *Трја од књије*, а међу првима је свакако Елен Кристин Молавер, некадашња управитељица обласне библиотеке у Норвешкој:

„Мала библиотека са великим ентузијазмом! На лијепој Бела Висти, малом тргу у старом граду Херцег-Новом у Црној Гори, наћи ћете малу градску библиотеку. Иза њених врата се крије више активности него што бисте могли замислити ... изгледа да су ентузијазам и ангажовање малог колектива библиотеке оно што представља камен темељац ове приредбе...“⁹

Сви учесници поменуте анкете у својим одговорима дали су значајне смјернице за бољитак и напредак *Трја од књије*, али посебно се својим духовитим слоганом издваја одговор пјесника, писца и уредника у краљевачкој библиотеци, Дејана Алексића:-

„Обично се каже да драгоценостима није потребна реклама. Ипак, било би, рекао бих непоштено не причати с усхићењем и задовољством после гостовања на манифестацији Трг од књиге у Херцег Новом. То је једна од лепших светковина књиге на којој сам био, програм јасног концепта, са лепом традицијом одржавања, са импресивним књижевним именима на листи досадашњих гостију. Посебну драж свакако даје окружење у којем се манифестација одржава. Стари град је идеална позадина на коју се рефлектују дух културе, стваралаштва, баштине. Говорити књигом и о књизи у овом медитеранском амбијенту посебно је искуство. Напослетку, треба истаћи да су за овакав статус манифестације Трг од

⁷ Јелена Ђоновић, „Трг од књиге – Имамо ли брэнд и како га постићи? Еминентна туристичка понуда Херцег Новог“, у *Зборник радова са сјучној скуја Библиотекe и културни туризам: Краљево, Врњачка Бања, Србија, 6, 7. и 8. октобар, 2021.* (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“; Врњачка Бања: Народна библиотека „Др Душан Радић“, 2021), 259–279.

⁸ Исто, 277.

⁹ „Мала библиотека са великим ентузијазмом! Ellen Kristin Molaver. Управитељица обласне библиотеке за Møre i Romsdal.“ Градска библиотека и читаоница Херцег Нови, преузето 1. 12. 2023, <https://www.bibliotekahercegnovi.co.me/>.

књиге заслужни креативни, вредни и, пре свега стручни људи из Градске библиотеке Херцег Нови. Из начина на који годинама већ одржавају, организују и воде ово репрезентативно књижевно збивање, јасно је да књига њима није само посао него и животна мисија. Дакле, нешто што животу даје посебно усмерење. Ако би требало да дам, да упутим поруку онима који на овој манифестацији још увек нису били, ја бих то рекао на духовит начин, у стиху, као што се саопштава нека врста рекламног слогана, а он би гласио: После гостовања на Тргу Белависта, биографија вам неће бити иста.“¹⁰

Неке од визија будућности Градске библиотеке засноване су, прије свега, на завичајности Боке Которске и Херцег Новог, обичајима и очувању традиције поморског и приморског живота. Библиотека је препознатљива по Завичајној збирци конципираној да прикупља, систематизује и библиографски обрађује писано наслеђе с подручја Боке Которске као најзначајнији дио цјелокупног фонда, али и по Зборнику радова из науке, културе и умјетности *Бока*. „Збирка садржи: око 5000 јединица монографских публикација, 27 наслова часописа и 68 наслова новина, око 80.000 јединица прес клипинга, око 12.000 јединица некњижне грађе и око 5000 чланака из стручних и научних часописа. Издавач је зборника *Бока*, који заузима значајно мјесто у бокељској периодици.“¹¹ Часопис је почео да излази 1969. године и сви су бројеви, као потпуни текстови, доступни на веб страници библиотеке. Фонд Завичајне збирке се стално обогаћује, али тренутно није довољно видљив, будући да није у COBISS.ME систему. На томе се ради и, када се процес заврши, збирка ће бити доступна истраживачима и представљаће инспирацију за будуће вики-библиотекаре и истраживаче из Херцег Новог, што је још једна од библиотечких визија Градске библиотеке. Такође, у дигитализованом облику, макар дјелимично, може постати изазов бројним туристичким посленицима из Херцег Новог, Боке Которске, али и шире.

Друга рјешења за одговор на питање куда и како даље подстакнута су већ оствареним сарадњама са локалном заједницом. У великој мјери се односе на оне успостављене са образовним установама и представљају увијек нове шансе за библиотекаре и њихово дјеловање. Но, овај рад доноси и идеју о такозваном „свеприсутном библиотекару – стожеру опстанка професије“. Према методологији студије случајева, на примјерима који су у последње вријеме постали дио дјелатности Библиотеке, и на онима који још нису заживјели у виду праксе и мисије библиотекара, у овом раду разматрају се могућности различитих видова сарадње Библиотеке са установама културе у граду, фестивалима, али и са појединцима, посленицима културе и туризма Боке Которске. Требало би да то буду „партнерски односи засновани на међусобном уважавању, а, пре свега, на познавању и уважавању локалног културног наслеђа, историје, колективног сећања, речју – културног идентитета.“¹²

¹⁰ Дејан Алексић, Вајбер, видео-порука ауторки, 3. 10. 2021.

¹¹ Krivokapić, „Nova komunikaciona paradigma u mreži javnih biblioteka u Crnoj Gori“, 93.

¹² Vesna Đukić Dojčinović, *Kulturni turizam: menadžment i razvojne strategije* (Beograd: Clio, 2005), 25.

Херцеговска библиотека, вођена сопственим, али и изазовима с којима се срећу и друге јавне библиотеке, проблем опстанка и сталног унапређивања услуга (представљање фонда, његовање и задржавање корисника свих генерација, организовање радионица за дјецу и младе, и друго) проналази у перманентном раду упосленика и њиховом усавршавању у оквиру свог простора. Међутим, и дјеловање изван тог простора постаје све чешће, чиме се стварају нови квалитативни подстрек заједници којој припада и услови за трајни културни и духовни напредак, а на извјестан начин и интелектуални критични дио те заједнице.

Наиме, покушаће да буде видљива и дјелотворна на разним манифестацијама и фестивалима у граду, у сврхе промоције туризма, умјетности или науке и образовања, кроз сарадњу са њиховим организаторима, нудећи пратеће програме на збивањима за које је јавност изузетно заинтересована. Циљ Библиотеке у вези с поменутим могућностима јесте да буде уочљива и што транспарентнија за јавност и да понуда фонда и активности у односу на догађаје буде разноврсна, према теми и узрасним групама које присуствују догађајима. Библиотека својим грађанима треба да представи да је за њих од изузетног значаја, а не може то учинити само дјеловањем изнутра. *Три од књије* само је једна од манифестација којом је Библиотека показала да и те како може да дјелује и ван својих зидова, али је потребно да буде укључена у све што се дешава у граду, промовишући своју вриједност и значај, као и важност информација и знања који се кроз библиотечке услуге може стећи.

Најприје, Библиотека је, до сада, с малим бројем активности, које се углавном односе на креативне радионице с дјецом, током редовних програма намијењених најмлађим корисницима, имала учешће у најпознатијој туристичкој манифестацији у граду – *Празнику мимозе*. Како то није било довољно, у последње двије године организовањем гостовања познатих писаца за дјецу и одрасле отпочела је сарадња са Градском кућом музике и ЈУК Херцегфестом, иако то није потпуна новина међу дјелатностима Библиотеке. Придруживањем концепту хортикултурних библиотека, кроз низ осмишљених активности, које већ постоје у оквиру *Празника мимозе*, у фебруару и марту, Библиотека би у значајној мјери проширила своје дјелатности. У оквиру идеје о такозваном свеprisутном библиотекару требало би истражити могућност учешћа у Цвјетној поворци за најмлађе, у којима би учествовала дјеца полазници редовних радионица организованих у библиотеци. Такође, Библиотека би се могла представити оригиналном и аутентичном маском која би промовисала њен рад или фонд на традиционалним маскенбаљима и карневалима за дјецу и одрасле, током *Празника мимозе*. У склопу истог празника на Изложби цвијећа могла би се организовати изложба књига из стручног библиотечког фонда у вези са гајењем цвијећа. Библиотеке из региона које су се већ придружиле хортикултурном концепту могле би, у циљу размјењивања искустава, бити учеснице округлог стола који би се могао на исту тему организовати у херцеговској библиотеци, а са ког би се имплементирали донесени закључци у вези с радом библиотека на овом заједничком интересном пољу. Предивне ријечи Виктора Игоа: „Ако си цвијет – буди мимоза“ могу постати слоган за овај сегмент библиотечког рада који се може проширивати на различите начине.

Сарадња са Црвеним крстом у Херцег Новом успостављена је током 2022. године предавањем и радионицом на актуелну тему превенције вршњачког насиља, учешћем волонтера у програмима Библиотеке, као и додјелом награда на литерарном конкурс на тему добровољног давања крви. Ова сарадња може се продубљивати, са или без повода, а у оквиру утицаја на ширу друштвену заједницу често би се могла промовисати бесплатна годишња учлањења за све добровољне даваоце крви. Дан Црвеног крста, 29. новембар, или седмица која је посвећена њиховом раду могла би се посебно обиљежити и допринијети хуманитарном раду у граду. Активности би се могле осмислити и ван библиотеке, али је за то потребно ангажовање више људи различитих дјелатности. За дјецу из социјално угрожених породица на новогодишњем програму организује се прикупљање пакетића, израда украса и честитки и пакују поклони.

Сљедећа идеја која се може реализовати односи се на сарадњу са Херцеговским априлским позоришним свечаностима – ХАПС-ом, које се одржавају, у организацији Херцеговског позоришта, које дјелује кроз невладин сектор, и ЈУК Херцегфестом. Скромни допринос Библиотеке, који много значи, био би пратећи сегмент њиховог рада, у виду представљања дјела из фонда, преко друштвених мрежа, Фејсбука и Вибера, која се односе на теме или су текстови према којима су режиране позоришне представе које се изводе на ХАПС-у. На тај начин допире се до одређеног броја корисника који ће бити упознати са фондом који је у фокусу њиховог интересовања, уско и стручно, а можда ће се заинтересовати и нови млади људи чије ће животно и професионално одређење бити везано за подручје књижевности и позоришта.

Затим, традиционални филмски фестивал Монтенегро филм фестивал, који се одржава у августу, могао би бити обогаћен пратећим програмом у Библиотеци или на тргу испред ње, приказивањем филмова за дјецу и одрасле који су снимани према књижевним дјелима или са њиховим мотивима. Тако би се промовисала и дјела из фонда на друштвеним мрежама и сајту Библиотеке и организатора Фестивала, ЈУК Херцегфеста. Такође, током трајања Фестивала, у Библиотеци би требало омогућити претраживање донације филмова Црногорске кинотеке овој установи. То би могла постати и стална понуда Библиотеке туристима, учесницима и гостима Фестивала, уз одговарајуће промовисање постојећег материјала преко свих расположивих медија. Ријеч је о првом рачунару који садржи софтвер са филмском грађом и документацијом од историјског, културног, образовног и научног значаја, а баштини материјале из Националног филмског актива Црне Горе, у оквиру пројекта *Киношка у сваком трагу*. Такође, у оквиру Филмског фестивала у Библиотеци би могле радити и радионице филмске критике за младе и дјецу из локалне заједнице, али и шире, ако постоји интересовање међу туристима, али и међу стручњацима из области седме умјетности.

Сарадња са православном заједницом и црквом у Херцег Новом, покренута је у оквиру бесплатне Школе калиграфије, по програмима рада Школе *Дијак* из Београда и са том праксом би требало наставити, на одређене теме и са исходом у виду завршне изложбе радова. Вријеме одржавања радионица требало би прилагодити осталим примарним активностима Библиотеке.

Херцеговски стрип фестивал (HSF) – сарадник је већ двије године, а у оквиру рада Фестивала ваљало би организовати стрип радионце за дјецу у читаоници Библиотеке и радити на његовој популаризацији. Посебне радионице или дан посвећен стрипу организоваће се кад се издвоји Дјечије одјељење, јер ће то пружити далеко већи број могућности.

Неизоставна је сарадња с Туристичком организацијом Херцег Новог у циљу промоције града као туристичке дестинације, а у вези с тим популаризовање Завичајног одјељења Библиотеке и Завичајне збирке, кроз старе разгледнице, фотографије, сјећања, часопис *Бока*, и слично. Такође, у оквиру породичног фестивала *Family fun festival*, у организацији ТО Херцег Нови, учешће би требало да има и Одјељење за рад с дјецом и младима реализовањем радионица за дјецу на отвореном, у парковима и на плажама, чиме би Библиотека популаризовала своје активности и током љетње туристичке сезоне, наводећи туристе да током дана одмора могу постати и корисници библиотеке.

Бројни су и традиционални фестивали музике у Херцег Новом који се углавном одржавају у љетњем или постљетњем периоду – Гитар арт, Фестивал музике, Дан музике и почетак љета – 22. јун, Фестивал хорова, Фестивал дјечијих хорова, Фестивал цеза, и други, а Библиотека би требало да пронађе своје начине да узме учешће на њима, најприје кроз промоцију фонда у вези с датим темама фестивала. Сарадњу с Музичком школом свакако треба продубити и интензивирати.

Специјални вид сарадње требало би осмислити и са НВО *Руке* из Херцег Новог, кроз учешће на Јесењој, Прољећној и Малој фешти од наранџи, ослањајући се на библиотечке фондове и за одрасле и за дјецу, на задате теме или кроз креативне радионице које би се повремено могле одржавати у читаоници.

Веза са Агенцијом за развој Орјена и Планинарским клубом *Субра* могла би се развити кроз организоване лакше планинарске туре, представљање занимљивости из завичајног фонда и програмом – *Шетам и џричам*.¹³

Тјешњу сарадњу требало би успоставити и између Библиотеке и Куће нобеловца Ива Андрића, на примјер, изложбом његових књига у Библиотеци, из постојећих фондова и о њему на пригодне датуме, сваке године, традиционално, на дан кад је добио Нобелову награду, а идеје би се могле низати и за друге одговарајуће датуме.

У граду који слови за „град писаца“ отворени библиотечки простори на којима би се могли одржавати програми Библиотеке присутни су свугдје. Идеја би се нарочито могла односити на просторе испред биста и спомен-плоча писаца који су у овом граду стварали и живјели или су за њега везани на неки други начин, али се за остваривање јасне библиотечке мисије могу користити и други отворени парковски простори и бројна степеништа, по којима је Херцег Нови најпрепознатљивији.

Тврђаве се у граду већ користе за одржавање бројних фестивала, а њима би се бројним пратећим активностима могла придружити и Библиотека. Од великог значаја би било када би један дан посветила фортификацијама у Боки – Дан

¹³ ДЕЦИметар, преузето 1. 12. 2023, <https://decimetar.rs/o-nama/>.

тврђава Боке Которске, организовала квизове на теме: Шта знаш о свом зави-чају? (за дјецу...), Херцег Нови у доба освајача или Херцег Нови у НОБ-у, који је потпуно неправедно запостављена тема већ дужи низ година. Такође, у циљу очувања језика и традиције, требало би организовати повремено и такмичења из области познавања бокешких израза и обичаја, за дјецу и одрасле.

Посебне програме Библиотека би требало да реализује са: Домом здравља у Херцег Новом, Домом за старе у Рисну и Клубом пензионера у Херцег Новом, како би се активно прикључила свјетском библиотечком тренду спајања више генерација, реализујући заједничке програме на обострано задовољство и подржавајући доживотно учење као концепт рада. Специјални едукативно-психолошки програми требало би да се осмисле у сарадњи са ЈУ Дјечији дом „Младост“ из Бијеле, као и са Центром за социјални рад. За сарадњу са ЈУ Дневни центар са сметњама и тешкоћама у развоју Херцег Нови требало би обновити постојећи програм *Чишмамо заједно*, прекинут усљед пандемије вирусом короне (ковид 19). Овим програмима подстицао би се развој емпатије, а управо то „... можда је најважнији аспект рада с децом. Деца могу много тога добити из прича које објашњавају какав је живот људи које ограничава неки хендикеп, политичке прилике или друге околности, или оних чији су животи различити од њихових у погледу културе или географске области којој припадају.“¹⁴

Такође, када је ријеч о корисницима са инвалидитетом, Библиотека се посебно труди да његује добар однос са корисницима Библиотеке за слијепе и слабовиде у Црној Гори, која ће ускоро бити Библиотека приступачних формата. Службе за младе са инвалидитетом, какве постоје у јавним библиотекама у свијету, не постоје у Библиотеци у Херцег Новом, али би требало размишљати у том правцу у будућем раду. „Млади са инвалидитетом могу се веома добро прилагодити физичкој и виртуелној јавној библиотеци; међутим, став библиотекара према тој деци и њихово искуство с децом са инвалидитетом могу утицати на програм пружања информација, а библиотекар ће, на пример, можда морати да прилагоди своја очекивања о њиховом учешћу. Учешће у библиотечким програмима може припремити дете за уобичајене захтеве школског окружења. Чланови породице играју кључну улогу у пружању информација библиотекар у могућностима и интересовањима детета.“¹⁵ Неприступачност згради библиотеке мајкама с малом дјецом у колицима онемогућава и реализацију идеја за програме за ту популацију, па ће се, док се не стекну повољни радни услови, размишљати о експлоатацији за ту врсту програма, посебно када се односе на туристе, породичне посјете, и слично.

Библиотека би свакако требало да се прикључи програму *Зелене библиотеке*¹⁶, у сврху промовисања здравих стилова живота, очувања животне средине, рециклаже. Ауторка рада, као библиотекар на родитељском одсуству, придружила се

¹⁴ Исто, 68–69.

¹⁵ Исто, 48.

¹⁶ Даниела Скоковић и Младен Мајсторовић, *Зелена библиотека* (Пожега: Народна библиотека Пожега, 2022).

циљевима овог концепта пројектом *Околинко*, НВУ *Пријатељи*, чији је извршни директор. Ријеч је о еколошкој игри за дјецу и одрасле, кроз сарадњу са ЈПУ *Наша радост* из Херцег Новог, а на основу истоименог поетског текста за дјецу Др Сјуса, у маестралном преводу Драгослава Андрића. Сличне и неке друге идеје, попут популарног сакупљања чепова – *Чеп за хендикей* или, на пример, *имификације* на релацији од Библиотеке до прве корпе за отпатке требало би да заживе и у библиотеци и ван ње.

За реализацију наведених идеја за програме у библиотеци који су у вези са дешавањима у граду и традиционалним манифестацијама подразумева се подршка свих запослених, нарочито када на Одјељењу за рад са дјецом и младима ради само један библиотекар, али је неопходна и помоћ и подршка шире друштвене заједнице. Велики број идеја до сада је реализован захваљујући ентузијазму библиотекара за дјецу, и у највећој мјери свесрдној подршци родитеља/старатеља и појединих установа и институција које су кроз сарадњу препознале и свој развојни потенцијал. Међутим, многе наведене идеје још увијек чекају на реализацију услед објективних околности које се односе на недостатак адекватног простора и библиотечног кадра, али и изостајања подршке изнутра и споља, као и због наслијеђених проблема и недовршених примарних послова у библиотеци који се тичу самог фонда и одговарајућих припрема за остваривање идеја. Део догађаја, једнако важних за садашње и будуће кориснике, лакше би се организовао посредством пројектног планирања, те се у будућем раду оставља простор и за такве могућности. Најзначајнија полуга у покретању наведених догађаја јесте полуга међусобне институционалне сарадње и уважавања обостраних циљева. Равноправним ангажовањем Библиотеке и сарадничких установа или невладиних удружења, у виду трагања за извором додатних средстава за реализацију заједничких пројеката, али и запослених или привремено и повремено ангажованих упосленика, уз јавне споразуме о сарадњи, већи број предлога би се остварио. У реализацији ових идеја треба се обратити и волонтерским клубовима и нарочито подстицати тинејџере и младе на волонтеризам, едукујући их у вези са смислом и значајем, као и могућим бенефитима које им он може донијети у будућем школовању. Волонтеризам се може односити на све сегменте рада у библиотеци.

Свакако мора се нагласити да је за све видове сарадње неопходна и медијска подршка, најприје, локалног јавног емитера, Радио телевизије Херцег Нови, али и шире, као и да се та сарадња мора заснивати на узајамном уважавању и заједничком раду. Наиме, неке радио-емисије попут оне која се односи на очување архаичног језика и бокешких израза под називом *Шкрињица* треба трајно сачувати у Завичајној збирци Библиотеке као некњижну грађу, а могу се осмислити и нови садржаји.

За Градску библиотеку у Херцег Новом постоје изазови, али и одговори на питање како даље кроз рад Одјељења за рад са дјецом и младима. Херцеговска библиотека још увијек ради без физички издвојеног простора за најбројније и најзначајније своје најмлађе кориснике и, упркос тој чињеници и непогодним условима, годишње реализује преко 100 програма за дјецу (мимо ванредних ситуација, као што је била епидемија ковид 19). На Одјељењу је тренутно запослена

само библиотекарка Јелена Ђоновић, мр српског језика и књижевности, аутор рада и аутор, реализатор и организатор већине програма за дјецу и младе, док цијела Библиотека има свега деветоро запослених. Парадоксално, упркос свим набројаним чињеницама, као и додатним изразито неповољним условима који се не односе само на унутрашње неугодности (стално премјештање намјештаја да би се добио одговарајући простор за дјецу кориснике, немогућност адекватног смјештаја фонда за дјецу који је дјелимично у слободном приступу у Пријемном одјељењу, апсолутно неприлагођеном дјечи), већ се односе и на околну инфраструктуру која не омогућава једнаку приступачност свим корисницима, баш кроз рад овог, такозваног Дјечијег одјељења, Библиотека кореспондира са појмом резилијентности, односно умјећа превладавања тешких животних изазова. „Идући из области у област, резилијенција је ширила опсег својих значења те се у складу са својим основним значењем прилагођава области у којој се користила, увек указујући на способност онога на шта се односи да се опорави од неког штетног деловања. У психологији термин резилијенција се користи да опише човека да се опорави од доживљене трауме и/или прилагоди неповољним условима окружења.“¹⁷ У датим околностима Библиотека на основу примјера рада Дјечијег одјељења показује и доказује да је могуће да управо у најнеповољнијим условима за рад нађе такву способност у себи, односно у свом кадру, и оствари импозантан број програма у години, рачунајући да се просјечно сваког трећег дана одвијала нека активност за дјецу. „Служба за децу представља темељну службу и препознаје се као кључни елемент у стицању и одржавању јавне подршке библиотечких служби.“¹⁸

Своју шансу Библиотека је препознала и у програмима Сарадње са локалном заједницом, која је обавезујућа за све образовне установе на територији општине Херцег Нови, а прописало их је Министарство просвјете Црне Горе. „Поред основног задатка библиотеке да пружа информације и услуге малим читаоцима, она има још један одговоран задатак, да буде учитељ, едукатор и креативни пријатељ који кроз игру и на необичан начин приближава књигу деци.“¹⁹

Наставно-образовни процеси у којима Библиотека учествује као подршка образовном кадру и систему одвијају се током школске године у читаоници Библиотеке, али и као вид дисперзивне наставе, на свим нивоима образовања, у школама и вртићима, као и на бројним отвореним просторима које библиотека препознаје као релевантне, придружујући се тако и концепту учења „ван зидова библиотеке“, али и библиотекарима новог доба. Изграђује се кључни однос повјерења с библиотекарском којом постаје „лични“ и неизбежна карика образовног ланца, с већим одговорностима, највише у информацијском и медијском описмењавању, с незанемарљивом и васпитном улогом. Сарађујући са свим образовним и културним и јавним установама, представницима формалног и неформалног образовања, као и са појединцима у Херцег Новом и шире, већ неколико година

¹⁷ Тијана Мандић, *Резилијентност* (Београд: HERAedu, 2022), 13.

¹⁸ Higgs, *Javne biblioteke i službe za mlade*, 93.

¹⁹ Isto, 31.

уназад, библиотекарка је, градећи и одржавајући тако и имиџ библиотеке, максимално посвећена креативном раду с дјецом и младима, са инвентивним и мултидисциплинарним методама. Уколико би се, према систематизацији, запослио још један библиотекар и ако би, послје више од 20 година осмишљених и реализованих програма за дјецу, Библиотека добила простор са задовољавајућим стандардима и одговарајућим мобилијаром за смјештај цјелокупног Фонда књига за дјецу у слободном приступу, активности би се повећале, а тиме би се формирао и нови друштвени идентитет установе. „Библиотека је место сусрета деце, књига и других медија у коме се реализују многобројни едукативни и забавни програми. „Простор за услуге за децу мора бити посебан, лако препознатљив, различит од других делова библиотеке.“²⁰

Дакле, процесу образовања поклања се нарочита пажња у Библиотеци те су осмишљени следећи програми: *Имаш право да знаш*, *Први џуџ у библиотеци*, *Часови у библиотеци*, *Часови лекције у библиотеци*, *Истраживачки пројекти у библиотеци*, *Мој пријатељ библиотекар*, *Библиотека у посјети школама/вршићу*, *У посјети библиотеци* (програм *Пути до књије*), као и нови програм у организацији библиотеке *Писац у школама*. Програм *Мој пријатељ библиотекар* одвија се као индивидуалан, предан рад библиотекара с корисником. У оквиру програма *Имаш право да знаш* и *Први џуџ у библиотеци* кроз духовите игре стичу се основна знања у вези с могућностима библиотека, бојотону у библиотеци и понашању према књизи, а намијењени су млађим основцима и предшколцима. Старијим основцима, средњошколцима и наставницима представљају се библиотечке услуге, на примјер, *Пишај библиотекара*, *Међубиблиотечка позајмица* и *48 сати*, као и информације које могу пронаћи на сајту или фејсбук страници, и обучавају се за претраживање у COBISS-у, значајном за даље образовање. Започело се и са реализацијом програма *Библиотека у посјети...* Током 2022. и 2023. године Библиотека је посјетила КСЦ *Диано*, најпопуларнији плесно-балетски студио у Херцег Новом, с циљем да помогне у припреми балетских кореографија. С дјецом се читало и разговарало о прочитаним причама за балетска либрета – *Крчко Орашић* и *Коџелија*, Е. Ф. Хофмана. Планиране су и посјете другим невладиним организацијама и приватним образовним установама, јер Библиотека непрестано ради на повећању броја корисника, показујући да се све може повезати с њом. Херцеговска библиотека имала је сарадњу са Школом глуме НВУ *Маска* из Херцег Новог, али и са Которским фестивалом позоришта за дјецу, гдје је 2016. године изведен програм *Мали новски књићујци*, ауторке Јелене Ђоновић, који је исте године, такође у јулу изведен и на *Три од књије*, и на који је Библиотека посебно поносна јер се може концепцијски примјенити на све долазеће генерације, учеснике суботњих радионица. Што се тиче сарадње са појединцима из културног живота и установа културе у Црној Гори, мимо Херцег Новог, требало би истаћи сарадњу са глумцима Градског позоришта Подгорица, Гораном Славићем и Дејаном Ђоновићем, који је такође познати и врло цијењен дјечји пјесник и аутор бројних текстова и композиција за дјецу.

²⁰ Isto, 32.

Међу библиотечким програмима значајним за наставно-образовни процес свакако су и редовни годишњи програми: Новогодишњи и Светосавски, као и обиљежавање Дјечије седмице у првој недјељи октобра и Међународних дана књиге за дјецу, 2. априла, и књиге и ауторских права, 23. априла, литерарним конкурсима, аутентичне концепције (под шифрама, писање радова на исту тему коју сви добију истовремено у матичним школама), за основце и средњошколце, под називом „Отвори књигу – отвори свијет“, за ученике са територије општине Херцег Нови.

„Деци широм света и њиховим породицама библиотечке услуге за децу никад нису биле важније него што су данас.“²¹ Ова девиза не важи само данас. Она је свевремена, и управо водећи се њом, у Библиотеци у Херцег Новом, дјеца једва чекају „да субота дође“ и вријеме се мјери од суботе до суботе, јер се у њеној читаоници тог дана у седмици одвијају континуирани бесплатни едукативни и културни дјечији програми, једини таквог типа у Црној Гори, у јесењем и прољећном циклусу, изузев током љетњег и зимског распуста. Ови програми, осим што утичу на развој културног и друштвеног идентитета установе, имају и додатни аспект, на извјестан начин изграђују и економски идентитет Библиотеке. Програми отвореног типа, *Иђом до књије*, намијењени дјеци узраста 5–8 година, од 10 сати прије подне и *Чишам, машам, сћварам...*, за дјецу 8–12 година, од 11 сати, јесу најзначајнији сегмент рада Одјељења за рад с дјецом и младима, а за библиотекара прикупљање грађе за причање прича један је од најзначајанијих видова библиотекарства. Они су динамични, интерактивни и „нису досадни“ јер увијек укључују дјецу директно у садржај програма, а неизоставањ је и практични дио, осмишљен да подржи моторички развој код дјеце, као и развој ране писмености када током читања прича и других књижевних текстова дјеца спајају илустрације у сликовницама с радњом у причи, повезују текст, препознају ријечи и звучење гласова са сликама, а библиотекар се у раду користи дигитизацијом сликовница за потребе програма и свим расположивим едукативним помагалима и наставним средствима. Своју евалуацију дјечијих радова „доживљавају“ цијеле наредне седмице, јер су изложени на малом импровизованом паноу у пријемном одјељењу, а један од циљева је да се на крају једног циклуса радионица за дјецу припреме портфолији. За старији узраст најважније је подстицање на осамостаљивање у учењу и при истраживачким задацима.

Рад на Дјечјем одјељењу јавне библиотеке од изузетног је значаја, некад и пресудног, нарочито у развоју читалачких способности дјетета. Одјељење је отворено, сакупља и преноси знање; омогућава приступ свој дјечи без видова дискриминације, пажљиво и једнако се односећи према дјечи, њиховом социјалном поријеклу и мјесту становања (нарочито због разрушености херцеговске ривијере и градске инфраструктуре), полу, раси, здрављу или друштвеном статусу. Свакако, осим обавезујућег Дјечијег одјељења у јавној библиотеци, може се разматрати и идеја о оснивању Дјечије библиотеке као водеће за сва дјечија

²¹ Isto, 27.

одјељења јавних библиотека на нивоу државе, која би, као таква, била инвентиван и иновативан пројекат (о чијој реализацији би ваљало размишљати) у Црној Гори и региону.

Императив је да таква библиотека буде приступачна свима и максимално друштвено активна, пријатељски настројена једнако према дјечи и одраслима, родитељима и старатељима који у њој могу добити помоћ у раду и све информације у вези са тим. На тај начин води се рачуна о квалитету живота дјеце и свих који брину о њима, а библиотека је свеобухватно укључена у заједницу. Треба истаћи да „јавне библиотеке имају значајан потенцијал за иницирање социјалних активности у раду с децом у библиотечкој средини. Релевантна је чињеница да су савремене библиотеке жељено место за посету од стране деце.“²² Треба нагласити и да је лични идентитет интегрисан у сваки вид рада те библиотекар својом индивидуалношћу, особношћу, карактером, опредељењима и осјећајем припадности неизоставно утиче на развој полазника радионица и дјецу која посјећују библиотеку, изграђујући у њој своје самопоуздање. Најважнији задатак кога дијете дуго није свјесно јесте да истраје у формирању и постизању личног идентитета. За библиотекара највећа је срећа кад препозна да је утицао на формирање личности и њеног идентитета.

Ово су само примјери могућих сарадњи које би унаприједиле рад Библиотеке и од којих би имали вишеструке користи садашњи и будући корисници, квантитативно и квалитативно. Очекивало би се повећање броја корисника, као и броја претраживања и посјета Библиотеци. Све набројане активности требало би испратити доступним техничким и модерним средствима, кроз видео-свједочанства, фотографије или графиконе корисника и библиотекара. Увјежбаним представљањима ових активности, прије и послије њихове реализације и објављивањем на сајту, друштвеним мрежама или у релевантним часописима још једном би се потврдило и доказало да „свеприсутни библиотекар“, који свој рад увијек базира на фондовима и подстицајним радионицама, и позитивно утиче на кориснике, јесте један од стожера опстанка библиотека и свих њених сегмената дјеловања. У раду су изложене само неке идеје које се односе на херцеговску библиотеку у оквирима дешавања у граду, од којих је један дио већ реализован, а други чека на реализацију, што је приказано у табели 1.

²² Isto, 22–29.

ЈУ ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА И ЧИТАОНИЦА ХЕРЦЕГ НОВИ	
РЕАЛИЗОВАНИ ДОГАЂАЈИ	НА РЕАЛИЗАЦИЈУ ЧЕКАЈУ ИДЕЈЕ...
Учешће у <i>Празнику мимозе</i> , најпознатијој туристичкој манифестацији града, оригинална и аутентична маска инспирисана књижевним дјелом на традиционалним маскенбалима; Дјечији маскенбал	<i>Три од књиџе</i> – Љетње читалиште
Сарадња са Градском кућом музике	Придруживање концепту хортикултурних библиотека
Сарадња са ЈУК Херцегфестом	Учешће у Цвјетној поворци
Сарадња са Црвеним крстом у Херцег Новом – организација радионица на тему вршњачког насиља за ученике; литерарни конкурс	Учешће на Изложби цвијећа, током <i>Празника мимозе</i> – организација Округлог стола за стручњаке и узгајиваче цвијећа; организовање изложбе књига из стручног фонда које се односе на тематику цвјећарства
Бесплатне чланарине за добровољне даваоце крви – промовисање акција давања крви и свих манифестација у граду посвећених тој активности	Сарадња са Херцеговским априлским позоришним свечаностима – ХАПС-ом, у односу на избор представа које се изводе на ХАПС-у (драмски текстови, интервјуи, позоришне критике, и друго)
Обиљежавање Дана Црвеног крста, 29. новембра или седмице Црвеног крста	Пратећи програми у Библиотеци, или на тргу испред ње, приказивањем филмова за дјецу и одрасле који су снимани према књижевним дјелима или са њиховим мотивима у оквиру традиционалног Филмског фестивала Монтенегро филм фестивал
Прикупљање новогодишњих пакетића, израда украса и честитки за дјецу из социјално угрожених породица на новогодишњем програму	Претраживање филмова Црногорске кинотеке који су донација Библиотеци – стална понуда Библиотеке корисницима, туристима и истраживачима током Филмског фестивала
Сарадња с Туристичком организацијом Херцег Новог у циљу промоције града као туристичке дестинације – радионице за дјецу у оквиру породичног фестивала <i>Family fun festival</i>	Радионице филмске критике у Библиотеци, за младе и дјецу из локалне заједнице, али и шире, у оквиру Филмског фестивала
Популаризовање Завичајног одјељења Библиотеке и Завичајне збирке – промоција часописа <i>Бока</i> , старих разгледница, фотографија, сјећања...	Херцеговски стрип фестивал (HSF) - у оквиру Фестивала организовати континуиране стрип радионце за дјецу у читаоници Библиотеке (током вишемесечног периода)

Сарадња са НВО <i>Руке</i> из Херцег Новог – учешће на Јесењој, Прољећној и Малој фешти од наранџи	Учешће Библиотеке кроз промоцију фонда и другим активностима у вези с датим темама фестивала у бројним традиционалним фестивалима музике у Херцег Новом – Гитар арт, Фестивал музике, Дан музике и почетак лета – 22. јун, Фестивал хорова, Фестивал дјечијих хорова, Фестивал цеза, и други
Сарадња са Агенцијом за развој Орјена и Планинарским клубом <i>Субра</i>	Организација лакших планинарских тура, представљање занимљивости из завичајног фонда програмом – <i>Шетам и причам</i>
Сарадњу са ЈУ Дневни центар за дјецу са сметњама и тешкоћама у развоју Херцег Нови – програм <i>Чишмамо заједно</i>	Сарадња Библиотеке и Куће нобеловца Ива Андрића
Сарадња са Библиотеком за слијепе и слабовиде у Црној Гори (ускоро ће бити Библиотека приступачних формата)	Организација догађаја на просторима испред биста и спомен-плоча писаца у граду који називају „градом писаца“
Херцеговски стрип фестивал (HSF) – спорадично одржавање радионица стрипа у Библиотеци	Пратеће активности Библиотеке на бројним прогадима на тврђавама у склопу бројних догађаја и фестивала
Организација квизова за дјецу на теме: 1. Шта знаш о свом завичају? (28. октобар, Дан града) 2. Херцег Нови у доба освајача 3. Херцег Нови у НОБ-у 4. Познавање бокешких израза и обичаја, у циљу очувања језика и традиције	Организација Дан тврђава Боке Которске – дан посвећен фортификацијама у Боки
<i>Школа калиграфије</i> – Удружење Дијак, сарадња са српском православном заједницом	Посебни програми са: Домом здравља у Херцег Новом, Домом за старе у Рисну и Клубом пензионера у Херцег Новом
Сарадња са Музичком школом из Херцег Новог	Специјални едукативно-психолошки програми у сарадњи са ЈУ Дјечији дом „Младост“ из Бијеле и Центром за социјални рад
	Прикључивање програму <i>Зелене библиотеке</i> (сакупљања чепова – <i>Чепи за хендикей</i> или такозване <i>тимификације</i> , на релацији од Библиотеке до прве корпе за отпатке)

Табела 1: Приказ реализованих догађаја и идеја које досад нису реализоване у Библиотеци у вези са дешавањима у граду и традиционалним манифестацијама

Закључак

Трансформација јавних библиотека под утицајем јавног мњења јесте крајњи циљ, али ни он није коначан. Промјене у библиотеци настају формирањем новог друштвеног идентитета, а њена резилјенција одређена је различитим факторима, на примјер: динамичким процесима размјене између личности и околине, сагледавањем предности неповољних околности које се промјеном ставова обликују у повољне, кроз разне адаптивне процесе у којима се Библиотека трајно налази захваљујући којима се побољшава и повезује најприје са корисницима, а затим и са сарадницима, поштујући разноликости појединца, породица и шире друштвене заједнице (расне, узрасне, сексуалне оријентације, економски статус, религијске афилијације и физичке и менталне способности). Тиме се показује као у потпуности одговорна установа чији упосленици схватају да реализација скоро свих њених програма зависи од доступности ресурса окружења и расподеле моћи. Ипак, с повјећењем у сопствене снаге и способности и уз вјештине рјешавања проблема (мисли се на запослени кадар) Библиотека прави реалне планове и дјела у складу са њима, чинећи нужне кораке који воде до циља, стварајући добру комуникацију између себе и корисника, постојећих и будућих. Тако, свака јавна библиотека, условљена разликама, сталним интеракцијама и нераскидивом везом са својим корисницима, на примјеру мале херцеговске библиотеке, али и других сличних њој, може бирати најефикаснији начин да ријеши кризу и настави свој пут.

Литература и извори:

5. ДЕЦИметар. Преузето 1. 12. 2023, <https://decimetar.rs/o-nama/>.
6. Ђукић Дојчиновић, Vesna. *Kulturni turizam: menadžment i razvojne strategije*. Beograd, Clio, 2005.
7. Ђоновић, Јелена. „Трг од књиге – Имамо ли бренд и како га постићи? Еминентна туристичка понуда Херцег Новог“. У *Зборник радова са стручној скупи Библиотеке и културни туризам: Краљево, Врњачка Бања, Србија, 6, 7. и 8. октобар, 2021.*, 259–279. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“; Врњачка Бања: Народна библиотека „Др Душан Радић“, 2021.
8. Krivokapić, D. „Nova komunikaciona paradigma u mreži javnih biblioteka u Crnoj Gori“, doktorska dis. Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2020. eTeze Doktorske disertacije Univerziteta u Beogradu. Preuzeto 22. 1. 2025. <https://eteze.bg.ac.rs/>.
9. „Мала библиотека са великим ентузијазмом! Ellen Kristin Molaver. Управитељица обласне библиотеке за Møre i Romsdal.“ Градска библиотека и читаоница Херцег Нови. Преузето 1. 12. 2023. <https://www.bibliotekahercegnovi.co.me/>.
10. Mandić, Tijana. *Rezilijentnost: knjiga O HRASTU I TRSCI iz ugla psihologa: umeće prevladavanja teških životnih izazova*. Beograd: HERAedu, 2022.
11. Матијевић, Милица и Елизабета Георгиев. *Култура читања: Право дејства и обавеза библиотекара*. Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић“, 2014.

12. Скоковић, Даниела и Младен Мајсторовић. *Зелена библиотека*. Пожега: Народна библиотека Пожега, 2022.
13. Хабард, Бен. *Како се некад живело*. Београд: Лагуна, 2021.
14. Higin, Sjuzan I. *Javne biblioteke i službe za mlade*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2009.

WHERE AND WHAT NEXT? THE FUTURE IDENTITY OF A "SMALL" LIBRARY (THE EXAMPLE OF THE LIBRARY IN HERCEG NOVI)

Summary

The identity crisis of libraries, which has been present for some years, is simultaneously undoubtedly an opportunity for their development – with the necessary cooperation with the wider community, the continuous creation, and a new perception of the possibilities in which libraries participate, both inside and outside their walls.

Local libraries today, in smaller communities, are becoming the "heart" of the community, defining the economic, social, and most of all, cultural identity of the space in which they operate through their programs. Their limited resources paradoxically turn into unlimited opportunities, representing the cornerstone of the survival of the librarian profession, who asks: Where to and how next? To respond to the challenges of the environment and the needs of users of all ages, the Library in Herceg Novi projects its vision for the future through programs recognized as part of the specific conditions, often based on the cultural heritage and local traditions of the Bay of Kotor. Therefore, this paper, using the case study method, deals with the branding of traditional festivals, cultural events, and the particularities of a tourist and maritime region, which are both a path and a role in forming the Library's cultural identity. The ultimate goal is the transformation of public libraries under the influence of public opinion. By forming a new social identity, key changes will be made to the "ID card" of the Library, conditioned by established differences, constant interactions, and the inseparable connection between the Library and its users. Considering the importance of personal contact between the librarian and the user and the fact that personal identity is always integrated into the development of every activity, this paper will also uncover the possible perspectives of the identity of "small" libraries through examples of good practice in the department for children and youth in the Herceg Novi library, with an already established visual identity on social networks and personal integrity.

Keywords: Herceg Novi, Bay of Kotor, library, cultural and social identity, user, programs, opportunities

ИСТОРИЈА КАО БИОГРАФИЈА

Драгана Сабовљевић
Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин”
ORCID 0009-0004-6529-9602
dragana.sabovljevic@gmail.com

Филип Крчмар
Историјски архив Зрењанин
ORCID 0009-0006-4020-8297
fkzr1984@gmail.com

ПАВЛЕ ЗУБКОВИЋ: БИБЛИОТЕКАР И АРХИВИСТА НА СУДАРУ ЕПОХА (1944–1953/7)

Сажетак

Тема рада је живот и дело Павла Зубковића, угледног међуратног адвоката и чиновника Градског поглаварства у Великом Бечкерек/Петровграду, који се у послератном периоду налазио на челу две новоосноване установе културе – најпре Градске библиотеке (потоње Градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин”), а затим и Државног историјског архива у Зрењанину. У послератној Градској библиотеци и музеју, а по одвајању ове две установе у Градској библиотеци и читаоници, обављао је послове управника, мада му је службено звање било градски библиотекар. Установио је службе, то јест, одељења, формирао библиотечки фонд и средео га по УДК систему, бринуо о опреми, простору и стручном кадру. Такође је аутор необјављене историје библиотекарства на територији Великог Бечкерек/Петровграда/Зрењанина, која је коришћена у свим потоњим истраживањима ове теме, са или без помињања извора. Године 1953. прешао је у Историјски архив Зрењанин. Ту се нашао на челу уређивачког одбора часописа *Архивска трага Градске државне архиве у Зрењанину* и активно учествовао у превођењу и публиковању важних докумената за градску историју. За управника Архива постављен је 1. јула 1953, свега неколико месеци након доласка у ову установу. На овом месту задржао се кратко. Зубковић је наставио да ради на припреми грађе за публиковање и сопственом, али и стручном усавршавању својих колега. Када је 1955. године покренута акција *Недеља архива*, редовно је држао предавања о значају и историји архива. Услед нарушеног здравља, пензионисао се 1. октобра 1957. године. Ипак, наставио је да се бави преводилачким радом, а био је и судски тумач немачког језика. У прилогу је посебно скренута пажња на паралеле између Зубковића и његовог савременика, познаника и колеге из Панчева Миховила Томандла, јер њихове биографије по много чему личе једна на другу.

Кључне речи: Павле Зубковић (1888–1973), Зрењанин/Велики Бечкерек/Петровград, Градска библиотека и музеј, Градска библиотека и читаоница, Државни историјски архив, историја библиотеке, библиотечка делатност, архивска делатност

Увод

Павле Зубковић (1888–1973) деловао је у историјском тренутку у ком је дошло до судара двеју различитих и у сваком смислу међусобно супротстављених епоха. У питању је период од средине четрдесетих до средине педесетих година 20. века, током ког долази до смене друштвено-политичких система, сучељавања две дијаметрално супротне идеологије и дневне политике, преласка из монархистичког у републиканско државно уређење, из грађанске у народну демократију. Управо у то време су се догађале промене имена града у ком је живео и радио. Оне су представљале најочигледнији пример и спољну манифестацију поменутог „сударања” и преласка из једне у другу епоху.¹ Павле Зубковић је пример свестрано образованог човека, културног и друштвеног радника, чије деловање није сасвим непознато локалној историографији, али ни довољно осветљено, нарочито у историји Градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин“. Разлог томе је и чињеница да се његов рад може реконструисати једино проучавањем делимично сређене архиве Библиотеке и фондова Народног музеја и Историјског архива у Зрењанину, где се налази неочекиван податак да је управо Зубковић написао историјат Великобечкеречке грађанске касине (1837/38), прве Српске читаонице у Великом Бечкереку, школских библиотека и библиотека удружења у граду у периоду између два светска рата (где је доказано да град није имао јавну библиотеку) и формирања ове установе након Другог светског рата. Овај материјал је прилично коришћен у потоњим текстовима који су писани о Библиотеци, као и у стручним радовима Душице Цвејић, која се тек неколико деценија после Зубковића бавила историјом штампе и библиотекарства на овом простору.² Његово деловање у Историјском архиву Зрењанин је много боље представљено у јавности.

У овом тексту се, по први пут, објављује целовита животна прича и представљају објављени и необјављени радови који доказују да је Павле Зубковић једна од најзначајнијих личности културног живота Великог Бечкерка/Петровграда/Зрењанина у 20. веку и истиче се његов допринос формирању културног идентитета ове средине.

Биографија Павла Зубковића до краја Другог светског рата

Иако није сасвим непознат зрењанинској локалној историографији, не може се рећи да је Павле Зубковић имао среће са својим биографијама. То је уједно и

¹ Данашњи Зрењанин носи то име од 2. октобра 1946. године. Претходно се називао Петровград (1934/5–1946), односно Велики Бечкерек (1933–1934). За време немачке окупације у Другом светском рату, у службеној употреби су паралелно коришћени немачки и српски назив – Велики Бечкерек (нем. Gross-Betschkerek) и Петровград, иако је каснија историографија нетачно тврдила да је назив „Петровград” укинут. За више детаља видети: Филип Крчмар, „Клио на мрежи – Клио у мрежи? Студија интернет рата Петровград – Зрењанин”, *Археон. Годишњак Архива Војводине* 2 (2019): 291–332.

² Детаљније у: Драгана Сабовљев и Предраг Јеремић, „Научноистраживачки рад Душице Цвејић и формирање идентитета Градске народне библиотеке у Зрењанину”, у *Библиотеке и идентитет 2: Зборник радова са научној скупу одржаног 24. и 25. маја 2019. године у Панчеву*, главни уредник Гордана Стокић Симончић, одговорни уредник Горан Траиловић (Панчево: Градска библиотека, 2019), 117–129.

разлог зашто је круг људи донекле упућених у његов лик и дело остао ограничен на малобројне културне делатнике углавном окупљене око градских установа културе које се баве писаном речју – Градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин“ и Историјског архива Зрењанин, у нешто мањој мери и Народног музеја. Најпотпунији покушај до сада да се реконструише његов животни пут учињен је 2017. године, када се у књизи поводом обележавања седам деценија постојања и рада Историјског архива Зрењанин појавила Зубковићева биографија, настала на основу тада расположивих података, дотле разуђених по локалној међуратној штампи и литератури, допуњена кратким писаним исказом његовог сина Ивана.³ И она је, међутим, остала непотпуна, с обзиром на чињеницу да је разматрала првенствено Зубковићев рад у Архиву и остављала по страни његову делатност на пољу библиотекарства (што је, узимајући у обзир карактер и тему публикације, било и разумљиво). Од тада је прошло седам година, а у међувремену је дошло до открића нових докумената са до сада непознатим или мало познатим подацима који се односе, како на његов културни и друштвени ангажман, тако и на библиотекарски рад.⁴ Све то даље изискује поновно читање и исписивање нове, допуњене биографије, која би уједно препознала његове заслуге и допринос оснивању и уређењу послератне и прве јавне библиотеке у Зрењанину. Ово тим пре, јер је сам Зубковић, ненаметљив и повучен по природи, остао ван главних токова завичајне историографије. Томе је у великој мери сасвим сигурно допринело и његово породично васпитање, чија је природа утицала на то да патријархално одгојени и национално свесни Зубковић у новонасталим друштвено-политичким и идеолошким околностима послератног периода остане у другом плану и на маргини главних друштвених токова.

Павле Зубковић се родио 7. априла 1888. у Будиму, у угледној српској породици: отац Арсен (1846–1924) је био судија управног суда (референт за Хрватску и Славонију) и председник црквене општине у Будиму, а мајка Милева (1857–1942) домаћица. Имао је десет година старијег брата Ђурђа, који се 1903. године замонашио, да би деценију касније постао епископ будимски под црквеним именом Георгије и на том положају био до смрти (1951). Од немалог значаја је да је за собом оставио вредну библиотеку са преко 4.000 наслова, која се данас чува у Епархијском двору у Сентандреји и чини драгоцену колекцију Архива Српске православне епархије будимске. Овај податак посредно сведочи о значају који је књига имала у кругу породице Зубковић.⁵

³ Филип Крчмар, *Својеница Историјског архива Зрењанин 1947–2017* (Зрењанин: Историјски архив, 2017), 438–439.

⁴ Аутори прилога се овим путем најсрдачније захваљују г. Душану Јуванину из Зрењанина, који им је несебично ставио на увид и располагање копије поменутих докумената, у првом реду Зубковићев службенички лист и писани лични исказ о деловању и везама са масонском ложом *Војводина* у Петровграду, који се данас чува у Архиву Југославије.

⁵ Као остале значајне српске великане са којима је био у породичном сродству, сам Зубковић је навео: будимског епископа Арсенија Стојковића, који је у два наврата био биран за српског патријарха, др Милоша Рајића и Ису Ђирића – „народне секретаре“, те Александра Стојачковића („мој крштени кум“), министарског саветника и одличног познаваоца народно-црквене аутономије Срба у Угарској. – Архив Југославије (АЈ), Ф. 100 Масонске ложе у Југославији 1919–1940, фасц. 18, Др Павле Зубковић.

Зубковић је од 1906. до 1913. похађао Правни факултет у Будимпешти. Према наводима садржаним у службеничком листу, последње две године студија провео је као адвокатски приправник. До 1916. године о њему нема података. Тада је мобилисан у 1. хонведски (домобрански) пук у Будимпешти и до краја Првог светског рата био поручник „у административној струци“. По распаду Аустроугарске монархије, прешао је у новостворену Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Прво намештење је добио у Старој Кањижи, као градоначелник (1. јул 1919 – 23. јануар 1923). Одатле је почетком 1923. прешао у Велики Бечкерек, где је указом Министарства унутрашњих дела постављен за великог бележника Торонталско-тамишке жупаније. На овом положају ће остати наредне четири године, до маја 1927, када су жупаније, као анахронизам аустроугарског државног апарата, укинуте. Уместо жупанија су, опет накратко, заживеле области, као облик територијалних самоуправа предвиђен још Видовданским уставом из 1921: Зубковић је током наредне две године обављао дужности правног референта Београдске области. По увођењу Шестојануарске диктатуре, 13. новембра 1929. постављен је за банског саветника новоустановљене Дунавске бановине.⁶ Међутим, после свега неколико месеци проведених на овом положају, дао је оставку и наредних неколико година (1930–1936) посветио се адвокатури: у овом периоду положио је адвокатски испит у Новом Саду и испит за судског тумача за мађарски језик.⁷ Као „одличан стручњак у самоуправним питањима“, решењем бана Дунавске бановине Светислава Рајића, постављен је августа 1936. за председника Сирочадског стола у Петровграду.⁸ Његовим залагањем је две године касније извршена рестаурација Бановинске зграде у Петровграду (потоње зграде СО Зрењанин, данас Градске куће Зрењанина).⁹ У звању председника Банатског сирочадског стола је дочекао, али и провео немачку окупацију: у том својству је 1942. године одговарао на већ поменуте упите о свом чланству и улози у локалној масонерији, а у његовом послератном службеничком листу стоји да је „као претседник Сирочадског стола био у континуитету од 6. априла 1941. до 2. јануара 1945. године“¹⁰.

Јанковићева кућа као сабирна станица и оснивање Градске библиотеке и музеја

Након што је у јесен 1944. Петровград ослобођен од фашистичког окупатора, Павле Зубковић се нашао међу шачицом преживелих предратних интелектуалаца

⁶ Службенички лист *гр* Павла Зубковића (приватна колекција Душана Јуванина).

⁷ Исто.

⁸ Александар Станојловић, ур., *Петровград* (Петровград, 1938), 386; Сирочадски сто је назив за државну службу у локалним самоуправама (градовима и општинама) некадашње Аустроугарске монархије чији је задатак био вршење надзора над сирочади и старање и заштита њихових имовинских права. Након распада Монархије, ово звање је постојало још неко време и у међуратној југословенској држави. – Зоран Стевановић, ур., *Приручни вишејезични речник за архивисте* (Нови Сад: Друштво архивских радника Војводине 2012), 366.

⁹ Станојловић, ур., *Петровград*, 381.

¹⁰ Службенички лист *гр* Павла Зубковића.

који ће у наредном периоду – захваљујући превасходно својој ерудицији и добром познавању страних језика – бити ангажовани на обнови локалног културног живота и постављању темеља послератних установа културе. У том смислу, посебно се истиче Зубковићев рад на прикупљању књига и различитих уметничких предмета, те њихово класификовање у такозваној Јанковићевој кући – објекту који је, две недеље након ослобођења града, одређен за својеврсни сабирни центар антиквитета, уметнина и, у првом реду, књига које су у товарима свакодневно пристизале из напуштених кућа одбеглих, погинулих и ухапшених Немаца. Иако првобитно именован за референта за нумизматичку збирку¹¹, Зубковић је врло брзо распоређен на послове прикупљања, распоређивања и расходовања ових књига – управо захваљујући свом познавању немачког и мађарског језика.¹²

Најранија правна регулатива послератног периода предвиђала је обједињавање рада више установа културе на једном месту, потенцијално и под истим кровом. У том смислу, музејска и библиотечка установа у ослобођеном Петровграду деловаће заједно, под истим кровом и под именом *Градска библиотека и музеј* од јесени 1944. до зиме 1946. године, када се раздвајају и свака креће засебним путем.

Градска библиотека и читаоница у Петровграду/Зрењанину

Приликом раздвајања библиотеке и музеја, Зубковић је почео да ради као градски библиотекар¹³ и устројио рад Градске библиотеке и читаонице Петровград, како је добила званични назив¹⁴, у просторијама некадашњег градског забавишта на обали Бегеја, у Суботићевој улици број 3. О овом значајном и напорном послу је оставио кратко сведочење: „Чега се сетити данас, после двадесет пет година? Можда најпре огромног броја књига, камиона довожених у зграду у Суботићевој улици. Само за неколико дана донето је скоро 70.000 књига. Била је то незаборавна слика: Просторије крцате књигама, свуда, преко висине човека. Огромно богатство, али препуно прашине и несређено. Био је то тежак рад. Многи су се

¹¹ Архива Народног музеја Зрењанин (АНМЗ), Архива, Народно ослободилачки одбор града Петровграда, градска библиотека и музеј, Бр. 87/44, 26. XII 1944 г., Mesnom narodno-oslobodilačkom odboru, Petrovgrad.

¹² У Народном музеју Зрењанин данас се налази драгоцен грађа из периода 1944–1946. која сведочи о размерама овог посла. Ту су нарочито важни сачувани оновремени извештаји вођени на недељном нивоу, а који сведоче о десетинама хиљада књига које су се крајем 1944. и првим месецима 1945. године нашле у Јанковићевој кући. За више детаља видети: Филип Крчмар, ур., *Народни музеј Зрењанин 1911–2021* (Зрењанин: Народни музеј, 2023), 64–66.

¹³ С обзиром на чињеницу да аутори нису пронашли оснивачки акт ни у Библиотеци ни у Музеју, као ни документацију у вези са именовањем одговорних лица, ослањали су се само на потписе Павла Зубковића у сачуваној документацији, где је увек писало „градски библиотекар“, иако је он заправо био први управник Библиотеке. Тек је Ружа Латовљев, која је преузела дужност од Зубковића, била именована као директор или управник.

¹⁴ Петровград ће касније у току те године бити преименован у Зрењанин, а установа ће тек 1962. понети назив који носи и данас – Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“.

поразбољевали, али се радило без застоја. И успело се. Интересантно је да смо још тада, када сам ја био управник, почели са увођењем децималне класификације¹⁵.

Од децембра 1945. до половине фебруара 1946.¹⁶, помоћ у формирању фонда пружали су највећим делом професори и ученици петровградских средњих школа који су били ангажовани и у сабирној станици, међутим, ускоро је Павле Зубковић остао једини запослени, са „служитељем“, како га назива у својим дописима, који је изабран из редова затвореника са блажом затворском казном. Неповољна околност ја била и то што новооснована установа културе није ушла у буџет за 1946. годину, с обзиром на датум оснивања, па је Библиотека оскудевала у новцу, намештају, полицама, па и запосленима, на шта се градски библиотекар често жалио у својим дописима Народноослободилачком одбору Петровграда.¹⁷ Тек у новембру 1946, у свом извештају Главном извршном одбору Аутономне Покрајине Војводине, Одељењу за просвету, помиње да је, поред њега, у Библиотеци запослена и Марија Смиешко, као помоћник библиотекара¹⁸, али наглашава потребу за још једним радником за магационерске послове. Упркос скромном и не сасвим срећном почетку рада, већ наредних година Градска библиотека и читаоница постаје препознатљива установа културе у граду, сређује се простор, повећавају се књижни фонд и број корисника, а заслуга за то припада управо њеном првом градском библиотекарју.

Што се писане заоставштине Павла Зубковића тиче, у Архиви Библиотеке се, у највећем броју, чувају његови дописи, извештаји о раду, преписка у вези са радом Библиотеке, програми рада и остали административни садржаји. Тек су истраживања Душице Цвејић, Душана Јуванина, потом и аутора овога рада, открила да је Зубковић написао два значајна прилога, од којих је један прва *Правила о раду установе*, а други (који се заправо састоји од три документа) представља основу за проучавање историје библиотекарства у Великом Бечкерек/Петровграду/Зрењанину.

¹⁵ Pavle Zubković, „Sećanja prvih radnika biblioteke: Decimalna klasifikacija od prvog dana“, *Bilten Gradske biblioteke „Žarko Zrenjanin“ – Zrenjanin: nove knjige i časopisi; Vanredni broj: posvećen je dvadesetpetogodišnjici rada i postojanja Gradske biblioteke „Žarko Zrenjanin“* [1972].

¹⁶ Постоји забуна и око датума отварања за јавност Градске библиотеке и читаонице, пошто Зубковић у својим дописима и извештајима помиње чак два – 15. и 17. фебруар 1946. Према календару за 1946. годину, 15. фебруар је био петак, а 17. недеља, тако да је вероватније да је установа примила прве кориснике 15. фебруара 1946. – Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“ (ГНБ), Архива Библиотеке, кутија 1, фасцикла 2, 1946.

¹⁷ Документа из тог периода често садрже Зубковићеве жалбе на недовољан простор, недостатак огрева, прокишњавање крова, његову немогућност да сам ради двократно свакога дана. Чак је искористио и провалну крађу да тражи нека средства да се поправе проваљена врата и прозори. – ГНБ, Архива Библиотеке, кутија 1, фасцикла 2, 1946.

¹⁸ С обзиром на то да је имала завршену средњу школу, Марија Смиешко би, по савременој терминологији, била књижничар. Занимљив је и податак да ће се Зубковић, недуго потом, њоме и оженити, а по његовом одласку у Историјски архив и она одлази са њим. – ГНБ, Архива Библиотеке, кутија 1, фасцикла 2, 1946, br. 80/1946, Gradska biblioteka i čitaonica u Zrenjaninu, Glavnom izvršnom odboru APV Odeljenje za prosvetu, Novi Sad, „Podaci o stručnim kulturnim radnicima“, 6. novembra 1946. godine.

Судбина ових рукописа је прилично чудна. Сем тога што нису нигде објављени у целини, нису ни сачувани у самој Библиотеци, него се налазе у склопу грађе која је прикупљана за прву послератну монографију о Зрењанину.¹⁹ У књизи је објављен историјат Великобечкеречке грађанске касине, Прве српске читаонице у Великом Бечкерек, других типова библиотека у граду и послератне јавне библиотеке, чија основа су били текстови Павла Зубковића, обједињени и донекле допуњени, док се *Правила о раду* налазе само у рукописној грађи која није објављена.²⁰

Правила Градске библиотеке и читаонице нису ни датирана ни потписана, али су сигурно написана 1946. године, пошто је у целом тексту прецртано име града Петровград и рукописом Павла Зубковића дописано Зрењанин.²¹ Сигурно је такође да је он аутор, с обзиром на податак да је готово целе 1946. године био једини запослени библиотекар. *Правила* су значајна по томе што се у њима први пут дефинишу улога и задаци Библиотеке и читаонице: набавка и стручна обрада публикација, смештај, приходи од чланарина и из других извора, врсте чланарина, права и обавезе чланова и дужности органа управљања Библиотеком (Управни, Надзорни одбор, Скупштина, библиотекар, помоћник библиотекара и домар – послужитељ). Нарочито је занимљиво колико је важности Зубковић придавао образовању и статусу библиотекара. „Библиотекар мора имати факултетску спрему, осим државног језика мора знати бар још два страна језика, по могућности и оба, који се употребљавају за подручје ове покрајине. Мора бити најзад упознат и са основама класичне литературе и језика. Библиотекар мора становати у Петровграду. Библиотекар је службеник Градског народног одбора и као такав има сва права и дужности као и остали службеници тога одбора по уредбама и прописима о државним службеницима“.²² Овај правилник о раду се примењивао, иако га званично нису усвојили ни Народноослободилачки одбор града нити покрајински органи. О томе сведочи и *Извод из Правилника Градске библиотеке и читаонице у Зрењанину* у којем се налазе одредбе које се тичу права и дужности чланова, односно корисника Библиотеке и био им је доступан приликом уклањавања у ову установу.

У периоду када је водио Библиотеку, Павле Зубковић је највише радио на њеном уређењу и промовисању у културном животу града. У том смислу, све што је оставио од рукописне заоставштине налази се у склопу административне документације. Темелј за изучавања историје библиотекарства на овом простору поставио је у три документа који се чувају у Историјском архиву Зрењанин: „Библиотеке и

¹⁹ Todor Malbaški, ur., *Zrenjanin* (Zrenjanin: Skupština opštine Zrenjanin, 1966), 404–408.

²⁰ Историјски архив Зрењанин (ИАЗ), „Pravila Gradske biblioteke i čitaonice u Zrenjaninu“, у *Monografija Zrenjanina*, Knj. 4 (Kultura), 1964–1966 (rukopis).

²¹ Као што је већ речено, град је у току 1946. добио име Зрењанин (прим. аут.).

²² ИАЗ, „Pravila Gradske biblioteke i čitaonice u Zrenjaninu“, у *Monografija Zrenjanina*, Knj. 4 (Kultura), 1964–1966 (rukopis).

библиотекарство у граду Зрењанину“²³, „Библиотеке у Зрењанину“²⁴ и „Библиотеке и библиотекарство у граду Зрењанину: Историјат Градске библиотеке и читаонице у Зрењанину од њеног оснивања до данас“.²⁵ У прва два се бави почецима библиотечке делатности у склопу Великобечкеречке грађанске касине (1837/38), Прве српске читаонице у Великом Бечкереку (1861), као и оснивањем школских, библиотека удружења и верских институција.²⁶ Нарочито је занимљиво сведочанство о библиотеци „Доситеј“: „После Првог светског рата била је једна веома оригинална како по начину оснивања и организације тако и по своме раду тако рећи једина установа у нашем библиотекарству уопште, то је установа названа ‘Доситеј’ Задруга за набавку књига и часописа СОЈ (Са ограниченим јемством) у Петровграду. (...) Основана је 1937. године. (...) Ова библиотека је основана и организована по принципима задружног система. Ове врсте библиотеке било је у то доба једино још у Паризу. (...) Чланови су били углавном месни интелектуални радници, који су читали књиге из области филозофије, социологије и уопште научна дела која су у овој библиотеци у лепом броју била заступљена. Књиге су члановима издаване два пута недељно уз реверс. Библиотека је за кратко време стекла велики круг својих читалаца. Библиотека је престала радити за време немачке окупације и то углавном због садржине приличног броја дела из области филозофије, социологије, привредних наука па и белетристике напреднијег правца и садржаја. Ова су дела од стране функционера библиотеке склоњена и сачувана, а после рата предата новооснованој Градској библиотеци.“²⁷ Ова библиотека је вероватно вршила и улогу непостојеће јавне библиотеке у граду.

Текст „Библиотеке и библиотекарство у граду Зрењанину: Историјат Градске библиотеке и читаонице у Зрењанину од њеног оснивања до данас“ представља детаљни извештај о раду у периоду од 1944. до 1950. године. Ово је веома драгоцено сведочанство формирања и развоја институције и њених фондова. У њему се налази експлицитни податак да град није имао јавну библиотеку између два светска рата и да је она први пут формирана 1946. године као самостална установа културе. С обзиром на то да је писао о том добу из личног искуства, може се сматрати најпоузданијим извором.

У наведеним радовима Павле Зубковић је приказао своје изванредно образовање и елоквенцију. Засновани су на проверљивим подацима и, у том смислу, драгоцени истраживачима јер су веома поуздани. Њихов недостатак, сем тога

²³ ИАЗ, „Biblioteke i bibliotekarstvo u gradu Zrenjaninu“, u *Monografija Zrenjanina*, Knj. 4 (Kultura), 1964–1966 (rukopis).

²⁴ ИАЗ, Ф. 667 Лични фонд Драгољуба Чолића 1856–1982 (1908–1982), кут. 13, 2000–1–8, „Biblioteke u Zrenjaninu“.

²⁵ ИАЗ, dr Pavle Zubković, „Biblioteke i bibliotekarstvo u Zrenjaninu: Istorijat Gradske biblioteke i čitaonice u Zrenjaninu od njenog osnivanja do danas“, у: *Monografija Zrenjanina*, Knj. 4 (Kultura), 1964–1966 (rukopis).

²⁶ О овим установама је већ било речи у раду о Душици Цвејић, па се овом приликом неће понављати. –Сабовљев и Јеремић, „Научноистраживачки рад Душице Цвејић и формирање идентитета Градске народне библиотеке у Зрењанину“.

²⁷ ИАЗ, Ф. 667 Лични фонд Драгољуба Чолића 1856–1982 (1908–1982), кут. 13, 2000–1–8, „Biblioteke u Zrenjaninu“.

што нису објављени, представља и обим и извесна фрагментарност. Упркос свим недостацима, сви досадашњи истраживачи библиотекарства на овом простору ослањају се на њих.

Државни историјски архив Зрењанин

Након рада у библиотеци, Павле Зубковић је марта 1953. године свој ангажман наставио у новоформираном Државном историјском архиву у Зрењанину, на чијем је челу врло брзо заменио инж. Јована Јагодића.²⁸ Иако се кратко задржао на руководећем положају, ипак је оставио трајни печат на рад ове установе, првенствено као уредник једног од најстаријих архивистичких гласила: *Архивске грађе*, где је активно учествовао у превођењу и публиковању важних докумената за градску историју. Иако далеко од тога да су савршени, ови преводи за оно време су били пионирски, чак се и данас спорадично користе. Након свега шест месеци проведених на челу Архива, Зубковић је наставио да ради на припреми грађе за публиковање и сопственом, али и стручном усавршавању својих колега. Када је 1955. године покренута акција *Недеља архива*, редовно је држао предавања о значају и историји архива.

Савет за научно-испитивачки рад је током марта и априла 1953. године започео опсежне и динамичне припремне радове за објављивање грађе Градске државне архиве Зрењанин, у виду једног од првих стручних архивистичких часописа на простору данашње Војводине.²⁹ Већ у октобру месецу остварени су контакти са локалном штампариијом која је дала прелиминарну понуду за тираж од 500 примерака³⁰. Иако су све припремне радње биле обављене до краја 1953. (која се и узима као почетна година излажења), прва свеска часописа штампана је почетком идуће, 1954. године.³¹ У њеном предговору је др Зубковић овако објаснио процес настанка часописа и рада Савета за научно-испитивачки рад:

²⁸ Списак запослених у Архиву из 1957. године наводи седам запослених, међу којима је и Зубковићево име. Даље су наведени подаци о његовом месту и датуму рођења (Будим, 7. април 1888), националности (Србин), социјалном пореклу (службеничко), политичкој припадности (Члан ССРНЈ), школској спреми (Правни факултет и адвокатски испит), години дипломирања и називу дипломског рада (1913, са радом *О посегу*); остали подаци обухватају његово звање (хonorарни службеник са скраћеним радним временом; пензија 14.100, хonorар 6000 д.), пређашњу и тренутну функцију (раније: Градоначелник, претседник Бан. Сироч. Стола и адвокат; од 1953. у овој установи), језике које говори (српски, мађарски, немачки), где је све раније радио и од када ради у тој установи (раније: у градској, жупанијској и бановинској служби, а од 1953 у овој установи), најважније радове у архивистичкој струци (главни уредник архивске грађе и члан арх. Савета) и да ли је путовао у иностранство, где и у које сврхе (у Аустрију, Италију, Немачку и Мађарску у научне сврхе). – ИАЗ, рег. ИАЗ 1947 – „Списак радника архива 1957“, 66/1957. Видети и: Крчмар, *Споменица Историјској архиви Зрењанин 1947–2017*, 122.

²⁹ Зоран Вељановић, „Библиографија часописа *Годишњак Историјској архиви града Новог Сада*“, *Архивски анали* 9 (2015): 96, нап. 1.

³⁰ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947 – „Штампариија Октобар књиговезница Зрењанин – Градској државној архиви“, кут. 5, бр. 256/1953.

³¹ Васа Доброслављевић, „Из Градске архиве. Прва публикација докумената из историје града“, *Зрењанин* 63, год. III, 9. јануар 1954, 2.

„Током марта месеца 1953 године покренута је акција од стране просветних радника и бивших административних службеника, махом пензионера, да се организује научно-истраживачки рад за обрађивање историско-архивског материјала при Градској државној архиви као установи Градског народног одбора у Зрењанину (...) Овај научно-истраживачки рад отпочет је већ 1 априла 1953 године. На том раду су у почетку били запослени три хонорарна службеника са вишом школском спремом и знањем латинског и мађарског језика и један манипулативни хонорарни службеник. Овде је рад за релативно кратко време од 5–6 месеци толико напредовао, да је Градска државна архива у стању и могућности да објави радове који се састоје махом из превода повеља, привилегија, патената и других списа од историског значаја и важности. Ова документа, која су из XVIII века, већим делом су писана на латинском и немачком језику, и тек од половине XVIII века на мађарском језику...”³²

Почетком јуна 1954. др Павле Зубковић је говорио о потреби координисања рада између зрењанинских установа културе – Архива, Музеја и Библиотеке.³³ Међутим, ову годину је несумњиво обележио почетак интензивне издавачке делатности Градске државне архиве у Зрењанину, која је публиковала три свеске часописа *Архивска трађа*, а до краја године припремила за штампу четврту и пету свеску.³⁴ Код Окружног јавног тужилаштва у Зрењанину часопис је пријављен под називом: *Архивска трађа Градске државне архиве у Зрењанину*; као издавач је означена Градска државна архива Н. О. Града Зрењанина, као одговорни уредник др Павле Зубковић, а окарактерисан је као „тримесечни повремени спис историско-документарне садржине“.³⁵ Тираж је првобитно требало да износи 500 примерака³⁶, али се ова намера због обима часописа показала као преамбициозна те је смањен на 200.³⁷ Примерке часописа је Градска државна архива слала другим архивским установама и телима у земљи – Државном архиву Хрватске у

³² Павле Зубковић, „Предговор“, *Архивска трађа Градске државне архиве у Зрењанину* год. 1, свеска 1 (1953): 6–7.

³³ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Тримесечни извештај Градске државне архиве Зрењанин за II. тримесечје 1954“, бр. 123/1954.

³⁴ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „ТРИМЕСЕЧНИ ИЗВЕШТАЈ за X–XII 1954. год. и ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ за 1954. год.“, бр. 279/1954.

³⁵ Редакциони одбор чинили су: Сима Цуцић, директор потпуне гимназије Зрењанин, Милош Радуловић, начелник Секретаријата за просвету и културу Народног одбора Града Зрењанина, Рудолф Боднар и Имре Хас; часопис је штампан у Штампарији и књиговезници *Окшобар*, Сарајлијина улица 10, Зрењанин. – ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива у Зрењанину – Окружном Јавном Тужиоштву Зрењанин“, бр. 16/1954.

³⁶ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива у Зрењанину – Народном одбору града Зрењанина“, бр. 31/1954.

³⁷ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Графичко предузеће *Графика*: понуда за штампање 4. свеске *Архивске трађе* (200 ком.)“, бр. 182/1954; ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Понуда графичког предузећа *Графика* за израду (200 ком.) брошуре *Архивска трађа* бр. 5“, бр. 212/1954.

Загребу³⁸, Дубровачком архиву³⁹, Задружном архиву Војводине⁴⁰, Савезу архивских радника ФНРЈ⁴¹, и тако даље. Градска државна архива Зрењанин је ово чинила без надокнаде, рачунајући на принцип реципроцитета и бесплатне примерке издања других установа.⁴² За 1955. годину је био предвиђен двоброј (4. и 5. свеска), којим је био обухваћен и картографски материјал „(Осам мапа из прошлости града Зрењанина), са веома успелим репродукцијама географских мапа из XVII и XVIII века.“⁴³ Чак је крајем године покренута иницијатива за проширење садржаја часописа у сарадњи са зрењанинским Друштвом историчара⁴⁴, која је, у даљој перспективи, требало да послужи као основа за доцнији рад на једној монографији Зрењанина.

У исто време када је окончано формирање Стручног савета, започете су припреме за учешће на великом састанку архивиста Војводине, чије је одржавање заказано за другу половину септембра у Суботици, на Палићком језеру.⁴⁵ Градску државну архиву представљао је др Павле Зубковић⁴⁶, који је пред више од 30 делегата из државних и градских државних архива⁴⁷ представио реферат под насловом „Извештај о стању у Градској државној архиви Зрењанин од оснивања тј. од 1947. г. до данас, са нарочитим обзором на проблеме зграде, просторија, шкартирања и кадрова у овој архиви“.⁴⁸

³⁸ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Примитак архивске грађе“, бр. 95/1954.

³⁹ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Државни архив у Дубровнику – Градској државној архиви у Зрењанину“, бр. 108/1954.

⁴⁰ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива Зрењанин – Задружном архиву Војводине Нови Сад“, бр. 198/1954; ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Задружни архив Војводине – Градској државној архиви Зрењанин“, бр. 200/1954.

⁴¹ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Савез архивских радника ФНРЈ – Градској државној архиви Зрењанин“, бр. 228/1954.

⁴² С тим у вези је управник Милан Туторов објаснио у једном допису: „Ми наше едиције не наплаћујемо од научних установа, јер исте разашилемо овим бесплатно у нади реципроцитета, наима да ће нам они исто тако бесплатно да шаљу своје едиције..“ – ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива Зрењанин – Задружном архиву Војводине Нови Сад“, бр. 198/1954.

⁴³ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „ТРОМЕСЕЧНИ ИЗВЕШТАЈ за X–XII 1954. год. и ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ за 1954. год.“, бр. 279/1954.

⁴⁴ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива Зрењанин – Друштву историчара Зрењанин“, бр. 244/1954.

⁴⁵ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Државна архива АПВ Нови Сад – Градској државној архиви Зрењанин (Састанак војвођанских архивиста)“, бр. 133/1954; ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Састанак војвођанских архивиста у Суботици“, бр. 146/1954.

⁴⁶ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива Зрењанин – Библиотеци Матице српске“, бр. 147/1954; ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Позив на састанак архивиста у Суботици“, бр. 178/1954; ИАЗ, Рег. 1947–, кут. 6, „Одлука о учешћу др Павла Зубковића на скупу архивиста у Суботици“, бр. 185/1954.

⁴⁷ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, „Записник са састанка архивиста у Суботици на Палићу 21–24. IX 1954. године“, бр. 218/1954.

⁴⁸ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Реферат др Павла Зубковића за састанак војвођанских архивиста у Суботици“, бр. 178/1954.

Зубковић је нешто касније, као делегат зрењанинског архива, узео учешћа у раду оснивачке скупштине Републичког друштва архивских радника, која је одржана 20. новембра 1954. у Београду, у згради Државне архиве ФНРЈ.⁴⁹

У погледу стручног усавршавања, др Павла Зубковића је 1955. Архив делегирао да на годишњем скупу војвођанских архивиста на Палићу представи свој реферат о кадровима и размени архивске грађе међу војвођанским архивским установама. Првобитно предвиђен да се одржи на Палићу почетком августа, овај састанак је одложен за пролеће идуће, 1956. године, због, како је наведено у образложењу, чекања да се заврши процес изградње комуна, односно административних прекрајања срезова на подручју Војводине.⁵⁰ И поред одлагања, Зубковићев реферат је изазвао интересовање других банатских архива, који су, као и зрењанински, „имали слична потраживања од Новог Сада“ погледу размене архивалија.⁵¹ Зубковић је такође испред зрењанинског архива присуствовао састанку архивских радника Србије, одржаном у Београду од 23. до 25. септембра те године.⁵²

Локални лист *Зрењанин* је најавио да ће поводом манифестације *Недеља архива* др Павле Зубковић 1. октобра 1956. одржати предавање о историји архива у просторијама Клуба државних службеника. Исти извор наводи да је Зубковић већ одржао два слична предавања – једно за просветне раднике, а друго за службенике судова.⁵³

Као и претходне, и 1956. године било је актуелно одржавање акције *Недеља архива*, коју је иницирало Друштво архивских радника НР Србије и којом се настојало популарисати архивска служба. Међутим, овога пута трајање акције је продужено на две недеље (16–30. септембар), које су се плански и намерно поклопиле са почетком наставе у школама, „како би се школска и студентска омладина могла упознати са значајем наше архивистичке службе и архивистике уопште, путем предавања и других манифестација“.⁵⁴ Зрењанински архив се спремно одазвао позиву на учешће у овој акцији; тим поводом се огласио у локалном листу *Зрењанин* који је писао о *Недељи архива*⁵⁵; уприличио је три предавања која је одржао др Павле Зубковић на тему „О значају чувања и прикупљања архивалија“

⁴⁹ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Архивски савет НРС – Градској државној архиви Зрењанин: Позив на оснивачку скупштину републичког друштва архивских радника“, бр. 241/1954; ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Пуномоћ за др Павла Зубковића“, бр. 247/1954. Опширније о овој скупштини в.: Dobrila Petrović, „Osnivačka skupština Društva arhivskih radnika NR Srbije“, *Arhivist. Organ Saveza arhivskih radnika FNRJ* sv. 1, god. V (1955): 99–100.

⁵⁰ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Позив на подношење реферата за састанак архивиста Војводине“, бр. 123/1955.

⁵¹ Кикиндски архив је чак иницирао одржавање састанка банатских архивиста у Зрењанину, који би непосредно претходио скупу на Палићу. О томе видети: ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива Кикинда – Градској државној архиви Зрењанин“, бр. 151/1955.

⁵² ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Савез архивских радника ФНРЈ – Подружници архивских радника Градског државног архива Зрењанин“, бр. 169/1955.

⁵³ „Предавање о историјату архива“, *Зрењанин* 209, год. V, 29. септембар 1956, 5.

⁵⁴ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 8, „Одржавање Недеље архива“, бр. 140/1956.

⁵⁵ „Недеља архива“, *Зрењанин* 208, год. V, 22. септембар 1956, 5; „Предавање о историјату архива“, *Зрењанин* 209, год. V, 29. септембар 1956, 5.

и „Историјат архива и њиховог рада код нас и у иностранству“; у месним биоскопима приказивани су дијапозитиви са „одговарајућим пропагандним паролама“, а апели на прикупљање и даровање архивске грађе дали су резултате: Архив је добио на поклон тридесетак докумената с почетка 19. века на латинском, немачком и мађарском језику који су се односили на живот и прилике у Банату.⁵⁶ У време одржавања *Недеље архива* објављена је и једанаеста (и, како ће се касније испоставити – последња) свеска *Архивске грађе*; њено даље објављивање морало је престати, пошто је „Срески народни одбор блокирао средства намењена за ту сврху у износу од 200 000 динара“.

У октобру 1957. године, из Архива је – из здравствених разлога – отишао и др Павле Зубковић, који је током претходног периода био *spiritus movens* његове издавачке, али и педагошко-просветне делатности⁵⁷. Повукавши се из архивске службе, Зубковић је у наредном периоду, свакако под лакшим условима, радио као судски тумач за немачки језик. Умро је у Зрењанину 27. фебруара 1973. године.

Павле Зубковић и Миховил Томандл

Посматрајући лик и дело Павла Зубковића ван локалних, зрењанинских оквира и у једном ширем контексту послератног библиотекарства и архивистике у Банату, могуће је уочити и више него занимљиве паралеле са ликом и делом Зубковићевог савременика и колеге из Панчева др Миховила Томандла⁵⁸. Њихова делатност у првим послератним годинама, кретање у каријери и улога коју су имали у постављању темеља послератних установа културе у радикално измењеним друштвено-политичким околностима у великој мери наликују једни другима, готово да су идентични.

Обојица врхунски интелектуалци, обликовали су културну слику средине којој нису по рођењу припадали, већ у коју су се – у неком тренутку свог живота и стицајем околности – доселили. Иако људи старог кова, образовани још у време Аустроугарске монархије и друштвено активни (и угледни) у међуратном периоду⁵⁹, обојицу су нове народноослободилачке власти препознале као ретке учене људе широке ерудиције и знања који су успели да преживе рат и виђени су за носоце културне обнове у новом поретку.

⁵⁶ „Предавање о историјату архива“, *Зрењанин* 209, год. V, 29. септ. 1956, 5. ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 8, „Државни историјски архив Среза Зрењанин – Савезу архивских радника ФНРЈ, Друштву архивских радника НРС (Извештај о *Недељи архива*)“, бр. 158/1956.

⁵⁷ ИАЗ, Рег. ИАЗ 1947–, кут. 8, „Отказ др Павла Зубковића“, бр. 175/1957.

⁵⁸ О др Миховилу Томандлу, угледном панчевачком историчару, публицисти, библиотекару и архивисти видети: Горан Траиловић, „Градски библиотекар др Миховил Томандл (1944–1953)“, у *Библиотеке и идентитет* 3. *Зборник радова са научној скупи одржаног 24. маја 2021. године у Панчеву*, главни уредник Драгана Сабовљев, одговорни уредник Горан Траиловић (Панчево: Градска библиотека, 2022), 59–78.

⁵⁹ Чак им је и друштвени ангажман био заједнички именитељ: док је Зубковић био активан у већ помешној масонској ложи *Војводина*, Томандл је био члан Француског клуба. Једино је можда Томандл био нешто друштвено „видљивији“ у међуратном раздобљу, због свог богатог публицистичког рада (прим. аут.).

У исто време док је Томандл у јесен 1944. и током 1945. у својству „повереника за организовано обнављање Библиотеке“⁶⁰ радио на прикупљању књига из напуштених фашистичких кућа, набавци полица, библиотечког инвентара и сређивању прикупљених књига (њиховом чишћењу од прљавштине и прашине, разврставању и слагању), Зубковић је то исто радио у Петровграду, али у Музеју који је организационо био здружен са Библиотеком (при чему је Зубковић испрва био задужен за нумизматички и филателистички материјал који је такође пристизао заједно са књигама, уметнинама и антиквитетима⁶¹). Овде ваља приметити да чак и терминологија коришћена у њиховим извештајима о раду показује запрепашћујућу сличност, било да је у питању разврставање књига, набавка инвентара или, пак, реновирање зграде. У архиви зрењанинске библиотеке је сачувано по једно писмо – прво је Миховил Томандл упутио Зубковићу⁶², а на друго је добио одговор.⁶³ Обојица истичу значај размене искустава да би се установиле једнообразне библиотеке у свим местима.

Напослетку, обојица су, након ударања темеља градских библиотека у Панчеву, односно Зрењанину, исте године (1953) напустили библиотекарске установе и прешли у градске архиве и то на њихове руководеће позиције. У архиву ће и један и други остати до пензионисања – старији Зубковић се пензионисао нешто раније (1957).

Иако постоје оскудни писани трагови о томе, може се са сигурношћу тврдити да су се Зубковић и Томандл познавали: ако не још из међуратног периода, онда из времена када су били активни у библиотекарству, а потом из доба када су радили за зрењанински, односно панчевачки архив. Познато је да се Томандл још раније занимао за грађу зрењанинске архивске установе.⁶⁴ Могли су се виђати на већ поменути архивистичким саветовањима на Палићу и у Београду, а обојица су 1955/56. била ангажована на истом пројекту који, на жалост, није реализован до краја: реч је била о учешћу у уређивању једног часописа који се у оновременим изворима јавља под различитим називима (*Зрењанин кроз историју*, *Зрењанин кроз векове*, *Банатски зборник*, *Зрењанински зборник*). Идеја о његовом покретању потекла је од Народног музеја Зрењанин, који је баш у то време (1955/56) приредио једну од, до тада, најзамашнијих изложби под називом *Зрењанин кроз*

⁶⁰ Г. Траиловић, *нав. дело*, 62–64.

⁶¹ НМЗ, рег. НМЗ 1941–, „Месечни извештај Повереника за Градску библиотеку и музеј за новембар 1944“, бр. 30/1944.

⁶² ГНБ, Архива Библиотеке, кутија 1, фасцикла 2, 1946, Градска библиотека и музеј града Панчева, бр. 27, Панчево 17 septembra 1946. год. Gradska biblioteka Petrovgrad.

⁶³ ГНБ, Архива Библиотеке, кутија 1, фасцикла 2, 1946, Gradska biblioteka i čitaonica, Broj 70/1946, Biblioteka i muzej grada Pančeva, Pančevo, Predmet: Podaci za otvaranje Biblioteke.

⁶⁴ Ф. Крчмар, *Споменица Историјској архиви Зрењанин 1947–2017*, 85. Такође видети: ИАЗ, рег. ИАЗ 1947–, „Извештај о раду архивског руководиоца Тимотеја Рајића, приликом службеног путовања у Панчево и Београд у циљу набавке и откупа стручних књига од историске вредности за Архивско средиште у Зрењанину“, кут. 4, бр. 226/1950.

историју.⁶⁵ Амбициозно замишљен, овај часопис је предвиђао учешће не само звучних имена војвођанске музеологије, већ и угледних историчара, архивиста, историчара уметности, археолога и других стручњака из образовних и установа културе – из целе Војводине и Београда.⁶⁶

О Томандловом учешћу и заинтересованости за овај пројекат сведочи писмо које је 12. октобра 1955. упутио Лазару Николићу, управнику зрењанинског музеја и иницијатору читавог подухвата, одговарајући на претходно упућени му позив.⁶⁷ Нажалост, овај Зборник никада није угледао светлост дана, а пројекат писања свеобухватне монографије Зрењанина биће остварен читаву једну деценију касније (1965/66).

Независно од Зубковићевих и Томандлових веза и односа, њихове биографије више и убедљивије него било шта друго осликавају основне правце у којима се кретала културна политика народноослободилачких власти у Банату у првој деценији по завршетку Другог светског рата.

Закључак

Павле Зубковић је пример свестрано образованог човека, културног и друштвеног радника. Ауторе рада, иако су посветили пажњу његовој биографији до завршетка Другог светског рата, највише је занимало деловање у послератном периоду. Зубковић се нашао међу групом интелектуалаца који су преживели рат

⁶⁵ О томе видети: Ф. Крчмар (ур.), *Народни музеј Зрењанин 1911–2021*, Зрењанин 2023, 76, 91, 506. За оновремени приказ изложбе видети: Коста Н. Милутиновић, „Тематска изложба *Зрењанин кроз историју*“, *Рад војвођанских музеја* 5 (1956): 231–233.

⁶⁶ Годишњи извештај о раду зрењанинског музеја за 1955. годину је о томе забележио: „У вези са тематском изложбом [мисли се на изложбу *Зрењанин кроз историју* – прим. аут.] предвиђена је публикација у којој би се научно обрађивала историска грађа, која би послужила за будућу монографију нашег града. Ангажовани су сарадници који ће обрађивати поједине теме. То су већином музеалци, историчари и познати јавни и културни радници из нашег града Београда, Новог Сада, Панчева и Вршца. У сагласности са просветним одељењем НО општине одржан је шири састанак на коме је дискутовано о садржају будуће публикације, сарадницима и редакционом одбору (...) Поједини сарадници доставили су нам рукописе својих радова и први број публикације изишао би у току 1956 год”. – НМЗ, рег. НМЗ 1941–, „Годишњи извештај о раду музеја у 1955 год.”, бр. 695/1955, 4.

⁶⁷ Пун текст писма је гласио: „Драги г. Николићу, захваљујући Вам се на позиву за сарадњу за Зборник, овим Вас извештавам да је се примам и да ћу спремити тражени чланак о развиту позоришта у Зрењанину, ако будем могао да прикупим још неке податке који су ми за њега потребни. Ви бисте ми у томе могли помоћи, јер сте тамо на лицу места. Ја сам још почетком августа тражио од управе Позоришта у Зрењанину да ми пошаље фотографију и податке о његовом раду од оснивања па до данас према достављеном упитнику. Ја до данас нисам ништа добио. Молим Вас, ургирајте толико код управника да ми их пошаље. У Бечкерек у излазио дуго година лист *Gross-Becskereker Wochenblatt*, чији комплет има тамошња Градска државна архива. Мени би било потребно да прегледам сва годишта да би напис био онакав какав треба да буде. Стога бих Вас молио да будете љубазни, па да од архиве измолите тај комплет и да ми га достави за наведену употребу. Ја ћу јој га, после прегледа, одмах вратити. Што се тиче *Панчевца* могу да Вас известим, да Библиотека црквене општине не поседује прва 3–4 годишта од њега. Они се налазе у Библиотеци Централног комитета КПЈ у Београду већ неколико година. Ако хоћете њиме да се користите онда се морате Комитету да обратите. Од ова 2–3 годишта, која су овде, једно није, комплетно, а у осталима не знам шта би било у вези с Бечкерекком. Боље да се обратите г. Триви Милитару, архивисти МС, па да Вам у вези с Бечкеречким програмом микрофилмује који чланак или нешто друго. Ето, оволико г. Николићу. С најсрдачнијим поздравом, Ваш, Др Миховил Томандл. Дим. Туцовића 8”. – НМЗ, рег. НМЗ 1941–, „Миховил Томандл – Лазару Николићу”, бр. 480/1955.

и који су, захваљујући свом познавању језика – мађарског и немачког – били ангажовани на пословима прикупљања, распоређивања и расхоровања књига заплених из немачких кућа. Тако су се формирали Народни музеј и Градска библиотека, најпре као једна установа, а потом као независне културне институције града. Као први библиотекар, Павле Зубковић је формирао фонд, средио га по тада најсавременијим критеријумима у библиотекарству, борио се да Библиотека има бољи простор, да се сачува грађа, да се привуче већи број корисника, да се успоставе правила рада и, самим тим, утемељи као значајна установа културе. Стога су остали мање запажени његови теоријски текстови о историјату библиотекарства на подручју града, мада су се користили у различитим приликама.

Што се деловања у Историјском архиву тиче, иако се кратко задржао на руководећем положају, ипак је оставио трајни печат на рад ове установе, првенствено као уредник једног од најстаријих архивистичких гласила: *Архивске траге*, где је активно учествовао у превођењу и публиковању важних докумената за градску историју. Држао је предавања о значају и историји архива и учествовао у раду стручних архивистичких скупова.

Посматрајући лик и дело Павла Зубковића ван локалних, зрењанинских оквира и у једном ширем контексту послератног библиотекарства и архивистике у Банату, запажају се занимљиве паралеле са ликом и делом његовог савременика и колеге из Панчева, др Миховила Томандла. Делећи животно (нарочито предратно) искуство, обојица су, преживевши рат, препознати као потенцијални обновитељи и носиоци културног живота у својим срединама. Испунивши поверене им задатке, обојица су остали упамћени као утемељивачи послератних установа културе у својим срединама.

Литература и извори:

1. Архив Југославије (АЈ). Ф. 100 Масонске ложе у Југославији 1919–1940, фасц. 18, Др Павле Зубковић.
2. Вељановић, Зоран. „Библиографија часописа *Годишњак Историјског архива града Новог Сада*”. *Архивски анали* 9 (2015): 96, нап. 1.
3. Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“ (ГНБ). Архива Библиотеке, кутија 1, фасцикла 2, 1946.
4. Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“ (ГНБ). Архива Библиотеке, кутија 1, фасцикла 2, 1946. Градска библиотека и музеј града Панчева, Бр. 27, Панчево 17 септембра 1946. год. Gradska biblioteka Petrovgrad.
5. Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“ (ГНБ). Архива Библиотеке, кутија 1, фасцикла 2, 1946. Br. 80/1946. Gradska biblioteka i čitaonica u Zrenjaninu, Glavnom izvršnom odboru APV Odeljenje za prosvetu, Novi Sad, „Podaci o stručnim kulturnim radnicima“, 6. novembra 1946. godine.
6. Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“ (ГНБ). Архива Библиотеке, кутија 1, фасцикла 2, 1946. Gradska biblioteka i čitaonica, Broj 70/1946, Biblioteka i muzej grada Pančeva, Pančevo, Predmet: Podaci za otvaranje Biblioteke.

7. Добросављевић, Васа. „Из Градске архиве. Прва публикација докумената из историје града”. *Зрењанин* 63, год. III, 9. јануар 1954, 2.
8. *Zrenjanin*. Zrenjanin: Skupština opštine Zrenjanin, 1966.
9. Зубковић, Павле. „Предговор”. *Архивска траја Градске државне архиве у Зрењанину* год. 1, свеска 1 (1953): 6–7.
10. Zubković, Pavle. „Sećanja prvih radnika biblioteke: Decimalna klasifikacija od prvog dana”. *Bilten Gradske biblioteke „Žarko Zrenjanin” – Zrenjanin: nove knjige i časopisi; Vanredni broj: posvećen je dvadesetpetogodišnjici rada i postojanja Gradske biblioteke „Žarko Zrenjanin”*, [1972].
11. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Архивски савет НРС – Градској државној архиви Зрењанин: Позив на оснивачку скупштину републичког друштва архивских радника”, бр. 241/1954.
12. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). „Biblioteke i bibliotekarstvo u gradu Zrenjaninu”. U *Monografija Zrenjanina*, Knj. 4 (Kultura), 1964–1966 (rukopis).
13. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Државна архива АПВ Нови Сад – Градској државној архиви Зрењанин (Састанак војвођанских архивиста)”, бр. 133/1954.
14. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Dr Pavle Zubković, „Biblioteke i bibliotekarstvo u Zrenjaninu: Istorijat Gradske biblioteke i čitaonice u Zrenjaninu od njenog osnivanja do danas”, U *Monografija Zrenjanina*, Knj. 4 (Kultura), 1964–1966 (rukopis).
15. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива Кикинда – Градској државној архиви Зрењанин”, бр. 151/1955.
16. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива Зрењанин – Библиотеци Матице српске”, бр. 147/1954.
17. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива Зрењанин – Друштву историчара Зрењанин”, бр. 244/1954.
18. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива Зрењанин – Задружном архиву Војводине Нови Сад”, бр. 198/1954.
19. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива у Зрењанину – Народном одбору града Зрењанина”, бр. 31/1954.
20. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Градска државна архива у Зрењанину – Окружном Јавном Тужиоштву Зрењанин”, бр. 16/1954.
21. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Графичко предузеће *Графика*: понуда за штампање 4. свеске *Архивске траје* (200 ком.)”, бр. 182/1954.
22. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Државни архив у Дубровнику – Градској државној архиви у Зрењанину”, бр. 108/1954.
23. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Задружни архив Војводине – Градској државној архиви Зрењанин”, бр. 200/1954.
24. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, „Записник са састанка архивиста у Суботици на Палићу 21–24. IX 1954 године”, бр. 218/1954.
25. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. 1947–, кут. 6, „Одлука о учешћу др Павла Зубковића на скупу архивиста у Суботици”, бр. 185/1954.
26. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Позив на подношење реферата за састанак архивиста Војводине”, бр. 123/1955.
27. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Позив на састанак архивиста у Суботици”, бр. 178/1954.

28. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Понуда графичког предузећа *Графика* за израду (200 ком.) брошуре *Архивска грађа* бр. 5”, бр. 212/1954.
29. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). „Pravila Gradske biblioteke i čitaonice u Zrenjaninu“. У *Monografija Zrenjanina*, Knj. 4 (Kultura), 1964–1966 (rukopis).
30. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Пуномоћ за др Павла Зубковића”, бр. 247/1954.
31. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Примитак архивске грађе”, бр. 95/1954.
32. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Реферат др Павла Зубковића за састанак војвођанских архивиста у Суботици”, бр. 178/1954.
33. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Савез архивских радника ФНРЈ – Градској државној архиви Зрењанин”, бр. 228/1954.
34. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Савез архивских радника ФНРЈ – Подружници архивских радника Градског државног архива Зрењанин”, бр. 169/1955.
35. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Састанак војвођанских архивиста у Суботици”, бр. 146/1954.
36. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „Тромесечни извештај Градске државне архиве Зрењанин за II. тромесечје 1954”, бр. 123/1954.
37. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 6, „ТРОМЕСЕЧНИ ИЗВЕШТАЈ за X–XII 1954. год. и ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ за 1954. год.”, бр. 279/1954.
38. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 8, „Државни историјски архив Среза Зрењанин – Савезу архивских радника ФНРЈ, Друштву архивских радника НРС (Извештај о *Недељи архива*)“, бр. 158/1956.
39. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 8, „Одржавање *Недеље архива*”, бр. 140/1956.
40. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 8, „Отказ др Павла Зубковића”, бр. 175/1957.
41. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, кут. 8, „Подаци о раду Архива у 1956. години”, бр. 213/1956.
42. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, „Извештај о раду архивског руководиоца Тимотеја Рајића, приликом службеног путовања у Панчево и Београд у циљу набавке и откупа стручних књига од историске вредности за Архивско средиште у Зрењанину“, кут. 4, бр. 226/1950.
43. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, „Списак радника архива 1957“, 66/1957.
44. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Рег. ИАЗ 1947–, „Штампарија *Окћобар* књиговезница Зрењанин – Градској државној архиви”, кут. 5, бр. 256/1953.
45. Историјски архив Зрењанин (ИАЗ). Фонд 667 Драгољуб Д. Чолић, кутија 13, 2000–1–8, „Biblioteke u Zrenjaninu“.
46. Крчмар, Филип. „Клио на мрежи – Клио у мрежи? Студија интернет рата Петровград – Зрењанин“. *Археон. Годишњак Архива Војводине* 2 (2019): 291–332.
47. Крчмар, Филип, ур. *Народни музеј Зрењанин 1911–2021*. Зрењанин: Народни музеј, 2023.
48. Крчмар, Филип. *Сјоменица Историјског архива Зрењанин 1947–2017*. Зрењанин: Историјски архив, 2017.

49. Милутиновић, Коста Н. „Тематска изложба Зрењанин кроз историју“. *Рад војвођанских музеја* 5 (1956): 231–233.
50. Народни музеј Зрењанин (НМЗ). Архива музеја. Народно ослободилачки одбор града Петровграда, градска библиотека и музеј, Бр. 87/44, 26. XII 1944 г., *Mesnom narodno-oslobodilačkom odboru, Petrovgrad*.
51. Народни музеј Зрењанин (НМЗ). Рег. НМЗ 1941–, „Миховил Томандл – Лазару Николићу“, бр. 480/1955.
52. Народни музеј Зрењанин (НМЗ). Рег. НМЗ 1941–, „Годишњи извештај о раду музеја у 1955 год.“, бр. 695/1955, 4.
53. Народни музеј Зрењанин (НМЗ). Рег. НМЗ 1941–, „Месечни извештај Повереника за Градску библиотеку и музеј за новембар 1944“, бр. 30/1944.
54. „Недеља архива“. *Зрењанин* 208, год. V, 22. септембар 1956, 5.
55. Petrović, Dobrila. „Osnivačka skupština Društva arhivskih radnika NR Srbije“. *Arhivist. Organ Saveza arhivskih radnika FNRJ* sv. 1, god. V (1955): 99–100.
56. „Предавање о историјату архива“. *Зрењанин* 209, год. V, 29. септембар 1956, 5.
57. Траиловић, Горан. „Градски библиотекар др Миховил Томандл (1944–1953)“. У *Библиотеке и идентитети 3. Зборник радова са научној скупи одржаној 24. маја 2021. године у Панчеву*. Главни уредник Драгана Сабовљев, одговорни уредник Горан Траиловић, 59–78. Панчево: Градска библиотека, 2022.
58. Сабовљев, Драгана и Предраг Јеремић. „Научноистраживачки рад Душице Цвејић и формирање идентитета Градске народне библиотеке у Зрењанину“. У *Библиотеке и идентитети 2: Зборник радова са научној скупи одржаној 24. и 25. маја 2019. године у Панчеву*. Главни уредник Гордана Стокић Симончић, одговорни уредник Горан Траиловић, 117–129. Панчево: Градска библиотека, 2019.
59. Стевановић, Зоран ур. *Приручни вишејезични речник за архивисте*. Нови Сад: Друштво архивских радника Војводине 2012.
60. *Службенички лист др Павла Зубковића*. Приватна колекција Душана Јуванина.

PAVLE ZUBKOVIĆ: LIBRARIAN AND ARCHIVIST AT THE CLASH OF EPOCHS (1944–1953/7)

Summary

While providing the very first comprehensive biography of Pavle Zubković (1888–1973), a prominent lawyer and distinguished public official of the interwar Veliki Bečkerek (Petrovgrad), the paper focuses on his postwar involvement in the revitalization of the local cultural life. At that time, Zubković served as the Library Director and The Director of the Archives, respectively. These two institutions, initially united under the official title “City Library and Reading Room and People’s Museum”, parted ways in early 1946. At first, Zubković was in charge of looking after an enormous amount of books salvaged and amassed during the liberation in the autumn of 1944. Practically working alone, in the simple capacity of „city librarian”, Zubković established departments, formed the library collections and organized them according to the UDC system. He also tended to the equipment while constantly working

to obtain more space and hire professional staff members. He also authored an unpublished history of local librarianship, which was extensively used in all subsequent research on this topic (with or without mentioning the original source). In 1953, Zubković was reassigned to the Historical Archive of Zrenjanin, where he headed the editorial board of the journal *Archival Material* of the City State Archives in Zrenjanin and actively participated in the translation and publication of documents important for local history. Only a few months after joining this institution, he was appointed its director on July 1, 1953, but had held this office very briefly. Having stepped down only a couple of months later, he continued to work on preparing material for publication and his personal, as well as the professional development of his colleagues. He promoted archival studies and regularly lectured on the importance and history of archives. Due to deteriorating health, he retired on October 1, 1957. However, he continued to work as a translator and was also a court interpreter for the German language until he died in 1973. The final section of the paper provides the reader with several noteworthy similarities between Zubković and his colleague from Pančevo Mihovil Tomandl, PhD, who shared the same fate in terms of merits for the postwar cultural revitalization of his surroundings.

Keywords: Pavle Zubković (1888–1973), Zrenjanin/Veliki Bečkerek/Petrovgrad, City Library and Museum, City Public Library and Reading Room, State Historical Archive, library history, library activities, archival activities, Mihovil Tomandl (1894–1963).

Марија Петковић
Народна библиотека „Др Душан Радић“, Врњачка Бања
ORCID 0009-0002-5545-3085
meri.petkovic@gmail.com

РИСТА ОДАВИЋ – ДОПРИНОС РАЗВОЈУ СРПСКЕ КУЛТУРЕ

Сажетак

Књижевник, преводилац, публициста, народни посланик, драматург Народног позоришта, директор Државне штампарије и управник Државне архиве у Београду, Риста Одавић једна је од личности које су обележиле културни, друштвени и политички живот Србије крајем 19. и почетком 20. века.

Увиђајући још током студија у Немачкој да свако научно проучавање људског развоја подразумева истраживање архивске грађе, Одавић је именовањем за управника Државне архиве настојао да створи услове за организацију архивистичке службе по узору на европску праксу. Осим што је указивао на неопходност очувања прикупљене грађе за будуће генерације, заслужан је за реализацију идеје о неопходности подизања модерног архитектонског здања 1928. године, у којем се Државни архив Србије и сада налази.

Као власник и одговорни уредник илустрованог листа *Нова искра* (1899–1907; 1911) Риста Одавић настоји да прати позоришни и културни живот, али уводи и фотографију као независну новинску форму.

Овај рад има за циљ да представи рад и стваралаштво Ристе Одавића, на основу прегледане, обрађене и систематизоване архивске грађе Државног архива Србије, Историјског архива Београда и чланака објављених у серијским публикацијама.

Кључне речи: Риста Одавић (1870–1932), Државна архива, фотографија, стваралаштво, културна историја Србије крајем 19. и почетком 20. века

Увод

Српска културна сцена крајем 19. и почетком 20. века, у домену просвете, новинарства, књижевности, позоришно-уметничког стваралаштва, публицистичке, политичке и јавне делатности, неодвојиво је везана за рад и деловање Ристе Одавића.

Током школовања у Немачкој, а потом и боравка у Француској за време Првог светског рата, Одавић је био у прилици да се упозна са европском културом и

институцијама и да са тим искуством, по повратку, помогне у изградњи савремене српске државе.

Свестан значаја архивске делатности, са позиције управника Државног архива у Београду, пријемом грађе и обезбеђивањем новчаних средстава за откуп из приватних збирки, настојао је да употпуни архивске фондове. „Прикупити и сачувати све што служи Србинову имену“, наводио је Одавић у извештајима о раду Министарству просвете, „основни је задатак Државног архива“.¹ Захваљујући његовом залагању реализована је и идеја о неопходности изградње наменског здања за ову институцију. Након усељавања у нову зграду 1928. године обезбеђени су сви услови за очување грађе за будуће генерације.

Књижевне и уметничке рецензије, чланци и полемике објављивани у међуратној периодици, енциклопедијске одреднице и подаци из архивске грађе, пружају податке о животу, раду и свестраности Ристе Одавића.

О његовом деловању и доприносу позитивно су се изјашњавали и савременици. Тако, Милан Стојимировић Јовановић (1898–1966) пише да је Одавић „интелектуалац који нас је достојно представљао и у Паризу и у Бриселу и у Немачкој – где год да се нашао. Сваки посао обављао је најбоље што је умео, увек знајући границу до које се чини уступак људима, времену и околностима“².

Риста Одавић – животни пут

Риста Одавић рођен је у Београду, 23. августа 1870. године, где је завршио основну школу и гимназију. На Историјско-филолошком одсеку Велике школе дипломирао је 1894. По завршетку студија постављен је за предавача српског језика у Трећој београдској гимназији. У новембру 1897. године, по одобрењу министра просвете Андре Ђорђевића (1854–1914) одлази у Лајпциг, на студије етнографије и дијалектологије.³ Због одлуке Владе Краљевине Србије о укидању државних стипендија приморан је на повратак у земљу и од децембра 1898. предаје у Првој београдској гимназији.

Јануара 1902. постављен је за драматурга Народног позоришта у Београду. На овој дужности је до маја 1903. а потом, и у другом мандату, од априла 1907. до јула 1909. Обављајући истовремено и послове књижевно-уметничког референта, настојао је да позоришни репертоар буде подједнако квалитетан и разноврстан.⁴ По разрешењу са те позиције враћен је на редовну, професорску дужност у Првој београдској гимназији.⁵

У Фридриховом процесу, вођеном од 9. до 22. децембра 1909. године, Министарство иностраних дела упутило је Ристу Одавића у Беч, да као образована и угледна личност, сведочи у корист српске државе. Током овог поступка, у којем

¹ Архив Србије (АС), Министарство просвете и црквених послова (МПс), ф. ДА/АС, дел. бр. 9/1926.

² АС, Фонд Ристе Одавића (РО), XII, 50.

³ АС, МПс, XLI, 181/1897.

⁴ АС, МПс, ф. 17, р. 41/1903; ф 25, р. 41/1911.

⁵ АС, МПс, XXV, 41/1909.

су 53 представника Српско-хрватске коалиције оптужена да су као плаћеници српске Владе иступали против Аустроугарске монархије, својим сведочењем, уз Љубомира Давидовића (1863–1940), Мирослава Спалајковића (1869–1951) и Божидача (Божу) Марковића (1874–1912), дао је допринос у ослобађању оптужених од кривице.⁶

За време Балканских ратова (1912–1913) био је секретар Задужбинског савета и члан Информативног одбора Министарства просвете Краљевине Србије. Године 1914. на раду је у Новинарском одсеку Министарства иностраних дела Краљевине Србије. Током Првог светског рата, са српском војском, Одавић преко Солуна долази у Француску и почиње да ради у *Просветном одељењу* при Краљевско-српском посланству у Паризу (Legation Royale de Serbie, Office scolaire Serbe). За директора матурског течаја у Аркеј Кашану (Courses d'examen de maturité, Arcueil-Cachan) именован је 1916.⁷ Курс је организован на основу Уредбе о школовању и васпитању српске омладине у Француској, са циљем окупљања избегле српске деце старије од 18 година, која по француском закону о школству нису могла бити уписана у средње школе.⁸

У тешким ратним временима, током борбе за остварење националних циљева, Влада је настојала да француска јавност буде обавештена о култури и историји српског народа. Одлуком Министарства просвете 7. фебруара 1918. године, у циљу организовања српских научних, уметничких и литерарних снага које ће приступити систематском раду да инострани свет, на првом месту француски, што боље и тачније упозна нашу земљу, основан је *Одбор за културну пројекцију у Паризу*. За председника Одбора именован је Александар Белић (1876–1960), а за потпредседнике Риста Одавић и Коста Кумануди (1874–1962).⁹

По завршетку Првог светског рата и доласку у Београд, од октобра 1918. до јула 1919. Одавић је шеф Новинарског одсека Министарства иностраних дела.

Почетком 1919. почиње и његова политичка делатност. Био је одборник општине Београдске (1919–1920)¹⁰, а након избора за Уставотворну скупштину новембра 1920. и народни посланик на листи Радикалне странке Николе Пашића (1845–1926). Током посланичког мандата, до новембра 1923. обављао је послове секретара Уставотворне скупштине¹¹.

На дужности управника Државне штампарије био је од марта 1920. до краја јануара 1921. године. У августу 1923. постављен је за начелника Уметничког

⁶ АС, Министарство иностраних дела (МИД), ф. II, дос. III/1909.

⁷ Министарство просвете и црквених послова, *Преглед рада у 1916. и 1917* (Крф: Државна штампарија Краљевине Србије, 1918), 25.

⁸ *Уредба о школовању и васпитању српске школске омладине у Француској* (Крф: Државна штампарија Краљевине Србије, 1917), 37. Осим у Аркеј Кашану, француске власти дозволиле су отварање матурских течајева и у Ворепу, Виривилу, Мон Дофену, Жозјеу, Лоргу, Ници и Болијеу.

⁹ АС, МПс, Крф, ф. 15, р 66/1918 (Одлука ПБр. 1183-7. II/1918).

¹⁰ Историјски архив Београда, *Закључак одборских одлука општине Београдске 1918/1919*, 43.

¹¹ *Скенографске белешке Уставотворне скупштине Краљевине Срба, Хрватша и Словенаца*, књ. 1 (Београд: Државна штампарија Краљевине СХС, 1921), [V].

одељења Министарства просвете.¹² У Одавићу, човеку широке културе и манира, неоспорно европских, наводило се у *Илустрированом листу*, Одељење је добило шефа коме је стало до напредовања наше уметности.¹³

Након доласка Антона Корошеца (1872–1940)¹⁴ на место министра просвете, Риста Одавић је смењен, а потом, 7. октобра 1924. и пензионисан. Одавић је указивао на неоправданост ове одлуке. Због тога, али и огромног незадовољства јавности¹⁵ пензионисање је било краткотрајно. Након промене Владе, почетком новембра исте године, указом краља Александра I Карађорђевића (1888–1934)¹⁶, упућен је на нову дужност: за државног архивара.

Управник Државне архиве у Београду

За управника Државне архиве у Београду Риста Одавић је именован 9. новембра 1924. године.¹⁷ Током студијског боравка у Лајпцигу спознао је да је свако научно проучавање људског развоја могуће само уз анализу архивске грађе, стога је инсистирао на прикупљању, анализи и чувању докумената у њиховом изворном облику.

На неопходност изградње наменске зграде архива указивао још први управник др Михаило Гавриловић (1868–1924), али имовинско-правни проблеми око земљишта предвиђеног за градњу, Први светски рат, а потом, и настојања да се оствари повратак опљачканих докумената, успоравали су ову корисну иницијативу.

У циљу што бољег упознавања са начином сређивања, конзервацијом и техничким похрањивањем архивских докумената, Одавић је у фебруару 1925. године отпутовао у Белгију. Том приликом донео је и преписе детаљног описа поступака за рестаурацију оштећених докумената.¹⁸ О његовом студијском боравку и обиласку белгијског Националног архива, писао је и бриселски лист *Le Soir*.¹⁹

По повратку у земљу Одавић је, обраћајући се Министарству просвете, актуелизовао проблеме непостојања наменски грађене зграде за чување државне колекције докумената историјског, административног и законодавног карактера и смештајног простора Државне архиве.²⁰ Одлуком Ректората Универзитета у Београду, 4. јула 1925. године, на Универзитетском плацу (простор београдског тркалишта) уступљено је земљиште за подизање зграде Државне архиве.²¹

¹² „Укази Њ. В. Краља Александра I: Уметничко одељење“, *Просветни гласник* бр. 9 (1923): 211.

¹³ „Г. Риста Одавић, Нови начелник Уметничког одељења“, *Илустрирани лист* бр. 37 (1923): 3.

¹⁴ Антон Корошец био је министар просвете од 27. јула до 6. новембра 1924. године.

¹⁵ „Изјава г. Ристе Одавића: Једно политичко пензионисање“, *Време* бр. 1010 (1924): 6.

¹⁶ АС, Државна Архива (ДА/АС), дел. бр. 282/1924.

¹⁷ АС, РО, Пбр. 12190/1924.

¹⁸ АС, РО, XI, 54.

¹⁹ АС, РО, XII, 36. (*Le Soir*, 28. février 1925).

²⁰ АС, ДА/АС, 285/1925.

²¹ АС, Мпс, д. бр. 196/1925.

Пројекат архивске зграде урадио је Николај Петровић Краснов (1864–1939), архитекта запослен у Министарству грађевина Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.²² Прве скице урађене су 1925, а технички елаборат и план извођачких радова достављени су Одбору Државне архиве почетком 1926. Настојећи да обезбеди буџетска средства, неопходна за кредитирање пројекта изградње, у складу са одлуком архивског Одбора да што пре треба дејствовати у овом смислу, Риста Одавић је 20. јануара 1926. године упутио допис министру просвете Стјепану Радићу (1871–1928), подсећајући га да се ради о неизбежној и неодложној потреби коју треба што пре и што боље остварити.²³ Радови су трајали до јесени 1928. када је у септембру Одавић обавестио Министарство просвете да је отпочела сеоба Државне архиве у нову зграду.²⁴

Пројектовано по архивским стандардима, са одговарајућом висином полица, распоредом смештајног простора за пријем и обраду грађе и са просторијама депозита, ново здање имало је све потребне услове за очување прикупљене грађе. Да би још боље дошли до изражаја монументалност и естетски приказ зграде, председник београдске општине Коста Кумануди прихватио је Одавићев предлог да се улица поред Архиве нивелише и уреди за редован саобраћај.²⁵

У сталним настојањима да се прикупи што више грађе неопходне за очување и добијање нових сазнања из културне и научне баштине, Одавић је још 1925. године обавештавао министра просвете: „о неопходности да се обезбеди фотографско снимање са оригинала, материјала значајних за историју Србије, које појединци нису вољни да уступе или их предају Државном архиву“²⁶.

Увећање архивског фонда условљавало је и повећан број стручног кадра, потребног за обраду и вредновање пристиглих докумената. Тако је, на његов захтев, Министарство просвете током 1929. упутило на привремени рад у Архиву, све нераспоређене учитеље и наставнике (21 лице).²⁷

Као централна државна архивска институција, Државна архива имала је обавезу да организује и координира рад мреже ових институција широм земље. С тим у вези, министар просвете Стјепан Радић, јануара 1925, упућује Ристу Одавића у Нови Сад и Скопље, у циљу прикупљања грађе за успостављање архива за Војводину и Јужну Србију.²⁸ Након низа предузетих активности, Одавић је 19. маја 1926. обавестио Министарство просвете да су архиви у Новом Саду и Скопљу основани и да их треба увести у функцију.²⁹ Подаци из сачуваних извештаја

²² Александар Кадјевић, „Рад Николаја Краснова у Министарству грађевина Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Југославије у Београду од 1922. до 1939. године“, *Годишњак рада Београда* бр. 44 (1997): 231.

²³ АС, ДА/АС, дел. бр. 9/1926.

²⁴ АС, МПс, бр. 256/1928.

²⁵ АС, АС/ДА, бр. 186/1928.

²⁶ АС, МПс, бр. 285/1925. Државни архивар Р. Одавић, Вељи Вукићевићу, министру просвете Краљевине СХС, 26. IX 1925.

²⁷ АС, МПс, ф. 5, р. 20/ 1929. Извештај о раду државног архивара за 1929. годину.

²⁸ АС, МПс, 92/1925.

²⁹ АС, МПс, бр. 145/1926 од 19. маја 1926.

упућених Министарству просвете указују да је државни архивар све до 1929. године, својим знањем и ангажовањем, пружао драгоцену помоћ управнику Архиве у Новом Саду, др Димитрију Кириловићу (1894–1956).³⁰

Осим што је радио на организацији Државне архиве, успостављању архива у другим градовима широм државе, Одавић је неуморно обавештавао јавност о њиховом значају и важности грађе која се овде похрањује као културно добро.³¹

На положају управника Државне архиве Риста Одавић је остао до пензионисања, 18. септембра 1929.³² За пет година руковођења овом институцијом он ју је практично организовао, а уложивши сав свој ауторитет и знање успео је да актуелизује и анимира министарства и појединце да се за Државну архиву подигне нова, савремена, по архивским страндардима рађена, зграда, која је у том времену служила и за углед Краљевине. Према подацима архивске грађе, ова институција имала је и решено питање кадрова. Познато је да је у релативно кратком временском периоду примљен чак 21 нови службеник да би се документа што брже и на адекватан начин пописала и сместила. Одавић је безрезервно пружао подршку колегама и управницима других архива у успостављању ових установа и делатности. Министарства, појединци и грађанство били су редовно обавештавани о раду Архиве, али и позивани да предају или уступе грађу Државној архиви како би она била трајно сачувана и доступна наредним генерацијама. Може се с правом тврдити да је Риста Одавић био визионар без чијег знања и упорности, сасвим сигурно, све ове активности не би биле могуће.

Културна делатност

Од гимназијских дана Риста Одавић се бавио књижевним радом. Један је од оснивача литерарног друштва „Јавор“. Настало септембра 1892. године, на иницијативу професора Андре Гавриловића (1864–1929), окупљало је ученике Треће београдске гимназије са циљем да потпомогне интелектуални, научни, књижевни и уметнички развитак својих чланова.³³

Са Јованом Скерлићем (1877–1914), Симом Матавуљем (1852–1908), Александром Белићем (1876–1960), Милованом Глишићем (1847–1908) и Радојем Домановићем (1873–1908), Одавић је био потписник одлуке о оснивању Српског књижевничког друштва, 26. маја 1905. у Београду.³⁴

Од 1899. до 1911. био је власник и уредник првог илустрованог листа у Србији: *Нова искра*.³⁵ Осим приказа књига, научних радова и обавештења о културним

³⁰ АС, МПс, р. 22/ 1929. Др Димитрије Кириловић постављен је за управника Државне архиве у Новом Саду, 5. августа 1926. године.

³¹ АС, ДА/АС, 1926.

³² АС, РО, бр. 446/1929.

³³ АС, РО, VI, 64.

³⁴ Милован Богавац, *Удружење српских књижевника* (Београд: Удружење књижевника Србије, 2007), 35; 50. Српско књижевничко друштво у децембру 1920. променило је назив у Удружење српских књижевника.

³⁵ *Нова искра: илустровани лист*, Београд: Р. Ј. Одавић, 1899–1911. Лист је имао прекид у излажењу од 1907. до 1911.

дешавањима, *Нова искра* уводи и фотографију, као облик илустрације и као независну новинску форму. Већ у првом броју Одавић је позвао фото-аматере на сарадњу. Пристигле фотографије објављиване су у рубрици *Наше дике*. Избор Ристе Одавића у Одбор београдског Клуба фотографских аматера, јуна 1901.³⁶ утицао је да се у листу интензивније објављују и текстови о настанку и историјату фотографије.³⁷ Осим што је 1902. по први пут у Србији објављена фотографија у боји (техника тробојне штампе)³⁸, серије фотографија на страницама Одавићевог часописа уз опис догађаја из 1904: погреб Јована Јовановића Змаја (1833–1904)³⁹ и крунисање краља Петра I Карађорђевића (1844–1921),⁴⁰ могу се сматрати почецима појаве фоторепортаже у Србији.

Осим *Нове искре*, уређивао је *Дело: лист за науку, књижевност и друштвени животи* (1910–1911), *Српске новине* (1914) и *Самоуџраву*, од 1920. до 1923. године.

Књижевним радом почео је да се бави 1892. године. Објављивао је песме, приповетке, књижевне приказе и позоришне критике у листовима: *Јавор*, *Босанска вила*, *Отаџбина*, *Стржилово*, *Геџа*, *Застава*, *Бранково коло*, *Искра*, *Звезда*, *Зора*, *Гласник Српског историјског друштва Новог Сада* и *Венац*.⁴¹ Пред Први светски рат, 1914. године публиковао је књигу *Звуци руске лире* која је прва приређена антологија руске поезије у нашој земљи.⁴²

Током боравка у Паризу 1915. године, Одавић је настојао да сакупи, забележи и остави сведочанство за будуће генерације свега што је у француској штампи објављено о Србима, Хрватима и Словенцима у Првом светском рату. Тако је настао оглед француске библиографије, под називом *Essai de bibliographie Française sur les Serbes, Croates et Slovènes, depuis le commencement de la guerre actuelle*, објављен у Паризу 1918. године, на француском језику.

Године 1923. приредио је и објавио *Нагу српске јолије* – збирку успомена и бележака српске деце избегле у Француску 1916. године. Изабравши најемотивније делове из писмених задатака наших ђака емиграната на тему „Мој растајак са отаџбином, пут из ње, долазак у Француску“, Одавић је желео да забележи емоције које су у тим трагичним, ратним данима потресале те младе душе.⁴³ По

³⁶ Branimir Debeljković, *Stara srpska fotografija* (Београд: Музеј применјене уметности: Музеј града Београда, 1977), 40.

³⁷ „О фотографији: говор којим је отворена прва аматерска фотографска изложба 20 маја 1901.“, *Нова искра* бр. 6 (1901): 166.

³⁸ Миланка Тодић, *Историја српске фотографије: 1839–1940*, (Београд: Просвета; Музеј примењене уметности, 1993), 114; „Из ческих крајева: фотографија Липшек“, *Нова искра* бр. 2 (1902): 49.

³⁹ „Змај (Ковчег Змаја, Долазак Београђана, Погреб Змаја: На путу ка цркви; На путу ка гробљу“, *Нова искра* бр. 6 (1904): 165–167.

⁴⁰ „Свечана представа у Краљ. Срп. Нар. Позоришту, фотографије: Крунисање Њ. В. Краља Петра I, Излазак из цркве, Одлазак у двор после крунисања“, *Нова искра* бр. 9 (1904): 277–279.

⁴¹ В.[ељко] Петровић, „Одавић, Риста“, у *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, Књ. 3, Н–Р. ур. Станоје Станојевић (Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2010), 177.

⁴² *Звуци руске лире* (Београд: Свесловенска књижарница М. Ј. Стефановића, 1914), V.

⁴³ АС, РО, XV, 143. Ангелина Одавић, девојачко Јанковић, удала се за Ристу Одавића 6. септембра 1899. године у Београду. Преминула је 2. децембра 1963. у Београду.

мишљењу Исидоре Секулић (1877–1958), књига је документ о страшном искушењу видљивом у мислима дечака и девојчица, али и особита статистика школовања наше младежи у тим тешким данима.⁴⁴ О великом интересовању јавности за ову књигу указује и писмо књижевника Виктора Цара (1870–1963) упућено Одавићу септембра 1925. године, у којем је забележено: „да је она драгоцен прилог за онога ко буде хтео да сазна психологију оних тешких, а великих дана“.⁴⁵

Риста Одавић аутор је драмске трилогије *Дух наших гедова* (1926).⁴⁶ Омиљена код публике, често се приказивала у позориштима. Бранислав Војиновић (1892–1946), управник Народног позоришта у Новом Саду, писао је 1927. године Одавићу да је публика са одушевљењем примила *Дух наших гедова*, аплаузима, али и плачем гласно и у хору!⁴⁷

Осим што је изабран за почасног председника Београдског певачког друштва 1924. године, Одавић је био и члан: Друштва Св. Саве, Париске групе Професорског друштва и Југословенског новинарског удружења. Од 1925. био је почасни члан Друштва за српски језик и историју Парнасосо у Атини и словеначког Љубљански звон (*Slovensko pevsko društvo Ljubljanski zvon*).⁴⁸

Тестаментом сачињеним током боравка у бањи у Врњцима, 3. јула 1930. основао је *Фонд Јована и Јулијане Одавић*, у знак захвалности и сећања на родитеље. Његови новчани приходи према истом документу имали су служити научним и књижевним циљевима Српске краљевске академије, за потребе које ће Академија потврђивати својим одлукама.⁴⁹

Осим књижевног, издавачког, уредничког и приређивачког рада Р. Одавић преводио је са руског, француског и немачког језика.⁵⁰ За *Народну енциклопедију* Станоја Станојевића (1874–1937) написао је одреднице о историјату српског позоришта и дао биографске податке о позоришним глумцима.⁵¹

Риста Одавић преминуо је у Београду, 17. априла 1932. године на прослави педесетогодишњице литерарног друштва „Јавор“, након одржаног говора, од среће и узбуђења, током бурног аплауза, на опште запрепашћење присутних.⁵²

Један од најзначајнијих представника културног и друштвеног живота Србије крајем 19. и почетком 20. века Риста Одавић био је човек широких интелектуалних

⁴⁴ Исидора Секулић, „Нада српске голготе Ристе Одавића“, у *Из домаћих књижевности* (Нови Сад: Матица српска, 1964), 124.

⁴⁵ АС, РО, IV, 307. Писмо Ристи Одавићу, Виктор Цар, Опатија 18. септембар 1925.

⁴⁶ Риста Одавић. *Дух наших гедова: Хеј, Словени, Под крстом и После ослобођења* (Београд: Време, [1927]).

⁴⁷ АС, РО, I, 1927. Писмо Бранислава Војиновића Р. Одавићу, Нови Сад, 27. јун 1927.

⁴⁸ АС, РО, IV, 116.

⁴⁹ АС, РО, бр. 1569/33.

⁵⁰ Превео је: А. Пушкин, *Евѣније Оњѣин* (1893; 1924) драме: *Алкесѣа*, Еурипид (1904); *Корневѣљска звона*, Клервил (1904); *Ушойљено звоно*, Г. Хауптман (1905); *Сшару виолину*, А. В. Амфитеатрова (1906); *Смртш Ивана Грозног*, А. Толстој (1906); *Генералову књи*, И. Ј. Потапенко (1914); *Фаусѣ*, Гете (1928).

⁵¹ Риста Одавић аутор је одредница: Омладинско позориште; Позориште, Позориште у Панчеву; Позориште у Скопљу; Михаило Димић, Сава Тодоровић; Зорка Тодосић и др.

⁵² „Књижевник Риста Одавић умире напрасно – од среће и узбуђења – на прослави педесетогодишњице ђачке литерарне дружине 'Јавор'“, *Време* бр. 3729 (1932): 5.

интересовања, естетa, по струци филозоф, по позиву професор, по темпераменту песничка природа. Такав човек, писао је његов пријатељ и сарадник Милан Стојимировић Јовановић, одвајао се од средине у којој је живео.⁵³ Као свестрана личност, све дужности које су му поверене обављао је савесно и са огромним ентузијазмом. Истовремено се, четири деценије, веома успешно бавио књижевним, издавачким, уређивачким и преводилачким радом. Поред званичне дужности интересовало га је све што је добро и корисно за нашу земљу и наш престони град, како је у својим сећањима наглашавала Ангелина, Одавићева супруга.⁵⁴

За свој рад је више пута одликован: орденом Св. Саве V, IV, III и II степена, Таковским крстом V степена, орденом Белог орла V и IV степена и француском Легијом части V реда.⁵⁵

Закључак

Обављајући важне државне функције, Риста Одавић је настојао да омогући бржи културни развитак земље. Доласком на место управника Државне архиве 1924. године желео је на што бољи начин да изврши прикупљање и организацију докумената од историјског значаја. Огромним залагањем успео је да издејствује подизање нове архивске зграде, која ће, како је наводио у дописима Министарствима просвете и финансија, покушавајући да обезбеди средства за изградњу, служити као доказ о раду и заслугама предака.⁵⁶ У овом монументалном здању из 1928. године, проглашеном за непокретно културно добро, Архив Србије се и данас налази.

Својим радом и стваралаштвом Риста Одавић дао је допринос српској културној баштини.

Литература и извори:

1. Архив Србије (АС). Министарство просвете и црквених дела (МПС 1887; 1903–1925).
2. Архив Србије (АС). Министарство иностраних дела (1909).
3. Архив Србије (АС). Фонд Ристе Одавића (1870–1932).
4. Архив Србије (АС). Државна архива (ДА /АС 1925–1929).
5. Богавац, Милован. *Удружење српских књижевника*. Београд: Удружење књижевника Србије, 2007.
6. „Г. Риста Одавић, Нови начелник Уметничког одељења“. *Илустровани листи* бр. 37 (1923): 13.
7. Debeljković, Branimir. *Stara srpska fotografija*. Београд: Музеј применјене уметности: Музеј града Београда, 1977.

⁵³ Милан Стојимировић Јовановић, „Некролог Ристи Ј. Одавићу“, *Самоуправа* бр. 119 (1932): 3.

⁵⁴ АС, РО, XV.

⁵⁵ Ј.[елица] Рељић и Т.[атјана] Пивнички Дринић, „Одавић, Риста Ј.“, у *Српски биографски речник* (Нови Сад: Матица српска, 2018), 642.

⁵⁶ АС, МПС, бр. 9/1926.

8. „Змај (Ковчег Змаја, Долазак Београђана, Погреб Змаја: На путу ка цркви; На путу ка гробљу). *Нова искра: илустровани листи* бр. 6 (1904): 165–167.
9. „Изјава г. Ристе Одавића“. *Време* бр. 1010 (1924): 6.
10. Из ческих крајева: фотографија Липшек. *Нова искра: илустровани листи* бр. 2 (1902): 49.
11. Историјски архив Београда. Записник одлука одборских општине Београдске 1918/1919.
12. Кадијевић, Александар. „Рад Николаја Краснова у Министарству грађевина Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Југославије у Београду од 1922. до 1939. године“. У *Годишњак трага Београда* бр. 44 (1997): 221–255.
13. „Књижевник Риста Одавић умире напрасно – од среће и узбуђења – на прослави педесетогодишње ђачке литерарне дружине 'Јавор'“. *Време* бр. 3729 (1932).
14. Министарство просвете и црквених послова. *Прејед рада у 1916. и 1917.* Крф: Државна штампарија Краљевине Србије, 1918.
15. Одавић, Риста. „Предговор“. У *Звуци руске лире*, III–VII. Београд: Свесловенска књижарница М. Ј. Стефановића, 1914.
16. Одавић, Риста. *Дух наших гедова*. Београд. Време, [1927].
17. „О фотографији: говор којим је отворена прва аматерска фотографска изложба 20 маја 1901“. *Нова искра: илустровани листи* бр. 6 (1901): 166.
18. Петровић, В.[ељко]. „Одавић Риста“. У Станоје Станојевић. *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка* Књ. 3, Н–Р. Ур. Станоје Станојевић, 177. Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2010.
19. Рељић, Ј[елица] и Т[атјана] Пивнички Дринић. „Одавић, Риста Ј.“ У *Српски биографски речник*, 641–643. Нови Сад: Матица српска, 2018.
20. „Свечана представа у Краљ. Срп. Нар. Позоришту, фотографије: Крунисање Њ. В. Краља Петра I, Излазак из цркве, Одлазак у двор после крунисања“. *Нова искра* бр. 9 (1904): 277–279.
21. Секулић, Исидора. „Нада српске голготе Ристе Одавића“. У *Из домаћих књижевности*, 124–125. Нови Сад: Матица српска, 1964.
22. *Стенографске белешке Уставотворне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*. Књ. 1. Београд: Државна штампарија Краљевине СХС, 1921.
23. Стојимировић Јовановић, Милан. „Некролог Ристи Ј. Одавићу“. *Самоуправа* бр. 119 (1932): 3.
24. Тодић, Миланка. *Историја српске фотографије: 1839–1940*. Београд. Просвета: Музеј примењене уметности, 1993.
25. „Уметничко одељење: Укази Њ. В. Краља Александра I“. *Просветни гласник: Службени лист Министарства просвете* бр. 9 (1923): 211.
26. *Уредба о школовању и васпитању српске школске омладине у Француској*. Крф: Државна штампарија Краљевине Србије, 1917.

RISTA ODAVIĆ AND HIS CONTRIBUTION TO THE SERBIAN CULTURE

Summary

Writer, translator, publicist, member of Parliament, playwright in the National Theatre, and director of the State Printing Office – Rista Odavić was one of those who marked the cultural, social, and political life in Serbia at the end of the 19th and beginning of the 20th centuries.

During his studies in Germany, he realised that scientific research on human development always starts with a search through archival material. When appointed as the director of the State Archives, he tried to form preconditions for the organisation of archival services similar to European practice. He pointed out the necessity of preserving the existing archival materials for future generations and is credited for the materialisation of the idea of the new State Archives building in 1928. It is still the seat of the State Archives of Serbia.

He was the owner and editor-in-chief of the illustrated magazine *Nova iskra* (1899–1907; 1911), where he strived to follow theatrical and cultural life and introduced photography as the new journalistic form.

The paper aims to present the work and creations of Rista Odavić, based on archival materials from the State Archives of Serbia, the Historical Archive of Belgrade, and articles from serials.

Key words: Rista Odavić ((1870–1932), State Archives, photography, creative work, kultural history of Serbia at the end of 19th and the beginning of the 20th centuries

Ивана Тодоровић
Народна библиотека Србије, Београд
ORCID 0009-0002-8590-748X
ivana.todorovic@nb.rs

ДОПРИНОС АНЕ ЦЕРАНИЋ РАЗВОЈУ БИБЛИОТЕКАРСТВА: ПРОСТОРИ И ОПРЕМАЊЕ БИБЛИОТЕКА У СРБИЈИ

Сажетак

У раду је представљен и анализиран професионални допринос мр Ане Церанић која је највећи део радног века провела у Народној библиотеци Србије.

Ана Церанић (удата Ђурић), архитекта по образовању, у Грађевинском предузећу „7. јули“ у Београду запослила се 1968. године и радила је на пословима шефа градилишта Народне библиотеке Србије (НБС). Од 1970. до 1998. године радила је у НБС, краћи период у Одељењу за техничке послове, а од 1972. у Одељењу за унапређење библиотечке делатности.

Аутор је бројних радова који се баве уређењем простора и опремањем библиотека, учествовала је у више домаћих и међународних стручних скупова и била посебно ангажована на решавању практичних проблема везаних за унапређење просторних услова у библиотекама. Била је председник Комисије за изградњу и опрему библиотека Савеза друштава библиотекара Југославије.

Рад сагледава допринос Ане Церанић у домену стандардизације просторних решења и опреме библиотека и израде методског упутства о унутрашњем уређењу библиотека. У наставку су анализирани бројни објављени прилози који се баве зградама појединих библиотека, стањем библиотека у Србији у погледу простора у коме делују, библиотечке и техничке опреме.

Рад се заснива на објављеним прилозима и монографским публикацијама које Ана Церанић потписује самостално и у коауторству, њеној личној архиви, извештајима о раду и програмима развоја Народне библиотеке Србије. Циљ рада је да се осветли значај њеног теоријског и практичног деловања у области унапређења услова рада библиотека, као дела системског развоја библиотечке делатности у Србији.

Кључне речи: Ана Церанић Ђурић (1943), Народна библиотека Србије, Одељење за унапређење библиотечке делатности, библиотеке, библиотечке зграде, библиотечка опрема, уређење простора

Увод

Теоријско и практично деловање мр Ане Церанић¹ у области унапређења просторних услова и опремања библиотека у Србији представљају резултат системског приступа Народне библиотеке Србије овој проблематици српског библиотекарства. У настојању да се пружи целовита слика њеног рада², у тексту је дат посебан осврт на ангажовање на стандардизацији простора и опремања библиотека, теоријски рад и анализу тадашњег стања у библиотекама и активности Пројектног атељеа при Народној библиотеци Србије. Премда је реч о стручном раднику који је обележио читаву једну епоху српског библиотекарства, у библиотекарским стручним часописима је о њој објављен свега један рад³, сада већ давне 1986. године. Текст је публикован поводом доделе награде „Милорад Панић – Сурепа“ за 1986. годину.⁴

Почетак професионалног ангажмана у Народној библиотеци Србије везује се за период окончања изградње нове зграде ове библиотеке и најављену модернизацију пословања, детаљно разрађену у документу *Програм развоја Народне библиотеке СР Србије за период 1970–1980*.⁵ Њена прва радна позиција била је место пројектанта у Одељењу за техничке послове које је у току 1970. имало две групе задатака: „а) организационо кадровско формирање ове службе и постављање основа за њен рад; и б) рад на свим пословима око завршавања нове зграде Библиотеке и набављање техничке опреме“.⁶ Већ током наредне године Одељење

¹ Будући да је највећи број радова објавила под презименом Церанић и да је тако позната широј професионалној јавности, у наслову и самом раду коришћено је ово презиме.

² Ана Церанић рођена је 30. октобра 1943. године у Београду, где је завршила основну школу и гимназију. Дипломирала је 1968. године на Архитектонском факултету Универзитета у Београду на ком је 1985. године и магистрала одбравши тезу под називом „Перспективе културног развоја стамбеног комплекса Дорћол I“. У Грађевинском предузећу „7. јули“ у Београду запослила се у новембру 1968. као инжењер на градилишту, а од новембра наредне године радила је пословима шефа градилишта Народне библиотеке СР Србије. У овој установи радила је од октобра 1970. до краја новембра 1998. године, краћи период у Одељењу за техничке послове а од јула 1972. у Одељењу за унапређење библиотечке службе. – Архива Народне библиотеке Србије, Персонални досије Ане Ђурић.

³ „Добитници награде 'Милорад Панић-Сурепа' за 1986. годину“, *Заједница библиотека: информативни орган Заједница матичних библиотека Србије* Година 14, бр. 1/4 (1986): 105–109.

⁴ Уз награду „Милорад Панић-Сурепа“, награђена је и Спомен-плакетом Народне библиотеке СР Србије (1973). Добитник је и следећих признања: Захвалница „за саветодавну помоћ око уређења Библиотеке“ (Матична библиотека Александра, 1979); Плакета „за успешну сарадњу и посебан допринос на изградњи спомен-библиотеке Велика Плана“ (Скупштина самоуправне интересне заједнице културе општине Велика Плана, 1981) и Захвалница „за сарадњу и допринос на остваривању повољних услова за ширење књиге у општини Власотинце“ (Самоуправна интересна заједница културе Власотинце, 1985). – Приватна архива Ане Ђурић.

Осим тога, добила је Захвалницу „за изузетно залагање и допринос развоју Ресавске библиотеке“ (Ресавска библиотека у Свилајнци, 1986) која се чува се у збирци докумената у Завичајном одељењу поменуте установе. – Оливера Мијаиловић, e-mail ауторки, 3. 7. 2023.

⁵ „Програм развоја Народне библиотеке СР Србије за период 1970–1980“, *Заједница библиотека: информативни орган Заједница матичних библиотека Србије* Година 1, бр. 2 (1970): 43–67.

⁶ Народна библиотека СР Србије, *Извештај о раду 1970* (Београд: Народна библиотека СР Србије, 1971), 106.

почиње да пружа техничку помоћ и другим библиотекама⁷, а од 1972. ови послови настављени су у оквиру Одељења за унапређење библиотечке службе, потоњег Одељења за унапређење библиотечке делатности.⁸

На ширем професионалном плану важно је било доношење докумената *Проекција развоја библиотекарства у СР Србији од 1970–1981* и *Програм развоја библиотекарства од 1971–1975*⁹, који „...представљају, по својој целовитости, систематичности и посвећености стручном и научном раду, јединствене документе у историји библиотекарства у Србији“.¹⁰ Део *Програма* односио се на реализацију плана модернизације библиотекарства у Србији „...koje treba da se razvije u globalni integracioni sistem kulturno-prosvetne, obrazovne, naučne i informacione delatnosti“.¹¹ У том смислу, за остваривање претходног и првог услова – планске изградње савременог библиотечног простора, било је потребно изградити и утврдити његову концепцију на основу које би се приступило „...izradi većeg broja idejnih projekata o bibliotečkim zgradama“.¹² Једна од мера за решавање ових задатака била је да „...odgovarajuća služba Narodne biblioteke SR Srbije pristupi izradi više idejnih projekata o bibliotečkim zgradama“.¹³

Ангажовање Ане Церанић на стандардизацији просторних услова и опреме библиотека

Седамдесете године 20. века у српском библиотекарству означило је доношење стандарда за поједине типове библиотека. Тако су први стандарди за јавне библиотеке формулисани као *Минимум стандарда за народне библиотеке* објављени 1970. године у часопису *Заједница библиотека*, а у годинама које следе биће објављени и *Нацрт стандарда за школске библиотеке*, *Предлог стандарда за народне библиотеке у Србији* и *Предлог стандарда за покретне народне библиотеке (библиобусе)*. На савезном нивоу, овај период карактерише доношење југословенских стандарда за поједине типове библиотека (народне, школске, специјалне и библиотеке универзитета у Југославији), као и за просторије и опрему библиотека.

У наставку су посебно сагледана два документа у чијој је изради непосредно учествовала Ана Церанић, о чему сведочи више објављених текстова.

⁷ Народна библиотека СР Србије, *Извештај о раду 1971* (Београд: Народна библиотека СР Србије, 1972), 105.

⁸ Данашње Одељење за матичне послове, образовање, истраживање и развој библиотечно-информационог система Народне библиотеке Србије.

⁹ *Projekcija razvoja bibliotekarstva u SR Srbiji od 1971–1980. godine i Program razvoja bibliotekarstva od 1971–1975. godine* (Београд: Републичка заједница матичних библиотека СР Србије, 1971).

¹⁰ Гордана Стокић Симончић и Жељко Вучковић, *Библиотеке и идентитет: историјска анализа за историју модерне српске библиотекарства* (Панчево: Градска библиотека; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета, 2012), 63.

¹¹ *Projekcija razvoja bibliotekarstva u SR Srbiji od 1971–1980. godine i Program razvoja bibliotekarstva od 1971–1975. godine*, 39.

¹² Ibid., 40.

¹³ Ibid.

Комисија за изградњу и опрему библиотека¹⁴ Савеза друштава библиотекара Југославије сачинила је предлог *Југословенских стандарда за просторије и опрему библиотека*¹⁵, усвојених на VII скупштини Савеза одржаној 1977. године у Херцег Новом. Документом су обухваћене народне, школске, универзитетске, специјалне и покретне библиотеке, а стандарди се односе на опште услове за библиотечке зграде, димензионирање и функционалност простора за сваки наведени тип, као и на потребну библиотечку и техничку опрему. Заснивају се на до тада постојећим стандардима за поједине типове библиотека, страним стручним изворима и литератури из области архитектуре.

Настали су у времену појачане активности у области пројектовања, изградње и адаптације библиотечких зграда у СФР Југославији¹⁶ и њихово доношење представљало је неопходну меру да се ова област надаље успешно реализује. Осмишљени су тако да служе као основа за израду републичких и покрајинских стандарда за простор и опрему библиотека.¹⁷ Пишући о њима, Ана Церанић наглашава да их је важно учинити обавезом „...bilo zakonom ili društvenim dogovorom, kako za biblioteke i bibliotekare, isto tako i za sve druge društvene činioce, od kojih zavisi ostvarivanje programa razvoja bibliotekarstva u okviru društvenih planova razvoja opština, regiona, pokrajina i republika“.¹⁸ Такође истиче да је заузимање за њихову стриктну примену заправо залагање да се обезбеде минимални услови. „U praksi smo se često susretali sa parolom 'bolje išta, nego ništa'. Mislim da apsolutno moramo biti protivnici takvih shvatanja, koja dozvoljavaju improvizaciju i polovična rešenja, čime se, u stvari, prava rešenja samo prolongiraju“.¹⁹

¹⁴ Комисија је конституисана 27. марта 1976. године у саставу: дипл. инг. арх. Ана Церанић (председник), Душан Тохол (Народна и универзитетска библиотека БиХ, Сарајево), Василије Јововић (Библиотека Техничког факултета, Титоград), Бранко Ханж (Национална и свеучилишна књижница, Загреб; заменик Злата Коларец, Градска књижница, Загреб), Милица Радовановић (Градска библиотека, Карловац), мр Милева Милев (Библиотека Македонске академије на науките и уметностите, Скопље), др Бранко Берчић (Народна ин универзитетна књижница, Љубљана; заменик Анчка Корже Трајнар, Народна ин универзитетна књижница, Љубљана) и Лидија Паци Исмаили (Народна и универзитетска библиотека Косова, Приштина) – Ана Ceranić, „Izveštaj Komisije za izgradnju i opremu biblioteka“, u *Sedma skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Herceg-Novi 26–28. septembar 1979*, urednik Dragoljub Bojović (Herceg Novi: Savez društava bibliotekara Jugoslavije, 1979), 124.

¹⁵ Комисија за изградњу и опрему библиотека Савеза друштава библиотекара Југославије, „Predlog jugoslovenskih standarda za prostorije i opremu biblioteka“, u *Sedma skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Herceg-Novi 26–28. septembar 1979*, urednik Dragoljub Bojović (Herceg Novi: Savez društava bibliotekara Jugoslavije, 1979), 162–172.

¹⁶ Ceranić, „Izveštaj Komisije za izgradnju i opremu biblioteka“, 125.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ана Ceranić, „Jugoslovenski standardi za prostorije i opremu biblioteka“, *Informatika: časopis za teoriju i praksu naučnih, tehničkih i ekonomskih informacija i dokumentacije* Godina 13, br. 3 (1979): 151.

¹⁹ Ана Ceranić, „Jugoslovenski standardi za prostorije i opremu biblioteka“, u *Sedma skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Herceg-Novi 26–28. septembar 1979*, urednik Dragoljub Bojović (Herceg Novi: Savez društava bibliotekara Jugoslavije, 1979), 99.

Други документ, *Стандарди за народне библиотеке*²⁰, Ана Церанић је приредила заједно са Лепосавом Чукић колегином из Одељења за унапређење библиотечке делатности Народне библиотеке Србије. Након одржане јавне расправе о предлогу Стандарда, урађених измена и допуна текста, коначна верзија је разматрана и прихваћена у Библиотечком савету Републике, Републичком комитету за културу и Републичкој заједници културе 1986, а објављена 1987. године у часопису *Заједница библиотека*.²¹ Овај текст заснован је на предлозима стандарда за народне библиотеке и покретне народне библиотеке у Србији, минимуму Југословенских стандарда за народне библиотеке, Југословенским стандардима за простор и опрему библиотека, стандардима за народне библиотеке IFLA-е и Закону о библиотечкој делатности у СР Србији. Обухватају народне библиотеке, односно општинске народне матичне библиотеке и стационарне и покретне огранке.²² Овим документом су регулисана питања функција народних библиотека, простора, опреме, фондова, организације и коришћења, кадра, те финансирање, а наводе минималне услове за рад овог типа библиотека. У посебним поглављима детаљно су разрађена питања простора и опреме народних матичних библиотека у погледу општих услова, величине и намене простора, као и библиотечке опреме. У засебном делу сагледани су сви елементи у вези са библиотечким огранцима, укључујући специфичности које се односе на њихов простор и опрему. Предвиђена је и потреба ревизије стандарда на сваких пет до десет година.

Међутим, са изузетком *Стандарда за библиотеке Београда* из 1996. године, који су дефинисали само колекције и особље јавних библиотека²³, наредни стандарди за јавне библиотеке у Србији почели су са применом 2010. године када су их усвојили управни одбори Библиотекарског друштва Србије, Заједнице матичних библиотека Србије, Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске.²⁴ На основу *Закона о библиотечко-информационој делатности*²⁵ из 2011. године донет је *Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности*.²⁶

²⁰ Лепосава Чукић и Ана Церанић, приређивачи, „Стандарди за народне библиотеке: Београд, 1986. године“, *Заједница: информативни орган Заједнице матичних библиотека Србије* Година 15, бр. 1/4 (1987): 37–73.

²¹ Исто: 37.

²² Исто: 38–39.

²³ Владимир Шекуларец, „Мрежа јавних библиотека Србије у периоду од 2000. до 2016. године“, Народна библиотека Србије, преузето 25. 12. 2023, <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/Narodne-biblioteke-2003.pdf>.

²⁴ „Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији“, *Библиотечкар: часопис за теорију и праксу библиотечарства* Година 52, бр. 1–4 (2010): 197–217.

²⁵ „Закон о библиотечко-информационој делатности“, *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011).

²⁶ „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности“, *Службени гласник Републике Србије* бр. 39 (2013).

Ана Церанић о архитектури библиотека, простору и опреми

Ана Церанић аутор је више десетина библиографских јединица (објављених самостално и у коауторству), а најбројнији су чланци публиковани у стручним часописима *Библиошekar*, *Заједница библиoшeka* и *Библиoшekarcтвo*.

Поред прилога посвећених стандардима, Ана Церанић је објавила текстове о новој згради Народне библиотеке Србије, изградњи нових и адаптацији библиотечких објеката, потребама и стању у српским библиотекама у погледу просторних услова и њихове опреме, корисничком библиотечком простору и библиотекама у саставу домова културе.

Први текст посвећен новој згради Народне библиотеке Србије објављен је у време пре њеног отварања за јавност и, сагледавајући архитектонско решење објекта, уједно најављује појединости везане за даље уређење ентеријера²⁷ које ће детаљније бити описане након свечаног отварања 6. априла 1973. године.²⁸ Занимљив је прилог настао након вишегодишњег рада националне библиотеке у коме је дат осврт на организацију објекта, указано на уочене предности одређених просторних решења, али и мање недостатке који су, како сама наводи, неминовни када су у питању такви капитални објекти.²⁹

Ана Церанић је писала о адаптацији и изградњи других домаћих, али и иностраних библиотека.³⁰ Међутим, највећи број радова посвећен је анализи просторних услова и стању опреме у српским библиотекама.³¹ За проучавање развоја јавних библиотека у Србији и ближи увид у услове њиховог рада током седамдесетих

²⁷ Ана Церанић, „Нова зграда Народне библиотеке“, *Библиошekar: часопис Друштва библиошekара CP Србије* Година 22, бр. 5 (1970): 456–461.

²⁸ Ана Церанић, „У новој Народној библиотеци“, *Библиошekar: часопис Друштва библиошekара CP Србије* Година 25, бр. 2 (1973): 160–163.

²⁹ Ана Ceranić, „Iskustva Narodne biblioteke Srbije u novoj zgradi s aspekta funkcionalnog uređenja prostora“, *Bibliotekarstvo: godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine* Година 33, ванредни бр. (1987): 15–18.

³⁰ Себирад Матић и Ана Церанић, „Уз идејни пројект Градске библиотеке Панчево“, *Савремена библиoшeka: стручни библиoшечки часопис* Година 4, бр. 2 (1972): 9–17; Ана Церанић, „Нове библиотечке зграде у Србији“, *Библиошekar: часопис Друштва библиошekара CP Србије* Година 26, бр. 4–6 (1974): 75–78; Ана Ceranić, „Biblioteka grada Beograda – rekonstrukcija i obnova“, *Bibliotekarstvo: godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine* Година 33, ванредни бр. (1987): 85–87; Ана Церанић, „Две нове библиотеке у Мађарској“, *Библиошekar: часопис за теорију и праксу библиошekarcтвa* Година 37, бр. 1/3 (1985): 71–75.

³¹ Ана Церанић, „Нека актуелна питања изградње библиотека у Србији“, *Библиошekar: часопис Савеза библиoшечких радника Србије* Година 30, бр. 1–6 (1978): 36–39; Ана Церанић, „Просторије и техничка опрема народних библиотека у 1978. години“, *Заједница: информaтивни орган Заједница маишчних библиoшeka Србије* Година 8, бр. 2 (1980): 61–62; Владимир Јокановић и др., „Народне библиотеке у CP Србији ван територија САП у 1980. години, са освртом на развој од 1970–1980. године“, *Заједница: информaтивни орган Заједница маишчних библиoшeka Србије* Година 9, бр. 2 (1981): 15–45; Ана Церанић, „Стање библиотечког простора у народним библиотекама Србије крајем 1980. године“, *Заједница: информaтивни орган Заједница маишчних библиoшeka Србије* Година 9, бр. 2 (1981): 9–10; Ана Церанић, „Пројекција развоја библиотекарства и питање библиотечког простора“, *Библиошekar: часопис за теорију и праксу библиошekarcтвa* Година 33, бр. 1–6 (1981): 115–126; Ана Церанић, „Примат књиге у развоју културе великог града: просторна решења београдских библиотека“, *Bibliotekarstvo: godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine* Година 31 (1985): 42–45.

година 20. века значајно је више урађених анализа, али ваља издвојити једну у којој је стање на крају 1980. године упоређено са доступним подацима за 1970.³² Према је указано на приметан развој у области унапређења просторних услова и доступне опреме у јавним библиотекама Србије ван територија покрајина током десетогодишњег периода и даље постоје значајни проблеми у овој области, посебно када се узму у обзир потребе у односу на стандарде. Даљи напредак у овој области Ана Церанић види у утврђивању даље концепције планске изградње библиотечког простора. Свој допринос предлогу модела општинског/међуопштинског библиотечко-информационог система (БИС) Одељења за унапређење и развој библиотечке делатности Народне библиотеке Србије дала је у делу који се тиче просторних потреба, уређења и опремања јавних, школских, специјалних и високошколских библиотека.³³

Приказ стања простора и опреме библиотека Србије ван територија покрајина објављен је у делу извештаја *Obim i struktura bibliotečke delatnosti u SR Srbiji van teritorija SAP u 1982. godini*.³⁴ Узимајући у обзир типове библиотека које разматра и аспекте њиховог пословања, резултати истраживања дају до тада најобухватнији приказ библиотечке делатности на овом простору. Истраживање је провела Народна библиотека Србије и обухвата ову институцију, јавне, школске, библиотеке високих и виших школа, специјалне библиотеке и ИНДОК јединице. У посебним поглављима сагледани су следећи аспекти њиховог пословања: мрежа, простор и опрема, фондови, социо-професионална структура читалачке публике, коришћење фондова, кадар, стручна организованост библиотека и финансирање библиотечке делатности. Прикупљене податке о простору и опреми (библиотечки намештај и техничка опрема) Ана Церанић тумачи на укупном плану, па потом и на нивоу региона и општина.

Уређењу и опремању простора за кориснике посебна пажња је посвећена у два текста у којима се истиче потреба за њиховим увећањем, модернизацијом и увођењем савремене опреме.³⁵ У време растућег броја изграђених домова културе у Србији, Ана Церанић се бавила организовањем библиотека у њиховом саставу. Дајући јасне смернице за њихову изградњу, она оцењује неповољну ситуацију у погледу просторних капацитета у Србији и истиче неопходност деловања ове врсте библиотека у оквиру јединствене библиотечке мреже града.³⁶

³² Јокановић и др., „Народне библиотеке у СР Србији...“.

³³ Владимир Јокановић и др., „Општински/међуопштински (регионални) библиотечко-информациони систем“, *Заједница: информативни орган Заједница матичних библиотека Србије* Година 16, бр. 1 (1988/1989): 18–42.

³⁴ Narodna biblioteka Srbije. *Obim i struktura bibliotečke delatnosti u SR Srbiji van teritorija SAP u 1982. godini* (Београд: Narodna biblioteka Srbije, 1985).

³⁵ Ана Церанић, „Простори за кориснике у библиотекама Србије“, у *Uporabniki in knjižnice: zbornik referatov 12. skupščine Zveze društev bibliotekarskih delavcev Jugoslavije, Bled, 21–23. april 1988* (Ljubljana: Zveza društev bibliotekarskih delavcev Jugoslavije, 1989), 209–213; Ана Церанић, „Услови читања у нашим библиотекама“, у *Пут књиге до читаоца посредством библиотека: зборник радова* (Београд: Народна библиотека Србије: Заједница матичних библиотека Србије, 1983), 72–78.

³⁶ Ана Церанић, „Planiranje i izgradnja biblioteka u urbanim kulturnim centrima“, *Bibliotekarstvo: godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine* Година 32 (1986): 86.

Ову тему представила је и у излагању *Planning, projecting and building of cultural center libraries* на 8. семинару IFLA Секције за библиотечке зграде и опрему (IFLA Library Buildings and Equipment Section) одржаном 1987. године у Велсу, а објављеном у зборнику са поменутог скупа.³⁷ Додатно, своја инострана искуства поделила је са стручном јавношћу у више објављених извештаја о семинарима поменуте Секције³⁸ којима је присуствовала. Она су, сасвим сигурно, допринела и њеном бољем увиду у актуелности и правце деловања у области архитектуре библиотека на међународном плану.

Посебно место у раду Ане Церанић заузима публикација *Уједињено о унутрашњем уређењу библиотека*³⁹ коју је 1981. године објавила Народна библиотека Србије. Засновано на домаћим и иностраним изворима, стандардима и упутствима који се баве појединим типовима библиотека, проблематици библиотечног простора и стручној литератури из области архитектуре, ово дело представља јединствени библиотечарски приручник намењен налажењу „...оптималних услова приликом смештаја библиотечног фонда и његове заштите, коришћења библиотеке, стручног рада библиотечног особља и сл.“⁴⁰ Посебна поглавља посвећена су библиотечној опреми, унутрашњој обради зидова, подовима и осветљењу, као и мерама заштите. Осмишљен је да се користи приликом израде програма једне библиотеке, али и да буде полазна основа при дефинисању потребног простора библиотека у саставу, те адаптацији објеката првобитне друге намене за потребе библиотеке или већ постојећих библиотечких простора. Уз обиље илустрација, указује на потребе библиотека различитих типова (националне, јавне, школске, високошколске, специјалне и покретне).

Пројектни атеље Народне библиотеке Србије

Почетак рада Пројектног атељеа при Народној библиотеци Србије везује се за 1971. годину када Ана Церанић почиње да пружа техничку помоћ библиотекама у Србији. Деловање Атељеа огледало се у разноврсним активностима: изради идејних пројеката нових библиотека, пројеката адаптације и доградње постојећих зграда, ентеријера, пројектних задатака и програма изградње, као и пружању помоћи и давању стручних мишљења о већ постојећим објектима,

³⁷ Ana Ceranić, "Planning, projecting and building of cultural centre libraries", in *Library Buildings: Preparations for Planning: Proceedings of the Seminar held in Aberystwyth, August 10–14, 1987*, ed. Michael Dewe (München etc.: K. G. Saur, 1989), 203–207.

³⁸ Ана Церанић, „Трећи интернационални FIAB – семинар о изградњи библиотека: (Бремен, СР Немачка, септембра 1977.)“, *Библиотечар: часопис Савеза библиотечких радника Србије* Година 19, бр. 4–6 (1977): 480–481; Ана Церанић, „Седми међународни семинар о библиотечким зградама: (Мађарска, 2–6. јун 1985. године)“, *Библиотечар: часопис за теорију и праксу библиотечарства* Година 37, бр. 1/3 (1985): 235; Ана Церанић, „Осма ИФЛА – семинар о библиотечким зградама“, *Библиотечар: часопис за теорију и праксу библиотечарства* Година 40, бр. 1/2 (1988): 99.

³⁹ Ана Церанић, *Уједињено о унутрашњем уређењу библиотека* (Београд: Народна библиотека Србије, 1981).

⁴⁰ Исто, VII.

опреми, предложеним локацијама за нове библиотеке, и слично.⁴¹ Тако је, према подацима из *Извештаја о раду* за 1971. годину, у оквиру Одељења за техничке послове у том смислу пружена помоћ за више библиотека. Следеће године, у *Извештају о раду* уз податке о урађеним пројектима и пруженој стручној помоћи у том домену наводи се да су, у циљу планског обављања ових задатака, народне библиотеке на територији СР Србије замољене да Библиотеку обавесте о потребама у погледу пружања помоћи око изградње просторија и њиховог опремања и да ће се, узимајући у обзир велики број захтева, направити редослед приоритета.⁴²

Сумирајући резултате рада ове службе, у тексту објављеном у часопису *Библиотечкар* за 1981. годину, Ана Церанић наводи да је до тог тренутка урађено преко 40 различитих пројеката за народне библиотеке, огранке и читаонице, библиотеке основних и средњих школа и специјалне библиотеке и да је њима обухваћено преко 20.000 m² простора, од чега је међутим реализовано нешто више од једне трећине.⁴³ Помињу се следећи пројекти: „...идејни пројекти нових библиотека у Светозареву, Великој Плани и Кривој Реци, пројекти адаптације и ентеријера библиотека у Краљеву, Титовом Ужицу, Крушевцу, Врњачкој Бањи, Рековцу, Брусу, Лајковцу, Белој Паланци, затим у Београду: пројекат унутрашњег уређења Библиотеке ССИП-а, Центра за деčју књигу, као и више библиотечких огранака, школских библиотека, и тако даље.“⁴⁴

Овде је потребно посебно истаћи зграду Матичне библиотеке „Радоје Домановић“ у Великој Плани, чији је идејни пројекат и пројекат ентеријера у целини дело Ане Церанић.⁴⁵

Мада је на територији бивше СФРЈ било покушаја да се сличне службе формирају у СР Словенији и Босни и Херцеговини, на јединственост њеног рада указује чињеница да је била ангажована и ван територија СР Србије.⁴⁶

Служба је у саставу Одељења за развој и унапређење библиотечке делатности функционисала до 1998. године, односно до одласка Ане Церанић у пензију. Након тога, Одељење је, сагласно законом дефинисаним задацима Народне библиотеке Србије и у складу са овлашћењима запослених, наставило да пружа помоћ библиотекама у погледу давања стручних мишљења о просторним условима, адекватној опреми и функционалном уређењу простора библиотека. Међутим, до данас у њему више није радио архитекта.

⁴¹ Церанић, „Пројекција развоја библиотекаства...“: 118.

⁴² Народна библиотека СР Србије, *Извештај о раду 1972* (Београд: Народна библиотека СР Србије, 1973), 61.

⁴³ Церанић, „Пројекција развоја библиотекаства...“: 118.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Србислав Миленковић, „Матична библиотека у Великој Плани под новим кровом“, *Библиотечкар: часопис за теорију и праксу библиотечарства* Година 33, бр. 1–6 (1981): 185–186.

⁴⁶ Церанић, „Пројекција развоја библиотекаства...“: 119.

Закључна разматрања

Значај деловања Ане Церанић за унапређење просторних услова и опремања библиотека у Србији несумњив је и део је свеукупног рада на унапређењу библиотечке делатности у националним оквирима. Као дипломирани инжењер архитектуре, а потом и магистар, своје знање и вештине стечене формалним образовањем и даљим усавршавањем у поменутој области уско је специјализовала за област библиотекарства.

Учешће у изради норматива за зграде, уређење ентеријера и опремање библиотеке, проучавање и анализа стања у српским библиотекама у том домену и помоћ при изградњи и адаптацији библиотечких простора чине три аспекта њеног професионалног ангажмана.

Ана Церанић залагала се за успостављање и обавезност стандарда у области којом се бавила, указујући на то да је њихово поштовање предуслов за даљи развој библиотека. У анализама стања у српским библиотекама, прецизно и темељно тумачи податке који се односе на простор и опрему. Сагледавајући их у контексту потреба дефинисаних стандардима, износила је своје виђење превазилажења проблема. У објављеним прилозима трудила се да укаже на важност тематике којом се бавила и нема сумње да је њено залагање на том плану значајно допринело да се овом, горућем питању библиотекарства поклони пажња коју заслужује. Са данашњег становишта, они представљају драгоцене изворе како за проучавање историје појединачних библиотека, тако и за истраживање развоја библиотекарства друге половине 20. века.

Своје знање и искуство стечено вишегодишњим свестраним бављењем просторима библиотека Ана Церанић је обликовала у методско упутство и тиме дала основу за унапређење и уређење библиотечких простора неопходних за развој њиховог укупног пословања. Захваљујући њеном ангажовању на изради програма изградње и пројеката зграда и ентеријера широм земље, Народна библиотека Србије је током готово три деценије на посебан и струци потребан начин доприносила унапређењу услова у српским библиотекама.

Литература и извори:

1. Архива Народне библиотеке Србије. Персонални досије Ане Ђурић.
2. „Добитници награде 'Милорад Панић-Суреп' за 1986. годину“. *Заједница: информативни орган Заједница матичних библиотека Србије* Година 14, бр. 1/4 (1986): 105–109.
3. „Закон о библиотечко-информационој делатности“. *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011).
4. Јокановић, Владимир и др. „Народне библиотеке у СР Србији ван територија САП у 1980. години, са освртом на развој од 1970–1980. године“. *Заједница: информативни орган Заједница матичних библиотека Србије* Година 9, бр. 2 (1981): 15–45.

5. Јокановић, Владимир и др. „Општински/међуопштински (регионални) библиотечно-информациони систем“. *Заједница: информативни орган Заједница матичних библиотека Србије* Година 16, бр. 1 (1988/1989): 18–42.
6. Komisija za izgradnju i opremu biblioteka Saveza društava bibliotekara Jugoslavije. „Predlog jugoslovenskih standarda za prostoriје i opremu biblioteka“. U *Sedma skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Herceg-Novi 26–28. septembar 1979*. Urednik Dragoljub Bojović, 162–172. Herceg Novi: Savez društava bibliotekara Jugoslavije, 1979.
7. Матић, Себирад и Ана Церанић, „Уз идејни пројект Градске библиотеке Панчево“. *Савремена библиотека: стручни библиотечки часопис* Година 4, бр. 2 (1972): 9–17.
8. Миленковић, Србислав. „Матична библиотека у Великој Плани под новим кровом“. *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства* Година 33, бр. 1–6 (1981): 185–186.
9. Народна библиотека СР Србије. *Извештај о раду 1970*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1971.
10. Народна библиотека СР Србије. *Извештај о раду 1971*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1972.
11. Народна библиотека СР Србије. *Извештај о раду 1972*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1973.
12. Narodna biblioteka Srbije. *Obim i struktura bibliotečke delatnosti u SR Srbiji van teritorija SAP u 1982. godini*. Београд: Narodna biblioteka Srbije, 1985.
13. „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечно-информационе делатности“. *Службени гласник Републике Србије* бр. 39 (2013).
14. Приватна архива Ане Ђурић.
15. „Програм развоја Народне библиотеке СР Србије за период 1970–1980“. *Заједница библиотека: информативни орган Заједница матичних библиотека Србије* Година 1, бр. 2 (1970): 43–67.
16. *Projekcija razvoja bibliotekarstva u SR Srbiji od 1971–1980. godine i Program razvoja bibliotekarstva od 1971–1975. godine*. Београд: Republička zajednica matičnih biblioteka SR Srbije, 1971.
17. „Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији“. *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства* Година 52, бр. 1–4 (2010): 197–217.
18. Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Библиотеке и идентитет: пролејомена за историју модерној српској библиотекарства*. Панчево: Градска библиотека; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета, 2012.
19. Ceranić, Ana. „Biblioteka grada Beograda – rekonstrukcija i obnova“. *Bibliotekarstvo: godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine* Godina 33, vanredni br. (1987): 85–87.
20. Церанић, Ана. „Две нове библиотеке у Мађарској“. *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства* Година 37, бр. 1/3 (1985): 71–75.
21. Ceranić, Ana. „Izveštaj Komisije za izgradnju i opremu biblioteka“. U *Sedma skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Herceg-Novi 26–28. septembar 1979*. Urednik Dragoljub Bojović, 124–126. Herceg Novi: Savez društava bibliotekara Jugoslavije, 1979.
22. Ceranić, Ana. „Iskustva Narodne biblioteke Srbije u novoj zgradi s aspekta funkcionalnog uređenja prostora“. *Bibliotekarstvo: godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine* Godina 33, vanredni br. (1987): 15–18.
23. Ceranić, Ana. „Jugoslovenski standardi za prostoriје i opremu biblioteka“. *Informatika: časopis za teoriju i praksu naučnih, tehničkih i ekonomskih informacija i dokumentacije* Godina 13, br. 3 (1979): 150–151.

24. Ceranić, Ana. „Jugoslovenski standardi za prostorije i opremu biblioteka“. U *Sedma skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Herceg-Novi 26–28. septembar 1979*. Urednik Dragoljub Bojović, 96–99. Herceg Novi: Savez društava bibliotekara Jugoslavije, 1979.
25. Церанић, Ана. „Нека актуелна питања изградње библиотека у Србији“. *Библиошечкар: часопис Савеза библиошечких радника Србије* Година 30, бр. 1–6 (1978): 36–39.
26. Церанић, Ана. „Нова зграда Народне библиотеке“. *Библиошечкар: часопис Друштва библиошечкара СР Србије* Година 22, бр. 5 (1970): 456–461.
27. Церанић, Ана. „Нове библиотечке зграде у Србији“. *Библиошечкар: часопис Друштва библиошечкара СР Србије* Година 26, бр. 4–6 (1974): 75–78.
28. Церанић, Ана. „Осма ИФЛА – семинар о библиотечким зградама“. *Библиошечкар: часопис за теорију и праксу библиошечарства* Година 40, бр. 1/2 (1988): 99.
29. Ceranić, Ana. „Planning, projecting and building of cultural centre libraries“. In *Library Buildings: Preparations for Planning: Proceedings of the Seminar held in Aberystwyth, August 10–14, 1987*, edited by Michael Dewe, 203–207. München etc.: K. G. Saur, 1989.
30. Ceranić, Ana. „Planiranje i izgradnja biblioteka u urbanim kulturnim centrima“. *Bibliotekarstvo: godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine* Година 32 (1986): 83–86.
31. Церанић, Ана. „Примат књиге у развоју културе великог града: просторна решења београдских библиотека“. *Bibliotekarstvo: godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine* Година 31 (1985): 42–45.
32. Церанић, Ана. „Пројекција развоја библиотечарства и питање библиотечног простора“. *Библиошечкар: часопис за теорију и праксу библиошечарства* Година 33, бр. 1–6 (1981): 115–126.
33. Ceranić, Ana. „Prostori za korisnike u bibliotekama Srbije“. U *Uporabniki in knjižnice: zbornik referatov 12. skupščine Zveze društev bibliotekarskih delavcev Jugoslavije, Bled, 21–23. april 1988*, 209–213. Ljubljana: Zveza društev bibliotekarskih delavcev Jugoslavije, 1989.
34. Церанић, Ана. „Просторије и техничка опрема народних библиотека у 1978. години“. *Заједница: информативни орган Заједница матичних библиотека Србије* Година 8, бр. 2 (1980): 61–62.
35. Церанић, Ана. „Седми међународни семинар о библиотечким зградама: (Мађарска, 2–6. јун 1985. године)“. *Библиошечкар: часопис за теорију и праксу библиошечарства* Година 37, бр. 1/3 (1985): 235.
36. Церанић, Ана. „Стање библиотечног простора у народним библиотекама Србије крајем 1980. године“. *Заједница: информативни орган Заједница матичних библиотека Србије* Година 9, бр. 2 (1981): 9–10.
37. Церанић, Ана. „Трећи интернационални FIAB – семинар о изградњи библиотека: (Бремен, СР Немачка, септембра 1977.)“. *Библиошечкар: часопис Савеза библиошечких радника Србије* Година 19, бр. 4–6 (1977): 480–481.
38. Церанић, Ана. „У новој Народној библиотеци“. *Библиошечкар: часопис Друштва библиошечкара СР Србије* Година. 25, бр. 2 (1973): 160–163.
39. Церанић, Ана. *Уједињено о унутрашњем уређењу библиотеке*. Београд: Народна библиотека Србије, 1981.
40. Церанић, Ана. „Услови читања у нашим библиотекама“. У *Пути књиге до читаоца посредством библиотеке: зборник радова*, 72–78. Београд: Народна библиотека Србије: Заједница матичних библиотека Србије, 1983.

41. Чукић, Лепосава и Ана Церанић, приређивачи. „Стандарди за народне библиотеке: Београд, 1986. године“. *Заједница: информативни орган Заједница матичних библиотека Србије* Година 15, бр. 1/4 (1987): 37–73.
42. Шекуларац, Владимир. *Мрежа јавних библиотека Србије у периоду од 2000. до 2016. године*. Преузето 25. 12. 2023. <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/Narodne-biblioteke-2003.pdf>.

ANA CERANIĆ'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF LIBRARIANSHIP: PREMISES AND EQUIPMENT OF LIBRARIES IN SERBIA

Summary

The paper presents and analyzes the professional contribution of Ana Ceranić, MA, who spent most of her career in the National Library of Serbia.

Ana Ceranić (married Đurić) was born in Belgrade on October 30, 1943. She graduated from the Faculty of Architecture of the University of Belgrade and obtained the master's degree in 1985.

In 1968, she worked at the Construction Company "7. July" in Belgrade and was the head of the construction site of the National Library of Serbia. After that, she worked in the National Library from 1970 to 1998, briefly in the Department for Technical Affairs and from 1972 to 1972 in the Department for the Improvement of Library Activities.

She is the author of numerous works dealing with libraries' interior design and equipment, participated in numerous domestic and international expert meetings, and was directly engaged in solving practical problems related to the improvement of spatial conditions in libraries. She was the president of the Commission for the Construction and Equipment of Libraries of the Union of Associations of Librarians of Yugoslavia.

The paper considers the contribution of Ana Ceranić in the fields of standardization of spatial conditions and equipment of libraries and the development of methodological instructions for the interior design of libraries. Furthermore, the article explores numerous published sources dealing with individual library buildings, the state of libraries in Serbia regarding spatial conditions, and library and technical equipment.

Ana Ceranić's work will also be considered through the activities of providing professional assistance to libraries in Serbia during the design, adaptation, construction and equipping of libraries.

The paper is based on published contributions and monographic publications signed by Ana Ceranić independently and in co-authorship, her personal archive, work reports and development programs of the National Library of Serbia. The aim of this paper is to shed light on the importance of the theoretical and practical activities of Ana Ceranić in the field of improving the working conditions of libraries, as part of the systemic development of library activity in Serbia.

Keywords: Ana Ceranić Đurić (1943), National Library of Serbia, Department for the Improvement of Library Activities, Libraries, Library buildings, Library equipment, Arrangement of the library space

929:021.3-051 Радовић, М.
027.52(497.11 Краљево)
027.625(497.11 Краљево)
Оригинални научни рад

Катарина Д. Јаблановић
Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево
ORCID 0009-0000-3049-9031
katarina.dasic@gmail.com

МИЛОЈЕ РАДОВИЋ – ПОРТРЕТ ДЕЧЈЕГ БИБЛИОТЕКАРА

Сажетак

Рад је посвећен Милоју Радовићу (1955), политикологу новинару, библиотекару, писцу за децу и одрасле, ангажованом друштвеном и културном раднику и вршиоцу дужности управника Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево од децембра 2016. до октобра 2017. године. Највећи допринос афирмацији краљевачке библиотеке и библиотекарства у целини, остварио је као библиотекар Дечјег одељења од 2004. до одласка у пензију, почетком 2020. године. Као „дечји библиотекар” Милоје Радовић осмислио је бројне акције на популаризацији књиге и читања, радионице и пројекте у које су се укључили велики број деце и тимови сарадника разних професија (библиотекара, писаца, уметника, педагога, лекара, и других), који су допринели културној мисији краљевачке библиотеке, а препознати су и вредновани у стручној јавности. Библиотекарску професију Милоје Радовић афирмисао је како учешћем на стручним и научним скуповима и конференцијама, тако и предавањима и презентацијама примера добре праксе колегама у земљи и иностранству. Завредио је награду Библиотекарског друштва Србије Најбољи библиотекар у јавној народној библиотеци Србије 2010. Награду за допринос библиотекарству, Повељу „Чика Влада Беланијан”, коју додељује Народна библиотека „Др Душан Радић” Врњачка Бања, добио је након пензионисања, 2021. године.

У раду се описује и анализира допринос Милоја Радовића афирмацији краљевачке библиотеке, и библиотекарске професије у земљи и иностранству. Истраживање о његовом стваралаштву започето је на основу информација прикупљених прегледом платформе CO-BISS.SR, Завичајне збирке краљевачке библиотеке, монографских и серијских публикација и електронских извора; његово ангажовање као библиотекара осветљено је на основу Извештаја о раду НБ „Стефан Првовенчани” Краљево у периоду од 2004. до 2019. године, доступних у архиви Библиотеке.

Кључне речи: Милоје Радовић (1955), Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево, Дечје одељење, библиотекарство, јавне библиотеке, креативне радионице

Увод

О значају изучавања историје библиотека и доприноса знаменитих библиоте-кара аутори др Гордана Стокић Симончић и др Жељко Вучковић у монографији *Библиотеке и идентитет: пролећна за историју модерној српској библиотекарства* истичу: „Историјска истраживања у домену библиотекарства омогућавају да се открију појединци и организације који су својим деловањем изграђивали културу књиге и читања, процеси који су водили институционализацији прикупљања, чувања и организовања забележеног знања, напори усмерени на доступност, коришћење информација, као и на подршку процесима образовања и научног истраживања, могућности за индивидуално и колективно напредовање проистекле из делатности библиотека... Резултати таквих истраживања уграђују се у општи корпус историјско-културолошких знања, али и идејни оквир у коме се крећу појединци, а који почива на памћењу као нужној претпоставци за формирање идентитета.”¹

Наведени закључци били су исходиште наше намере да се представи стваралачки допринос Милоја Радовића, библиотекара и писца за децу. Одговорност, оданост, посвећеност – кључне су вредности које би требало да чине темељ сваког професионалца, без обзира на поље интересовања. Професија библиотекара претпоставља особине као што су: огромно знање, радозналост, креативност, несебичност, ентузијазам, скромност... У личности Милоја Радовића све те особине стекле су се у највећој мери те су разлог више да остане траг о његовом доприносу као светионик другим делатницима у области библиотекарства.²

На темељу богатог искуства о библиотекама, књигама, читаоцима, друштву, свету у нашем и било ком времену Милоје Радовић упутио је следећу поруку: „Ако желиш да сазнаш све о једном граду, о једном народу или о једној земљи, прво посети њихову библиотеку. Она је њихово тачно огледало. У њему ћеш јасно видети: ко су били, ко су и шта су сада и ко ће и шта ће бити сутра.

И ако у њему, поред њих, видиш цео свет, знај да си на добром месту и да си добро дошао.

А ако желиш да сазнаш све о једној библиотеци, не питај њене осниваче, управне одборе, директоре ни библиотекаре. Питај њене читаоце. Они су стварна, жива библиотека. Они су живи лексикони, енциклопедије, речници, лектире, белетристика, периодика, уметност...

Они су књиге које су прочитали и књиге које читају.

Они су њени најтачнији, дневни, недељни, месечни и годишњи извештај о раду.

И само ће ти они тачно рећи све важно о једној библиотеци, једном граду, једном народу, једној земљи и целом свету.”³

¹ Гордана Стокић Симончић и Жељко Вучковић, *Библиотеке и идентитет: пролећна за историју модерној српској библиотекарства* (Панчево: Градска библиотека Панчево; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2012), 20–21.

² Приликом писања рада коришћени су Извештаји о раду НБ „Стефан Првовенчани” Краљево за период од 2004. до 2019. године, доступни у архиви Библиотеке.

³ Милоје Радовић, „Библиотекарова порука свету”, *Савремена библиотека* бр. 37 (2020): 92.

Милоје Радовић – основни биографски подаци

Милоје Радовић рођен је 1. јануара 1955. године у Шароњама, општина Тутин, као пето дете, од оца Вукосава и мајке Радмиле. Основну школу и Гимназију завршио је у Краљеву, а љубав према језику и писаној речи одвела га на Факултет политичких наука Универзитета у Београду, одсек Журналистика. До доласка у Народну библиотеку „Стефан Првовенчани“ Краљево 2000. године, запослен је био у регионалним организацијама на територији краљевачке општине и у Народном музеју Краљево, на радним местима руководиоца установе, потом организатора послова и, напослетку, библиотекара.⁴

Прву годину у краљевачкој библиотеци Радовић је провео у Матичној служби, да би након тога радио у позајмним одељењима за рад са корисницима и Научном одељењу са читаоцима. У време када је у Библиотеци великом брзином формиран први електронски каталог у софтверском пакету Winisis, Милоје Радовић је са прилежношћу преузео и улогу каталогизатора. Стручни испит положио је 2002. године у Народној библиотеци Србије и стекао звање библиотекара.

Важно је истаћи да је у време Радовићевог доласка у Библиотеку, по резултатима рада она била међу најбољим јавним библиотекама у земљи. „Народна библиотека у Краљеву има богате и правилно структуриране фондове и организована сва одељења и службе које су потребне за рад једне развијене библиотеке, и налази се у групи најразвијенијих матичних јавних библиотека у Републици Србији.

[...]

Показатељи успешности остваривања законом утврђених функција (проценат уписаних корисника, обрт књижног фонда) континуирано се приближавају стандардима одређеним параметрима за мерење успешности рада јавних библиотека и изнад су просечних параметара у мрежи јавних библиотека Републике Србије.

Врло развијена културно-просветна и богата издавачка делатност употпуњују и заокружују делатност библиотеке и чине је снажним културним жариштем града и округа.”⁵

Највећи допринос афирмацији краљевачке Библиотеке, Радовић остварио је као библиотекар Дечјег одељења од 2004. до 2020. године. Са отварањем Дечјег одељења Библиотеке у новом простору 2004. подудара се Радовићево преузимање улоге дечјег библиотекара. На основу преданог стручног рада звање вишег библиотекара стекао је 2009, а највише звање – библиотекара саветника – 2015.

Био је први председник Секције за рад са децом Библиотекарског друштва Србије. Ентузијазам, посвећеност, оданост, одговорност овог врсног библиотекара допринели су да завреди награду Најбољи библиотекар у јавним библиотекама Србије 2010, коју додељују колеге – Библиотекарско друштво Србије, чиме је

⁴ „Када крајем те 2000. прелази за Београд, [Дејан] Вукићевић препоручује Радовића као своју замену.” – Емилија Димовска, „Библиотека 1973–2018”, у *Век и њо Библиотекe у Краљеву: Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево: 150 година*, ур. Емилија Димовска (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2018), 80.

⁵ *Зайисник о надзору над стручним радом Народне библиотеке 'Стефан Првовенчани' Краљево*, Народна библиотека Србије, 8. 2. 2023.

значај награде већи. Награду за допринос библиотекарству, повељу „Чика Влада Беланијан“, коју додељује Народна библиотека „Др Душан Радић“ Врњачка Бања, добио је након пензионисања, 2021. године.

Од средине децембра 2016. до краја октобра 2017. године Милоје Радовић вршио је дужност управника Народне библиотеке „Стефан Првовенчани“ Краљево, не прекидајући активан рад на популаризацији књиге и читања. „Током 2017. године, Радовић ради као носилац, односно организатор културно-образовне делатности Библиотеке, где сам води преко 200 радионица годишње и истовремено управља установом.

Поред основних и редовних библиотечких послова, 2017. године требало је обележити 800 година од крунисања Стефана Првовенчаног, првог крунисаног краља из светородне лозе Немањића, државотворца, светитеља и писца.

У сарадњи са Српском књижевном задругом, објављена је књига *Сабрана дела Стефана Првовенчаног* (поновљено издање) у дивот-опреми, коју је у целости финансирао Град Краљево.

Приређена је и изложба *Стефан Првовенчани у књижевности и историографији*, коју је пратио изузетно добро уређен каталог. Директорова замисао била је да изложба буде виђена у свим земљама Немањића јер им по свему и припада.

Исте године, преко пројекта 'Небо у библиотеци' на конкурс Градови у фокусу Министарства културе и информисања Републике Србије, Библиотека добија и преко потребна средства за замену латерне на Дечјем одељењу.⁶

Свестран и разноврсних интересовања, Милоје Радовић је, такође, песник и приповедач. Аутор је више збирки песама за децу: *Ливада моја геде* (1998), *Како се воли у шуми* (1999), *Продавци смеха* (2011), *Историја ми свети* (2016), *Мала прича о великој Жичи: ђојема за децу* (2019), *Кухињске ђесме* (2020), *Како је један таван ђостао славан* (2021); прича за децу *Мале приче: приче* (2023). Пише и поезију за одрасле: *Кућни ђредео: хаику* (2000), *Појис* (2007), *Салаша од славујевих језика* (2014). Избор есеја, беседа и песама *Књија је ојледало светија: приче и беседе о речима* штампан је крајем 2021. године. Његов први роман *Лейтирова одбрана* објавила је 2022. године београдска издавачка кућа „Партенон“.

Добитник је више књижевних награда, превођен је на енглески, руски, македонски и бугарски језик. Његове песме заступљене су у бројним домаћим и иностраним антологијама и у изборној лектири за основну школу. Био је члан редакције часописа *Краљевачки завичај: Лист Завичајној друштва „Краљево“* од броја 4 (1997) до броја 9 (април 2001), а потом од броја 13 (октобар 2003) до данас.

Рад у дечјем одељењу НБ „Стефан Првовенчани“ Краљево

Дечје одељење Народне библиотеке „Стефан Првовенчани“ у Краљеву формирано је 1973. године, када је Библиотека смештена у згради у улици Цара

⁶ Наташа Антонијевић и Емилија Димовска, „Радници Библиотеке“, у *Век и ђо Библиотеке у Краљеву: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ Краљево: 150 година*, ур. Емилија Димовска (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2018), 287.

Лазара бр. 36, где се и данас налази. Дечји библиотекари Радисав Радосављевић (1946–2018) и Велимир Урошевић (1943), уз подршку руководиоца установе, стручно и пажљиво увећавају књижни фонд и остварују сарадњу са школским библиотекама, библиотечким огранцима, установама и домовима културе, културно-уметничким друштвима, месним заједницама и омладинским организацијама. Организовани су сусрети деце и писаца за децу, промоције књига, акција *Чишалачка значка* (под покровитељством Културно-просветне заједнице Србије), посебно су биле живе активности поводом обележавања Дечје недеље.⁷

Крупан искорак у раду Библиотеке представљало је пресељење Дечјег одељења 2004. године у простор величине 320м², снабдевен новом опремом, са интернет кутком са четири рачунара за кориснике.⁸ „Отварањем новог Дечјег одељења 2004. год. (отворили су га Градимир Стојковић, писац за децу, и Бојана Пековић, полазник радионице за предшколце *Бајкошке*) обезбеђени су сви неопходни услови за квалитетан рад са најмлађима, али и са њиховим родитељима, васпитачима, учитељима, педагозима и психолозима.

Да би се то реализовало, било је неопходно формирање стручног и креативног тима за рад са децом. Он се бројчано и квалитативно повећавао, а самим тим се ширио и број креативних и едукативних радионица. Стручни и креативни људи, водитељи нових облика рада са младима су несебично, волонтерски и предано своја знања и таленат свакодневно даривали деци. Учинили су и још увек чине да Дечје одељење буде онако како смо га и замислили: *кућа свих кућа*.

[...]

Пред библиотечким тимом се отворила широка лепеза могућности и стручних изазова. Коначно, овом сегменту библиотечког рада пружена је прилика да примени позитивна библиотечка искуства и да осмисли нове и пожељне облике рада са децом. Речју, да лепо осмишљен и библиотечки потпуно заокружен простор Дечјег одељења учини живим.”⁹

а) Пројекти, радионице, читалачке акције

Да би била јаснија атмосфера у којој је Радовић могао да испоји своју креативност и радну енергију, наводимо податке о раду и развоју краљевачке библиотеке у периоду његовог доласка. „Почетком новог миленијума, Библиотека наставља свој раст, да би убрзо досегла својеврсни врхунац у пропагандној делатности али и своје раду уопште. [...] Посебна пажња се посвећује завичајним темама, *Повељиним* издањима и писцима који раде у библиотеци. [...] Доласком Драгане Типсаревић на место управника Библиотеке гесло ове установе постаје

⁷ Милоје Радовић, „Дечје одељење – одељење радости и знања”, у *Век и по Библиотеке у Краљеву: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ Краљево: 150 година*, ур. Емилија Димовска (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2018), 133.

⁸ *Извештај о раду Народне библиотеке у Краљеву за 2004. годину*. Краљево и Краљевчани, преузето 28. 1. 2021, http://www.kraljevcani.rs/pdf.js-master/web/viewer.html?read_file=0130000055048.pdf.

⁹ Радовић, „Дечје одељење...”, 134–135.

*отвореност и сарадња са свима...*¹⁰ Након деценије проведене на челу установе, Драгана Типсаревић сведочи о резултатима рада: „Охрабрује податак да за сваког осмог Краљевчанина (имамо више од 10.000 чланова) Библиотека представља 'дневну собу локалне заједнице', посебно јавно место у средишту града (а у пешачкој зони) отворено и доступно свима 12 сати дневно (осим недељом), удобно, безбедно, у које грађани улазе да би добили информације, позајмили књиге, учили или се забавили, сусрели са другим људима... Наша Библиотека је и културни центар који организује око 300 програма и манифестација годишње – за децу и одрасле, издавач националног значаја када је поезија у питању, чувар регионалног идентитета, односно посредник између 300.000 дигитализованих докумената о животу Краљевчана и историји Краљева и заинтересованих истраживача. 'Бити од користи грађанима, а на понос граду' – крилатица је којим се руководимо.”¹¹

У таквој стваралачкој и радној атмосфери, захваљујући свом енциклопедијском знању, бројним идејама и непресушној енергији, Милоје Радовић осмислио је бројне пројекте у које су се укључили велики број деце и тимови сарадника разних професија (библиотекара, писаца, уметника, педагога, лекара, и других), који су допринели културној мисији краљевачке библиотеке, а препознати су и вредновани у стручној јавности. У свом раду, Радовић је имао безрезервну подршку руководиоца установе, Драгане Типсаревић (1951), која је била на њеном челу од 2003. до 2016. године. Између осталог, период њеног управљања обележен је интензивирањем сарадње са библиотекама и организацијама из иностранства, сарадњом са страним амбасадама и културним центрима. Отворено је Дечје одељење у новом простору, раст је видљив на свим пољима – увећавао се број корисника, порастао је фонд књига, процват доживљавају културно-просветна и издавачка делатност. До краја њеног мандата зграда Библиотеке је више пута реновирана и опремљена савременим средствима за рад, тако да представља једну од најмодернијих и најбољих код нас.¹²

„Суочени са старим, а новим, и у свету свеprisутним читалачким проблемом, покренули смо бројне читалачке пројекте посвећене поспешивању читања, по којима смо убрзо постали препознатљиви у земљи, региону, а и шире. Три дечја библиотекара и десет волонтера водитеља радионица су, радећи по моделу интерсекторске сарадње, препородили програмску делатност Библиотеке и повећали број чланова – младих корисника библиотечких услуга. Тиме је почео потпуно нови модел формирања библиотечке публике који је дао видљиве

¹⁰ Ана Гвозденовић „Културно-просветна делатност Библиотеке”, у *Век и њо Библиотекe у Краљеву: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ Краљево: 150 година*, ур. Емилија Димовска (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2018), 252.

¹¹ Драгана Типсаревић, „Народна библиотека 'Стефан Првовенчани' Краљево – центар локалне заједнице”, *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* год. XIII, број 24 (мај 2014): 78.

¹² Наташа Антонијевић и Емилија Димовска, „Радници Библиотеке”, у *Век и њо Библиотекe у Краљеву: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ Краљево: 150 година*, ур. Емилија Димовска (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2018), 286.

результате.”¹³ Повећање броја корисника и броја полазника радионица могу се пратити кроз Извештаје о раду НБ „Стефан Првовенчани“ Краљево у периоду од 2004. до 2019. године.

„Кућа свих кућа” јесте пројекат посвећен креативном раду са децом реализован у периоду од 2006. до 2009. године. Уврштен је међу десет најбољих пројеката у јавним библиотекама Србије и представљен на годишњем стручном скупу Заједнице матичних библиотека Србије – Библионет 2009. у Сомбору.

„Између два четвртка” назив је заједничког пројекта НБ „Стефан Првовенчани” Краљево и регионалне телевизије Мелос, реализован током 2007, 2008. и 2009. године, који је промовисао рад Дечјег одељења и доприносио популаризацији читања. У јутарњем програму поменуте телевизије сваког четвртка одвијао се полчасовни програм састављен из три дела: 1) извештаји о активностима Дечјег одељења, које су по личној замисли, правила новинари; 2) разговори уживо у студију са водитељима радионица, учесницима програма и библиотекарима (уз укључивање гледалаца путем телефона); 3) препоруке књига за читање.¹⁴

О пројекту „Торбица лепих речи”, започетом 2010. године, његов аутор, Милоје Радовић каже: „Дечји библиотекар, на основу свог читалачког искуства, прави избор књига за целу породицу. Књиге спаковане за ову прилику у посебно направљеној библиоторбици доноси у вртић. Долазећи по своју децу, родитељи узимају и у свој дом носе и ову малу, приручну библиотеку. Она је у породици седам дана, а после је преузима друга породица. Приликом новог сусретања родитељи и деца разговарају о прочитаним књигама и предлажу једни другима књиге за читање. Тако смо ширили круг читалаца и читања, а то је један од најтежих задатака у библиотечком послу. Ово је био и остао један од особених начина да, промотери читања, поред дечјег библиотекара и јавних личности, буду и сами читаоци”.¹⁵

„’Очи света’ је пројекат креативне радионице намењен деци из целе Србије, који је Заједница матичних библиотека Србије 2011. године уврстила у десет најуспешнијих пројеката у јавним библиотекама Србије, а који се успешно реализује годинама.¹⁶ Намењен је ђацима који похађају школу у природи на планини Гоч, недалеко од Краљева. „Полазећи од основне идеје да су књига и знање заиста *очи светла*”¹⁷, Милоје Радовић је током десет година (2010–2019) једном недељно реализовао радионице и организовао програме у којима су учествовали колеге библиотекари из земље и иностранства, писци, научници, уметници.

¹³ Радовић, „Дечје одељење...”, 139.

¹⁴ Радовић, „Дечје одељење...”, 169.

¹⁵ Радовић, „Дечје одељење...”, 142.

¹⁶ Катарина Јаблановић, „Како до сваког корисника”, *Библиотекарство Српске: часопис из области библиотекарства и библиотечно-информационе дјелатности* = *Librarianship of Srpska: journal of library information function* бр. 7 (2018): 88.

¹⁷ Радовић, „Дечје одељење...”, 143.

„Књига будућих писаца” је библиотечки пројекат коју је укључивао децу из целе Србије. Аутентична књига која је настала у пројекту, урађена у једном примерку, промовисана је поводом Дана Библиотекарског друштва Србије, 14. децембра 2012. године у Народној библиотеци Србије.

„Кључеви знања” – пројекат који је реализован током 2012. и 2013. године уз подршку Министарства културе и информисања Републике Србије. Тридесет две четвороразредне основне школе удаљене од градског језгра Краљева и до 100 километара са укупно више од 700 ученика били су циљна група овог пројекта.¹⁸ Њиме су формиране библиотечке збирке које су обухватиле енциклопедије, речнике, дела домаћих и страних савремених писаца за децу. Организоване су посете ученика краљевачкој Библиотеци и том приликом сви су добили бесплатне чланске карте. Уприличене су посете писаца за децу, у неким школама први пут у историји њиховог постојања.

„Књига је банка знања” јесте пројекат реализован током 2012. године у сарадњи са Народном банком Србије, посвећен развијању финансијске писмености код деце. Резултат пројекта је истоимени анимирани филм у српској и енглеској верзији, који су урадили полазници радионице *Мала школа анимираној филма* са водитељем Николом Масловаром. „Овим поводом Народна банка и наша библиотека су успоставиле трајну сарадњу која у облику програма посвећених финансијском описмењавању младих успешно траје. По нашој препоруци, Народна банка Србије је укључила у ову активност и друге библиотеке (Чачак, Рашка, Лазаревац...).”¹⁹

Као резултат партнерства између краљевачке Библиотеке и библиотеке из лионске општине Сент-Фоа (Француска) 2012. године настао је пројекат „Нацртај свој грб, остави траг у времену”. Полазници ликовне радионице у француској библиотеци и радионице стрипа у краљевачкој израђивали су граничнике (букмаркере) са порукама на оба језика које су потом размењене и изложене, на пример, у Краљеву поводом Дана књиге за децу.

„Марко Краљевић, епски јунак” назив је пројекта реализованог 2013. године у сарадњи са партнерском библиотеком „Борка Талески” из Прилепа (Северна Македонија). Учесници су били полазници креативних радионица из обе библиотеке и ликовни уметници и аниматори: Софија Грабулоска, Дарко Талески и Никола Масловар, Бојана Пековић, гуслар, Милош Милишић, певач етномузике. Анимирани филм настао у оквиру пројекта премијерно је приказан на отварању културне манифестације *Денови на Крале Марко* у Прилепу, потом у Краљеву, Рашки – у оквиру програма *XX Рашких духовних свечаности* и Лазаревцу – на *XXV Међународном фестивалу хумора за децу*; пројекат је имао изузетан медијски одјек у Србији и Македонији.²⁰

Током 2015. године уз финансијску подршку Министарства културе и информисања Републике Србије, Милоје Радовић осмислио је и реализовао пројекат

¹⁸ Такозвани недосегнути корисници. Детаљније видети: Јаблановић, „Како до сваког корисника”: 88–95.

¹⁹ Радовић, „Дечје одељење ...”, 163.

²⁰ „Извештај о раду Народне библиотеке у Краљеву за 2013. годину”, [с. а.]: 17.

„Стрипоприча”. Резултат активности је објављивање штампане публикације у којој су сакупљени најбољи радови полазника радионице стрипа која у краљевачкој Библиотеци ради од 2006. године, али и радови деце из Чачка, Кикинде и др.

„Кроз историјске изворе” – јесте коауторски пројекат Милоја Радовића и др Драгољуба Даниловића, председника Друштва историчара Рашког округа, реализован од 2013. до 2019. године. Идеја аутора била је да ученици, користећи фондове јавне библиотеке у Краљеву, између осталог, сами истраже историјске изворе о одређеној теми (нпр. „Жене у српској средњовековној држави”, „Српске војсковође у Првом светском рату”, и друго), протумаче их и представе својим вршњацима. Успешна сарадња са Друштвом историчара огледа се и у реализацији квиза „Краљево бира знање” од 2014. до 2018. године, организацији предавања и промоција књига и часописа.

Бројне су креативне и едукативне радионице за децу које је осмислио и водио Милоје Радовић: 1) Бајкотекa – намењена деци предшколског узраста, подразумева сусрет и упознавање са библиотечким простором, фондом за најмлађе, такозваним „бајколоким” гостом – јавном личношћу која је постигла запажене резултате у својој професији, реализована од 2004. до 2019. године; 2) Библиотечка – обухватила је упознавање полазника са путем књиге, од уласка у библиотеку до сусрета са корисником, потом ширење знања о настанку писма и књиге, покренута са колегом Радисавом Радосављевићем 2004. године; 3) Мобилна, извођена успешно током 2004. и 2005. године у четвороразредним школама у селима Закута, Каменица и Гледић; захваљујући њеним резултатима поменуте школе и Дечје одељење Библиотеке опремљени су рачунарима, по пројекту *Знање за све*, којег је финансирала Швајцарска агенција за помоћ општинама; 4) Дописна, реализована током 2016. године; 5) [Књ] играње – радионица у којој деца кроз игру пишу и илуструју књигу, реализована је током 2017, 2018 и 2019. године са ученицима који су били полазници школе у природи на планини Гоч.

Радовић је са ентузијазмом преузео и улогу организатора и координатора рада бројних радионица на Дечјем одељењу, правећи мост између библиотекара, корисника и тимова спољних сарадника, што је допринело повећању броја корисника услуга, деце и родитеља, и угледу Библиотеке. „Porastao je broj najmlađih članova biblioteke. Trenutno ih je 3500, odnosno 50% mladih uzrasta od 7 do 14 godina. Posmatrano statistički broj korisnika se utrostručio.”²¹ Како смо већ рекли, у Извештајима о раду НБ „Стефан Првовенчани” Краљево у периоду од 2004. до 2019. може се пратити број полазника радионица и раст броја корисника. Евалуације рада и анкетирање корисника нису рађени.

Свестан значаја рада на популаризацији књиге и читања, овај предани библиотекар организовао је бројне читалачке акције и серијале, едукативне квизове, хуманитарне акције, и активно учествовао у њима („Библиотека у школи – школа у

²¹ Miloje Radović, „Knjiga je ogledalo sveta: Model intersektorske saradnje u radu dečjeg odeljenja lokalne biblioteke”, u *Planeta čitalac: priručnik o razvoju publike u bibliotekama*, [прir.] Ivana Jovanović Arsić (Панчево: Gradska biblioteka; Beograd: Udruženje Kulturis, 2014), 26.

библиотеци”, „Довиђења, вртићу – добар дан, школо”, „Савиндан у Библиотеци”, „Библиовоз”, „Оживи осмех”, „Књигољуб – свако од нас”, Васкршњи дечји сабор, донаторско вече за прикупљање помоћи Ружици и Живку Степановић, и друго).

б) Стручна излагања

Велики допринос афирмацији краљевачке Библиотеке и библиотекарске професије Милоје Радовић остварио је како учешћем на стручним и научним скуповима и конференцијама, тако и предавањима и презентацијама примера добре праксе колегама у земљи и иностранству. Запажена излагања о раду са децом имао је на домаћим скуповима у Београду, Новом Саду, Суботици, Лазаревцу...,²² као и иностранству (Бугарској, Пољској, Хрватској, Северној Македонији).²³ Оцену Радовићевог рада, у кратким цртама, дала је Ивана Јовановић Арсић, уредница зборника „Planeta Čitalac” (Pančevo: Gradska biblioteka; Beograd: Udruženje Kulturis, 2014): „Uprkos objektivnim teškoćama sa kojima se sreću biblioteke u Srbiji i regionu, ne manjkaju primeri entuzijazma zaposlenih i iznalaženja načina da se ide u korak sa vremenom. Miloje Radović iz kraljevačke Narodne biblioteke 'Stefan Prvovenčani' Kraljevo predstavlja rad dečjeg odeljenja ove biblioteke putem brojnih akcija koje sprovode. Posebno je važno istaći njihov uspešan model intersektorske saradnje koji se u ovoj biblioteci primenjuje godinama, a u praksi je pokazao rezultate za poštovanje.”²⁴

²² „Модел интерсекторске сарадње – практична искуства из рада Дечјег одељења краљевачке библиотеке” (Библиотеке и деца, Београд, октобар 2005. године); „Библиотеке – интерсекторска сарадња” (Пријеполје, 5. мај 2006. године, био је и модератор семинара); „Кућа књиге – библиотечко-едукативни програм за млађе основце” (Лозница, 35. Ђачки Вуков сабор, 2006. године); „Кућица од речи – библиотека место читања и креативног писања” (Лозница, 35. Ђачки Вуков сабор, 2006. године); „Рад са децом – најважнији библиотекарски посао” (примери и искуства у раду са децом Библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево) (Стручни скуп библиотекара Колубарског округа, Уб, 2007. године); „Рад са децом – најважнији библиотекарски посао” (примери и искуства у раду са децом Библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево) (Стручни скуп библиотекара Зајечарског и Тимочког округа, Бор, 2007. године); „Рад са децом из СОС Дечјег села у транзиционом окружењу – Прича о Лини” (XXX Сусрети Слово са Лима, Народна библиотека „Вук Караџић”, Пријеполје, 28–29 септембар, 2007. године); „Библиотека као место учења – понуде за поспешивање информационе компетентности код деце и младих” (Гете-институт Београд, 2008. године); „Дечја одељења – свет одрастања младог читаоца” (Ресавска библиотека Свилајнац, 2009. године); „Очи света или о једном несвакидашњем библиотечком искуству” (Библионет, Народна библиотека „Радислав Никчевић” Јагодина, 2011. године); „Стручни скуп библиотекара Срема” (Сремска Митровица, 2012. године); „Дани Балинта Вујкова – дани хрватске књиге и речи” (Суботица, 2014. године); „Библиотека – наша сусетка” (Јавне библиотеке и њихова публика, Нови Сад, новембар 2014. године); „Берза библиотечких идеја” (Међународни скуп дечијих библиотекара, Лазаревац, 2013. и 2014. године; такође и модератор и председавајући скупа); – „Дом читалачких бића” (стручни скуп „Библиотеке у културном животу Србије”, Краљево, октобар 2018. године).

²³ „Краљевачка библиотека – кућа свих кућа” (Дани библиотекара Бугарске, Шумен, 11. мај, 2011. године); „Улога библиотека у афирмацији дечјег уметничког стваралаштва” (Дани Краљевића Марка, Прилеп, мај 2013. године); „Беседа о беседи или Нушић о нама” (излагање поводом 150 година од рођења Бранислава Нушића) (Дани српске културе у Истри, 2014. године); „Дечји библиотекар – радост професије” (Стручни скуп библиотекара Зелена Гора, Пољска, 2015. године); „Цео је свет једна библиотека” (Међународни научни скуп Библиотека, комуникације и услуге, Шумен, Бугарска, 7–8. септембар 2016. године).

²⁴ *Planeta čitalac: priručnik o razvoju publike u bibliotekama*, [prir.] Ivana Jovanović Arsić (Pančevo: Gradska biblioteka; Beograd: Udruženje Kulturis, 2014), 8.

Закључак

Као библиотекар Дечјег одељења Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево Милоје Радовић од 2004. до почетка 2020. године осмислио је бројне акције за популаризацију књиге и читања, радионице и пројекте у које су се укључили велики број деце и тимови сарадника разних професија (библиотекара, писаца, уметника, педагога, лекара, и других), који су допринели културној мисији краљевачке библиотеке, а препознати су и вредновани у стручној јавности. Велики допринос библиотекарству остварио је како учешћем на стручним и научним скуповима и конференцијама, тако и предавањима и презентацијама примера добре праксе колегама у земљи и иностранству. Свестран и разноврсних интересовања, остварио се и у улогама песника и приповедача. Слободно можемо рећи да је његов портрет потпуно заокружен – својим професионалним и људским делом служио је на понос установи у којој је провео највећи део радног века, а генерацијама библиотекара као узор који треба следити.

Литература и извори:

1. Антонијевић, Наташа и Емилија Димовска. „Радници Библиотеке”. У *Век и њо Библиотеке у Краљеву: Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево: 150 година*, ур. Емилија Димовска, 281–312. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2018.
2. Гвозденовић, Ана. „Културно-просветна делатност Библиотеке”. У *Век и њо Библиотеке у Краљеву: Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево: 150 година*, ур. Емилија Димовска, 233–270. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2018.
3. Димовска, Емилија. „Библиотека 1973–2018”. У *Век и њо Библиотеке у Краљеву: Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево: 150 година*, 57–96. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2018.
4. *Зависник о надзору над стручним радом Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево*. Народна библиотека Србије, 8. 2. 2023.
5. *Извештај о раду Народне библиотеке у Краљеву за 2004. годину*. Краљево и Краљевчани. Преузето 28. 1. 2021. http://www.kraljevcani.rs/pdf.js-master/web/viewer.html?read_file=0130000055048.pdf.
6. *Извештај о раду Народне библиотеке у Краљеву за 2013. годину*.
7. Јаблановић, Катарина. „Како до сваког корисника”. *Библиотекарство Српске: часопис из области библиотекарства и библиотечко-информационе дјелатности = Librarianship of Srpska: journal of library information function* бр. 7 (2018): 86–96.
8. *Planeta čitalac: priručnik o razvoju publike u bibliotekama*, [прир.] Ivana Jovanović Arsić. Pančevo: Gradska biblioteka; Beograd: Udruženje Kulturis, 2014.
9. Radović, Miloje. „Knjiga je ogledalo sveta: Model intersektorske saradnje u radu dečjeg odeljenja lokalne biblioteke”. У *Planeta čitalac: priručnik o razvoju publike u bibliotekama*, [прир.] Ivana Jovanović Arsić (Pančevo: Gradska biblioteka; Beograd: Udruženje Kulturis, 2014), 23–28.

10. Радовић, Милоје. „Библиотекарова порука свету”. *Савремена библиотека* бр. 37 (2020): 92.
11. Радовић, Милоје. „Дечје одељење – одељење радости и знања”. У *Век и по Библиотеке у Краљеву: Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево: 150 година*, ур. Емилија Димовска, 133–172. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2018.
12. Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Библиотеке и идентитети: пролегомена за историју модерној српској библиотекарства*. Панчево: Градска библиотека Панчево; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2012.
13. Типсаревић, Драгана. „Народна библиотека 'Стефан Првовенчани' Краљево – центар локалне заједнице”. *Чишљалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* год. XIII, број 24 (мај 2014): 78–81.

MILOJE RADOVIĆ – PORTRAIT OF A CHILDREN’S LIBRARIAN

Summary

The paper is dedicated to Miloje Radović (1955), a political scientist, journalist, librarian, writer of books for children and adults, social and cultural activist and acting director of the Public Library „Stefan Prvovenčani“ in Kraljevo from December 2016 to October 2017. His main contribution to the library in Kraljevo and the librarianship generally was being a librarian of the Children’s Department from 2004 until his retirement at the beginning of 2020. As a “children’s librarian“, Miloje Radović initiated numerous actions aimed at raising the popularity of books and reading, created workshops and projects that included many children and teams of collaborators from different areas (librarians, writers, artists, pedagogues, physicians, and others). They contributed to the cultural mission of the library and were noticed and appreciated by the professional community. He asserted the profession through active participation in professional and scientific meetings and conferences and through lectures and presentations of good practice to colleagues on the national and international levels. He earned the „Best Librarian“ award of the Serbian Library Association. After retirement, in 2021, he won the charter „Čika Vlada Belanijan“, awarded by the Public library „Dr Dušan Radić“ from Vrnjačka Banja.

The paper describes and analyses the contribution of Miloje Radović to the affirmation of the library in Kraljevo and the library profession in the country and abroad. The research on his activities started with information gathered from the COBISS.SR system, the Local History collection of the Public Library in Kraljevo, and relevant monographs, serials and e-resources. His engagement as a librarian was made clear from archived yearly reports on activities of the Public library „Stefan Prvovenčani“ in Kraljevo from 2004 to 2019.

Key words: Miloje Radović (1955), Public Library „Stefan Prvovenčani“ Kraljevo, Children’s Department, librarianship, public libraries, creative workshops

ИНСТИТУЦИЈЕ КУЛТУРЕ
У МИРУ И РАТУ

Бојан Ђорђевић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет – Катедра за библиотекарство и информатику, Београд
ORCID 0000-0002-0970-2338
nalesko1965@gmail.com

СУДБИНА УСТАНОВА КУЛТУРЕ ПОД ОКУПАЦИЈОМ (НА ПРИМЕРУ НАРОДНОГ МУЗЕЈА И НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ)

Сажетак

У раду се анализира рад музеја и библиотека током Првог светског рата, а посебно окупације као специфичног феномена. Указује се на случајеве Народног музеја и Народне библиотеке у Београду као парадигматичне за такву анализу и пружа преглед њиховог рада под окупацијском управом, као и судбине грађе похрањене у њима.

Кључне речи: Први светски рат, Београд, окупација, установе културе, Народни музеј, Народна библиотека, артефакти, књиге

У рату, још израженије него у мирнодопским условима, установе културе попут музеја и библиотека, поред мисије – да сачувају баштину похрањену у њима, постају снажно средство уједињења и интелектуалног супротстављања. Оне се стављају у службу борбе као средство отпора и чувања традиционалних вредности, што је примећено још док је трајао Први светски рат и док је вршена вероватно прва анализа рада и деловања музеја у ратним околностима: „Рад музеја у ратно доба, уместо да буде обустављен или ограничен због економских разлога, требало би убрзати и усмерити са уобичајених праваца на оне који ће највише помоћи да се добију битке, и који ће нас научити да се боримо и другачијим, а не само правим оружјем“.¹

Посебан феномен у ратном контексту представља окупација. Иако привремено стање, она је специфичан вид егзистенцијалног дискурса, у коме се мењају навике и обичаји, друштвене – а често и идеолошке – норме и који утиче на све видове људског живота на окупираном подручју током свог трајања. Оно што

¹ Harlan I. Smith, “The Work of Museums in War Time”, *The Scientific Monthly* VI, 4 (1918): 362.

важи за људске судбине, важи и за судбину културних институција у окупацији. У том случају, поред тога што су библиотеке и музеји изложени разарању², они су и на мети пљачке и девастације коју врши окупатор. То је била готово редовна судбина ових институција у окупираним земљама током Првог светског рата.³ Свако од тих пустошења не само да има размере злочина, већ иде за тим да нанесе штету духовној димензији окупираних народа, да им укаже да у њиховом трајању и културној традицији заправо нема ничега што је сигурно и непомериво. Па, иако у једној популацији, у принципу, релативно мало људи има контакт са књигом и библиотекама, сви се ипак осећају лично погођеним, јер поседују „идеју књиге“ као оличења културе, а онда и библиотеке као чувара те културе⁴ (што се може дословно применити и на музеје).

Све ово важи и за Србију и окупацијска времена током Првог светског рата. Одмах се мора рећи да аустроугарски и бугарски окупатори у Првом светском рату нису уопште обраћали пажњу на постојеће међународне прописе о понашању на окупираним територијама у односу на институције културе – библиотеке, музеје и архиве. Још у Хашкој конвенцији усвојеној 1907. године стајало је да се установе културе морају поштедети уништења или девестирања и то, како зграде, тако и документа и артефакти који се у њима чувају. Те зграде могле су се реквизирати, али се артефакти, документа и књиге нису смели уништавати ни пљачкати.⁵ Као што је познато, овим се нису руководиле аустроугарске окупационе власти у Србији, то јест, Војни генерални гувернман, па су најпре из вагона заробљених на железничким станицама у Косовској Митровици и Крушевцу однеле књиге које су припадале Народној библиотеци у Београду. Према сведочењу Ивана Ковачића након рата у Бечу се нашло 17 сандука књига „из Народне библиотеке потајно однесених“.⁶ Потом је током трију окупационих година вршено систематско пљачкање Народне библиотеке

² Ако је судбина Народне библиотеке у Београду парадигматична за Други светски рат, онда је то за Први светски рат свакако судбина библиотеке у Лувену, која је до темеља разорена и у којој је изгорело више од 700.000 публикација.

³ Smith, „The Work of Museums in War Time“: 375.

⁴ Verna E. Bayles, „Books Under Fire: effect of the war on European libraries“, *The Princeton University Library Chronicle* II, 3 (1941): 87. Занимљива је чињеница да је овај чланак о дотадашњим страдањима библиотека и библиотечке грађе од почетка Другог светског рата објављен у априлу 1941. године, баш у месецу у коме је уништена Народна библиотека у Београду.

⁵ Тако је и Иван Ковачић, аустроугарски официр задужен за све културне институције у окупираној Србији током Првог светског рата, у допису Министарству просвете Краљевине СХС након рата, којим је одговарао на оптужбе за крађу културног блага из Народног музеја и Народне библиотеке, истицао: „Сваки прости војник био је поучен, да ствари, које служе знаности и уметности, не смеју се ни онда као ратни плен сматрати, и ако су својина непријатељске државе. Тај сам принцип међународног права (чл. 56 Хашке конвенције) ја као бивши угарски часник у погледу српске имовине високо сâм ценио“. – Архив Југославије (АЈ), Фонд Министарства просвете Краљевине Југославије, 66–55–130. Цео допис видети у: Bojan Đorđević, *Arhivi govore: prilozi proučavanju srpsko-hrvatskih kulturnih veza u XX veku* (Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2020), 167–178.

⁶ АЈ, 66–55–130.

и Народног музеја.⁷ Иако се у први мах чинило да „Народна библиотека није имала много губитака“⁸, након усељења у нову зграду на Косанчићевом венцу извршена је прва темељнија ревизија која је показала много веће размере губитака.⁹

Нажалост, први дани и месеци окупације, са елементима безвлашћа, омогућили су и домицилном становништву да пљачка културно благо. Тако је, иако није оштећен током бомбардовања Београда 1915. године и рушења дела зграде Народног музеја (данашња зграда Филолошког факултета), још пре уласка аустроугарске војске из Народног музеја нестало Аријаднин пехар. Остало је, такође, сведочанство о неколико дана током којих у Крушевцу 1915. године није било власти. Наиме, српска војска се повукла, а аустроугарска још није ушла у град. Домаће становништво, између осталог, односило је и књиге из вагона на железничкој станици које су припадале Народној библиотеци. Овако се тога сећа у својим успоменама историчар уметности Божидар С. Николајевић (1887–1947): „После подне је настала пљачка. Њено оргијање достиже врхунац око железничке станице. Вагони су разваљивани кундацима, бајонетима, секирама; сваковрсна роба и профијант развлачени; војничко ново рубље, униформе, цокуле, двопек, конзерве и др; књиге које су евакуисане из Библиотеке. Светина се јагмила, грабила и отимала као око пуста масла. Општа, заглушава лора државне имовине. Продавало се буд за што“.¹⁰

Управљање установама културе и организација њиховог рада у окупираној Србији (осим дела под бугарском окупацијом) били су потпуно у рукама аустроугарског Војног генералног гувернмана, и то његовог Осмог (политичког) одељења. Војни генерални гувернман је одмах по успостављању окупацијске управе, новембра 1915. године, формирао комисију за преглед Народне библиотеке, Народног и Етнографског музеја, те Државног архива.¹¹ Комисија је, уз то, требало да створи услове за доцнији попис књига, докумената и артефаката. Колико је то окупатору било важно, види се по томе ко су били њени чланови. Комисију су чинили представник аустријског Ратног архива Јозеф Палдус (1863–1937), представник бечког Војног музеја Алфред Мул, секретар угарског Министарства унутрашњих дела Душан Лончаревић¹², директор бечког Државног архива Франц Вилхелм (1852–1929), секретар за финансије Рудолф Бан, представник аустријског Министарства културе Ханс Фолнезић (1886–1922), представник угарског Министарства културе и секретар мађарског Државног

⁷ Осим тога, систематски су пљачкане и личне библиотеке. Тако су аустроугарске власти заплениле целокупну библиотеку краља Петра Карађорђевића, са књигама од 16. до 19. века, која је бројала око тридесет хиљада примерака. – Љубомир Дурковић Јакшић, „Грађа о судбини српског културног и националног блага у Првом светском рату“, *Археографски прилози* 12 (1990): 310.

⁸ „Рад у Народној Библиотеци“, *Полишика* XVII, 5141 (17. август 1922): 1.

⁹ АЈ, 66–337–574.

¹⁰ Архив САНУ, 14179/1.

¹¹ Државни архив Србије (ДАС), Војни генерални гувернман (ВГГ), VIII–1759.

¹² Душан Лончаревић био је филозоф и публициста, који је касније у Краљевини СХС/Југославији остварио завидну новинарску и уредничку каријеру.

архива Бела Барањи (1849–1918) те кустос Земаљског музеја у Сарајеву Вилибалд Семајер (1868–1928).¹³ На челу комисије били су један од руководиоца у бечком Војном музеју Рудолф Кениг, начелник за културу Хрватске, Славоније и Далмације Ернест Спис и кустос Земаљског музеја у Сарајеву Карл Пач (1865–1945).¹⁴ Ова комисија поднела је извештај Војном генералном гувернману и министарствима културе Аустрије и Угарске, са предлогом да се одреди „особа која ће управљати свим установама културе на окупираном подручју“. То је и учињено, донета је уредба, па је за команданта свих установа културе у окупираној Србији одређен поручник Иван Ковачић¹⁵. Он је лично преузео и старање о Народној библиотеци, а за Народни и Етнографски музеј био је задужен Лудвиг Енгл, чије је звање било „чувар музеја при царској и краљевској војној губернији у Београду.“ Овом уредбом¹⁶ била је проведена хијерархиска вертикала руковођења у коју су били укључени и домаћи стручњаци¹⁷ – за Народни и Етнографски музеј, актуелни управник Етнографског музеја Сима Тројановић (1862–1935)¹⁸, Божидар С. Николајевић ((1887–1947)¹⁹ и Светозар Зорић (1854–1931)²⁰, за Народну библиотеку Владимир Малина (1839–1917)²¹, а за Библиотеку Српске краљевске академије Војислав Грујић.²² Доцније су се у рад на сређивању збирки Народне библиотеке и Народног музеја укључили и архимандрит Платон Атанацковић (1874–1941), Миливоје Башић (1868–1927) и Владимир Зделар (1868–1926). Све су ово били људи од поверења, које је

¹³ Вилибалд Семајер био је мађарски антрополог и музеолог. Био је пре Првог светског рата кустос и директор Народног музеја у Будимпешти, а током рата је управљао Земаљским музејом у Сарајеву.

¹⁴ Карл Пач је био археолог и слависта. Оснивач је сарајевског Института за истраживање Балкана, који су власти Краљевине СХС укинуле одмах по ослобођењу и уједињењу, новембра 1918. године.

¹⁵ О Ивану Ковачићу и његовој контраверзној улози у управљању установама културе у окупираној Србији видети: Đorđević, Nav. дело, 26–35.

¹⁶ „Kulturne ustanove u Srbiji“, *Beogradske novine* II, 67 (20. april 1916): 2.

¹⁷ Вест о раду на уређењу културних установа и списак службеника видети у: „Kulturne ustanove u Srbiji“, *Beogradske novine* II, 67 (20. april 1916): 2. Томе сведочи и Божидар С. Николајевић: „Аустријски Гувернман искористио је на том послу знатан број наших људи од просвете, који беху остали у земљи.“ – Божидар С. Николајевић, *Пог Немцима* (Београд: /б. и./, 1923), 44.

¹⁸ Поред тога што је руководио Етнографским музејом, Тројановић је од 5. новембра 1917. године био и професор једине гимназије у Србији, коју је отворио Војни генерални гувернман за децу официра и подофицира стационираних на окупираном подручју (уз то, било је и нешто српских ученика). У његовом персоналном досијеу, формираном пред сам крај окупације, 30. септембра 1918. године, хвали се Тројановићев професорски рад, али је примећено да као руководиоца (мисли се на Етнографски музеј) не задовољава: „... zur selbstständigen Verwendung als Leiter nicht geeignet.“ – ДАС, ВГГ, XX–148.

¹⁹ Као историчар уметности, Николајевић је, заправо, био Енглов помоћник. Због тога, као и због активне сарадње у *Београдским новинама*, након ослобођења био је проскрибован.

²⁰ Светозар Зорић био је сликар и инжењер. Након Првог светског рата основао је Катедру за машинство на Техничком факултету у Београду.

²¹ Чех пореклом, Малина је био германиста и класични филолог. Предавао је немачки и латински језик у Првој мушкој гимназији. Дужност у Народној библиотеци обављао је нешто дуже од годину дана, јер је 1917. године преминуо.

²² О Грујићу и његовом ангажману више: Николајевић, Nav. дело, 45.

аустроугарска обавештајна служба проверила и у поверљивим извештајима²³ дала о њима позитивно мишљење.²⁴

Народни музеј, као и све друге установе културе у окупираној Србији и Београду, није био отворен за публику, па је то била прилика да се, први пут од 1904. године, изврши детаљна ревизија и попис збирки. О томе какво благо крије Народни музеј обавештавана је и јавност. То је чинио Лудвиг Енгл чланцима које је објављивао у *Београдским новинама*.²⁵ Најпре је читаоце обавестио о историјату самога музеја и дао општи поглед на збирке²⁶, а онда је писао о појединим збиркама. С обзиром на то да је раније радио у бечком Војном музеју, није чудо што је у више наврата објавио посебан осврт на збирку оружја, коју је означио веома драгоценом и зналачки прикупљеном: „Ovdje ne vidimo proizvod diletantizma ili šefova nekog pojedinca, već nijeme svjedoke junačkih borbi minulih vijekova, očuvane u narodu kao relikvije, a ostavljene ovdje u spomen docnijim pokoljenjima“²⁷. Други правац истраживања тицао се личне збирке краља Милана Обреновића, као и свих уметничких дела и других артефаката везаних за ову династију. То није чудно, с обзиром на то да су окупацијске власти, поред осталог, нападале

²³ Као индикативан може се узети извештај од 15. маја 1916. године о „високопречасном архимандриту Платону Атанацковићу“: „Platon hatte die geistliche Akademie in Moskau absolviert, war niemals den phantastischen Einflüssen der russischen Politik unterworfen. Nach seiner kräftigen Intelligenz und gesunden Logik hatte er es empfunden und stets vertreten, das es im Interesse Serbiens gelegen ist, eine Politik der Freundschaft mit der Nachbarmonarchie (мисли се на Аустроугарску; прим. Б. Ђ.) zu führen und das diese die Nützlichste und Gesundeste für den Staat ist.“ („Платон је свршио Духовну академију у Москви, али никада није потпао под фантазмагорични утицај руске политике. По својој моћној интелигенцији и здравој логици, осећао је и увек заступао став да је у интересу Србије да води политику пријатељства са суседном Монархијом и да је то најкориснија и најздравија политика за државу“). — ДАС, ВГГ, VIII–867.

²⁴ „Постављали су само оне за које су нашли да их треба наградити као своје.“ — Борисав Станковић, *Под окупацијом* (Београд: Одбор за издавање дела Боре Станковића, 1929), 37. Занимљиво је да је и Бора Станковић био распоређен на рад у Народној библиотеци, то јест, радио је на сређивању књига донетих из Крушевца и Косовске Митровице, које су биле смештене у згради Српске краљевске академије. Но, он се ту задржао свега три месеца, јер је ступио у сукоб са Иваном Ковачићем, кога у својим успоменама слика најцрњим бојама: „Уска лица, шиљата носа и око крајева главе кратке, по арнаутском начину обријане косе. Његове мале очи, оштре, буљаве, сијале су неком тихом мржњом и одурношћу.“ — Исто, 44. Но, постоје и другачија сведочења о правим разлозима Станковићеве аверзије према Ковачићу. Према сведочењу Станковићевог школског друга и блиског пријатеља, Врањанца Стојана Стошића, Ковачић је инсистирао да Станковић редовно и на време долази на рад и да за време рада не пије пиво. Станковић је од свог заштитника Милана Огризовића (1877–1923) тражио да интервенише, па је ослобођен рада у Народној библиотеци. Видети: Архив САНУ, 13262. О Станковићевом држању за време окупације и о оптужбама против њега које су уследиле након ослобођења видети: Бојан Ђорђевић, „Чија се рука машила непријатељске браве: о 'издаји' интелектуалаца у Првом светском рату“, *ЛИК IV/5* (2018): 69–73.

²⁵ Да је овоме поклањана пуна пажња, сведочи и то што су ти чланци објављивани и у немачком и мађарском издању *Београдских новина*.

²⁶ L. Engl, „Srpski narodni muzej“, *Beogradske novine* II, 120 (14. jun 1916): 1.

²⁷ L. Engl, „Zbirka oružja Srpskog narodnog muzeja“, *Beogradske novine* II, 157 (21. jul 1916): 1.

Карађорђевиће и због односа према Обреновићима и њиховом наслеђу.²⁸ Али, док Енгл, пишући о збиркама у колекцији Милана Обреновића, наступа строго музеографски, детаљно их описујући и класификујући, дотле му личне ствари Обреновића служе за рефлексију, а још више за политичку пропаганду, која иде за тим да доведе у везу убиство кнеза Михаила у Топчидеру и Сарајевски атентат, да би показао тобожњи континуитет карађорђевићевске и радикалске „крваве политике“: „Zamišljen sam držao u ruci malen zavežljaj s krvavim rubljem. Našao sam ga na dnu jedne nečiste gadne skrinje između drugih pretrpanih stvari... Mihajlovo je ovo rublje, što leži predamnom i cijela grozna drama, koja kao i ona u Sarajevu ima dosta zajedničkoga u akterima i pobudama. U oba su slučaja pali nevin, a Srbija je dovedena na ivicu propasti“.²⁹

Но, иако су домицилни сарадници у Народном музеју, пре свих Божидар С. Николајевић, свој рад након рата оправдавали тиме да су се трудили да заштите и сачувају културно благо, истина је да је попис артефаката служио томе да се они систематски пљачкају и односе. Много предмета о којима је Енгл писао, како у *Београдским новинама*, тако и у својим дописима Војном генералном гувернману и аустријском Министарству културе, однето је из Народног музеја и пребачено у Беч. Доста тога је након рата враћено, али неке драгоцености заувек су нестале. Након ослобођења, Енгл се вратио у Аустрију, а Николајевић и његови сарадници (пре свих, кустос Анте Мудровчић /1860–1925/), покушали су да сву кривицу пребаце на Ивана Ковачића, што је довело до опсежне истраге која је показала да је истина била другачија, то јест, да је Ковачић многе артефакте које су Аустријанци намеравали да отуђе пребацивао у закупљено складиште у Загребу и након рата их вратио Народном музеју.³⁰

Главни посао рађен током окупације у Народној библиотеци било је сређивање фондова и враћање првобитног поретка након што су допремљене књиге са железничких станица у Крушевцу и Косовској Митровици.³¹ Врховна команда одговорила је 3. јуна 1916. године негативно на захтев Војног генералног гувернмана да се уступи одређен број војника на рад у Народној библиотеци. Због тога, то јест,

²⁸ У једном чланку у *Београдским новинама* о убиству кнеза Михаила и краља Александра Обреновића, за које се кривица сваљује на Карађорђевиће, вели се: „Srpski je narod dočekaо svoju slobodu i može se danas mirno pomoliti Bogu за покој душе kneza Mihaila i kralja Aleksandra, što mu за vlade Petra Karagjorgjevića i njegovog ortaka Pašića i lažnih demokrata nije bilo dozvoljeno.“ – „29. maj (11. jun) 1868. i 1903. godine, *Beogradske novine* II, 118, (11. jun 1916): 1.

²⁹ L. Engl, „Relikvije kneza Mihajla Obrenovića u Srpskom narodnom muzeju u Beogradu“, *Beogradske novine* II, 158 (22. jul 1916): 1.

³⁰ О овоме детаљно: Ђорђевић, „Чија се рука машила непријатељске браве...“: 28–35.

³¹ Књиге које су остале у Нишу однели су Бугари у софијску Народну библиотеку, о чему је чак писала и софијска штампа тога времена. Видети: *Мир* XI, 29 (1916): 5. Било је покушаја да се чин отуђења ових књига прикаже као заштита од ратних дејстава и уништења. Видети: Елизабета Георгиев, „Стилијан Чилингиров и његов допринос очувању српских библиотека које су Бугари запленили у Првом светском рату“, *Читалишће* 30 (2017): 41–54. Несумњиво је да су књиге допремљене у софијску Народну библиотеку адекватно смештене, али нема никакве сумње да није било намере да се оне икада врате Народној библиотеци Србије. Уосталом, сам Чилингиров (1881–1962) је напоменуо да су отпочели послови сређивања и каталогизације ових књига, али да се ратна срећа окренула. – Георгиев, Нав. дело: 49. Тек након бугарског пораза било је могуће вратити већи део књига (неке су ипак остале у Софији).

због недостатка радне снаге, одлучено је да се не прикупљају новине и часописи, календари, дописнице, плакати и позивнице.³² Стога се Иван Ковачић фокусирао само на набавку „најнужнијих књига“. Уосталом, детаљан преглед и ревизија фонда Народне библиотеке нису, за разлику од Народног музеја, рађени током окупације. Заправо, један од главних задатака Народне библиотеке био је да буде центар за прикупљање књига и часописа које је окупатор запленио из приватних колекција, те од српских издавача и књижара.³³ Биле су то забрањене књиге, књиге патриотске провенијенције, те предратни антиаустријски списи. Попис књига једне заплењене скупине јасно сведочи о томе. Из књижара Рајковића и Ђуковића, Благоја Тодоровића и Томе Јовановића у Народну библиотеку допремљени су следећи наслови: календари *Вардар* и *Васкрсење*, комплет часописа *Народна одбрана*, *Ослобођење Срба у најновијим народним песмама*, *Јуначке песме 1912–1913*, *Куда си се ујушила*, *Аустрија* Владана Ђорђевића, *Ошацбина свети* Младена Ст. Ђуричића, *Шта хоће Србија* Станоја Станојевића, *Далматинска оштра* Сибета Миличића (овде није била спорна тема књиге, већ личност писца који је проглашен за велеиздајника), *Хајдук Вељко* Сретена Стојковића, *Српско–бујарски рат* Слободана Јовановића, *Прошестација* Доситеја Обрадовића, *Краљевина Србија* Милана Ђ. Милићевића, па чак и *Буквар за основне школе*³⁴ Стева Чутурила.³⁵ Читав је низ оваквих спискова сачињених у Народној библиотеци.³⁶ Ове књиге, међутим, нису остајале у њој. Пошто би биле прегледане и пописане, оне су, према наредби од 1. августа 1916. године, одашиљане у Беч, у аустријско Министарство унутрашњих дела.³⁷

Мора се рећи да је Народна библиотека покушавала да набави књиге које су нестале током повлачења 1915. године, углавном упућујући молбе грађанима да те наслове, ако их у кући имају, поклоне или продају Народној библиотеци: „Tražimo knjigu Laze Kostića ‘Maksim Crnojević’, koju je izdala Matica srpska u Novom Sadu g. 1866. Tko je može da uzajmi ili proda, neka to dobrostivo učini“.³⁸

Ни Народна библиотека није током окупације била отворена за јавност, пре свега зато што је једно време њена зграда била реквирирана, а онда и због забране окупљања. Међутим, повремено су аустроугарске војне власти организовале јавна предавања у овој установи „у сврху агитације у корист Аустроугарске“ („zum Zwecke der Agitation zugunsten Österreich–Ungarns“).³⁹ Та предавања била су све чешћа како се рат ближио неповољном крају по Аустроугарску, па их је током 1918. године било чак седам.

³² ДАС, ВГГ, VIII–340.

³³ „Српска књига била је окупаторским властима опасна исто тако као и ватрено оружје...Често су вршени претреси у књижарама, још чешће су позивани књижари на некаква саслушања.“ – Лука Лазаковић, *Белешке из окупираног Београда (1915–1918)*, прир. З. Крстановић (Београд: Јасен, 2010), 74.

³⁴ „Одузимани су и уџбеници наши. Није слободно било продавати ни речнике и буквар за српске школе.“ – Лазаревић, Нав. дело, 74.

³⁵ ДАС, ВГГ, VIII–1771.

³⁶ Видети: ДАС, ВГГ, VIII–354; VIII–433; VIII–447; VIII–475; VIII–519; VIII–522; VIII–688.

³⁷ ДАС, ВГГ, VIII–566.

³⁸ „Tražimo“, *Beogradske novine* III, 223 (15. avgust 1917): 3.

³⁹ ДАС, ВГГ, IX–37.

Ипак, бити на служби у Народној библиотеци као српски грађанин имало је својих предности, јер су се у време опште оскудице, па повремено и глади, као последице рата и окупације, за особље библиотеке вршиле ванредне набавке хране, пре свега мяса које већина Београђана у то време једва да је могла да приушти.⁴⁰ Тако је 15. марта 1917. године „за особље Народне библиотеке“ набављено тридесет килограма кобасица.⁴¹ А 30. априла 1918. године сви запослени добили су уочи ускршњих празника ванредно следовање мяса.⁴²

Треба, најзад, рећи да је још током трајања рата од стране српске Владе у избеглиштву и јавних личности, којима су биле познате размере пљачке српских културних добара, поведена акција за обнову фонда Народне библиотеке. Тако се у листовима који су излазили у Солуну већ 1917. године појавио проглас у коме се вели да је „једна од најдражих нам културних установа, велика Народна Библиотека у Београду, уништена овим ратом.“ Стога се тражило да „сва уредништва, штампарије и појединци по два примерка сваког штампаног издања пошаљу у Народну Библиотеку“.⁴³ Ово је, у ствари, био почетак акције за обнову наших културних установа и повратак опљачкане баштине⁴⁴, што је, међутим, само делимично успело.⁴⁵

Народни музеј и Народна библиотека у Београду поделили су судбину многих сличних установа у Европи у Првом светском рату. Делимично оштећене током ратних дејстава, биле су ове установе изложене окупацијској управи која је за циљ првенствено имала систематску пљачку музејских артефаката, те књига и рукописа. Потпуно зависни од окупатора, са апсолутном аустроугарском управом у њима, Народни музеј и Народна библиотека били су изузети од правила која је прописивала Хашка конвенција из 1907. године. Аустроугарска акција негирања, па чак и затирања српске културе – која се пре свега испољавала забраном ћирилице, као и забраном штампања и издавања књига, протекла се и у прошлост. Однос окупатора према културним установама, наиме, био је еклатантан одраз његовог односа према српском народу и његовој културној традицији.

⁴⁰ „Никад нисте могли знати унапред хоћете ли имати мяса за ручак, јер се није знало који ће месар клати, који ће уопште мяса имати... Одређена су четири дана у која се могло добити месо, па је сведено на два дана у недељи, а последње године спала је порција на три стотине грама недељно за једну особу – ако га добије.“ – Лазаревић, Нав. дело, 13.

⁴¹ ДАС, ВГГ, XVIII–44.

⁴² ДАС, ВГГ, XVIII–62.

⁴³ „За Народну Библиотеку“, *Правда* XIII, 287 (20. новембар/3. децембар 1917): 2; „Народна библиотека“, *Народ* I, 114 (20. новембар/3. децембар 1917): 1.

⁴⁴ О напорима да се врати отуђена културна баштина видети: Бојан Ђорђевић, „Потрага за опљачканим културним благом у Првом светском рату“, у *Први свешки рай у култури и библиографији*, књ. 2 (Београд: Филолошки факултет, 2014), 149–158.

⁴⁵ Већ у првом извештају о стању Народне библиотеке, упућеном 28. децембра 1918. године министру просвете Љубомиру Давидовићу (1863–1940), Јован Томић (1869–1932) је резигнирано закључио: „Има пуно разлога за веровање да се сви предмети Народне библиотеке не могу повратити.“ Према: Гаврило Ковијанић, *Архивска трага о Народној библиотеци у Београду 1821–1944*, књ. 2, (Београд: Народна библиотека Србије, 1991), 758.

Литература и извори:

1. „29. maj (11. jun) 1868. i 1903. godine“. *Beogradske novine* II, 118 (1916): 1.
2. Архив Југославије (АЈ), Фонд Министарства просвете Краљевине Југославије (66).
3. Архив САНУ, Историјска збирка.
4. Bayles, Verna E. “Books Under Fire: effect of the war on european libraries“. *The Princeton University Library Chronicle* II, 3 (1941): 81–90.
5. Државни архив Србије (ДАС), Фонд Војног генералног гувернмана (ВГГ).
6. Дурковић Јакшић, Љубомир. „Грађа о судбини српског културног и националног блага у Првом светском рату“. *Археографски прилози* 12 (1990): 299–323.
7. Георгиев, Елизабета. „Стилијан Чилингиров и његов допринос очувању српских библиотека које су Бугари запленили у Првом светском рату“. *Чишљалиште* 30 (2017): 41–54.
8. Ђорђевић, Бојан. „Потрага за опљачканим културним благом у Првом светском рату“. У *Први светски рат у култури и библиографији*, књ. 2, 149–158. Београд: Филолошки факултет, 2014.
9. Ђорђевић, Бојан. „Чија се рука машила непријатељске браве: о 'издаји' интелектуалаца у Првом светском рату“. *ЛИК IV/5* (2018): 55–81.
10. Đorđević, Bojan. *Arhivi govore: prilozi proučavanju srpsko-hrvatskih kulturnih veza u XX veku*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2020.
11. Engl, Ludvig. „Zbirka oružja Srpskog narodnog muzeja“. *Beogradske novine* II, 157 (1916): 1.
12. Engl, Ludvig. „Relikvije kneza Mihajla Obrenovića u Srpskom narodnom muzeju“. *Beogradske novine* II, 158 (1916): 1.
13. Engl, Ludvig. „Srpski narodni muzej“. *Beogradske novine* II, 120 (1916): 1.
14. „За Народну Библиотеку“. *Правда* XIII, 87 (1917): 2.
15. Ковијанић, Гаврило. *Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду 1821–1944*. Књ. 2. Београд: Народна библиотека Србије, 1991.
16. „Kulturne ustanove u Srbiji“. *Beogradske novine* II, 67 (1916): 2.
17. Лазаревић, Лука. *Белешке из окупираној Београду (1915–1918)*. Прир. З. Крстановић. Београд: Јасен, 2010.
18. *Мир* XI, 29 (1916): 5.
19. „Народна библиотека“. *Народ*, I, 114 (1917): 1.
20. Николајевић, Божидар С. *Пог Немцима*. Београд: /б. и./, 1923.
21. „Рад у Народној Библиотеци“. *Политика* XVII, 5141 (1922): 1.
22. Smith, Harlan I. “The Work of Museums in War Time“. *The Scientific Monthly* VI, 4 (1918): 362–378.
23. Станковић, Борисав. *Пог окупирацијом*. Београд: Одбор за издавање дела Боре Станковића, 1929.
24. „Tražimo“. *Beogradske novine* III, 223 (1917): 3.

THE FATE OF CULTURAL INSTITUTIONS UNDER OCCUPATION (THE EXAMPLE OF THE NATIONAL MUSEUM AND THE NATIONAL LIBRARY IN THE FIRST WORLD WAR)

Summary

Occupation is certainly a special phenomenon in war. Habits and customs change, and it affects all aspects of human life. And what is true for people is also true for the fate of cultural institutions. All this characterises Serbia during the occupation in the First World War. Cultural institutions in occupied Serbia were completely managed by the Austro-Hungarians. The National Museum was not open to the public, so an inventory and revision of the collections were carried out. They were made with the aim of systematic looting of artefacts and taking them to Vienna. Even the National Library was not open to the public during the occupation. The main job was arranging the books furnished from Kruševac and Kosovska Mitrovica. The National Library was also a centre for collecting books and magazines that the occupier confiscated from Serbian publishers and bookstores. The occupiers looted here as well, so seventeen boxes with books were taken from the National Library. In this way, the National Museum and the National Library were seriously devastated, so one of the main tasks after the war was the return of looted cultural treasures.

Keywords: World War One, Belgrade, Occupation, Cultural institutions, The National Museum, The National Library, Artefacts, Books

026:354.11(497.1)“1919/1941”
929:821.163.41.09 Јовановић Марамбо, В.
929:02 Суботић, И. В.
929:02 Стојановић, М. Д.
Оригинални научни рад

Биљана М. Ђурашиновић
ORCID 0009-0009-9175-0379

Универзитет Едуконс

Факултет за пројектни и иновациони менаџмент „проф. др Петар Јовановић“

– Библиотека, Београд

biljana.djurasinovic@gmail.com

БИБЛИОТЕКА МИНИСТАРСТВА ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Сажетак

Циљ рада је да се опише уређење библиотеке Министарства иностраних послова Краљевине Југославије, првенствено на основу грађе Архива Југославије, и малобројних текстова у оквиру којих је обухваћена њена делатност. Поред тога, представиће прегоаце који су у овом периоду бринули о њеном раду. Међу њима се посебно истицао Војислав Јовановић Марамбо (1884–1968), на дужности шефа Главне архиве Министарства. Заједно са осталим запосленима у Министарству који су у појединим периодима радили у Библиотеци допринео је очувању, попуњавању и евиденцији књижне грађе. У том контексту посебно су значајни чланови Друштва југословенских библиотекара Иван В. Суботић (1893–1973) и Михаило Д. Стојановић. Први од њих заслужан је за израду међуратног инвентара публикација, а други је извршио најдетаљнији опис фонда тадашње Библиотеке и дао предлог за унапређење њеног рада. Поређењем сачуване архивске грађе и објављених докумената биће извршена реконструкција организације и начина рада Библиотеке која је званично створена након завршетка Првог светског рата, а првобитно се помиње у оквиру Одељења за извршење међународних уговора (потоње Дирекције за међународне уговоре). На основу уредби, од којих је прва усвојена 1919. године, формално-правно већ се налазила у саставу Главне архиве, али њен део у пракси постаје тек неколико година касније. Када је, последњом међуратном уредбом о уређењу Министарства иностраних послова Краљевине Југославије (1939), уместо Архиве створено Историјско одељење, његов саставни део постала је и Библиотека која ће као таква обављати своју делатност и почетком Другог светског рата, у априлу 1941. године.

Кључне речи: Министарство иностраних послова Краљевине Југославије (1919–1941), Главна архива, Историјско одељење, Библиотека, Војислав Јовановић Марамбо (1884–1968), Иван В. Суботић (1893–1973), Михаило Д. Стојановић

Увод

Према до сада познатим подацима, развој библиотеке Министарства иностраних послова започео је у 19. веку.¹ „Од оснивања *иностраної одељења* почетком деветнаестог века отпочиње и формирање архивског и библиотечког фонда. Већ 1845. године, у приземљу Малог конака у Улици краља Милана, једна просторија је била одвојена за архиву, која је обухватала старе и актуелне акте, стару заставу умотану у платно, дрвени сандук са 108 старих печата, два оловна српска грба, шест бакрореза, карту Србије, четири хидрографске карте Европе, поцепану карту Кавказа, карту Грчке, карту азијске Русије и три карте Ђердапа“.² Године 1846, на захтев Главне контроле, Библиотека је приложила листу библиотечког материјала.³ У истраживању проведеном током 2014. од 20 насумично изабраних наслова са ове листе, девет се још увек налазило у садашњем фонду библиотеке Министарства.⁴ На основу овога, може се закључити да је фонд Библиотеке Министарства иностраних послова формиран пре 1886. године, када се, према тадашњим прописима, она налазила у оквиру Политичког одељења.⁵

О делатности библиотеке Министарства иностраних послова Краљевине Југославије објављена су два текста: „Библиотека Министарства иностраних послова Југославије између два светска рата“⁶ и „Из историје библиотеке Министарства спољних послова Републике Србије“⁷, у којима је, на основу до тада доступне грађе, описан њен целокупан рад – од организације до доприноса запослених. На основу неистражених докумената Архива Југославије и већ објављене грађе, реконструисан је рад ове библиотеке ради стицања нових увида у њен значај између два светска рата. Они би могли да пруже солиднију основу за даља истраживања развоја Библиотеке, као организационе јединице Министарства иностраних послова, али и да употпуне слику о стању специјалних библиотека у Србији између два светска рата.

¹ Miloš Jagodić, „Libraries of the Ministry of foreign affairs of the Principality of Serbia in 1846“, *Istrazivanja* Br. 26 (2015): 106–132, preuzeto 28. 7. 2024, <https://istrazivanja.ff.uns.ac.rs/index.php/istr/article/view/1551/1605>; Марина Павловић и Саша Михајлов, „Зграда министарства спољних послова у Београду“, *Наслеђе* Бр. 23 (2022): 61–102, преузето 28. 7. 2024, https://beogradskonasledje.rs/wp-content/uploads/2024/04/03-pavlovic_mihajlov.pdf.

² Jagodić, „Libraries of the Ministry of foreign affairs of the Principality of Serbia in 1846“: 106; 107; Павловић и Михајлов, „Зграда министарства спољних послова у Београду“: 90.

³ Jagodić, „Libraries of the Ministry of foreign affairs of the Principality of Serbia in 1846“: 108.

⁴ Isto: 130.

⁵ Бранка Драгосавац и Весна Арсић, „Из историје библиотеке Министарства спољних послова Републике Србије“, *Чишљалиште: научни часопис за теорију и праксу библиошкарства* Год. 14, бр. 27 (новембар 2015): 77.

⁶ Емил В. Поповић, „Библиотека Министарства иностраних послова Југославије између два рата“, *Библиошкар: часопис Друштва библиошकारа СР Србије* Год. XXV, број 3–4 (мај–август 1973): 369–377.

⁷ Драгосавац и Арсић, „Из историје библиотеке Министарства спољних послова Републике Србије“: 77–82.

Међуратно устројство Библиотеке и уређење фонда

Стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. Краљевина Југославија) 1. децембра 1918. године⁸ захтевало је формирање органа власти на свим нивоима, међу којима су била и министарства, а прва уредба о организацији Министарства иностраних послова Краљевине донета је 1919. године. Поред основних административних јединица устројена је и Библиотека, која је Уредбом о организацији Министарства иностраних дела, дипломатских заступништава и конзулата Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца у иностранству из 1919. године, била део Главне архиве (према члану 15). На основу сачуване архивске грађе⁹ сазнаје се да се библиотека Министарства иностраних послова првобитно налазила у оквиру Одељења за извршење међународних уговора, потоње Дирекције за уговоре.¹⁰ Према одредбама финансијског закона из 1922/23. од 31. јула 1922, Одељење за извршење међународних уговора из надлежности председништва Министарства прелази у надлежност управе Министарства иностраних послова.¹¹ „Грађа Дирекције за уговоре, као и других одељења МИП-а, сукцесивно је предавана Главној архиви. Из извештаја и преписке Главне архиве са осталим одељењима види се да је велики проблем настао после пресељења МИП-а у нову зграду Министарства крајем 1923. године, после чега су се архиве многих одељења нашле расуте по згради, а у веома несређеном стању. Главна архива је приликом почетка сређивања крајем 1924. издвојила и предала Одељењу за уговоре око десет сандука и неколико фиока, које су запослени овог одељења прихватили 12. марта 1925. са циљем њиховог сређивања. После укидања Дирекције за уговоре, Уредбом о реорганизацији МИП-а од 22. априла 1929. (...) послови ове Дирекције прешли су у надлежност других одељења МИП-а“.¹² Пошто је већ првом Уредбом из 1919. дефинисано да се у оквиру Главне архиве налази библиотека, остаје нејасно зашто се све до 1924. она налазила у оквиру Дирекције за уговоре, али се на основу података из сачуване архивске грађе¹³ може претпоставити да је то зато што је у том периоду постојала могућност да се за њену делатност издвоје средства у оквиру

⁸ О формирању заједничке државе Јужних Словена након завршетка Првог светског рата детаљније видети у: Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 1, Kraljevina Jugoslavija 1914–1941* (Београд: Nolit, 1988).

⁹ АЈ, МИП КЈ 334, 60, 168 Одељење за извршење међународних уговора (Документ бр. 949 од 7. фебруара 1922.).

¹⁰ На основу Уредбе о Одељењу за извршење међународних уговора, а на предлог Министарског савета Краљевине Југославије основано је, при њеном председништву Одељење за извршење међународних уговора (Од 1926. Дирекција за уговоре). Поред њега, при Председништву је постојао кабинет и Одељење за штампу. – Весна Ђокић и Лидија Опојевлић Хофман, „Министарство иностраних послова Краљевине Југославије – Дирекција за уговоре 1919–1929 (1915–1930)“, *Архив: часопис Архива Југославије* Год. XII бр. 1–2 (2011): 41–43, преузето 18. 9. 2023, https://arhivyu.rs/public/dok/izdanja/pdf/82/876516912-aj_cas_2011_03_txt.pdf.

¹¹ АЈ, МИП КЈ 334, 60, 168 Одељење за извршење међународних уговора (документ од 17. августа 1922.).

¹² Ђокић и Хофман, „Министарство иностраних послова Краљевине Југославије – Дирекција за уговоре 1919–1929 (1915–1930)“: 45.

¹³ АЈ, МИП КЈ 334, 60, 168 Одељење за извршење међународних уговора (Документ бр. 949 од 7. фебруара 1922.).

друге организационе јединице Министарства, односно Одељења за извршење међународних уговора, или због вишка простора који је постојао у оквиру њега. За Библиотеку Министарства иностраних послова, у вези са оваквим начином њеног организовања, значајан је и податак из инвентарне књиге која се чува у садашњој библиотеци Министарства спољних послова Републике Србије: да се Инвентар библиотеке Министарства иностраних послова. Књига I, 1–2596 завршава 24. децембра 1924. године¹⁴, што може да указује на чињеницу да је и она у то доба предата Главној архиви на даље поступање. Поред тога, одређено је да се уредба о библиотеци Министарства иностраних послова примењује и на посланства и конзулате Краљевине Југославије у иностранству; да је Библиотека задужена за прикупљање часописа, књига, брошура и осталих публикација, као и поседовање различитих каталога и инвентара. Као један од задатака запослених наводи се и преглед штампе и периодичних страних публикација уколико се односе на послове Министарства иностраних послова.¹⁵ Уредба из 1919. престала је да важи 1929. године, када је чланом 6 нове уредбе о организацији Министарства иностраних дела дефинисано да се у саставу Главне Архиве налази Библиотека, којом руководи библиотекар.¹⁶ Током 1929. године изражава се и потреба за стварањем књижног фонда који би обухватао наслове из међународног права, а користио би се за све области које су у вези са дипломатском и конзуларном струком.¹⁷ Закон о уређењу Министарства иностраних послова који је почео да се примењује 1. априла 1930. у свом члану 52 имао је одредбу према којој се у саставу Главне архиве налази библиотека Министарства, на челу које стоји библиотекар (чл. 5), као и да он има звање чиновника прве категорије и за обављање посла требало би да има завршен: Филозофски, Правни или државни Економски факултет. Није могао бити преведен у дипломатско-конзуларну службу, нити премештен у иностранство (чл. 15), а чланом 30 за рад у Министарству одређен је један библиотекар.¹⁸

Све претходно наведено потврђено је и Уредбом са законском снагом о уређењу Министарства иностраних послова и дипломатских и конзуларних заступништава Краљевине Југославије у иностранству од 10. августа 1939. године, према којој у састав Министарства иностраних послова улази и Историјско одељење у оквиру кога се налазила и библиотека (чл. 4), са библиотекарском којом је њоме управљао (чл. 10). Посао библиотекара у Министарству могло је обављати лице са факултетским образовањем које није било запослено као чиновник дипломатско-конзуларне струке, а његов пријем у службу и напредовање спроводило се на основу Закона о чиновницима који је донет 31. марта 1931. године.¹⁹

¹⁴ Драгосавац и Арсић, „Из историје библиотеке Министарства спољних послова Републике Србије“: 79, 81.

¹⁵ Архив Југославије (АЈ), Фонд Министарства иностраних послова Краљевине Југославије (МИП КЈ), 334, 57, 157–159.

¹⁶ АЈ, МИП КЈ, 334, 60, 168 Одељење за извршење међународних уговора (документ од 1. августа 1929, Пов. бр. 8036).

¹⁷ Исто (документ од 24. јануара 1929.).

¹⁸ АЈ, МИП КЈ, 334, 57, 159.

¹⁹ Исто.

Први подаци о организацији фондова Библиотеке налазе се у писму шефа Одељења за извршење међународних уговора Министарству иностраних послова – Политичком одељењу у коме се наводи да је, према усменом захтеву шефа Политичког одељења, извршен пренос библиотеке из гараже Министарства иностраних дела на основу одобреног кредита од 1000 динара. Из истог документа сазнаје се да су се књиге налазиле у сандуцима, да су смештене на полице и да су се у том тренутку класификовале и нумерисале. Поред тога, утврђено је да их је на полицама стајало око 2500 (без појединих бројева периодике и брошура), као и да је већи део, још, неупакован у гаражи. У складу са чињеницом да се фонд Библиотеке чувао у за то неусловном простору и у просторијама Одељења у отвореним орманима, где је било ко могао да узме и однесе публикацију, предложено је да се: нађе смештај са четири просторије; набаве затворени ормари, као и да се одреди лице које ће бринути искључиво о Библиотеци. У вези с тим, наведено је да би лице одређено за библиотечки посао радило по наређењу директора Политичког одељења, као и да је морало имати радно искуство у библиотеци.²⁰ Током 1922. шеф Одељења за извршење међународних уговора тражи, преко југословенских представништава у Бриселу, Паризу, Лондону, Истанбулу и Атини да се доставе одређене публикације неопходне за попуњавање библиотеке. На овај начин за фонд су набављени наслови од значаја за проучавање међународних односа, посебно у првим годинама након завршетка Првог светског рата, као што су: *Comptes-Rendus des Conferences Parlementaires Internationales du Commerce*, све публиковане свеске, осим друге и треће, које је већ поседовало; књиге које су од почетка рата публиковала различита министарства иностраних послова; пет примерака Уговора о миру закљученог између Турске и Грчке у Атини 1914, као и свих званичних публикација турског Министарства иностраних дела издатих за време рата.²¹

„У једној од књига инвентара исписано је и датирано *Учешће за руковање библиотеком и класификација књига*, тако да оно представља и први опис правила библиотеке Министарства спољних послова из двадесетих година XX века. Претпоставља се да су тада устројене и прве материјалне књиге ове библиотеке“.²² Архивска грађа²³ потврђује да су публикације које су се налазиле у Библиотеци највећим делом биле пописане, али да за смештај фонда није обезбеђен довољан простор. Током 1929. године наводи се сређивање публикација шефова Саобраћајне секције и Трговинско-политичког одељења које су се налазиле у Библиотеци Дирекције за уговоре.²⁴

²⁰ АЈ, МИП КЈ, 334, 60, 168 Одељење за извршење међународних уговора (Документ бр. 949 од 7. фебруара 1922.).

²¹ АЈ, МИП КЈ, 334, 60, 168 Одељење за извршење међународних уговора (документ бр. 5095 од 31. јула; 5225 од 5. августа; 5230. 5. августа; 5227. од 4. августа; 5226 од 5. августа; 5224 од 5. августа 1922. године).

²² Драгосавац и Арсић, „Из историје библиотеке Министарства спољних послова Републике Србије“: 78.

²³ АЈ, МИП КЈ, 334, 60, 168 Одељење за извршење међународних уговора (писма шефа Одељења за извршење међународних уговора бр. 821 од 25. јула и бр. 6809 од 8. октобра 1922. године).

²⁴ Исто (документ бр. 5479 од 6. јуна 1929. године).

У извештају о стању Библиотеке Министарства иностраних послова који је 9. септембра 1931. године начелнику Главне архиве поднео тадашњи в. д. библиотекар Михаило Д. Стојановић таксативно се наводи да: располаже једном салом и једним магацином; да се у сали налазе затворени ормани (108 дужних метара), а на галерији отворене полице (84 дужна метра), као и у магацину (60 дужних метара). Од тога су око две трећине књига биле закључане у сали и подруму, а није било ни довољно светла за читање. У оквиру сале публикације су биле разврстане у три групе: историја, право и периодика. У орманима су историјски списи о државама били груписани у зависности од броја књига. Правни списи су издељени на уговоре, протоколе и општу правну литературу и налазили су се у посебном ормарићу. Периодика и издања Друштва народа, међународних организација попут суда правде и бироа рада, као и разни закони, били су смештени на галерији. Библиотека није имала каталог и овакав распоред омогућавао је лакше сналажење. Да би се превазишли проблеми у раду, библиотекар је предложио да фонд буде стављен у затворене ормане, под кључем; да се уведе додатно осветљење у салу и уради нови распоред књига по групама, уз истицање да би главну требало задржати, али да се подгрупе изоставе. У оквиру главних група предвиђено је било да се публикације поделе по формату или да се новонабављене уврсте где буде места уз задржавање постојећег устројства. Такође је препоручио начин израде каталога, и расходовање публикација, уз напомену да ове могу и да се поклоне другим библиотекама.²⁵

Библиотекар у извештају пише да је у то време Библиотека имала један инвентар у који су бележене све књиге, часописи и новине. У њега је било уписано 4778 бројева, али он није био прецизан, јер су многи пропуштени или накнадно уношени, био је велики број дупликата и појединих свезака истог наслова под различитим бројевима. Предлагао је раздвајање инвентарних књига, као и да се у Правилник унесу прописи о начину њиховог вођења. Стање у инвентару требало је усагласити са стањем фонда Библиотеке, а током израде каталога тачно би се утврдило шта недостаје. За остваривање овог задатка предлаже формирање комисије. Посебно истиче да би периодична издања требало спојити тако што би раздвојени бројеви истог наслова били заведени под бројем прве свеске. Указао је и да у магацину постоји осам кутија са око 3000 белих избушених картица, а да је набављено и 6000 плавих небушених. Као недостатак наводи чињеницу да су различите величине и не могу се употребљавати заједно, а да њихов број није довољан за израду ни азбучног, ни предметног каталога, који је предвиђен пројектом Правилника. Изразио је потребу да му се за куцање каталожких листића додели један дактилограф са знањем француског језика, а код њихове израде било је потребно водити рачуна о изгледу и боји. За смештај листића и реверса било је потребно набавити нове ормане.²⁶

У сврху попуњавања фонда библиотекар је предлагао да се набавка врши за потребе и библиотеке Министарства иностраних послова и појединих одељења. Наглашавао је да Библиотека мора имати све званичне публикације Министарства иностраних послова Краљевине Србије, Црне Горе и Југославије, главну збирку

²⁵ АЈ, МИП КЈ, 334, 65, 188-193 (документ од 28. јануара 1931.).

²⁶ АЈ, МИП КЈ, 334, 65, 188-193 (документ од 28. јануара 1931.).

међународних уговора, протоколе главних међународних конференција, од којих су од посебног значаја оне на којима се расправљало о питањима од значаја за Краљевину Југославију, разне књиге страних држава, као и оне које су се тичале Краљевине Југославије. Поред тога, требало је да у свом фонду чува главна дела наше и иностране дипломатске историје, потребан број наслова о мањинском праву и то посебно оних која су се тичала југословенских народа у иностранству, географске карте предела и земаља значајних за спољну политику (тадашње Краљевине Југославије и ранију), главна дела међународног јавног и приватног права.²⁷

Библиотека није била претплаћена ни на један часопис, али је преко других одељења редовно примала поједине наслове. Пројектом правилника било је предвиђено да се и монографске и серијске публикације морају набављати искључиво преко Библиотеке и да се у њој и чувају. Аутор текста и библиотекар посебно је истицао да у Библиотеци морају постојати комплетна годишта важнијих часописа, а да би чланке о тадашњој Краљевини требало посебно издвојити, груписати и повезати. Као установа, редовно је била претплаћена и примала *Службене новине* (у време писања извештаја поседовала је сва годишта од 1919. до 1931), а од појединачних домаћих и страних новина поседовала је поједина годишта листова: *Полиџика*, *Време*, *Times*, *Temps*. У њеним фондовима чували су се и прегледи југословенске и стране штампе откуцани на писаћој машини за годишта од 1916. до 1919. Поред књига и серијских публикација део колекције било је и 400 брошура са питањима из ратова од 1912. до 1918. и конференције мира 1919–1920. године. Библиотекар је предлагао да се групишу према предметима и укориче. На крају извештаја налази се списак књига са 84 наслова на француском, италијанском, немачком и енглеском језику, као и списак набављених књига у 1931. години којима је обухватао следеће области: међународно право (9), закони (10), историја и политика (37), светски рат и питање одговорности за рат (14), савремена питања (27) и развој (9).²⁸ На завршној седници 21. марта 1932. године усвојен је Правилник о уређењу библиотеке Министарства иностраних послова.²⁹ У Извештају који је поново израдио Михаило Д. Стојановић током 1934. године написано је да је у инвентар унето 1427 књига и 348 часописа, као и да су израђени азбучни и предметни каталог. Такође наводи да је у том периоду укоричено 30 књига и 70 свезака (око 2000 примерака) брошура. Предлагао је и набавку нових ормана или поправку старих. Срећан је магацин у коме су све књиге биле поређане по азбучном реду презимена писаца или комбиновано са предметом публикације.³⁰ Током следеће године обављена је припрема за ревизију фонда и настављена израда каталога. Поред тога, библиотекар наводи да, иако је Правилником одређено да се публикације могу задржати 20 дана, ова одредба се не извршава.³¹

²⁷ Исто.

²⁸ АЈ, МИП КЈ, 334, 65, 188-193 (документ од 28. јануара 1931.).

²⁹ Исто (документ обавештења бр. 156 од 24. марта 1932.).

³⁰ Исто (годишњи извештај о раду Библиотеке од 25. децембра 1934. и прилог документу Главне архиве бр. 47 од 4. фебруара 1935.).

³¹ АЈ, МИП КЈ, 334, 65, 188-193 (Прилог документу бр. 697 од 31. децембра 1935. и документу бр. 44 од 25. јануара 1936.).

Током 1936. тражено је да се за потребе Главне архиве и библиотеке Министарства иностраних послова обезбеди девет нових просторија, уместо дотадашње четири, од којих је једну користио библиотекар и 12 чиновника. Требало је издвојити и посебну просторију за библиотекара.³² У записнику од 1. јануара 1938. године којим је Војислав Јовановић Марамбо (1884–1968) преузео дужност начелника Главне архиве наводи се да је примио инвентар књига: 1–4493 и 4650–8935, као и инвентар периодике: 1–191. Поред тога, истиче да у Библиотеци недостају књиге из библиотеке бившег Одељења за извршење међународних уговора, које Главна архива није никада примила, а које су, са својим инвентарним бројевима пописане као додатак документу из 1930. године. У оквиру истог акта налази се и списак књига библиотеке Министарства иностраних послова које је бивше Одељење за уговоре задржало у својој приручној библиотеци и није их вратило приликом укидања. Надаље се истиче да је она обухватала 70 инвентарних јединица које нису инвентарисане по реду. Њихова тематика обухватала је различита питања међународних односа и склапања уговора.³³ Тадашњи начелник Главне архиве, Војислав Јовановић, 1938. године наводи и да ће се књиге од 1. марта те године, због сређивања Библиотеке, издавати и враћати од 8 до 10 сати, осим у хитним случајевима за потребе чиновника Министарства иностраних послова уз потпис шефа Одсека у коме је запослен,³⁴ а накнадно је тражио још два служитеља као испомоћ приликом уређења.³⁵ Ревизијом из 1939. утврђен је недостатак дела фонда. Шеф тадашњег Историјског одељења Војислав Јовановић Марамбо наводи да то није у складу са Правилником о раду библиотеке из 1932, који је у члану 9 предвиђао забрану изношења публикација које је Библиотека поседовала у једном или малом броју примерака, да би биле доступне за употребу свим заинтересованим корисницима.³⁶ Такође је забележено и да је током 1940. извесни Велибор Протић вратио два наслова, један на француском и други на српском језику писан ћирилицом.³⁷

У архивској грађи³⁸ сачуван је и извештај о штети причињеној Библиотеци Министарства иностраних послова у Београду током немачке окупације од 1941. до 1944. године, где се потврђују поједини подаци из међуратне документације, али се могу пронаћи и нови. На основу њега може се сазнати да је на дан 5. априла 1941, према инвентару, који је уредно вођен до тог дана, Библиотека поседовала укупно 9647 дела у приближно 35.000 свезака. Часописа је било 487 у 4872 годишњих, полугодишњих или тромесечних томова, или посебних свезака. Како се наводи, оба инвентара су сачувана, док је инвентар листова нестao током окупације, па се њихов број

³² Исто (Документ бр. 175 од 30. марта 1936.).

³³ АЈ, МИП КЈ, 334, 158, 481 Персонални досије – Војислав Јовановић (документ бр. 556/1937 од 4. јануара 1938.).

³⁴ АЈ, МИП КЈ, 334, 65, 188–193 (документ бр. 87 од 25. фебруара 1938.).

³⁵ Исто (документ бр. 107 од 9. марта 1938.).

³⁶ Исто (документ бр. 237 од 31. маја 1939.).

³⁷ АЈ, МИП КЈ, 334, 65, 188–193 (документ бр. 40 од 26. марта 1940.).

³⁸ АЈ, 335 Збирка Војислав Јовановић Марамбо 61, 86 (1945–49) – непотписан извештај куцан на машини на 11 страна (И.о.бр. 261 од 23. августа 1947.). У архивској грађи налази се исти такав напис од 21. марта 1947.

није могао тачно утврдити, али је, на основу сећања запослених који су и тада радили у Библиотеци, поседовала око 600 дневних, недељних периодичних страних и домаћих часописа у приближно 2400 повезаних листова или везаних пакета. Поред тога, било је и 12.000 свезака дупликата књига и часописа. У каталозима се налазило 45.000 листића. Даље се наводи да је основни фонд потицао од Министарства иностраних дела Кнежевине, односно Краљевине Србије и да најстарији сачувани каталози потичу из 1870. године. Највећи део књига био је у тврдом повезу, сем инкунабула, уз десет до петнаест униката. Поседовала је публикације о целокупном југословенском, италијанском, мађарском и аустријском законодавству, као и комплет јужнословенских службених новина од 1834. до 1941. године.³⁹

Током међуратног периода, издавања за Библиотеку била су различита, али се, на основу сачуване грађе⁴⁰ и података који су наведени, може закључити да су била недовољна, што је јасно исказано и у предлогу буџета за 1939/40. где се за потребе Библиотеке тражи 60.000 динара и истиче да је сума од 5000 која је била предвиђена за ту годину недовољна.

Година	Износ у динарима ⁴¹
1924–1925.	5000
1925–1926.	5000
1926–1927.	50.000
1927–1928.	20.000
1928–1929.	20.000
1929–1930.	20.000
1930–1931.	30.000
1931–1932.	30.000
1932–1933.	10.000
1933–1934.	5000
1934–1935.	5000
1935–1936.	5000
1936–1937.	5000
1937–1938.	5000
1938–1939.	5000
1939–1940.	5000

Табела 1. Издавања за Библиотеку Министарства – појединачно и у склопу груписа Одељења⁴²

³⁹ АЈ, 335, 61, 86 (1945-49) – непотписан извештај куцан на машини на 11 страна (И.о.бр. 261 од 23. августа 1947.). У архивској грађи налази се исти такав напис од 21. марта 1947.

⁴⁰ АЈ, 334 МИП КЈ, 65, 188-193 (документ бр. 54 од 17. фебруара 1939.).

⁴¹ За период од 1926. до 1933. дати су износи издавања заједно са другим одељењима Министарства.

⁴² АЈ, МИП КЈ, 334, 65, 188-193 (документ бр. 54 од 17. фебруара 1939.).

Упркос ограниченим средствима која су издвајана за њен рад, библиотека Министарства иностраних послова била је организована према правилима библиотечке струке периода између два светска рата. Имала је устројене књиге инвентара, каталоге, дефинисану набавну политику и систем издавања публикација који је одговарао библиотеци специјалног типа. Све ово не би било могуће без људи који су је на овај начин устројили и водили. Међу њима су се посебно истицали: Иван В. Суботић,⁴³ Михаило Д. Стојановић и Војислав Јовановић.⁴⁴

Запослени у Министарству иностраних послова који су, између два светска рата обављали дужност библиотекара

Познато је да је у свим међуратним прописима о уређењу Министарства иностраних послова Краљевине Југославије било дефинисано постојање радног места библиотекара и одређени његови послови, то никада није било у потпуности испуњено. Наиме, ове послове између два светска рата обављало је неколико изузетних људи запослених на различитим пословима у Министарству. Они никада нису били именовани за библиотекара, а у појединачним документима потписују се као вршиоци дужности. Први међу њима био је Иван В. Суботић, писар прве класе Министарства иностраних послова, привремено постављен у Одељење за извршење уговора. Ову дужност обављао је до 31. маја 1925. године.⁴⁵ Током 1920. израдио је *Учешћива за руковање библиотешком и класификацију књиџа* у оквиру библиотеке Министарства иностраних послова и Одељења за извршење међународних уговора.⁴⁶ Иван В. Суботић био је и члан Друштва југословенских библиотекара од 24. новембра 1931. године.⁴⁷

Михаило Д. Стојановић⁴⁸ радио је у оквиру Главне архиве Министарства иностраних послова, прво као званичник-дневничар, са задатком прикупљања документације о одговорности за Први светски рат.⁴⁹ У сачуваној архивској грађи⁵⁰

⁴³ У службеном листу наводи се да је рођен 19. 10. 1893, дипломирао је на Правном факултету у Лозани 1919/20. и докторирао на истом факултету 1926. године са дисертацијом „Утицај распада Аустро-угарске на држављанство њених грађана“. – АЈ, МИП КЈ, 334, 518, 195 Персонални досије – Иван Суботић.

⁴⁴ Студије је започео на Београдском универзитету, наставио у Швајцарској, Француској и Енглеској. Докторирао је у Греноблу 1911. године. – Легат Војислава М. Јовановића Марамбоа, Војислав М. Јовановић Марамбо – живот и дело, преузето 25. 11. 2023, http://vojislavjovanovicmarambo.unilib.rs/biografija_nadimak.html.

⁴⁵ АЈ, МИП КЈ, 334, 518, 195 Персонални досије – Иван Суботић (документ бр. 107 од 14. јуна 1926.).

⁴⁶ Драгосавац и Арсић, „Из историје библиотеке Министарства спољних послова Републике Србије“: 79.

⁴⁷ Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Архива Друштва југословенских библиотекара, кутија број 5.

⁴⁸ Дипломирани правник Универзитета у Београду, доктор наука Лондонског универзитета са тезом „The Policy of the Great Powers in the Balkans (1875-1878)“, „Политика великих сила на Балкану (1875-1878)“ коју је израдио на основу грађе архива у Лондону, Бечу и Београду. – АЈ, МИП КЈ, 334, 194, 517 Персонални досије – Михаило Стојановић.

⁴⁹ АЈ, МИП КЈ, 334, 194, 517 Персонални досије – Михаило Стојановић (документ бр. 390 од 2. јула 1930.).

⁵⁰ Исто (документ од 2. септембра 1931.).

Михаило Д. Стојановић помиње се 1931. године као вршилац дужности у Министарству. Годину дана касније, наводи да је молбом министру од 1. маја 1930. године тражио да буде постављен за библиотекара, а да две године то није урађено, па је обављао два посла: помагао је Владимиру Ђоровићу у сређивању поверљиве и просветно-поверљиве архиве за период од 1902. до 1914, извршавао лектуру свих до тада штампаних табака који су се односили на њу и обављао библиотечки посао. Посебно истиче свој допринос у сређивању Библиотеке и рад на предлогу правилника који је усвојила комисија начелника одељења и поднела га министру спољних послова на потпис.⁵¹ Михаило Д. Стојановић био је и члан Друштва од 24. новембра 1931. до 1. јануара 1933. године.⁵²

Војислав Јовановић, познатији под надимком Марамбо обављао је послове главног архивара Министарства иностраних послова од 1924. до 15. новембра 1941. године.⁵³ Пошто је Главна архива у одређеном тренутку променила назив, постаје начелник Историјског одељења Министарства иностраних послова.⁵⁴ Пензионисан је 8. јуна 1942, уз пензију од 4756 динара.⁵⁵

Закључак

Библиотека Министарства иностраних послова између два светска рата имала је функције специјалне библиотеке затвореног типа, са набавном политиком која је, упркос веома ограниченим издвајањима, одговарала њеним функцијама. О фонду библиотеке, у целокупном периоду између два светска рата, бринуло је неколико образованих појединаца који су урадили правилник за њен рад и написали упутства за уређење колекције. На основу тога, уз све промене током времена, може се закључити да су начин рада и организација фонда библиотеке Министарства иностраних послова све до данашњих дана обезбедили очување најзначајнијих публикација које су у различитим историјским периодима ушле у њен састав.

Литература и извори:

1. Архив Југославије (АЈ). Збирка Војислав Јовановић Марамбо (335)
2. Архив Југославије (АЈ). Фонд Министарства иностраних послова Краљевине Југославије (334).
3. Драгосавац, Бранка и Весна Арсић. „Из историје библиотеке Министарства спољних послова Републике Србије“. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиошкарства* Год. 14, бр. 27 (новембар 2015): 77–82.

⁵¹ Исто (документ од 27. јула 1932.).

⁵² Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Архива Друштва југословенских библиотекара, кутија број 5.

⁵³ АЈ, МИП КЈ, 334, 158, 481 Персонални досије – Војислав Јовановић.

⁵⁴ Исто (документ бр. 2029/40 од 22. априла 1940.).

⁵⁵ Исто (документ бр. 26788 од 22. јуна 1942.).

4. Ђокић, Весна и Лидија Опојевлић Хофман. „Министарство иностраних послова Краљевине Југославије – Дирекција за уговоре 1919–1929 (1915–1930)“. *Архив: часопис Архива Југославије* Год. XII бр. 1–2 (2011): 41–54. Преузето 18. 9. 2023. https://arhivu.rs/public/dok/izdanja/pdf/82/876516912-aj_cas_2011_03_txt.pdf.
5. Jagodić, Miloš. „Libraries of the Ministry of foreign affairs of the Principality of Serbia in 1846“. *Istraživanja* Br. 26 (2015): 106–132. Preuzeto 28. 7. 2024. <https://istrazivanja.ff.uns.ac.rs/index.php/istr/article/view/1551/1605>.
6. Лерат Војислава М. Јовановића Марамбоа. Војислав М. Јовановић Марамбо – живот и дело. Преузето 25. 11. 2023. http://vojislavjovanovicmarambo.unilib.rs/biografija_nadimak.html.
7. Павловић, Марина и Саша Михајлов. „Зграда министарства спољних послова у Београду“. *Наслеђе* Бр. 23 (2022): 61–102. Преузето 28. 7. 2024. https://beogradskonasledje.rs/wp-content/uploads/2024/04/03-pavlovic_mihajlov.pdf.
8. Petranović, Branko. *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. 1, Kraljevina Jugoslavija 1914–1941*. Beograd: Nolit, 1988.
9. Поповић, Емил В. „Библиотека Министарства иностраних послова Југославије између два рата“. *Библиошкар: часопис Друштва библиошкара СР Србије* Год. XXV, број 3–4 (мај–август 1973): 369–377.
10. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Архива Друштва југословенских библиотекара.

LIBRARY OF THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS (KINGDOM OF YUGOSLAVIA)

Summary

The work represents an overview of the Library of the Ministry of Foreign Affairs (Kingdom of Yugoslavia)'s mission, and it was done by comparing archival material, mainly from the Archive of Yugoslavia and materials published during the 20th and 21st centuries. The work of librarians was also described, emphasising Vojislav Jovanovic Marambo (1884–1968), who was also the director of the Main archive. Together with the rest of the library employees who worked with him in different moments during the interwar period, he helped the preservation of library collections. The most important were Ivan V. Subotic (1893–1973) and Mihailo D. Stojanovic. The first created the interwar inventory, and the second wrote the most detailed description of books and serials that were part of the library fund at the moment. He also gave suggestions for catalogue creation and signing of books according to the rules of librarianship.

Keyword: Ministry of foreign affairs (Kingdom of Yugoslavia) (1919–1941), Main archive, Historical section, Library, Vojislav Jovanovic Marambo (1884–1968), Ivan V. Subotic (1893–1973), Mihailo D. Stojanovic

Оливера Мијаиловић
Ресавска библиотека Свилајнац
ORCID 0009-0008-6245-0548
omijailovic@gmail.com

СВ. ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ, КРСНА СЛАВА РЕСАВСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У СВИЛАЈНЦУ: ПРИМЕР ОЧУВАЊА О НЕГОВАЊА КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА

Сажетак

Ресавска библиотека у Свилајнцу обележила је у мају 2023. године две значајне годишњице: 155. годишњицу свог постојања и 25. годишњицу од обнављања крсне славе Свети Ћирило и Методије.

Дан словенских просветитеља прослављан је од оснивања *Читалице* 1868. до 1940. године, када је последњи пут, уочи Другог светског рата, приређен целодневни програм. После прекида од готово шест деценија, 1998. библиотека наставља прекинуту традицију и поново слави своје патроне. У службену употребу убрзо је враћен и првобитни печат Ресавске библиотеке, округлог облика, у који су уписани ликови Светих равноапостолних Ћирила и Методија.

Изворе за проучавање крсне славе Ресавске библиотеке чини разноврсна грађа прикупљена и похрањена у њеним фондовима, у збиркама завичајног одељења, међу којима су шест сачуваних *Правила* о раду (1892–1931) и драгоцени рукопис инж. Јована (Ивка) Драшкоција *Летопис Ресавске библиотеке у Свилајнцу* сачињен 1938. поводом славе и јубилеја седамдесете годишњице.

У раду су описани и систематизовани културни програми и садржаји које је библиотека приредила у част своје крсне славе. Поводом годишњица и јубилеја, поред обреда у цркви Св. Николе у Свилајнцу, приређивани су вишедневни, разноврсни програми, брижљиво осмишљеног садржаја. Остали су упамћени код савременика, али и записани у документима, као догађаји од посебне вредности и значаја. Њихово богатство и разноликост чинила су гостовања еминентних стручњака, предавања, промоције књига, књижевни сусрети, изложбе, радионице, презентације, књижевни конкурси, позоришна представа, стручни скупови.

Циљ рада је да кроз историјско трајање Ресавске библиотеке прикаже оба периода прослављања крсне славе, као пример праксе како се у континуитету обележавањем важних датума у животу и раду јавне библиотеке, чува и негује културни идентитет српског народа.

Кључне речи: Ресавска библиотека у Свилајнцу, крсна слава, Свети Ћирило и Методије, *Летопис Ресавске библиотеке*, *Правила*, Јован (Ивко) Драшкоци (1894–1984), културни програми, културно наслеђе

Увод

Народно-црквени обичај „слава”, „свети”, позната још и као крсна слава, крсно име, памјат светом, обликована је у средњем веку, представља једну од главних одлика православне вере код Срба и не сусреће се код других православних народа. Крсна слава је најважнији породични празник после Васкрса и Божића, увек повезан са даном одређеног хришћанског светитеља.¹ Велики светитељи Цркве Христове, постали су заштитници и помоћници српских домова, цркава и манастира, породица и племена, села и градова, па и читавих покрајина и области. Забележено је да су у Ресави разне установе, засеоци, еснафи занатлија и трговаца имали своје славе.² Свети славни и свехвални равноапостолни учитељи словенски Кирило и Методије, дивни су украс Цркве Христове и најпоштованији светитељи међу словенским народима јер су оставили неизбрисив и благословени траг у писмености, али и дубокој верности Цркви Христовој и љубави коју су сведочили.³

У фондовима Ресавске библиотеке, у збиркама њеног завичајног одељења, сачувана је разноврсна грађа – *Лешојис Ресавске библиотеке у Свилајнцу* (посебно за године 1920, 1938, 1939, 1940. и 1998), монографије, чланци у периодици, позивнице, плакати, фотографије, беџеви, документарни филмови, презентације, изложбе⁴ – на основу којих је могуће установити на који начин су чланови Читаонице, потоње Ресавске библиотеке, славили своје заштитнике.

Читаоница Друштва „Омладине Ресавске”, касније Ресавска библиотека, отворена је 10. августа 1868.⁵ Неколико чланова поменутог Друштва саставили су *Правила* за рад читаонице која су потврђена и одобрена од стране министра просвете и црквених дела.⁶ Ова најстарија правила нису сачувана, али је сачувано наредних шест (почев од других *Правила Друштва 'Омладине Ресавске'* из 1890. (1892) до последњих *Правила 'Ресавске библиотеке'* из 1931. године)⁷ која су сва, у целини, први пут објављена 1998,⁸ а у новије време и дигитализована. *Правила*

¹ Братимир Грубачић, прир., *Српске славе: народни обичаји и веровања: народне песме и здравице: славска јела и њића* (Београд: Литера, 1992), 12.

² Станоје Мијатовић, *Ресава насеље и порекло становништва* (Београд: СКА, 1930), 230.

³ Св. Кирило и Методије су слава Богословије „Св. Кирила и Методија” у Призрену, „Библиотеке Вуковог завичаја” у Лозници, НБ „Радоје Домановић” у Лесковцу, НБ „Стеван Сремац” у Нишу, УБ „Светозар Марковић” у Београду, Библиотеке „Вук Караџић” у Алексинцу, ЈУ НУБ Републике Српске у Бања Луци, НБ „Св. Кирило и Методије” у Приједору, Градске библиотеке у Панчеву...

⁴ Ресавска библиотека Свилајнац, Завичајно одељење (РБС, Завичајно одељење) – Некњижна грађа – ПЛ-Плакати – ПЗ-Позивнице – ПК-Прес клипинг – Д-Документа – РК-Рукописи – В-аудио-визуелни записи.

⁵ РБС, Завичајно одељење, ПК 15 „Свилајнац (на Књажев дан)“, *Световид* XVII, број 122 (13. август 1868).

⁶ Архив Србије, Министарство просвете (АС, МПс), II 202/1868 Но 1205 (10. маја 1868. у Београду).

⁷ *Правила Друштва 'Читаонице Омладине Ресавске'*, 1892, преузето 20. 05. 2023, <https://digitalna.resavskabiblioteka.rs/items/show/430>, и осталих пет сачуваних правила Дигитална Ресавска библиотека, 20.05.2023, <https://digitalna.resavskabiblioteka.rs/items/browse/page/9>.

⁸ Десанка Стаматовић, *Ресавска библиотека од Читаонице 'Омладине Ресавске' до данас (1868–1998)* (Свилајнац: Ресавска библиотека: Центар за културу, 1998), 115–166.

су драгоцена документа и поред *Лешојиса* главни су извор на основу кога се може утврдити да се крсна слава Св. Ћирило и Методије обележавала редовно и свечано од оснивања Читаонице.

У првом периоду обележавања крсне славе библиотеке, од оснивања Читаонице до 1940, највише података је сачувано за раздобље од 1920. до 1940. године. Далеко је богатија и разноврснија грађа која сведочи о другом, новијем периоду прослављања крсне славе, од 1998. до данас, а која је делимично и дигитализована у *Дигиталној Ресавској библиотеци*.

Програме библиотеке поводом крсне славе у оба периода одликују богатство и разноликост садржаја: гостовања еминентних стручњака, предавања, промоције књига, књижевни сусрети, концерти, изложбе, радионице, књижевни конкурс, стручни скуп са саопштењима посвећеним искуствима у раду одељења за децу, позоришна представа. Програми су приређивани са циљем да допринесу очувању српског културног наслеђа, језика и ћириличног писма. Од 2019. године у Републици Србији установљен је државни празник Дан словенске писмености и културе 24. мај, па Ресавска библиотека обележавањем своје крсне славе Св. Ћирила и Методија на пригодан начин прославља и овај државни празник.

Крсна слава Ресавске библиотеке 1868–1940.

Варошица Свилајнац доживљава свој успон на просветно-културном пољу шездесетих година 19. века, а он се темељио на снажном привредном и економском напретку. Читаоница у Свилајнцу свечано је отворена 10. августа 1868. после Литургије и чина освећења, уз упечатљив говор Павла Крстића (?–1910), свештеника и учитеља, првог библиотекара и каснијег председника Читаонице, који је био „енциклопедиста и од њега (су) се могла добити најразноврснија обавештења”.⁹ Читаоница је постала најзначајнија друштвена и културно-образовна установа Свилајнца и ресавског краја, а њен први изабрани председник био је свештеник Милосав Богојевић. Свакако да су, на најбољи начин, успеху и испуњењу постављених задатака допринели њени председници и угледни часници, углавном свештеници и учитељи: Јован Шарић (1836–1905), покретач и уредник првог провинцијалног листа у Србији *Ресавској њошћоноше* (штампаног у Панчеву), председник 1871, затим Павле Крстић, председник и библиотекар Друштва 1868, 1881. и 1890. па Јован Бимбић, учитељ и један од оснивача Читаонице.

У свим сачуваним *Правилима* библиотеке у првом поглављу и уводним члановима наводе се (поред назива друштва, датума оснивања, задатака и циљева) и два члана (најчешће су то 3. и 4.) који именују словенске равноапостоле као заштитнике установе утврђујући 11. односно 24. мај као датум славе. Најстарија сачувана *Правила* из 1890. (1892) су заправо преписана и тек у понечему измењена прва *Правила* Друштва из 1868. године. У Члану 5. се наводи да: „Као чисто

⁹ РБС, Завичајно одељење, Д 47, Инв. бр. 645, *Лешојис Ресавске библиотеке у Свилајнцу* (Свилајнац, 1938–1999), 5. *Лешојис* је писан руком, мастилом, свеска тврдог повеза, 100 листова са линијама, формата 21х34 цм. Инж. Јован (Ивко) Драшкоци водио га је од 1938–1959, Љиљана Генчић, од 1957–1997. а Живота Мијајловић 1998–1999.

просветна установа, ово Друштво има и свога патрона св. Ђирила и Методија и дан њиховог празновања 11. маја, слави као своју славу.“

У београдском *Мешоку* у рубрици „Вести из народа“ непознати извештач сведочи о прослави Св. Ђирила и Методија из 1874, што је већ био обичај из претходних година. „Из Свилаенца нам јављају: да је тамо дружина ‘Омладине ресавске’ 11. маја на дан славенских просветитеља, као и других година прославила свог патрона. После службе силно грађанство стекло се у дворану да по обичају прослави дан славе читаоничке. Г. Ср. старешина поздравио је скупљено грађанство кратком ал лепом беседом, у којој се огледа пуно патриотизма и лепе жеље за удружењем. На томе скупу пало је 346 гр. на корист читаоничку. Слава свиленчима на овако лепом и племенитом гласу.“¹⁰

Правила из 1905. истичу да се Читаоница, као једина културна установа у Свилајнцу и ресавском срезу, знатно проширила, развила и унапредила свој делокруг рада оснивањем секција и одбора. У истом периоду, у последњој деценији 19. века, већина читаоница у Србији је посустајала, или чак видно заостајала. У Чл. 1. наглашава се да друштво „гаји и развија интелектуални напредак и љубав ка свему, што је лепо, корисно и узвишено“. Друштво остварује још један циљ постаје „центар за неговање патриотских осећања у вароши и околини“. Чл. 4. прецизно наводи да „као чисто просветна установа, Библиотека ће имати своју славу: ‘Св. Ђирило и Методије’ : коју ће прослављати најсвечаније сваке године на дан 11. маја“. Састављачи *Правила* прописују да најзначајнији дан установе буде и најсвечаније прослављен, а ово истицање свечарског карактера има ослонац управо у снажним патриотским осећањима чланства и неговању славе као националног обележја.

Посебан члан, најчешће одмах поред члана у *Правилима* о крсној слави библиотеке, прописивао је изглед печата и натпис утиснут у њему. Више од седам деценија, од свог оснивања па све до Другог светског рата, Ресавска библиотека је имала округли печат са ликовима Св. Ђирила и Методија угравираним у средшту.¹¹

¹⁰ „Вести из народа“, *Мешок* бр. 26 (10. јун 1874).

¹¹ Печат на старијим публикацијама је округлог облика пречника 39мм, оивичен споља пунијом и таном линијом. Ликови Св. Ђирила и Методија су у средини, пречника 25мм, око које је танка линија. Изнад глава светитеља је сунце са зрацима: симболично Исус Христос, који је Исток, сунце правде, светлост. Св. Ђирило стоји у монашкој одећи са крстом у десној и повељом у левој руци, на којој су графеме првог словенског писма чији је састављач. Св. Методије је приказан у одећи црквеног великодостојника са омофором украшеним крстовима и митром – круном на глави, жезлом у десној и Јеванђељем у левој руци. У горњем полукружном простору је штампаном ћирилицом уписан назив „Ресавска библиотека“, а у доњем месту, „У Свилајнцу“. Лево и десно између два натписа су осмокраке звезде пречника 2мм. Временом, у складу са променама назива установе, мењан је и натпис у печату. По обнављању славе 1998. и после осамостаљивања Ресавске библиотеке 2001, описани првобитни печат је враћен у службену употребу умањен на величину од 30мм.

Последње две деценије 19. и почетак 20. века, све до Првог светског рата, представљају најплоднији период у раду Читаонице „Омладине Ресавске“. Период ратова 1912–1913, а потом 1914–1918. односи људске жртве, велика су и материјална разарања. Бугарски окупатори у ресавском крају и Свилајнцу преузимају власт од Немаца и намећу језик, празнике, обавезан долазак на зборове, спроводе батинања становништва, пљачку и паљења имовине. У овом периоду имовина библиотеке: књиге, оригинална писма, све музејске збирке (нумизматичка, археолошка и фолклорна), као и намештај, били су уништени. Део слика, одређен број књига и део архиве спаљен је у школском дворишту, остатак бачен у Ресаву, а део опљачкан и однет. Сачуване су једино књиге које су се налазиле код читалаца.

После окончања Првог светског рата школске и просветне установе обнављају свој рад. Ресавска библиотека дан своје крсне славе 24. мај 1920. године бележи као свој нови почетак. Учитељ Драгутин Новаковић¹², дугогодишњи предратни библиотекар, прикупио је преостале сачуване књиге и сазвао збор грађана. Упркос „противној кандидацији свесна већина грађана“ поверава председништво и обнову свих фондова библиотеке овом свом највећем добротвору и истрајном културном раднику. Библиотека се усељава и ради у сали општинске зграде, некадашњем конаку ресавског војводе Милосава Здравковића Ресавца, где ће остати све до јануара 1934. када је пресељена у сопствене просторије у Народном дому „Стеван Синђелић“. Наредних десет година Драгутин Новаковић, председник библиотеке, са члановима Управе, доносиће два пута *Правила*: 1921. и 1929.

У *Правилима* из 1921. датум славе је унет по новом, грегоријанском календару. Значајне измене и допуне у садржају и начину обележавања славе водиле су ка заокруживању програма прославе, а односе се на умрле чланове Читаонице. Већ у *Правилима* из 1929, у складу са учењем цркве о значају молитве за упокојене, у Чл. 4. наводи се да се на дан славе „даје помен умрлим члановима: великим добротворима, добротворима, утемељачима и почасним члановима“ и даље, у Чл. 12, да је Управа дужна „да присуствује погребу и учини све да се покојнику ода заслужено признање...“, и „редовно ће давати парастос на дан Ђирила и Методија после службе божије.“

У *Летопису* стоји забележено да је седамдесета годишњица оснивања и рада библиотеке прослављена свечано на дан славе 24. маја 1938. Припреме за прославу отпочеле су већ после редовне годишње скупштине 13. фебруара 1938. Одлучено је да Управа прикупи податке о оснивању Читаонице. Председник

¹² Драгутин Новаковић (око 1870–1930), учитељ и наставник у Гимназији, највећи је добротвор библиотеке, дугогодишњи библиотекар и доживотни председник Читаонице „Омладине Ресавске“. За подизање Народног дома оставио је 30.000 динара, Фонду слепих девојака у Земуну 10.000, а кућу и преко 100.000 динара Фонду за школовање сиромашних ученика. Радећи у библиотеци преко тридесет година, завештава јој 10.000 динара, своју личну библиотеку, орман за књиге, писаћи сто, столице и слике. Његова супруга Савина Новаковић, учитељица, такође је велики добротвор.

инж. Јован (Ивко) Драшкоци¹³ је податке средио и унео у новоосновани *Леттопис Ресавске библиотеке* у Свилајнцу од 1. до 13. стране закључно са 1937. годином. Сам о томе пише: „За прославу израдио сам овај ‘Летопис Ресавске библиотеке’ по оскудним писменим подацима, а поглавито по причању тада живог савременика Мите Исаковића¹⁴ и то од оснивања 1868. па до 1938.“ На дан славе чланови библиотеке, присуствовали су парастосу оснивачима и преминулим добротворима у цркви Св. Николе. У сали Народног Дома обележена је слава Св. Ђирило и Методије резањем колача и послужењем гостију. Потом је одржана Свечана јавна седница Управе у присуству представника свих важнијих просветних установа у земљи, чланова Ресавске библиотеке, бројних грађана, чланова Академског певачког друштва „Обилић“. Управа библиотеке је тим поводом позвала господина др Владимира Ђоровића, професора Универзитета у Београду, који је на свечаности излагао на тему „О Деспоту Стевану Високом и значају Ресавске школе и манастира Манасије“, а приређен је потом и излет у манастир Манасију.

У *Леттопису* за 1939. годину забележено је да је „као и сваке претходне године библиотекина слава Св. Ђирило и Методије свечано прослављена 24. маја“, а „пре славе одржан је парастос оснивачима и добротворима у храму Св. Николе.“ Књижевник из Београда др Нико Бартуловић одржао је предавање са темом „Предратна револуционарна омладина и њена књижевност“ коме је присуствовало 220 лица и прикупљено је 220 динара прилога. После славе направљен је излет у Манасију.

Последњи пут, уочи Другог светског рата, крсна слава је обележена 1940. године, а колачар је био Мита Исаковић, велетрговац и најстарији њен члан. На дан славе одржано је веома успешно предавање госпођице Мирославе Михајловић, професора гимназије, о Светом Ђирилу и Методију. За колачара славе за 1941. примио се г. Мирослав Којић, дрогериста.

¹³ Инж. Јован (Ивко) Драшкоци (1894–1984) је син је Јулија Драшкоција (1851–1927), апотекара који је дошао из Словачке и са породицом много задужио Свилајнац и Читаоницу, као њен добротвор и оснивач неколико значајних музејских збирки. Школовао се у Свилајнцу, Пожаревцу и Београду. Као ђак наредник учествовао је у Првом светском рату, био рањен, као ратни војни инвалид завршио је студије агрономије у Тулузу. Од 1924. живео је у Свилајнцу, остављајући неизбрисив траг оснивањем сточарских и земљорадничких задруга. Драгоцен је његов допринос раду *Читаонице*, чији је председник више пута био од 1938; аутор је њеног *Леттописа* од 1938. до 1959, а за претходни период је реконструисао историјат. Покренуто је оснивање библиотеке за децу и отварање народне читаонице. Основао је и 40 година одржавао *Ресавски народни музеј* прикупљајући за њега експонате, иницирао је градњу планинске куће на Бељаници, основао ПД „Бељаница“, био спелеолог који је испитао 26 пећина масива Бељанице од којих једна по њему носи назив, био активан соколски посленик ресавског, деспотовачког и великоорашког среза, где је основао соколске чете.

¹⁴ Димитрије Мита Исаковић (1856–1941), велетрговац, школовао се у Свилајнцу, Оравици (Румунија) и Сегедину (Мађарска), научио је немачки и румунски, за потребе трговине свога оца Исака Јовановића током школовања научио је и мађарски. Био је уз оца трговац товљеном стоком, ситничарском робом, бавио се увозом и извозом хране. Од 1874. био је члан Читаонице „Омладине Ресавске“, њен благајник, више пута председник, њен добротвор и добротвор многих завода у Свилајнцу. Један од оснивача *Ресавске штедионице* 1885. и њен председник све до 1940. Бавио се политиком, био одборник Општине 40 година, а посланик у великој народној скупштини од 1888. до 1913. и поново до 1934. Оставио је рукопис *Прибелешке*. Његова породична кућа са почетка 20. века адаптирана је, споменик је културе и у њој се од 1986. налази Ресавска библиотека.

И у Првом и у Другом светском рату имовину библиотеке су уништавали и палили окупатори Бугари и Немци. У Првом светском рату бугарски окупатори су нанели велику штету: бачен је намештај, заплена архива, као и архиве свих друштава, те уметничке слике ресавских војвода. У Другом светском рату немачка окупаторска војска однела је део књига на француском и немачком језику. Библиотека није радила од 1941. до 1945. а књижни фонд смештен у Народном дому бројао је 2567 књига. Због одбијања да ради под управом постављеном од окупатора, 1943. године стигло је наређење да се библиотека исели у року од два дана, или да се књиге предају Гимназији. Уз помоћ млађих чланова библиотеке и неколико омладинаца књижни фонд и библиотечки инвентар премештени су у црквену кућу. До краја рата сачувано је 1872 књиге и нешто инвентара. По ослобођењу, највише трудом неуморног Јована (Ивка) Драшкоција, библиотека је обновила своје фондове, привукла велики број читалаца и наставила успешан рад у наредним деценијама послујући у складу са законским оквирима у библиотечној делатности.

Св. Ђирило и Методије се поново прослављају 1998–2023.

Ресавска библиотека је 1998. обележила сто тридесет година постојања. После готово шест деценија прекида, Св. Ђирило и Методије су први пут поново прослављени, овом приликом скромно и ван града, у Миљковом манастиру (надомак Свилајнца), где је извршен обред сечења колача и благосиљања кољива. У *Летио-иису* је о овој прослави сачувана белешка: „Библиотека је скромним програмом, уз сечење славског колача и присуство свештеника, обележила свој дан 24. мај, дан Ђирила и Методија, првих српских просветитеља.“

Већ од наредне године крсна слава библиотеке је, као и у годинама њеног оснивања, постала важан датум у културном животу града и читавог краја, а програмима је присуствовала бројна публика. Године 1999. свечаност је уприличена у читаоници Ресавске библиотеке у присуству свих запослених Центра за културу (у оквиру кога је библиотека пословала до свог поновног осамостаљења 19. априла 2001.). Обред су извршили свештеници Драгољуб Дончић и Радосав Глишић. Колачар Живота Мијајловић, управник Ресавске библиотеке предао је славу Ненаду Миладиновићу, службенику Центра за културу, који се примио за колачара за 2000. годину.

Сам дан крсне славе запослени у библиотеци обележавали су одласком у цркву Св. Николе у Свилајнцу, присуством на литургији где су свештеници, чтеци и сав присутни народ приносили молитве како за упокојене, тако и за напредак установе, за добробит свих њених чланова, дародаваца, добротвора и запослених, овог места као и свих житеља. Свештеници Томислав Панић (1934–2022), Лазар Велисављевић (1925–2010), Драгољуб Дончић, Цветан Топличанин, Славољуб Миљковић и Радосав Глишић су се радо одазивали и овај духовни и свечани чин обављали су са пуно поштовања и љубави у простору библиотеке, уз присуство и учешће бројних гостију из свих установа у Свилајнцу, библиотекара из Поморавског округа и других библиотека, чланова библиотеке и њених одбора, као и

осталих званица. Библиотека је из године у годину славу обележавала програми-ма пригодног садржаја. Неколико дана уочи славе или на навечерје, посетиоци су могли да уживају у промоцијама књига, књижевним сусретима, предавањима, изложбама, радионицама, позоришним представама, књижевном конкурс, стручном скупу.

Посебно свечано је обележена слава Библиотеке 2001. Свештенство, угледне личности из света науке, књижевности, званичници у име свих установа, општине, са колегиницама и колегама из библиотека Поморавског округа присуствовали су на дан крсне славе освећењу просторија реорганизоване и адаптиране Библиотеке. Гост Ресавске библиотеке и Свилајнца тога дана био је академик Матија Бећковић који је пред препуном салом СО Свилајнац приредио празнично песничко вече. Уводну реч „Слово о Св. Ђирилу и Методију“ имао је Драгољуб Дончић, протојереј и архијерејски намесник ресавски. У сећањима Свилајнчана и данас је жива успомена на ово вече.

Књига и читање популарисани су у оквиру програма поводом славе Св. Ђирила и Методија. Посетиоци су имали прилике да упознају књижевно стваралаштво најзначајнијих српских књижевника: академика Драгослава Михаиловића (2003), Еве Рас (2004), академика Рајка Петрова Нога и академика Милосава Теша (2005), Гордана Куић (2009), Љубице Арсић (2010), Марице Поповић (2012), Јелице Грегановић (2013), Миомира Петровића (2015), Љиљане Шарац (2022). Услед поплаве 2014. отказано је гостовање Александра Гаталице, али су славу обележили запослени, пресецајући колач у просторијама Библиотеке без званица. Велики број посетилаца присуствовао је промоцијама књига Ненада Илића, Ђакон (2006), дневнику *Белешке из рајној живоји Владимира Пејронијевића из села Војске: 1914, 1915. и 1916. г.* (2007), монографије *Манастир Манасија Живојина Андрејића*, уз учешће Певачког друштва „Св Јован Шангајски“ (2019), сета разгледница *Свилајнац на старој разгледници* (2011), као и предавањима академика Владете Јеротића „Како помоћи младима да цене живот“ (2002) и Јање Тодоровић, православног публицисте, „Пусите децу к Мени“ (2007).¹⁵

Ресавска библиотека, у намери да негује стваралаштво, креативност и даје подршку талентованима, најпре младима и најмлађима, чинила је то и у програмима поводом обележавања славе. Тако је 2007. расписала књижевни конкурс на српском језику за песму или причу писаца до 35 година старости позивајући младе ауторе да доставе своје радове.¹⁶ Леп одзив песника из ресавског и поморавског краја, успешне промоције у свечаној атмосфери навечерја Св. Ђирила и Методија, благодарнице и поклони у књигама најуспешнијим песницима били су потврда исправности већ присутне жеље и намере да Ресавска библиотека осмисли свој књижевни конкурс. Додатни импулс је био и постојање радионице Креативног писања коју је водила Биљана Миловановић Живак 2007–2009, а

¹⁵ Оливера Мијаиловић, *Историја промена: поводом сто педесете годишњице Ресавске библиотеке*. (Свилајнац: Ресавска библиотека, 2018), 30, 31, 52, 58, 62.

¹⁶ РБС, Завичајно одељење, ПЛ IV/4, Инв. бр 1187, Плакат: РБС поводом крсне славе Св. Кирило и Методије расписује Конкурс за књижевно стваралаштво 1–3 рада (песма или прича) младих писаца до 35 година старости, 15. април 2007.

полазници су приредили своје књижевно вече поводом славе Ресавске библиотеке 2008.¹⁷ Књижевни конкурс „Андра Гавриловић“ расписан је први пут 2008. и траје из године у годину. Библиотека додељује истоимену књижевну награду прозним ауторима у категоријама књижевна критика и приповетка, а најуспешније радове објављује у зборнику *Црпе и резе*.¹⁸ Поводом славе библиотеке 2017. осмишљен је музичко-сценски целовечерњи програм „Мајско вече поезије, музике и покрета“. Пред препуном салом публици су своје умеће представила најдаровитија деца Свилајнца и Доње Ресаве: најуспешнији рецитатори – победници Смотре рецитатора општине Свилајнац „Песнице народа мога“, даровити ученици Музичке школе, који су показали умеће свирајући на инструментима, гимнастичарке ГК „Евита“, победнице домаћих и међународних купова и такмичења и јогине „Јасмина јога центра“.

Издавачка делатност библиотеке посебно је развијана од 1998. године, а обележавање крсне славе је прилика и повод да се широј културној јавности и публици представи ново, сопствено издање као што је то био случај 2016. Проф. др Десанка Стаматовић је, после свеобухватних истраживања живота и стваралаштва Милоша Милисављевића, првог писца из Свилајнца и Ресаве уопште, написала монографију *Повраћај у завичај: Милош Милисављевић 1818–1905*. Према речима аутора, овим делом „начињен је још један корак у очувању културног наслеђа завичаја, у уверењу да своју прошлост можемо и треба да откривамо сопственим снагама.“¹⁹

Од великог значаја за установу су изложбе од којих су неке приређене у оквиру програма поводом Св. Ћирила и Методија. Изложба „Стара породична фотографија Свилајнца“ (2007) аутора Ружице Сибиновић Рајковић, вишег библиотекара, презентовала је јавности фотографије из завичајне збирке осликавајући живот Свилајнца у прошлости, обичаје, одевање, породични живот. Изложбу „Ћирилица моје писмо“ чинио је избор најуспешнијих калиграфских радова из земље и дијаспоре са манифестације „Дани ћирилице“ у Баваништу (2008), а изложба „Деспот Стефан и витезови реда Змаја“ (2019) Живојина Андрејића указала је на златно доба српског средњег века и двора деспота Стефана Високог.

Велики значај у раду Ресавске библиотеке има истицање и пригодно обележавање њених годишњица и јубилеја. Од 2008. до 2023. своје значајне годишњице библиотека је обележавала везано за прослављање својих заштитника, за дан Св. Ћирила и Методија, које су уједно биле и годишњице од обнављања славе. У оквиру прославе 140 година постојања и десет година од обнављања крсне славе

¹⁷ РБС, Завичајно одељење, ПЛ IV, Инв. бр. 558 и ПЗ Инв. бр. 553, Плакат и Позивница РБС: Поводом 140 година постојања и 10 година обнављања крсне славе Св. Ћирило и Методије РБС [програм].... Књижевно вече радионице креативног писања, 23. мај 2008.

¹⁸ Оливера Мијаиловић и Јелена М. Томић, „‘Андра Гавриловић’: књижевна награда Ресавске библиотеке у Свилајнцу“, у *Националне професионалне и књижевне награде у библиотекарству Србије и издавачка делатност библиотеке: зборник радова*, уредник Катарина Јаблановић (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2023), 161–177.

¹⁹ Десанка Стаматовић, *Повраћај у завичај Милош Милисављевић (1818–1905)*. (Свилајнац: Ресавска библиотека, 2016), 9.

приређен је вишедневни и разноврсни програм. Тродневни и целодневни течај калиграфије (краснописа) под слоганом „Вратимо се лепом писању“, вештини краснописања ћирилицом, одржан је 16. 17. и 18. маја 2008. Због већег броја учесника догађај се одвијао у простору Пољопривредно-ветеринарске школе са Домом ученика „Свилајнац“, а водио га је мр Драган Боснић, професор на Академији СПЦ за уметност и конзервацију у Београду. У лепој радној атмосфери, деца и одрасли, преко 30 полазника, исписивало је калиграфски лепе мисли и цитате. На крају течаја приредили су изложбу и изабрали три најуспешнија рада. Из ове радионице, током јесени 2008. па до пролећа 2009, развила је своју активност радионица калиграфије за децу којом је руководила Валентина Андрејић, даровита суграђанка, такође полазница овог курса.

Суочавајући се са изазовима струке и новинама у раду одељења за децу, Ресавска библиотека је 20. маја 2008, поводом своје крсне славе Св. Ђирило и Методије организовала стручни скуп посвећен раду одељења за децу под називом „Дечја одељења библиотека – свет одрастања младог читаоца“. Скупу су присуствовали колегинице и колеге библиотекари из библиотека Поморавског округа: Јагодине, Параћина, Ћуприје, Рековца, затим библиотекари из Лапова, Лазареваца, Крушевца, Бора, Београда, Панчева, Баточине и Краљева. Саопштења и презентације по позиву организатора поднели су: Гордана Гајић (Градска библиотека у Панчеву): „Почетно читање и писање“, Александра Вићентијевић (Дечје одељење Библиотеке града Београда): „Право на читање: изазови и замке живота у граду“, Соња Вељковић (Народна библиотека у Крушевцу): „Дечји електронски кутак“, Виолета Стојменовић (Народна библиотека у Бору): „Читање је стварање – Жаркина Читалица“, Милоје Радовић (Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ Краљево): „Кућа у којој све расте“, Милица Матијевић (Библиотека „Димитрије Туцовић“, Лазаревац): „Дружељубиви библиотекар у библиотеци за захтевне кориснике... и даље“ и у име домаћина Весна Страиновић (Ресавска библиотека у Свилајнцу): „Причаоница – Тим пријатељства и дружења“. После саопштења уследила је дискусија, али и лична, непосредна, емотивна изношења искустава у раду библиотеке и библиотекара са најмлађима, као и неизоставно дружење. Домаћини су у шетњи градом показали културно-историјске знаменитости Свилајнца.²⁰

Поводом сто педесете годишњице рада библиотеке и двадесете годишњице од обнављања крсне славе уприличена је, пред пуном салом, промоција књига издвачке куће „Агапе“. Посебну пажњу, поред учешћа Александра Гајшека и Александра Нинковић Ташић, привукли су присуство и топле речи Арноа Гујона, коме је уручен албум фотографија – репродукције из завичајне збирке призора ослобођења Свилајнца у Првом светском рату и заставе Ослободиоцима коју су везле свилајначке девојке и која се чува у дому породице генерала Транијеа, као и других сведочанстава о српско-француским пријатељским везама. Новосновани Градски хор „Свиленглас“ наступио је у музичком делу програма.

²⁰ РБС, Завичајно одељење, ПЛ IV/2, Инв. бр 566, Плакат: Поводом 140 година постојања и 10 година обнављања крсне славе Св. Ђирило и Методије РБС [програм] позив библиотекарима са програмом Стручног скупа „Дечја одељења библиотека – свет одрастања младог читаоца“, именима излагача и темама саопштења.

Централна прослава јубилеја сто педесет пете годишњице рада Ресавске библиотеке уприличена је у навечерје крсне славе библиотеке Св. Ђирило и Методије, 23. маја 2023, што је уједно и двадесет пета годишњица од обновљеног обележавања. По пријему гостију у Галерији Центра за културу, отворена је изложба „Свети Ђирило и Методије – крсна слава Ресавске библиотеке“, коју је приредила Оливера Мијаиловић. У флајеру уз изложбу пише: „Изложба је осврт на прошлост, албум успомена на значајан датум у животу Ресавске библиотеке, сећање на учеснике програма: свештенство цркве Св. Николе, угледне госте, колеге библиотекаре, драгу публику и посетиоце међу суграђанима, али и захвалност запосленима у Ресавској библиотеци који су предано ове садржаје осмислили и спровели.“ Публика је затим имала прилике да погледа позоришну представу „Бедеми ћирилице“ (Удружење за неговање културе „Амвон“) о мисионарском раду свете солунске браће.

Градска библиотека у Панчеву организовала је на дан своје славе Св. Ђирило и Методије 24. маја 2023. Четврти научни скуп „Библиотеке и идентитет 4“. Оливера Мијаиловић учествовала је на скупу саопштењем о овом раду (и презентацијом), у оквиру прве сесије. Ово је уједно била и јединствена прилика да библиотеке из Свилајнца и Панчева заједнички обележе своју крсну славу са колегицима и колегама из Београда, Новог Сада, Шапца, Зрењанина, Сомбора, Крагујевца, Врњачке Бање, Краљева, Црне Горе и Македоније, истичући из богате библиотечке праксе својих средина светле примере како институција тако и појединаца.

Закључак

Ресавска библиотека је најстарија установа културе у Доњој Ресави основана 1868. Позната као установа која сабира, чува и представља културну баштину Ресаве, Свилајнца и његове околине, обележава, чува и негује, као део културног наслеђа српског народа, крсну славу.

Своју крсну славу Св. Ђирила и Методија, прославља од оснивања, са прекидом од 1940. до 1998. године. Програми библиотеке поводом крсне славе остали су записани у документима из прошлости и упамћени код савременика као догађаји од посебне вредности и значаја за Свилајнац и цео ресавски крај. У бурним деценијама, током више од века и по рада и трајања библиотеке, крсна слава и програми поводом ње значајно су обогатили и унапредили културни живот, како у прошлости тако и у новије време, привлачећи пажњу српске јавности. У мисији чувања и неговања културног идентитета Ресавска библиотека посебно место придаје обележавању крсне славе Свети Ђирило и Методије и они су увек били прворазредни догађај од значаја за место, али и Србију.

Литература и извори:

1. Архив Србије, Министарство просвете, II 202/1868 Но 1205 (10. маја 1868. у Београду)
2. „Вести из народа“. *Мешок* бр. 26 (10. јун 1874).
3. Грубачић, Братимир, прир. *Српске славе: народни обичаји и веровања: народне песме и здравице: славска јела и пића*. Београд: Литера, 1992.
4. Дигитална Ресавска библиотека. Преузето 20. 5. 2023. <https://digitalna.resavskabiblioteka.rs/items/show/430>.
5. Дигитална Ресавска библиотека, 9. Преузето 20. 5. 2023. <https://digitalna.resavska-biblioteka.rs/items/browse/page/9>
6. Мијаиловић, Оливера и Томић, М. Јелена „‘Андра Гавриловић’: књижевна награда Ресавске библиотеке у Свилајнцу“, у *Националне професионалне и књижевне награде у библиотекарству Србије и издавачка делатност библиотеке: зборник радова*, уредник Катарина Јаблановић, 161–177. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2023.
7. Мијаиловић, Оливера. *Историја промена: поводом стогодешнице југословенске Ресавске библиотеке*. Свилајнац: Ресавска библиотека, 2018.
8. Мијатовић, Станоје. *Ресава насеље и порекло становништва*. Београд: СКА, 1930.
9. Ресавска библиотека Свилајнац. Завичајно одељење (РБС Завичајно одељење) – Некњижна грађа – ПЛ-Плакати – ПЗ-Позивнице – ПК-Прес клипинг – Д-Документа – РК-Рукописи – В-аудио-визуелни записи.
10. Стаматовић, Десанка. *Ресавска библиотека од Читлаонице ‘Омладине Ресавске’ до данас (1868–1998)*. Свилајнац: Ресавска библиотека: Центар за културу, 1998.
11. Стаматовић, Десанка. *Повратак у завичај Милош Милисављевић (1818–1905)*. Свилајнац: Ресавска библиотека, 2016.

PATRON SAINTS CYRIL AND METHODIUS DAY OF THE RESAVA LIBRARY IN SVILAJNAC: AN EXAMPLE OF PRESERVATION AND CULTIVATION OF CULTURAL IDENTITY

Summary

In May 2023, the Resava Library in Svilajnac marked two important anniversaries: 155 years of work and 25 years since the reinstatement of its Patron Saints, Cyril and Methodius Day.

The Day of Slavic Missionaries was celebrated from the founding of the Reading Room in 1868, all the way to 1940, when the all-day-long programme was realised, the last one before the Second World War. After the cease that lasted almost sixty years, in 1998, the Library continued the tradition and started celebrating its patrons again. Soon after, the Library restored the original seal. The seal is round, with representations of Saint equal-to-apostles Cyril and Methodius.

Sources for studying the Patron Saints' Day of the Resava Library consist of various materials gathered and kept in its local history collections. Among these are six „Library Rules“ (1892–1931) and the valuable manuscript of Jovan (Ivko) Draškoci, Eng „Chronicle of the Resava Library in Svilajnac“ from 1938 that was created for the Patron Saints' Day and the 70th anniversary.

The paper describes and systematises cultural programmes and contents that the Library has offered in honour of its Patron Saints' Day. On the occasions of anniversaries and jubilees it organised various and carefully designed multiday programmes, accompanied with rites in the local church of St Nicholas. These celebrations are described as particularly important and valuable in the memory of contemporaries and documentary sources. The presence of eminent experts, lectures, book promotions, literary meetings, exhibitions, workshops, presentations, literary concourses, a theatrical performance and professional meetings reflect their richness and diversity.

Keywords: Resava Library in Svilajnac, Patron Saint's Day, St Cyril and Methodius, „Chronicle of the Resava Library“, „Library Rules“, Jovan (Ivko) Draškoci (1894–1984), cultural programmes, cultural heritage

Теодора Трајковић
Библиотека Музиколошког института САНУ, Београд
ORCID 0000-0002-7282-4311
teodora.trajkovic93@gmail.com

БИБЛИОТЕКА МУЗИКОЛОШКОГ ИНСТИТУТА САНУ

Сажетак

Музиколошки институт Српске академије наука и уметности (САНУ) основан је са циљем да се у њему прикупља, систематизује, чува и научно обрађује разнолика музичка грађа везана за истраживање националне музичке прошлости, како фолклорне, тако и уметничке традиције. Уједно, то га чини и једном од тек неколико институција у Србији које се баве изучавањем музичког културног наслеђа. У оквиру овог института налази се и библиотека као засебна јединица која својим богатим фондовима потпомаже и подржава истраживања својих сарадника. Циљ рада је представљање података о историјату настанка Института и библиотеке, њеним разноврсним фондовима и неким специфичностима.

Кључне речи: Музиколошки институт САНУ, специјална библиотека, музичка библиотека, библиотека научноистраживачког института, музикологија, етномузикологија, српска музика, наука о музици

Увод

Оснивањем Музичке академије у Београду (1937) као прве високошколске музичко-образовне установе у Србији¹, успостављени су институционални оквири за проучавање музичке уметности, које ће, унутар ове куће, свој процват доживети формирањем одељења за историју музике (1948) и музички фолклор (1949).²

¹ „Значајну годину у историји Музичке академије представља 1973. Тада је, сходно изменама Закона о високом школству Србије, Уметничка академија постала Универзитет уметности, а Музичка академија променила је назив у – Факултет музичке уметности. Споразум о удруживању факултета у универзитетску заједницу потписан је 21. маја 1973. године.“ Више видети у: Ивана Перковић, ур., *80 година Музичке академије / Факултета музичке уметности* (Београд: Факултет музичке уметности, 2017), 45–46.

² Поред Музичке академије, настава историје музике се, захваљујући Милоју Милојевићу (1884–1946), композитору, музичком писцу и уједно првом доктору музикологије у Србији, као предмет још раније (у периоду између два светска рата) изучавала на Филозофском факултету у Београду. Више видети у: Надежда Мосусова, „Стана Ђурић–Клајн и Музиколошки институт Српске академије наука и уметности“, у *Стана Ђурић–Клајн и српска музикологија: поводом стоогодишнице рођења Стане Ђурић–Клајн (1905–1986)*, ур. Мирјана Веселиновић Хофман и Мелита Милин (Београд: Музиколошко друштво Србије, 2010), 151.

Оснивање тих одсека било је веома значајно за развој музикологије и етномузикологије јер је управо с њиховим деловањем започело „континуирано школовање стручњака у овим научним областима“.³ У исто време постојала је потреба да се оснује и институција чија ће основна делатност бити научноистраживачки рад усмерен на уметничку и традиционалну музику. Из те идеје настао је Музиколошки институт Српске академије наука и уметности (САНУ), чија су истраживања, како се наводи на званичном сајту, „усмерена на српску музику и њене везе са музичким стваралаштвом и културом у суседним и европским земљама, као и у свету“.⁴

Музиколошки институт САНУ основан је на иницијативу угледног српског композитора и музичког писца, академика Петра Коњовића (1883–1970).⁵ Према речима музиколога Биљане Милановић, „у литератури се не наводе или су не прецизно изнети поједини подаци о конституисању Института. Изостају значајни датуми, као и разматрање припремне фазе рада од његовог формалног оснивања крајем 1947. до ангажовања првих сарадника децембра 1948. године“.⁶ Иако је по свему судећи спорно коју годину би требало узети за почетну годину рада ове институције, она је основана са циљем да се у њој прикупља, систематизује, чува и научно обрађује разноврсна музичка грађа везана за истраживање првенствено националне музичке прошлости, фолклорне и уметничке традиције. Вишедеценијска делатност истраживача допринела је да се развије неколико неопходних јединица за научноистраживачки делатност сарадника. Данас се у његовом оквиру препознају као посебне целине Библиотека, Архив (који чине у највећем броју композиторске заоставштине), Нототека, Фонотека, као и Фонд фотографија. По вредности и разноврсности, похрањена грађа у Музиколошком институту САНУ налази се у самом врху, уз музичке фондове који се чувају под окриљем Факултета музичке уметности у Београду, Радио Београда, Народне библиотеке Србије и Матице српске у Новом Саду.

³ Перковић, ур., Нав. дело, 169–170.

⁴ „Музиколошки институт Српске академије наука и уметности – Мисија и визија Института“, преузето 6. 2. 2025, <https://music.sanu.ac.rs/%d0%9c%d0%b8%d1%81%d0%b8%d1%98%d0%b0-%d0%b8-%d0%92%d0%b8%d0%b7%d0%b8%d1%98%d0%b0-%d0%98%d0%bd%d1%81%d1%82%d0%b8%d1%82%d1%83%d1%82%d0%b0/>

⁵ Петар Коњовић био је композитор, музички писац и организатор музичког живота у 20. веку. Поред тога, био је оснивач и први директор Музиколошког института САНУ, редовни члан Српске академије наука и уметности, професор Музичке академије у Београду, као и истакнути члан Матице српске у Новом Саду. Више видети у: Катарина Томашевић, „Прилог за био-библиографију: Петар Коњовић (1883–1970)“, *Зборник Майице српске за сценске уметности и музику* бр. 44 (2011): 153–164.

⁶ Биљана Милановић, „Допринос Петра Коњовића конституисању и почецима рада Музиколошког института Српске академије наука и уметности“, *Музикологија* бр. 25 (2018): 16. Више о овој теми видети у: Ivana Vesić i Danka Lajić Mihajlović, „The Dominant Currents in the Research of Music in Serbia: An Overview of the Institute of Musicology SAS's Early History (1947–1965)“, *Musikology* Nr. 25 (2018): 49–76.

Библиотека Музиколошког института САНУ

Према Закону о библиотечко-информационој делатности⁷, а у оквиру Библиотечно-информационог система Републике Србије, библиотека Музиколошког института САНУ је библиотека научноистраживачког института. Са друге стране, према Унесковој типологији, библиотека спада у специјалне библиотеке које су дефинисане као „оне које одржава удружење, тела која пружају јавне услуге, парламент, истраживачка установа (осим института при универзитету), академско друштво, струковна удружења, музеји, фирме, индустријски предузетници, привредне коморе, и тако даље, или друге организоване групе, а већи део њихових фондова се тиче одређене области или тематике, на пример, природних наука, друштвених наука, пољопривреде, хемије, медицине, економије, инжењерства, права, историје“⁸. Из овога се може закључити да библиотека (у овом случају Библиотека Музиколошког института) није самостална јединица, већ је у саставу одређене институције – и према Закону о библиотечко-информационој делатности и према Унесковој типологији. Према Класификацији музичких библиотека у Србији коју је начинила Гордана Стокић, код нас се могу разликовати три основна типа музичких библиотека и то: научноистраживачке музичке библиотеке, извођачке музичке библиотеке и јавне музичке библиотеке. У оквир научноистраживачких музичких библиотека уврстила је Музичко одељење Народне библиотеке Србије⁹, библиотеку Музиколошког института САНУ, библиотеку Факултета музичке уметности у Београду и колекције свих других музичких образовних институција у Србији.¹⁰ Оно у чему се огледа специфичност рада једне овакве библиотеке јесте и то што најчешће има једног запосленог библиотекара и специфичну организацију разнородних фондова. Организација делатности базира се на проналажењу литературе која треба да буде основа за научни рад истраживача, па је самим тим неопходно да библиотекар буде упућен у научноистраживачки рад својих колега. С обзиром на то да је реч о уско специјализованој области, круг корисника није велики, и чине га музиколози и етномузиколози из земље и иностранства, музички извођачи, колеге са радија и телевизије, научници из сродних дисциплина (социолози, историчари, филолози), студенти и ученици, као и љубитељи музике.

Поводом јубиларног десетог броја институтског часописа *Музикологија*, 2010. године, музиколог и тадашњи сарадник, Мелита Милин, објавила је текст у коме износи одређене проблеме са којима се Музиколошки институт бори у

⁷ „Закон о библиотечко-информационој делатности“. *Службени гласник* бр. 52 (2011) и 78 (2021).

⁸ UNESCO, „Recommendation concerning the International Standardization of Library Statistics“, према: Бојана Вукотић, „Специјалне библиотеке и библиотеке научноистраживачких института и установа у Републици Србији 2019–2022“, *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* бр. 42 (2023): 3.

⁹ Када је реч о Музичком одељењу Народне библиотеке Србије, мисли се на Збирку музикалија, аудио и аудио-визуелне грађе, у оквиру Одељења посебних фондова. <https://nb.rs/posebne-zbirke/muzikalije-i-audio-i-audiovizuelna-zbirka/>.

¹⁰ Гордана Стокић, „Класификација музичких библиотека у Србији“, *Нови звук: интернационални часопис за музику* бр. 9 (1997): 76.

немогућности да запосли библиотекара.¹¹ Овакав проблем, чини се, додатно је био упадљив, узмемо ли у обзир чињеницу да је Гордана Стокић о Библиотеци Музиколошког института још 1996. године писала како је „изванредно богата рукописним музикалијама, архивским звучним записима, књигама о музици, штампаним музикалијама домаћих композитора, те легатима [али - прим. Т.Т.] збирка, међутим, није на примерен начин уређена, нити представљена системом каталога.“¹² Из овога се намеће закључак да је још давних дана било јасно да је Институту неопходан стручни сарадник који ће се бавити пословима у библиотеци, али да, и поред тог сазнања, није било могућности ни средстава да се то спроведе у дело. О томе пише и музиколог Катарина Томашевић у тексту о дигитализацији архивске грађе Института, при чему наводи: „Kako Institut nikada nije imao zaposlenog profesionalnog bibliotekara niti arhivistu, posao arhiviranja i obrade podataka o dokumentima vršili su najčešće najmlađi saradnici Instituta ili spoljni saradnici, te ni u katalogu, niti u arhivskim knjigama nije postignut jedinstven, profesionalno utemeljen princip unosa. Ipak, moglo bi se reći da je stepen obrađenosti podataka oko 90%, ali da podaci nisu obrađeni po jedinstvenom sistemu.“¹³ Књиге инвентара које су тадашњи сарадници водили нису комплетиране свим неопходним подацима, па самим тим нису веродостојне. Упркос томе, оне су данас важне и корисне за упоређивање или евентуално проверавање података, док, истовремено, представљају и вредно сведочанство рада Института из времена када, због ограничених ресурса, ова институција није имала свог библиотекара.

Ипак, после седамдесет година од оснивања, 2019. године, Институт је добио могућност да запосли библиотекара што је омогућило да званично и законски регулише питање библиотеке. Процедура уписа библиотеке Музиколошког института САНУ у Регистар библиотека Републике Србије започета је крајем јануара 2019, а завршена је 13. марта исте године, када су преузета документа из Матичног одељења Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“. Библиотека је регистрована Решењем број 02-44/2 од 27. фебруара 2019.

Области истраживања и тематске целине фонда

Како би се боље разумео развој библиотеке, треба се вратити на почетке рада Музиколошког института САНУ. Већ 1948. године начињен је списак неопходних књига и часописа те је уз одобрена средства од милион динара, отпочет процес њихове набавке. Публикације су пре свега набављане из антикварница, али су део

¹¹ Мелита Милин, „Библиотека Музиколошког института САНУ“ [„Library of the SASA Institute of Musicology“], *Музикологија* бр. 10 (2010): 59–64 [65–70].

¹² Гордана Стокић, „Делатност музичких библиотека: осврт на практичне и теоретске домете музичког библиотекарства у свету и код нас“, *Зборник Машице српске за сценске уметности и музику* бр. 18–19 (1996): 194.

¹³ Katarina Tomašević, „Značaj digitalizacije muzikalija i zvučnih zapisa u Arhivu i Fonoteci Muzikološkog instituta SANU“ [“The importance of Digitization of Music Collection at Institute of Musicology Sasa”], *Review of the National Center for Digitization* no. 2 (2003): 47.

фонда сарадници Института попунили поклонима донатора.¹⁴ Неки од њих били су Британски савет, Америчка читаоница, Академија СССР-а, оксфордска Библиотека Бодлеана, Унеско, али и појединачне личности, као што су Петар Крстић (1877–1957)¹⁵ и Светолик Пашћан Којанов (1892–1971).¹⁶

С обзиром на то да Институт, како је већ истакнуто, све до 2019. године није имао могућност да запосли библиотекара, ондашњи сарадници начинили су класификацију библиотечке грађе према областима истраживања. С тим у вези, тематске целине библиотечког фонда односе се на црквену, народну музику, као и на историју музике са општом музиколошком проблематиком.¹⁷ Мелита Милин указује на то да „[д]ео који се односи на област црквене музике садржи обимну литературу неопходну за проучавање православне црквене музике. То су литургијске књиге на црквенословенском и грчком језику, као и њихови преводи на француски, енглески и немачки језик, факсимилна издања грчких и руских неумских рукописа, књиге, зборници, сепарати студија најзначајнијих аутора из света који су се бавили проучавањем грчке, руске, румунске, бугарске и српске црквене музике“.¹⁸ Важан део ове колекције чине и књиге из домена литургије, историје Цркве, старе књижевности и историје уметности те су оне смештене као јединствена целина у једној канцеларији.

Када је реч о публикацијама из области народне музике, међу њима се могу пронаћи књиге о музици балканских и словенских народа, као и свих народа из земаља бивше Југославије. Поред тога, „[п]рисутна је, мада у много мањој мери, и народна музичка баштина удаљених области света – Африке, Америке, Индије, Јаве. Поред етномузичке и етнолошке литературе посвећене српској народној музичкој традицији, која укључује све значајније домаће публикације, посебно су широко заступљена издања из суседних земаља, нарочито из Бугарске, Румуније и Мађарске“.¹⁹ С обзиром на то да Институт последњих година сарађује и са Државним конзерваторијумом Универзитета у Истанбулу, у библиотеци се могу пронаћи и драгоцене издања новијег датума из Турске, која имају велики значај за етномузичку истраживања у Србији и другим балканским земљама.

Тематска целина фонда која се односи на област историје музике и опште музиколошке проблематике садржи, поред неопходних енциклопедијских, лексиконских и речничких издања и публикације из области историје музике разних народа, пре свега европских, монографије композитора, студије из области естетике и теорије музике, а није занемарљив ни број књига из области историје и теорије књижевности, позоришта и ликовних уметности.²⁰ С обзиром на то да се

¹⁴ Милин, „Библиотека Музиколошког института САНУ“: 59.

¹⁵ Петар Крстић био је српски композитор, диригент и музички педагог.

¹⁶ Светолик Пашћан Којанов био је хорски диригент, композитор и музички писац.

¹⁷ Ова класификација преузета је из наведеног текста Мелите Милин јер је до данас задржала своју форму.

¹⁸ Милин, „Библиотека Музиколошког института САНУ“: 60–61.

¹⁹ Нав. дело: 61.

²⁰ Нав. дело: 61–62.

интердисциплинарност у науци данас веома подстиче и подржава те да је веома пожељна и актуелна јер прилази проблематици из различитих углова посматрања и промишљања, наслови у овој целини фонда веома су разнолики и нуде широк спектар знања. Поред литературе о специфичним научним темама, „[у] оквиру библиотеке постоји неколико мањих целина са књигама које се односе на музику различитих националних култура, са посебно обимним фондом издања о руској, чешкој и немачкој музици разних епоха. У библиотеци се чува и велики број публикација из области историје, теорије и естетике музике, као и монографија објављених у Југославији пре и после Другог светског рата.“²¹

Неопходно је поменути да су разноврсности и богатству библиотеке допринели и дародавци, музиколози и композитори, који су своје легате поклонили Институту и на тај начин обогатили њен фонд. Тако се у склопу библиотеке могу пронаћи заоставштине Петра Коњовића, Петра Крстића, Стане Ђурић–Клајн (1908–1986),²² Драгутина Гостушког (1923–1998)²³ и Милоша Велимировића (1922–2008).²⁴

Фонд серијских публикација садржи музиколошке и музичке часописе са подручја бивше Југославије, као и из земаља енглеског, немачког, француског, руског, бугарског и румунског говорног подручја. Као најдрагоценији могу се издвојити београдски међуратни часописи *Музички гласник* (1922), *Музика: часопис за музичку културу* (1928–1929), *Звук: Ревиија за музику* (1932–1936), *Ревиија музике* (1940), *Славенска музика* (1939–1941).²⁵ Корпус међуратних часописа у институтској библиотеци посебно је вредан, с обзиром на то да су примерци из бројних других библиотечких фондова страдали током разарања у Другом светском рату.

Тренутно се у библиотеци Музиколошког института воде електронске књиге инвентара, а фонд је још увек у фази сређивања, размештен по канцеларијама, у којима је организован према областима истраживања. Због постојеће

²¹ Нав. дело: 62.

²² Стана Ђурић–Клајн била је прва жена музиколог у Србији, пијаниста, преводилац и музички критичар. Занимљив податак јесте да је студирала упоредну књижевност и историју музике код поменутог Милоја Милојевића на Филозофском факултету у Београду. Више видети у: „Ђурић–Клајн, Стана“, *Енциклопедија Српског народног позоришта*, Српско народно позориште, преузето 16. 11. 2023, <https://www.snp.org.rs/enciklopedija/?p=2001>.

²³ Драгутин Гостушки био је српски композитор, музиколог и естетичар, сарадник Музиколошког института САНУ, као и његов директор у периоду од 1974. до 1978. године.

²⁴ Милош Велимировић био је српски музиколог који је основне студије историје музике завршио у Београду, док је магистратуру и докторат завршио на Харварду у Америци. Његов велики допринос огледа се у студијама византијске музике и историје словенске музике.

²⁵ Овим часописима се у својим истраживањима бави сарадник института Александар Васић. Он је у својој докторској дисертацији „Српска музикографија међуратног доба у огледалу корпуса музичке периодике“ дао пуну библиографију међуратних часописа (А. Васић, „Српска музикографија међуратног доба у огледалу корпуса музичке периодике“ /докторска дис., Академија уметности Универзитета у Новом Саду, 2012/, 231–405). Поред тога, написао је многобројне радове који се баве значајем ових часописа у историји српске музике, дао прилоге о сагледавању њихових карактеристика и концепција, као и осврте и критике написа у овим часописима, уз анализу њихових утицаја на музичку и културну сцену тог времена. Такође, бавио се питањима друштвеног ангажмана, словенске музике, различитим ауторима као критичарима и музикографима.

организације и недовољних просторних капацитета, претпоставка је да Институт ни у будућности неће имати могућност да оформи посебан простор за библиотеку, у коме би била смештена целокупна библиотечка грађа. У вези с тим, постоје интерни спискови књига, који служе истраживачима за лакше сналажење приликом проналаска жељене публикације. Пример тога може се сагледати у једној од канцеларија у којој раде етномузиколози, у којој се налази целина из домена народне музике. Унутар те канцеларије, књиге су даље распоређене тематски, према областима и државама, самим тим и према писму публикације. На тај начин је цео фонд институтске библиотеке срећен – по областима, језицима и по редоследу пристизања нових публикација.

Дистрибуција и набавка књига врши се превасходно путем поклона и размене, а у ту сврху начињени су протоколи о сарадњи са сродним институцијама у земљи и иностранству који гарантују и обезбеђују константан прилив нових издања у областима које су неопходне за научноистраживачки рад сарадника. Један од таквих примера, још из времена почетака рада Института, односио се на блиску сарадњу композитора и оснивача Петра Коњовића са словеначким музикологом Драгомиром Цветком (1911–1993).²⁶ У оваквим и сличним приликама је, како наводи музиколог Милош Маринковић, „врло вероватно долазило до трансфера и размене литературе и друге важне грађе, најпре због сопствених истраживачких подухвата актера тих сарадњи“.²⁷ Ова пракса показала се као веома корисна и када је у питању популаризација српске науке у иностранству, јер је на овај начин постигнуто да издавачка делатност Института буде видљива у европским библиотекама, а самим тим и резултати њених истраживача. Иако је сада отворена наука омогућила лакши и бржи проток информација о новим истраживањима, ипак је једно од библиотечких начела да је потребно имати и примерке значајних монографија на полицама библиотеке.

Библиотека и њени истраживачи

Библиотека у Музиколошком институту САНУ представља центар окупљања заједничких истраживачких и пројектних активности. С обзиром на то да Институт има своју издавачку делатност и да се у библиотеци чувају физички примерци књига, од 2018. је прикључен Дигиталном архиву издања САНУ – ДАИС-у.²⁸ Овај репозиторијум развио је Рачунарски центар Универзитета у Београду у сарадњи са Српском академијом наука и уметности, а како наводи библиотекар Владимир Живановић, „[с]врха дигиталног репозиторијума ДАИС је да омогући Академији, као и Институтима којима је Академија оснивач, да у њему трајно похрањују своју научну продукцију те тако јавно представљају резултате свога

²⁶ Драгомир Цветко био је словеначки музиколог, музички критичар и професор Музичке академије у Љубљани.

²⁷ Милош Маринковић, „Српска уметничка музика као део фонда Музиколошке библиотеке Филозофског факултета у Љубљани: опис и критички осврт“, *Нови звук: Интернационални часопис за музику* Год. 55, Бр. 1 (2020): 20–21.

²⁸ „Дигитални архив издања САНУ – ДАИС“, преузето 6. 2. 2025, <https://dais.sanu.ac.rs/>.

научног рада.²⁹ Да би ти резултати били прегледније приказани, Музиколошки институт оформио је неколико колекција, према типу документа, па се тако проналазе монографије, зборници, радови истраживача, докторске дисертације истраживача, CD издања, књижице апстраката са одржаних конференција и научних скупова, постери са одржаних предавања и концерата, нотна издања, као и бројеви институтског часописа *Музикологија*. Такође, у оквиру библиотеке, спроводи се дигитализација, како рукописних заоставштина композитора, тако и појединих раритетних издања књига и часописа, па је тако један од највећих резултата дигитализована колекција међуратних музичких часописа. У току је планирање развоја дигиталне базе у коју ће се похрањивати сва дигитализована грађа Института, како књига, тако и рукописних заоставштина композитора. На крају, 2023. година донела је нови регистар истраживача – еНауку, па је библиотека узео учешће у администрирању базе и уређивању метаподатака.

Закључак

Библиотека Музиколошког института САНУ једна је од малобројних музичких библиотека на простору Србије, због чега је њен фонд драгоцен за истраживања на пољу друштвених и хуманистичких наука, превасходно историје музике у Србији, како уметничке, тако и традиционалне. Након седамдесет година од оснивања, Институт је најзад добио библиотекара који се о њој стара и води рачуна да се поштују сви законодавни оквири, као и све препоруке за активности једне библиотеке научноистраживачког института. Оно што се истиче као најважније јесте да се у библиотеци одвијају многе активности које доприносе ефикаснијем раду истраживача, али и да се ради на чувању и промоцији музичког културног наслеђа, како кроз објављивање у отвореном приступу, тако и кроз дигитализацију најрелевантнијих извора за проучавање српске музике. Поред тога, стални рад на сређивању и проширивању фонда доприноси томе да библиотека Музиколошког института САНУ буде препозната међу корисницима као једна од оних у којима се научноистраживачки рад може ефикасно спроводити, кроз приступ, како старим издањима од изузетног значаја за историју српске музике, тако и оним новијег датума.

Овакав начин рада показао се као ефикасан и плоносан, јер сви сарадници Института имају прилику да брзо деле проверене информације, као и да стичу нова знања и вештине, неопходне за даљи рад и финализацију истраживачких постигнућа.

Иако су ангажовањем стручног лица које се стара о библиотеци, одређени фондови добили другачију форму, још увек је потребно средити и инвентарисати целокупан фонд. Такође, у перспективи, било би потребно развити и базу која би служила за преглед и претраживање целокупне до сада дигитализоване библиотечке и архивске грађе, чиме би ова библиотека постала видљивија и добила значајније место у истраживачким круговима.

²⁹ Владимир Живановић, „Организовање дигиталног репозиторијума у Институту за српски језик САНУ“, *Инфошкола: часопис за информатику и библиотечарство* Год. 19, бр. 1 (2019): 75.

Литература и извори:

1. Васић, А. „Српска музикографија међуратног доба у огледалу корпуса музичке периодике“. Докторска дис., Академија уметности Универзитета у Новом Саду, 2012.
2. Vesić, Ivana and Danka Lajić Mihajlović. „The Dominant Currents in the Research of Music in Serbia: An Overview of the Institute of Musicology SAS's Early History (1947–1965)“. *Musicology* Nr. 25 (2018): 49–76.
3. Вукотић, Бојана. „Специјалне библиотеке и библиотеке научноистраживачких института и установа у Републици Србији 2019–2022“. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* бр. 42 (2023): 3–13.
4. „Дигитални архив издања САНУ – ДАИС“. Преузето 6. 2. 2025. <https://dais.sanu.ac.rs/>.
5. „Ђурић–Клајн, Стана“. *Енциклопедија Српског народног позоришта*. Српско народно позориште. Преузето 16. 11. 2023. <https://www.snp.org.rs/enciklopedija/?p=2001>
6. Живановић, Владимир. „Организовање дигиталног репозиторијума у Институту за српски језик САНУ“. *Инфошека: часопис за информатику и библиотекарство* Год. 19, бр. 1 (2019): 74–84.
7. „Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti“. *Službeni glasnik* br. 52 (2011) i 78 (2021).
8. Маринковић, Милош. „Српска уметничка музика као део фонда Музиколошке библиотеке Филозофског факултета у Љубљани: опис и критички осврт“. *Нови звук: Интернационални часопис за музику* Год. 55, бр. I (2020): 1–25.
9. Милановић, Биљана. „Допринос Петра Коњовића конституисању и почецима рада Музиколошког института Српске академије наука и уметности“. *Музикологија* бр. 25 (2018): 15–48.
10. Милин, Мелита. „Библиотека Музиколошког института САНУ“ [„Library of the SA-SA Institute of Musicology“]. *Музикологија* бр. 10 (2010): 59–64 [65–70].
11. Мосусова, Надежда, „Стана Ђурић–Клајн и Музиколошки институт Српске академије наука и уметности“. У *Стана Ђурић–Клајн и српска музикологија: њеном стогодишњице рођења Стане Ђурић–Клајн (1905–1986)*, уредници Мирјана Веселиновић Хофман и Мелита Милин, 151–157. Београд: Музиколошко друштво Србије, 2010.
12. „Музиколошки институт САНУ – Мисија и визија Института“. Преузето 6. 2. 2025. <https://music.sanu.ac.rs/%d0%9c%d0%b8%d1%81%d0%b8%d1%98%d0%b0-%d0%b8-%d0%92%d0%b8%d0%b7%d0%b8%d1%98%d0%b0-%d0%98%d0%bd%d1%81%d1%82%d0%b8%d1%82%d1%83%d1%82%d0%b0/>.
13. Перковић, Ивана, ур. *80 година Музичке академије/Факултета музичке уметности*. Београд: Факултет музичке уметности, 2017.
14. Стокић, Гордана. „Делатност музичких библиотека: осврт на практичне и теоретске домете музичког библиотекарства у свету и код нас“. *Зборник Машице српске за сценске уметности и музику* бр. 18–19 (1996): 187–197.
15. Стокић, Гордана. „Класификација музичких библиотека у Србији“. *Нови звук: интернационални часопис за музику* бр. 9 (1997): 75–80.
16. Томашевић, Катарина. „Прилог за био-библиографију: Петар Коњовић (1883–1970)“. *Зборник Машице српске за сценске уметности и музику* бр. 44 (2011): 153–164.

17. Tomašević, Katarina. „Značaj digitalizacije muzikalija i zvučnih zapisa u Arhivu i Fonoteci Muzikološkog instituta SANU” [“The importance of Digitization of Music Collection at Institute of Musicology Sasa”]. *Review of the National Center for Digitization* no. 2 (2003): 46–51.

THE LIBRARY OF THE INSTITUTE FOR MUSICOLOGY OF THE SASA

Summary

The Insitute for Musicology of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) was established to collect, systematise, keep and scientifically deal with diverse musical material related to the research of the national musical past and tradition, both folkloristic and artistic. At the same time, it is one of the few institutions in Serbia dealing with the research of musical cultural heritage. Part of the Institute is the library. It is an independent organisational unit with rich collections and aims to help and support its associates' research. The paper presents data on the establishment and history of the Institute and the library, as well as the library's diverse collections and particular specificities in its organisation.

Key words: Insitute for Musicology (SASA), special library, musical library, scientific library, musicology, ethnomusicology, Serbian music, musical science

БИБЛИОТЕКАРСКО ОБРАЗОВАЊЕ

023-051:37(497.11)
378.6:02+007(497.11 Београд)
378:021-051(497.11)
Оригинални научни рад

Гордана Стокић Симончић
ORCID 0000-0001-5001-5487
gordana.stokic.simoncic@gmail.com

Анђела Стошић
ORCID 0000-0003-0586-9584
andjela.stosic@fil.bg.ac.rs

Универзитет у Београду – Филолошки факултет
Катедра за библиотекарство и информатику

ШКОЛОВАНИ БИБЛИОТЕКАРИ: ПРОФЕСИОНАЛНЕ МОГУЋНОСТИ И ИЗБОРИ

Сажетак

Од школске 1991/92. до краја школске 2021/22. године, на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду основни ниво студија завршило је 616 кандидата. Тридесет година континуираног рада на високом образовању кадра у библиотечко-информационој делатности повод је да се сагледају професионалне могућности и избори дипломираних студената, као и да се констатују најважнији проблеми у вези са њиховим запошљавањем.

Током месеца фебруара 2023, електронски упитник послат је на више од 350 адреса алумниста. Основни циљ испитивања био је да се дође до података о томе колико је дипломаца запослено у библиотечко-информационој делатности, колико времена им је било потребно да дођу до посла, да ли су пре остваривања радног односа у библиотеци волонтирали и да ли би желели да промене посао. Од свршених студената библиотекарства и информатике који су запослени изван библиотечко-информационе делатности било је потребно сазнати којим се занимањима баве, да ли на послу користе знања стечена током студија, као и да ли би у будућности волели да се баве професијом за коју су се школовали.

На упитник је одговорило 244 дипломца Катедре за библиотекарство и информатику односно 39,6 одсто укупне популације. Резултати показују да већина испитаника ради или је претходно била запослена у библиотечко-информационој делатности. Ипак, уочава се да генерације дипломираних од 2011. године, отежано долазе до запослења у струци, дуже чекају на посао или се запошљавају у другим делатностима. Нарочито је упозоравајућ податак да је тек осам особа, од 154 које су студије завршиле од школске 2010/11. до 2021/22, дошло до запослења у струци неколико месеци од дипломирања.

Кључне речи: Катедра за библиотекарство и информатику, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, школовани библиотекари, запошљавање, законски оквир

Увод

Према званичним статистичким подацима, у Републици Србији постоји 2139 библиотека (2 националне, 161 високошколска, 1288 школских, 154 специјалне и 534 јавне).¹ Од школске 1991/92. до краја школске 2021/22. године, на Катедри за библиотекарство и информатику на Филолошком факултету у Београду основни ниво студија завршило је 616 кандидата.² На Педагошком факултету у Сомбору, од школске 2005/06. до краја школске 2018/19, основне студије из области библиотекарства завршило је 79 особа.³ Из једноставног увида у ове бројеве проистиче да приближно седамсто одшколованих библиотекара у протеклих тридесетак година не могу да задовоље кадровске потребе библиотека у Србији. Парадоксално, пракса показује да ни тај скроман број дипломаца не долази до запослења у струци без препрека. Истраживање структуре запослених у јавним библиотекама показало је да је, 2018. године, у 519 јавних библиотека у Србији радио 81 школовани библиотекар⁴. Исте године у високошколским библиотекама (библиотеке високих школа, академија, факултетета, семинара, катедара), према подацима базе Мрежа библиотека Србије, радило је 18 школованих библиотекара од укупно 299 високообразованих лица.⁵

Индикативни су, али некомплетни подаци којима се до сада располагало. Од укупног броја дипломаца Катедре у Сомбору, само деветоро је, 2019. године, било запослено у библиотекама.⁶ Што се тиче дипломаца са Катедре у Београду, Десанка Стаматовић је 2001. изнела податак да се од укупно 126 дипломираних, више од 110 запослило у библиотекама у Београду и Србији, дакле више од 90 одсто.⁷ Једно истраживање које је испитивало популацију дипломаца Катедре у Београду објављено је 2010, међутим, њиме су обухваћена само лица која су запослена у библиотечко-информационој делатности (78). Фокус је био на статусу

¹ Републички завод за статистику и Завод за проучавање културног развоја, *Култура 2022*. (Београд: Републички завод за статистику, 2023), 44, преузето 30. 12. 2023, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20236007.pdf>.

² Податак пружила Татјана Миленковић, управник Одсека за студентска питања Филолошког факултета Универзитета у Београду.

³ Од 2005. до краја школске 2013/14. дипломирано је 63 студента, а од школске 2014/15. до новембра 2019. студије је завршило још 16 особа. Према: Карла Селихар и Жељко Вучковић, „Библиотекарство у рајама живота: од школовања до запослења“, *Чишљалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотечарства* 35 (новембар 2019): 10–11.

⁴ Школованим библиотекарском у овом раду сматра се особа која је завршила студије из области библиотекарства на неком од универзитета у Србији или региону. Број запослених у јавним библиотекама наведен према: Анђела Стошић и Ана Ђорђевић, „Образовна структура запослених у јавним библиотекама Србије“, *Чишљалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотечарства* 35 (новембар 2019): 5.

⁵ Анђела Стошић и Ана Ђорђевић, „Образовна структура запослених у високошколским и универзитетским библиотекама Србије“, *Чишљалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотечарства* 37 (новембар 2020): 8.

⁶ Селихар и Вучковић, Нав. рад, 12.

⁷ Десанка Стаматовић, „Десет година Катедре за библиотекарство и информатику“, у *Сарадња, образовање, квалитет: зборник радова са међународног скупа одржаног у Београду од 5. до 8. децембра 2001. године*, главни уредник Александра Вранеш (Београд: Филолошки факултет, Народна библиотека Србије, 2002), 101.

који дипломирани библиотекарски уживају у колективу, њиховој позицији у радној организацији, као и на њиховом задовољству изабраним занимањем, тако је остало непознато колико је од 347 до тада дипломираних радило у струци.⁸

Оно што није чињеница из научних истраживања, али се јесте појавило као претпоставка на основу свакодневне праксе и комуникације са библиотекарима и некадашњим студентима јесте то да се након доношења Закона о библиотечно-информационој делатности 2011, а затим и увођења забране запошљавања у јавном сектору 2014. године, свршени студенти библиотекарства и информатике ређе запошљавају у библиотекама и другим културно-образовним установама, а учесталије у индустрији информационих технологија. Друга хипотеза, која се такође односи на период последњих десетак година, јесте да су их поменуто законско решење и пратеће уредбе ставиле у неравноправан положај у односу на кадар који нема завршене студије библиотекарства и информатике те да се од њих очекује вишемесечни волонтерски рад пре ступања у радни однос.

У покушају да се дође до сазнања о позицији коју на тржишту рада има појединац који је завршио основне студије на Катедри за библиотекарство и информатику у Београду, сачињен је електронски упитник. Које могућности су студенти библиотекарства и информатике имали за време и након студија и какве су изборе правили јесу питања на која би требало одговорити уз помоћ резултата ове анкете.

О упитнику *Каријера школованој библиотекарки: дипломици Катедре за библиотекарство и информатику до школске 2021/22.*

Упитник је бројао укупно 22 питања, од којих је седам било обавезно за све, а 15 условно-обавезно, пошто је њихово постављање зависило од одговора на претходна питања. Послат је на више од 350 адреса алумниста Катедре за библиотекарство и информатику Филолошког факултета Универзитета у Београду, који су имали прилику да на њега одговоре током месеца фебруара 2023. године. Како обимност анкете и захтевна питања могу одвратити људе од учествовања у испитивању до краја, ауторке су настојале да пред учеснике не поставе тежак задатак. Питања су била једнозначна, са понуђеним одговорима и, већином, уз могућност дописивања сопственог одговора те попуњавање није захтевало више од пет минута. Основни циљ испитивања био је да се дође до одговора о томе колико је дипломаца запослено у библиотечно-информационој делатности, колико времена им је било потребно да дођу до посла, да ли су пре остваривања радног односа у библиотеци волонтирали и да ли би желели да промене посао. Од свршених студената библиотекарства и информатике који су запослени изван библиотечно-информационе делатности било је потребно сазнати којим се занимањима баве, да ли на послу користе знања стечена током студија, као и да ли би у будућности волели да се баве професијом за коју су се школовали. Први део упитника

⁸ Милан Васиљевић и Весна Вуксан, „Дипломци, где сте?“, *Панчевачко читалиште* 17 (новембар 2010): 15–19.

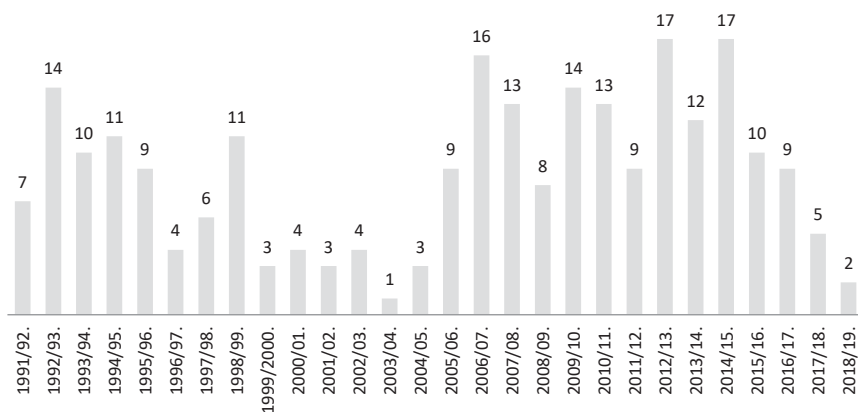
односио се на период студирања, док су се у другом делу налазила питања која се односе на време након студирања и запослење.

На анкету је одговорило 244 дипломца Катедре за библиотекарство и информатику односно 39,6 одсто укупне популације.

Резултати упитника

На самом почетку, испитаници су се изјашњавали о години уписа и години завршетка основних студија на Катедри (Графикон бр. 1 и Графикон бр. 2). Кроз анализу одговора може се увидети структура узорка. Примећује се да су међу испитаницима боље заступљене млађе генерације, односно студенти који су дипломирали после 2009/10. године, што је највероватније последица чињенице да је до њихових контаката било једноставније доћи. Најмање учесника било је из генерација дипломираних 1995/96. (4), 2002/03. (3), 2003/04. (4) и 2006/07. (3).

Испитаници према години уписа на студије

Графикон бр. 1

Испитаници према години дипломирања

Графикон бр. 2

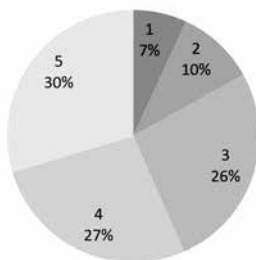
Треће по реду обавезно питање гласило је: „Да ли сте завршили још неки ниво студија на Катедри за библиотекарство и информатику?“ Највећи број испитаних дипломаца (105, 43 одсто) завршио је, поред основних, и мастер студије на Катедри за библиотекарство и информатику у Београду. Број оних који нису наставили школовање је готово идентичан – 103, односно 42,2 одсто. Тек 8,6 одсто учесника анкете (21) образовало се даље на неком другом студијском програму односно факултету, док је титулу доктора наука на Катедри стекло 15 испитаника.

Наставак школовања	Број испитаника
нисам ништа студирао/ла после завршених основних студија	103
само магистарске	4
само мастер	101
само докторске	10
и магистарске и докторске	2
и мастер и докторске	3
мастер, затим наставак школовања на другом студијском програму односно другој високошколској установи	1
наставак школовања на другом студијском програму, односно другој високошколској установи	20

Табела бр. 1

Четврто питање захтевало је од учесника да се присете евентуалне праксе коју су обављали за време студија: „Да ли сте у оквиру основних студија имали праксу у библиотекама, музејима, архивима, школама или другим институцијама образовања и културе?“ Потврдно је одговорило њих 189 (77,5 одсто), одрично 50 (20,5 одсто), док је петоро изјавило да се не сећа. Они који су потврдно одговорили добили су три додатна питања. Одговори на њих показују да се већина бивших студената сећа да је имала праксу у библиотеци (172). Мањи део испитаника обављао је праксу и у школи (28), архиву (24) и музеју (18). Да се радило о вишедневној пракси одговорило је 108 (44,26 одсто) учесника, док се једнодневних посета сећа њих 75. Вишенедељну праксу имала су 44 испитаника. Од посебног је значаја било њихово вредновање праксе оценом од 1 до 5. (Графикон бр. 3) Просечна оцена износи 3,62 што говори да су некадашњи студенти оценили праксу која је спровођена као врло добру.

Оцена праксе према мишљењу испитаника

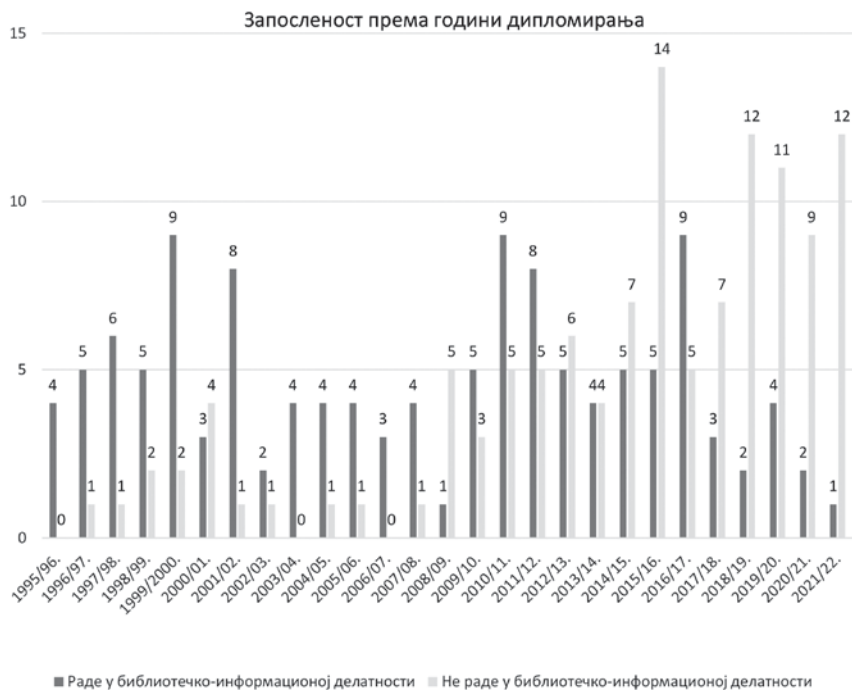
Графикон бр. 3

Још једно од питања које је било намењено свим учесницима анкете гласило је „Да ли сте икада волонтирали на пословима у библиотеци, архиву, музеју?“ Могли су да изаберу један од два понуђена одговора, а опредељеност је била готово уједначена – 125 (51,2 одсто) јесте, док 119 (48,8 одсто) није. Готово половина оних који су волонтирали (58) то су чинили за време студирања, с тим што је 15 њих наставило да волонтира и након дипломирања.

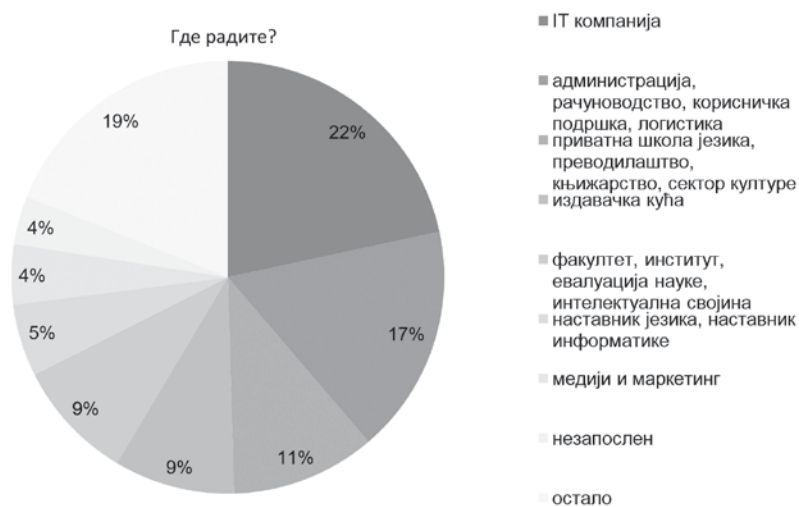
На обавезно питање „Да ли сте икада били у радном односу?“ 235 дипломаца (96,3 одсто) одговорило је потврдно. Од деветоро који до сада нису успели да се запосле, осморо су дипломирали након 2014. године, односно у време дејства забране запошљавања у јавном сектору. Као разлог за неостваривање радног односа седморо наводи да нису могли да нађу посао који одговара њиховом образовном профилу.

На питање „Да ли сте тренутно запослени у библиотечко-информационој делатности?“ 124 испитаника одговорили су потврдно, док је 111 одговорило одрично. Структура одговора према години дипломирања анкетираних приказана је на графикону бр. 4. На њему се јасно види да је међу особама које су дипломирале од 1995/96. до краја 2011/12. далеко више оних који су запослени у библиотечко-информационој делатности (84) од оних који то нису (33). Када су у питању генерације дипломираних од 2012/13. до краја 2021/22. ситуација је скоро обрнута, те је однос 40:87.

Популација која је одрично одговорила на претходно питање упитана је где ради, да ли би у будућности волела да се бави библиотечко-информационом делатношћу, да ли је претходно била запослена у овој делатности и, ако јесте, колико дуго. О томе где раде, испитаници су се врло разноврсно изјашњавали (Графикон бр. 5). Међу њима су 24 особе (21,6 одсто) запослене у ИТ компанијама, 19 (17,2 одсто) обављају послове администрације, рачуноводства, корисничке подршке, логистике, и слично, у националним и интернационалним компанијама, док су 10 (9 одсто) запослени у издавачким кућама, 12 (10,8 одсто) ангажовани у приватним школама језика, књижарама, установама културе или се баве превођењем, 10 (9 одсто) на факултетима, институтима, у фирмама које се баве интелектуалном својином и евалуацијом научног рада, 6 (5,4 одсто) у школи као наставник језика или информатике, и тако даље.

Графикон бр. 4

Графикон бр. 5

„На скали од 1 до 5, оцените колико су вам знања стечена на основним студијама корисна на послу, с тим да 1 значи најнижу оцену.“ Просек оцена које су дали бивши студенти запослени ван библиотечно-информационе делатности износи 2,9. Уколико се посматрају одговори запослених у ИТ сектору, она је нижа те износи 2,6, док су запослени у издавачкој делатности корисност знања оценили 3,9.

Већина ових испитаника (63; 56,8 одсто) у будућности би волели да раде у библиотечно-информационој делатности.

И међу дипломцима који тренутно нису запослени у библиотечно-информационој делатности, постоје они који некада раније јесу у њој радили, чак њих 30. Иако се баве другим пословима (а четворо је незапослено), 60 одсто (18) је изјавило да би у будућности желели да се врате библиотечно-информационој делатности.

Запослени у струци (124) изјашњавали су се о томе у којој установи раде (Графикон бр. 6). Највише их је у јавним (37; 29,8 одсто) и високошколским библиотекама (34; 27,4 одсто), мање у специјалним (19; 15,3 одсто) и националним (15; 12,1 одсто), најмање у школским.

Графикон бр. 6

Поред овога, били су упитани колико су брзо нашли запослење. Њих 40 (32,3 одсто) запослило се неколико месеци по дипломирању, 36 (29 одсто) у року од око годину дана, а 35 (28,2 одсто) након три или више година. Шесторо (4,8 одсто) је имало среће да започне радни однос већ током студија, троје је чекало тачно две године, двоје се запослило пре уписа на факултет, а двоје одмах по дипломирању.

Од 40 лица која су се запослила неколико месеци по дипломирању, чак 32 (80 одсто) су дипломирали пре 2011. године. То значи да је тек осам особа, од 154 које су студије завршиле од школске 2010/11. до 2021/22, имало среће да се у року од неколико месеци запосли да ради оно за шта су се образовали. Овај поражавајући податак недвосмислено показује у каквом се положају налазе школовани библиотекари од доношења Закона о библиотечно-информационој делатности.

На питање „Да ли бисте желели да промените посао?“ 88 (71 одсто) испитаника одговорили су „Не“, док се 27 (21,7 одсто) изјаснило да би мењало, под условом да остану у библиотечко-информационој делатности. Само шест особа изјавило је да би волели да не раде у овој делатности, док су троје били неодлучни. Ови одговори показују да су школовани библиотекарски запослени у струци, изузетно привржени својој професији.

Школовани, али не и дипломирани библиотекарски

Идеја професионалног образовања библиотекара живи међу припадницима библиотечке професије у Србији деценијама. Провера компетентности почела је увођењем државног стручног испита 1928. за библиотекарске Народне библиотеке, да би наредне године он постао обавезан и за особље Универзитетске библиотеке у Београду. Усавршавање библиотечког кадра прокламовано је као један од два главна циља Секције Београд Друштва југословенских библиотекара (1931–1940) већ 20. новембра 1929. у позиву на прво окупљање. Нацртом Закона о јавним библиотекама (1936), на коме је Друштво радило, за позицију библиотекара се предвиђало обавезно факултетско образовање и положен државни библиотекарски испит.⁹ Потпуни је апсурд да је готово иста законска одредба на снази и данас, након 90 година рада на унапређењу система образовања библиотекара: за рад у библиотеци и даље је довољна факултетска спрема из било које области и положен стручни испит.

Понуда образовања за библиотекарске, иако споро, кроз деценије је напредовала. Тридесетих година одржана су прва стручна предавања и припремани први курсеви. Током Другог светског рата осмишљен је и извођен библиотекарски течај у трајању од годину дана.¹⁰ После рата се оснива Средња библиотекарска школа у Београду (1948–1979). Прва Група за библиотекарство формирана је на Универзитету у Београду тек 1963, а угашена две године касније. У овом сведеном прегледу ваља напоменути и да је у Новом Саду, на Катедри за мађарски језик постојао двогодишњи Смер за библиотекарство 1976–1994.¹¹ Од 1981. године на Филолошком факултету покренута је настава на двогодишњем Смеру за библиотекарство, да би ова академска дисциплина од школске 1991/92. почела да се изучава у оквиру четворогодишњих студија. Катедра за библиотекарство и информатику од тада ради у континуитету.

Број уписаних студената у протекле три деценије је варирао, али је, генерално, у паду. Тај податак стоји у вези са општом демографском сликом становништва, опадањем студентске популације, али и са појавом бројних приватних образовних институција широм Србије, које су умањиле ексклузивност Филолошког факултета и интересовање за студирање на београдском Универзитету. Специфично, у

⁹ А. Стошић, „Односи библиотека с јавношћу у Србији од 1919. до 1945. године“ (докторска дис., Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2025), 33.

¹⁰ Исто, 171–174.

¹¹ Библиотекарство се као академска дисциплина на Универзитет у Новом Саду вратило 2005. оснивањем трогодишњих академских студија на Педагошком факултету у Сомбору.

оквиру Факултета он је у вези и са губитком номинације *дипломирани библиотекар-информатичар* која се десила због прихватања Болоњског процеса.

Према подацима наведеним у монографији *Филолошки факултет Универзитета у Београду*¹² прве две генерације уписаних на студије библиотекарства и информатике бројале су по 66 бруцоша. Број уписаних је први пут осетно опао 1998/99. (на 50) што би се могло тумачити и тешком политичком и економском ситуацијом пред бомбардовање Србије 1999. Тринаеста уписана генерација (2004/5) била је најмалобројнија до тада са 39 бруцоша, а број студената на упису је до школске 2009/10. варирао (47 школске 2006/2007; 36 школске 2007/2008; 38 наредне 2008/2009). Од школске 2009/10, када је библиотекарство и информатика уклопљено у студијски програм *Језик, књижевност, култура* у оквиру болоњске реформе на Филолошком факултету, податке треба узимати са извесном дозом резерве јер не сведоче само о интересовању за ову дисциплину него и за језичке студијске програме на Факултету у целини (2009/2010 – 42; 2010/2011 – 43; 2011/2012 – 50; 2012/2013 – 50; 2013/2014 – 51; 2014/2015 – 54; 2015/2016 – 61). Подаци из електронске базе студената Филолошког факултета сведоче о правом суноврату уписа наредних година: 2016/2017 – 48; 2017/2018 – 25; 2018/2019 – 28).

Школска година	Број уписаних студената ¹³	Од тога дипломирало (до јануара 2023)	процент дипломираних
1991/1992.	66	30	45%
1992/1993.	66	36	55%
1993/1994.	69	29	42%
1994/1995.	84	40	48%
1995/1996.	63	25	40%
1996/1997.	58	36	62%
1997/1998.	58	27	47%
1998/1999.	50	22	44%
1999/2000.	58	16	28%
2000/2001.	47	31	66%
2001/2002.	52	27	52%
2002/2003.	53	30	57%
2003/2004.	53	23	43%
2004/2005.	39	13	33%
2005/2006.	49	27	55%
Укупно	865	413	48%

Табела бр. 2

¹² Татјана Миленковић и Добринка Кузмановић, „Статистика о уписаним и дипломираним студентима“, у *Филолошки факултет Универзитета у Београду: Монографија*, приредиле Александра Вранеш и Љиљана Марковић (Београд: Филолошки факултет, 2016), 64.

¹³ Подаци преузети из: Миленковић и Кузмановић, Нав. дело, 64–67.

Варирао је и проценат дипломираних: од високих 66 одсто код уписаних 2001/02, до 11 одсто у последњој генерацији испитаника. Овај последњи податак вероватно сведочи посредно и о дужини студија. Укупан увид у проценат дипломираних од увођења Болоњског процеса не указује на то да је овом реформом повећана ефикасност студирања. (Табеле бр. 2 и 3)

Школска година	Број уписаних студената ¹⁴	Од тога дипломирало (до јануара 2023)	проценат дипломираних
2006/2007.	47	30	64%
2007/2008.	36	19	53%
2008/2009.	38	17	45%
2009/2010.	42	17	40%
2010/2011.	43	20	47%
2011/2012.	50	18	36%
2012/2013.	50	20	40%
2013/2014.	51	18	35%
2014/2015.	54	21	39%
2015/2016.	61	14	23%
2016/2017.	48	17	35%
2017/2018.	25	6	24%
2018/2019.	28	3	11%
Укупно	573	220	37%

Табела бр. 3

Нема сумње да се окружење у којем је деловала Катедра за библиотекарство и информатику протеклих деценија драматично мењало, као ни да су се те промене негативно одражавале на интересовање за студије овог профила.

Са увођењем Болоњског система и акредитовања студијских програма по њему, студенти Катедре за библиотекарство и информатику изгубили су звање *дипломирани библиотекар-информатичар*, које су до тада стицали после основних студија. Од прве акредитације и увођења студијског програма Језик, књижевност, култура (ЈКК), после основних студија студенти са Катедре добијају звање *дипломирани професор језика и књижевности* (а након друге акредитације *дипломирани филолог*), с тиме што им се у додатку дипломе наводи студијски профил. Готово је излишно рећи да их то чини непрепознатљивим на тржишту рада и да им отежава могућност запошљавања.

¹⁴ За генерације уписане закључно са школском 2014/15. подаци преузети из: Миленковић и Кузмановић, Нав. дело, 67–68.

У протеклим годинама актуелни Закон о библиотечко-информационој делатности (2011) увео је додатну конфузију у проблематику номинације запослених у библиотекама. У одељку 10, који се односи на запослене у библиотеци, у чл. 46 наводи се:

„Послове дипломираног библиотекара могу да обављају:

а) лица са стеченим високим образовањем на студијама првог и другог степена у области библиотекарства и информатике, у трајању од најмање четири године и положеним стручним испитом;

б) лица са стеченим високим образовањем на студијама првог и другог степена у другим областима, у трајању од најмање четири године и положеним стручним испитом.“

али ипак не пише да су лица из става б) дипломирани библиотекари. Исти Закон, међутим, у члану 48, наводи да и звања која у себи садрже одредбу дипломирани додељује Републичка комисија за доделу виших стручних звања.¹⁵

„1) Запослени из члана 47. став 1. овог закона на стручним библиотечким пословима, након положеног стручног испита стичу основна стручна звања: књижничар, виши књижничар, библиотекар и дипломирани библиотекар.

2) Виша стручна звања на стручним библиотечким пословима су: самостални књижничар, самостални виши књижничар, виши библиотекар, библиотекар саветник, виши дипломирани библиотекар и дипломирани библиотекар саветник.“

На ове одредбе Закона наслонио се Правилник о ближим условима за стицање виших стручних звања у библиотечко-информационој делатности, који је у примени од 16. марта 2013. године, а Републичка комисија за доделу виших стручних звања по њему је донела прве одлуке 5. децембра 2013. Правилник занемарује чињеницу да стручни назив *дипломирани*, па и *дипломирани библиотекар* може стећи само лице „које заврши основне академске студије у обиму од најмање 240 ЕСПБ бодова, односно у трајању од најмање четири године и лице које оствари најмање 240 ЕСПБ бодова на академским студијама првог и другог степена... из одговарајуће области“, како то прецизира члан 110 Закона о високом образовању¹⁶. Пренебрегава се, затим, чињеница да је диплома јавна исправа коју издаје високошколска установа и коју потписују декан одговарајућег факултета и ректор универзитета којој тај факултет припада као организациона јединица. Потпуно се игнорише, најзад, и предвиђени начин стицања виших звања од основног, која садрже одређење *дипломирани*: она се морају, такође, стицати у високошколској институцији одговарајуће области, а никако одлуком Републичке комисије за доделу виших стручних звања у библиотечко-информационој делатности.

Закон о библиотечко-информационој делатности је, несумњиво, у супротности са Законом о високом образовању, а пракса коју је увео Правилник о ближим условима за стицање виших стручних звања у библиотечко-информационој

¹⁵ „Закон о библиотечко-информационој делатности“, *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011), преузето 20. 9. 2024, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/52/1>.

¹⁶ „Закон о високом образовању“, *Службени гласник Републике Србије* бр. 76 (2023), преузето 4. 3. 2025, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2017/88/2/reg>.

делатности коси се са основним интересима Филолошког факултета Универзитета у Београду, на коме се изучавају области библиотекарства и библиотечке информатике. Та пракса је протеклих година произвела на десетине (можда стотине) *дипломираних библиотекара* којима је сертификат о положеном стручном испиту Републичка комисија за доделу виших стручних звања заправо признала као диплому!

Закључак

Анкета *Каријера школованог библиотекара: дипломици Катедре за библиотекарство и информатику до школске 2021/22.* је обухватила скоро 40 одсто популације која има завршене основне студије библиотекарства и информатике на Филолошком факултету у Београду. У њој су учествовале све генерације дипломаца, мада не сразмерно.

Резултати показују да је већина обављала вишедневну или једнодневну праксу током основних студија и то најчешће у библиотекама. Ову врсту активности су некадашњи студенти оценили као врло добру (3,62). И поред стечене дипломе и практичне наставе, алумнисти Катедре најчешће волонтирају у библиотекама пре него што ступе у радни однос.

Важни су и подаци који се тичу даљег школовања. Већина испитаника (57,8 одсто) наставила је да се формално образује. Готово је једнак број алумниста који су стекли звање мастера на Катедри за библиотекарство и информатику у Београду (105, 43 одсто) и оних који се нису даље школовали (103, 42,2 одсто). Тек 8,6 одсто учесника анкете (21) изабрало је да се даље образује на неком другом студијском програму односно факултету, док је титулу доктора наука на Катедри стекло 15 (6,15 одсто) испитаника.

Добар податак је тај да је 96,3 одсто од укупног броја испитаника успело да се запосли, премда скоро половина ван струке. Одговори показују да би већина популације дипломираних на Катедри (187, 76,6 одсто) желела да ради у библиотечко-информационој делатности, али за то још увек многи нису добили прилику. Увиђа се да нарочиту потешкоћу да дођу до посла у библиотечко-информационој делатности имају генерације које су дипломирале од школске 2012/2013. надаље. Због потребе да се запосле, прихватају послове који су блиски делатности коју су студирали, док многи немају ни ту могућност.

Високошколско образовање библиотекара у свету постоји преко 140 година, а у Србији је први пут успостављено пре нешто више од 60. Па ипак, пред домаћом библиотекарском заједницом још увек је одговоран задатак прихватања професионалног образовања као норме неопходне за рад у библиотечко-информационој делатности. У оквиру тог процеса нужне су измене законске регулативе тако да се њима коначно констатују савремени систем образовања за библиотекаре који се изражава Европским системом преноса бодова и академска звања као основа за изградњу професионалне каријере, што су већ деценијама установљени критеријуми у земљама Европе и у САД.

Литература и извори:

1. Васиљевић, Милан и Весна Вуксан. „Дипломци, где сте?“. *Панчевачко читалиште* 17 (новембар 2010): 15–19.
2. Вранеш, Александра и Љиљана Маковић, приредиле. *Филолошки факултет Универзитета у Београду: монографија*. Београд: Филолошки факултет, 2016.
3. „Закон о библиотечко-информационој делатности“. *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011). Преузето 20. 9. 2024. <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/52/1>.
4. „Закон о високом образовању“. *Службени гласник Републике Србије* бр. 76 (2023). Преузето 4. 3. 2025. <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2017/88/2/reg>.
5. Републички завод за статистику и Завод за проучавање културног развитака. *Култура 2022*. Београд: Републички завод за статистику, 2023. Преузето 30. 12. 2023. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20236007.pdf>.
6. Селихар, Карла и Жељко Вучковић. „Библиотекарство у рајама живота: од школовања до запослења“. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* 35 (новембар 2019): 10–14.
7. Стаматовић, Десанка. „Десет година Катедре за библиотекарство и информатику“. У *Сарадња, образовање, квалитет: зборник радова са међународној скупи одржаној у Београду од 5. до 8. децембра 2001. године*, главни уредник Александра Вранеш, 97–103. Београд: Филолошки факултет; Народна библиотека Србије, 2002.
8. Стошић, Анђела и Ана Ђорђевић. „Образовна структура запослених у високошколским и универзитетским библиотекама Србије“. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* 37 (новембар 2020): 3–11.
9. Стошић, А. „Односи библиотека с јавношћу у Србији од 1919. до 1945. године“. Докtorsка дис., Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2025.
10. Стошић, Анђела и Ана Ђорђевић. „Образовна структура запослених у јавним библиотекама Србије“. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* 35 (новембар 2019): 2–9.

EDUCATED LIBRARIANS: PROFESSIONAL OPPORTUNITIES AND CHOICES

Summary

From 1991/92 to the end of the 2021/22 academic year, 616 candidates completed their bachelor studies at the Department of Library and Information Science of the Faculty of Philology in Belgrade. Thirty years of continuous work in higher education of librarians was an occasion to examine professional opportunities and choices of graduates and identify the most important problems related to their employment.

In February 2023, an electronic questionnaire was sent to more than 350 alumni. The main goal of the survey was to obtain data on how many graduates work in the library and information sector, how long it took them to get a job, whether they volunteered before starting work in the library, and whether they would like to change jobs. Graduates of library and information science who are not employed in the library and information sector were asked what occupations they were engaged in, whether they used the knowledge acquired during their studies at work, and whether they would like to pursue the profession for which they were educated in the future.

244 graduates of the Department of Library and Information Science responded to the survey, or 39.6 одсто of the total population. The results show that most respondents work, or have previously worked, in the library and information sector. However, it is noticeable that the generations of graduates since 2011 have had difficulty finding employment in their profession, waiting longer for a job, or being employed in other sectors. The fact that out of 154 persons who completed their studies from the academic year 2010/11 to 2021/22 only eight people found employment in the profession in a relatively short time is particularly alarming.

Key words: Department of Library and Information Science, Faculty of Philology, University of Belgrade, educated librarians, employment, legal framework.

378.6:02+007(497.11 Београд)
378.6:02+007(497.5 Загреб)
378.6:02+007(497.4 Љубљана)
378.6:02+007(497.6 Источно Сарајево)
378.6:02+007(497.113 Сомбор)
Прегледни рад

Гордана Рудић
ORCID 0000-0002-2003-369X
gordana.rudic@dmi.uns.ac.rs

Данка Ивошевић
ORCID 0000-0003-0694-7265
danka.ivošević@pef.uns.ac.rs

Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет у Сомбору

ИНФОРМАТИКА У СТУДИЈСКИМ ПРОГРАМИМА БИБЛИОТЕКАРСТВА

Сажетак

У раду су анализирани предмети из области информатике који се изучавају у оквиру студијских програма за образовање библиотекара у Србији и окружењу (Хрватска, Босна и Херцеговина и Словенија), односно, одговарајућих студијских програма основних и мастер студија на Филолошком факултету Универзитета у Београду, Одсеку за информацијске и комуникацијске знаности Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу, Одсеку за библиотекарство, информационе науке и издаваштво Филозофског факултета Универзитета у Љубљани, Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву и на Педагошком факултету у Сомбору Универзитета у Новом Саду.

Информатички предмети су незаобилазни у школовању библиотекара, при чему је од суштинске важности прецизирати оне области информатике које су неопходне за квалитетно образовање библиотекара, као и редовно усклађивати садржаје предмета са развојем тих области. Прегледом актуелних студијских програма извршена је идентификација предмета из области информатике који су укључени у њих, као и међусобно поређење њихових садржаја и исхода. Оваква компаративна анализа осветлила је сличности и разлике у студијским програмима из области библиотекарства у погледу наставе информатичких предмета и може имати важну примену приликом планирања њихових измена у процесима наредних акредитација.

Кључне речи: студијски програми, студије библиотекарства, информатика, библиотекарство и информатика, основне студије, мастер студије

Увод

Образовање библиотекара захтева стицање знања и вештина из области информатике. Имајући у виду ширину и комплексност различитих области које су обухваћене појмом информатика, од суштинске је важности прецизирати оне које су неопходне за квалитетно образовање библиотекара.

Утврђивање области којом се информатика бави подлеже широким расправама у научној и стручној јавности. Рецимо, истражујући идентитет и природу информатике, Хи¹ (Shaoyi He) закључује да је информатика интердисциплинарна област која се бави проучавањем природе информација и технологије, са фокусом на то како их људи обједињују да би произвели информације и знање и да би њима управљали. Он сматра, са чиме се и ауторке овог текста слажу, да „информатика“ обухвата више него „информационе науке“, које се примарно баве прикупљањем, организацијом, складиштењем, проналажењем, тумачењем и коришћењем информација.

У називима студијских програма за образовање стручњака из области библиотекарства, код нас и у региону, срећу се термини: „Библиотекарство и информатика“, „Библиотекарство“, „Језик, књижевност, култура“ (модул Библиотекарство и информатика), „Општа књижевност и библиотекарство“, „Информацијске знаности“, „Bibliotekarstvo in informatika“. Са друге стране, у свету се области библиотекарства и информационе науке не одвајају и готово увек се користи термин Библиотечке и информационе науке (Library and Information Science). Дакле, могу се разматрати чак и називи студијских програма, односно, дискутовати прикладност термина „информатика“ у њиховим називима. Не залазећи у овакву термиолошку анализу, свакако је чињеница да су информатички предмети незаобилазни у школовању библиотекара. Од суштинске је важности прецизирати оне области информатике чије је изучавање неопходно за квалитетно образовање библиотекара и одредити ниво знања и вештина из тих области потребних студентима након завршених основних и мастер студија библиотекарства.

У раду су разматрани студијски програми за образовање библиотекара у Србији и окружењу (Хрватска, Босна и Херцеговина, Словенија), у академској 2022/2023. години, на следећим факултетима: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу (Одсек за информацијске и комуникацијске знаности), Филозофски факултет Универзитета у Љубљани (Одсек за библиотекарство, информационе науке и издаваштво), Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву и Педагошки факултет у Сомбору Универзитета у Новом Саду.

Циљ истраживања је да се утврде предмети из области информатике који се изучавају на студијским програмима из библиотекарства на наведеним факултетима, да се одреди њихов удео у сваком студијском програму и изврши међусобно поређење, при чему би таква анализа била значајна за планирање корекција студијских програма у будућим процесима акредитације.

¹ Shaoyi He, „Informatics: a brief survey“, *The Electronic Library* Vol 21, No 2 (2003): 118, doi: 10.1108/02640470310470480.

Методологија истраживања

У циљу процене компетенција из области информатике које су потребне библиотекари након завршених основних и мастер студија, а да би били припремљени за рад у библиотекама свих типова, почетни задатак овог истраживања је идентификација предмета чији је садржај делимично или потпуно из области информатике или њене примене. Пошто се информатички садржаји у различитим предметима изучавају са различитих аспеката (теоријски, методички, апликативни) и често се преплићу са садржајима из библиотекарства, потребно је одредити критеријуме према којима ће неки предмет бити сматран „информатичким“ у смислу овог истраживања. Наиме, постоји мноштво предмета у којима постоје одређени садржаји из области информатике или њене примене, али они нису доминантни у том предмету, или не морају бити неопходни за његово изучавање. Процена садржаја из области информатике у одређеним предметима, вршена је на основу увида у силабусе тих предмета. У групу „информатичких“ предмета за потребе овог истраживања (у даљем тексту, информатички предмети), укључени су они у којима су информатички садржаји доминантни, као и они у којима се изучавају области настале са развојем рачунарства и информационо-комуникационих технологија (у даљем тексту ИКТ) и не могу се реализовати без њихове употребе. Укључени су и они предмети у којима се изучавају области из библиотекарства које су постојале и пре појаве рачунара и ИКТ, али су њиховом употребом доживеле потпуну трансформацију (попут предмета у вези са претраживањем информација и библиометрије). Предмети који имају информатичке садржаје или се односе на информатику, али нису укључени у групу „информатичких“ у смислу овог истраживања су: предмети у којима се изучавају строго теоретске основе организације знања, информационих и рачунарских наука; предмети који су у основи строго из области библиотекарства и изучавали су се и пре настанка рачунара и ИКТ, иако се данас њихова употреба у тим областима готово подразумева (попут предмета у вези са каталогизацијом и класификацијом); предмети који се баве информатиком са аспекта филозофије, социологије и слично (попут компјутерске етике); математичке основе информатике и методика наставе информатике.

За одређивање удела информатичких предмета у сваком од анализираних студијских програма коришћен је укупан број бодова за ове предмете (ЕСПБ). Имајући у виду изборност предмета, овај број не може бити јединствено утврђен. Због тога су уведене величине *minB* (доња гранична вредност ЕСПБ) и *maxB* (горња гранична вредност ЕСПБ). Доњу граничну вредност ЕСПБ чине бодови које носе обавезни информатички предмети, као и бодови које носе изборни предмети у оним изборним групама у којима су сви предмети информатички, односно у којима је избор информатичког предмета сигуран догађај. Горњу граничну вредност ЕСПБ чини збир доње граничне вредности и бодова које носе изборни предмети у изборним групама у којима избор информатичких предмета није сигуран догађај, при чему се узима најповољнији исход, односно, избор максималног броја информатичких предмета. Укупан број бодова студијског програма одређен је величином *ukB* који чини укупан број ЕСПБ за све предмете (у зависности од студијског програма,

ова вредност може бити 60, 120, 180 или 240). За процентуално изражавање удела информатичких предмета у одређеном студијском програму потребно је одредити величине $minB$, $maxB$ и ukB за тај програм и тада се овај удео налази у интервалу $\left(\frac{100 \times minB}{ukB} \%, \frac{100 \times maxB}{ukB} \%\right)$.

Анализирани су следећи студијски програми који су били актуелни у академској 2022/2023. години:

- Језик, књижевност, култура (основне и мастер студије) – Филолошки факултет Универзитета у Београду;
- Информацијске знаности (преддипломски студиј, једнопредметни) и Библиотекарство (дипломски студиј, једнопредметни) – Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу, Одсек за информацијске и комуникацијске знаности.
- Библиотекарство и информатика (додипломске студије, једнопредметни) и Библиотекарство, информационе и издавачке студије, смер Библиотекарство (мастер/дипломске студије, једнопредметни) – Филозофски факултет Универзитета у Љубљани, Одсек за библиотекарство, информационе науке и издаваштво;
- Општа књижевност и библиотекарство (основне и мастер студије) – Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву;
- Дипломирани библиотекар (основне студије) и Мастер библиотекар (мастер студије) – Педагошки факултет у Сомбору Универзитета у Новом Саду.

Резултати истраживања

Резултати истраживања представљени су табеларно, навођењем предмета који су идентификовани као информатички према задатом критеријуму, за сваки анализирани студијски програм. У колонама табела наведени су: назив предмета (колона Предмет), семестар у коме се слуша (колона С), податак о томе да ли је предмет обавезан или изборни (колона О/И), податак о изборности (колона И) и број бодова (колона ЕСПБ). Податак о изборности се односи на један или више изборних предмета и даје информацију о броју изборних предмета (или ЕСПБ) који се бирају из одређеног изборног блока и броју информатичких предмета које тај блок садржи. У последњем реду табеле дате су вредности доње и горње граничне вредности ЕСПБ ($minB$, $maxB$), укупан број ЕСПБ (ukB) и интервал процентуалног удела информатичких предмета у датом студијском програму. На крају је дата табела са обједињеним подацима за свих десет анализираних студијских програма.

Филолошки факултети Универзитета у Београду

На Филолошком факултету Универзитета у Београду, академске 2022/2023. године, будући библиотекари се образују у оквиру студијског програма Језик, књижевност, култура, на основним и на мастер студијама. На основним студијама овај студијски програм има 24 модула, при чему се библиотекарство изучава у оквиру модула Библиотекарство и информатика са страним језиком. Од академске 2023/2024. године, на мастер студијама акредитован је нови студијски програм под називом Библиотекарство и информатика који у овом раду није разматран. Програми су

анализирани према документима: *Информатор Филолошког факултета*² и *Мастер академске студије Језик, књижевност, култура*³. Садржаји појединачних предмета су процењени на основу силабуса предмета доступних на веб-страници Факултета. У табелама 1. и 2. наведени су информатички предмети из ова два студијска програма.

На основним студијама идентификовано је 11 обавезних информатичких предмета са укупно 45 ЕСПБ ($\min B = 45$). Могуће је изабрати највише 3 изборна предмета са укупно 9 ЕСПБ ($\max B = 54$). Пошто је укупан број ЕСПБ 240 ($ukB = 240$), удео информатичких предмета је између 18,75 одсто и 22,50 одсто.

У оквиру мастер студија нема обавезних информатичких предмета ($\min B = 0$), а могуће је изабрати највише 4 изборна предмета са укупно 24 ЕСПБ ($\max B = 24$). Укупан број ЕСПБ на овом програму је 60 ($ukB = 60$), те удео информатичких предмета може бити у широком распону од 0 одсто до 40 одсто.

Табела 1: Студијски програм Језик, књижевност, култура; модул Библиотечарство и информатика са страним језиком (основне студије)

Предмет	С	О/И	И	ЕСПБ
Информатички практикум 1	1	О		3
Информациона писменост 1	1	И	АО1 - 1/37(1) ⁴	3
Информатички практикум 2	2	О		3
Информациона писменост 2	2	И	АО2 - 1/38(1) ⁵	3
Дигитални текст 1	3	О		6
Дигитални текст 2	4	О		6
Структура информација 1	5	О		3
Информатички практикум 3	5	О		3
Структура информација 2	6	О		3
Информатички практикум 4	6	О		3
Базе података	7	О		6
Проналажење информација	8	О		6
Мултимедијални документи	8	О		3
Језици за обележавање текста	8	И	СА8 - 1/121(1) ⁶	3
$\min B = 45$; $\max B = 54$; $ukB = 240$; 18,75–22,50%				

² Филолошки факултет Универзитет у Београду, „Информатор Филолошког факултета“, преузето 30. 4. 2023, <http://www.fil.bg.ac.rs/wp-content/uploads/obavestenja/aktuelnosti/Informator%20FF%202022-23.pdf>.

³ Филолошки факултет Универзитет у Београду, „Мастер академске студије Језик, књижевност, култура“, преузето 30. 4. 2023, <http://www.fil.bg.ac.rs/wp-content/uploads/studProg/master/MAS%20-%20Jezik,%20knjizevnost,%20kultura.pdf>.

⁴ Бира се 1 предмет из изборне групе АО1, од укупно 37, од којих је 1 информатички.

⁵ Бира се 1 предмет из изборне групе АО2, од укупно 38, од којих је 1 информатички.

⁶ Бира се 1 предмет из изборне групе СА8, од укупно 121, од којих је 1 информатички.

Табела 2: Студијски програм Језик, књижевност, култура (мастер студије)⁷

Предмет	С	О/И	И	ЕСПБ
Библиометрија	1	И		6
Електронско издаваштво и дигиталне библиотеке	1	И		6
Информациона и медијска писменост у науци	1	И		6
Информациона и медијска писменост у школској библиотеци	1	И	24 ЕСПБ 4/166(7) ⁷	6
Напредне методе у проналажењу информација	1	И		6
Научне информације	1	И		6
Обликовање и одржавање садржаја на вебу	1	И		6
minB = 0; maxB = 24; ukB = 60; 0–40%				

Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу

На Филозофском факултету Свеучилишта у Загребу, Одсеку за информацијске и комуникацијске знаности, анализирани су једнопредметни студијски програми: Информацијске знаности (преддипломски студиј) и Библиотекарство (дипломски студиј). Програми су анализирани према документима *ECTS Informacijski paket za akademsku godinu 2022./2023. Informacijske znanosti*⁸ и *ECTS Informacijski paket za akademsku godinu 2022./2023. Informacijske znanosti, smjer Bibliotekarstvo*⁹. Садржаји појединачних предмета су процењени на основу силабуса предмета. У табелама 3. и 4. наведени су информатички предмети из ова два студијска програма. Изборни предмети бирају се са Одсека за информацијске и комуникацијске знаности или са других одсека на Факултету, али је констатовано да међу понуђеним изборним предметима са других одсека нема информатичких предмета. Поједини изборни предмети са одсека понуђени су у више семестара те су у овом раду наведени само једном, и то у оквиру семестра у коме су први пут понуђени.

На основним (преддипломским) студијама идентификовано је 15 обавезних информатичких предмета са укупно 67 ЕСПБ, као и два предмета која припадају обавезном делу студија и неопходно је међу њима одабрати један (6 ЕСПБ), што заједно износи 73 ЕСПБ (*minB* = 73). Могуће је изабрати највише 4 информатичка изборна предмета, са укупно 20 ЕСПБ (*maxB* = 93). Како је укупан број ЕСПБ

⁷ Потребно је сакупити 24 ЕСПБ. Како сви предмети вреде по 6 ЕСПБ, бирају се 4 предмета из изборне групе која садржи 166 предмета, од којих је 7 информатичких.

⁸ Filozofski fakultet Sveučilište u Zagrebu, „ECTS Informacijski paket za akademsku godinu 2022./2023. Informacijske znanosti“, preuzeto 20. 5. 2023, <http://theta.ffzg.hr/ECTS/Studij/Index/928/IzvedbeniPlan>.

⁹ Filozofski fakultet Sveučilište u Zagrebu, „ECTS Informacijski paket za akademsku godinu 2022./2023. Informacijske znanosti, smjer Bibliotekarstvo“, preuzeto 20. 5. 2023, <http://theta.ffzg.hr/ECTS/Studij/Index/1170/IzvedbeniPlan>.

на студијском програму 180 ($ukB = 180$), удео информатичких предмета је између 40,55 и 51,66 одсто.

Мастер (дипломске) студије садрже 4 обавезна информатичка предмета са 18 ЕСПБ ($minB = 18$). Идентификован је 21 изборни информатички предмет и могуће је избором из ове групе предмета остварити свих 67 ЕСПБ који се захтевају ($maxB = 85$). Укупан број ЕСПБ на овом програму је 120 ($ukB = 120$), и удео информатичких предмета може бити између 40,55 одсто и 51,66 одсто.

Табела 3: *Студијски програм Информацијске знаности
(једнопредметни преддипломски студиј)*

Предмет	С	О/И	И	ЕСПБ
Основе информацијске технологије	1	О		5
Дигиталне збирке (изборни с одсека)	1	И	најмање 6 ЕСПБ ¹⁰	5
Алгоритми и структуре података	2	О		6
Основе комуникацијске технологије	2	О		5
Рачуналне мреже	2	О		3
Друштвени медији и културна баштина	2	И	најмање 8 ЕСПБ	5
Базе података	3	О		6
Обрада текста и језика	3	О		6
Увод у рачуналну синтезу говора	3	О		3
Основе информацијске писмености	3	И	најмање 15 ЕСПБ	5
Мултимедијски приказ знања	4	О		6
Напредно програмирање	4	О		6
Основе дигиталне обраде текста и слике	4	И	најмање 12 ЕСПБ	5
Језичне базе података	5	О		3
Претраживање обавијести и обрада природног језика	5	О		3
Стројно превођење	5	О		6
Заштита података	5	О		3
Језички инжењеринг или	5	О (1 од 2)	обавезно 6 ЕСПБ	6
Увод у формалне језике и аутомате	5			6
Криптологија	6			6
minB = 73 ; maxB = 93; ukB = 180; 40,55–51,66%				

¹⁰ Потребно је уписати најмање 6 ЕСПБ међу изборним предметима са матичног или са других одсека, а који су понуђени у првом семестру. Свега 1 предмет међу понуђенима је информатички, са 5 ЕСПБ. Слично објашњење важи за остале изборне предмете у Табели 3.

Табела 4: Студијски програм Библиошкарство (једногредмјени дипломски студиј)

Предмет	С	О/И	И	ЕСПБ
Базе података у интернетском окружењу	1-4	И	укупно 67 ЕСПБ ¹¹	6
Библиометрија	1-4	И		5
Дигитални ресурси и пријеводне меморије	1-4	И		5
Друштвено-хуманистичка информатика	1-4	И		3
Електроничка образовна окружења	1-4	И		5
Информацијске технологије у образовању	1-4	И		4
Основе програмирања за филолошка истраживања	1-4	И		3
Планирање и обликовање сустава за управљање градивом	1-4	И		6
Програмирање базе података	1-4	И		6
Пројектирање информацијских сустава	1-4	И		6
Рачунарска лингвистика	1-4	И		6
Стројно учење	1-4	И		6
Управљање информацијама и знањем	1-4	И		6
Језичне технологије (са других одсјека)	1-4	И		5
Логика – семинар: Логика и програмирање (са других одсјека)	1-4	И		3
Преводац и рачунало	1-4	И		5
Метаподаци за управљање градивом	1-4	И		3
Настава с примјеном рачунала	1-4	И		4
Рачунална анализа текста и података	1-4	И		5
Умјетна интелигенција	1-4	И		3
Заштита електроничног градива	1-4	И		3
Сустви за означавање и претраживање 1	1	О		6
Сустви за означавање и претраживање 2	2	О		6
Дигитализација и миграција докумената	3	О		3
Дигитална књижица 2	3	О		3
minB = 18; maxB = 85; ukB = 120; 15–70,83%				

¹¹ Потребно је уписати 67 ЕСПБ на изборним предметима са матичног, или са других одсека, у току сва 4 семестра.

Филозофски факултети Универзитета у Љубљани

Филозофски факултет Универзитета у Љубљани образује библиотекаре на Одсеку за библиотекарство, информационе науке и издаваштво. Анализирани су једнопредметни студијски програми за академску 2022/2023. годину: Библиотекарство и информатика, додипломске студије (*dodiplomski študij Bibliotekarstvo in informatika, enopredmetna smer*) и Библиотекарство, информационе и издавачке студије, смер Библиотекарство, мастер/дипломске студије (*magistarski študij Bibliotekarstvo, informacijski in založniški študiji, enopredmetna smer, usmeritev Bibliotekarstvo*). Како је на додипломским студијама, на последњој, трећој години, могуће изабрати једно од усмерења Библиотекарство, Информационе науке или Књижаство, у раду је анализирано усмерење Библиотекарство. У табелама 5. и 6. наведени су информатички предмети из ова два студијска програма. Програми су анализирани према документима *Univerzitetni študijski program prve stopnje Bibliotekarstvo in informatika*¹² и *Študijski program druge stopnje Bibliotekarstvo, informacijski in založniški študiji*¹³.

Изборни предмети се могу бирати из групе струковних и екстерних изборних предмета (*Zunanji izbirni predmeti, External elective subjects*). Струковни изборни предмети су прописани у поменутих студијским програмима, док се екстерни изборни предмети могу бирати са других факултета. На пример, документ *Zunanji izbirni predmeti*¹⁴ (*екстерни изборни предмети*) садржи листу предмета које сваке године припремају академије и факултети Универзитета у Љубљани и који су понуђени студентима других факултета са којима имају потписане уговоре. Имајући у виду овакву организацију екстерних изборних предмета, као и чињеницу да се они могу бирати са различитих факултета, претпоставићемо да студенти могу прикупити захтевани максималан број бодова управо из информатичких предмета.

На додипломским студијама идентификована су 4 обавезна информатичка предмета са укупно 27 ЕСПБ ($minB = 27$). Могуће је изабрати највише 2 струковна информатичка изборна предмета са укупно 8 ЕСПБ, као и остварити 24 ЕСПБ избором одговарајућих информатичких екстерних изборних предмета (семестри 3, 4, 5 и 6), што уз обавезне предмете чини укупно 59 ЕСПБ ($maxB = 59$). Укупан број ЕСПБ је 180 ($ukB = 180$), па је удео информатичких предмета између 15 и 32,77 одсто.

У оквиру мастер студија постоје три обавезна информатичка предмета са 20 ЕСПБ ($minB = 20$), а избором одговарајућих информатичких екстерних изборних

¹² Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, „Univerzitetni študijski program prve stopnje Bibliotekarstvo in informatika“, Filozofska fakulteta Univerza v Ljubljani, preuzeto 5. 5. 2023, <https://biblio.ff.uni-lj.si/univerzitetni-studijski-program-prve-stopnje-bibliotekarstvo-informatika>.

¹³ Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, „Študijski program druge stopnje Bibliotekarstvo, informacijski in založniški študiji“, Filozofska fakulteta Univerza v Ljubljani, preuzeto 5. 5. 2023, <https://biblio.ff.uni-lj.si/studijski-program-druge-stopnje-bibliotekarstvo-informacijski-zalozniški-studiji>.

¹⁴ Univerza v Ljubljani, „Zunanji izbirni predmeti“, preuzeto 5. 5. 2023, <https://www.uni-lj.si/studij/zip/>.

предмета могуће је остварити 42 ЕСПБ ($maxB = 62$). Укупан број ЕСПБ на овом програму је 120 ($ukB = 120$), те удео информатичких предмета може бити у распону од 16,66 одсто до 51,66 одсто.

Табела 5: *Студијски програми Библиотекарство и информатика (једнопредметне годишломске студије)*

Предмет	С	О/И	И	ЕСПБ
Računalništvo (Computer Science)	1	О		8
Informacijski viri in storitve (Information Sources and Services)	4	О		5
Sistemi za poizvedovanje (Information Retrieval Systems)	4	О		8
Komunikacija v informacijski dejavnosti (Communication in Information Science)	3,4	И	укупно 16 ЕСПБ ¹⁵	4
Oblikovanje spletnih strani 1 (Web Design 1)	3,4	И		4
Zunanji izbirni predmeti (External elective subjects)	3,4	И	укупно 8 ЕСПБ ¹⁶	8
Avtomatizacija knjižnic (Library Automation)	5,6	О		6
Zunanji izbirni predmeti (External elective subjects)	5,6	И	укупно 16 ЕСПБ	16
minB = 27; maxB = 59; ukB = 180; 15–32,77%				

Табела 6: *Студијски програм Библиотекарство, информационе и издавачке студије, смер Библиотекарство (једнопредметне мастер/дипломске студије)*

Предмет	С	О/И	И	ЕСПБ
Načrtovanje in vzdrževanje digitalne knjižnice (Digital library design and maintenance)	2	О		8
Zunanji izbirni predmeti (External elective subjects)	1,2	И	укупно 26 ЕСПБ	26
Informacijsko opismenjevanje (Teaching of Information Literacy)	3	О		6
Organizacija in vodenje informacijske službe (Reference Services Organisation and Management)	4	О		6
Zunanji izbirni predmeti (External elective subjects)	3,4	И	укупно 16 ЕСПБ	16
minB = 20; maxB = 62; ukB = 120; 16,66–51,66%				

¹⁵ Потребно је уписати 16 ЕСПБ избором струковних изборних предмета који су понуђени на другој години студија. Међу њима, два предмета су информатичка, са укупно 8 ЕСПБ.

¹⁶ Потребно је уписати 8 ЕСПБ избором екстерних изборних предмета који су понуђени на другој години студија. Претпостављено је да је могуће уписати свих 8 бодова избором информатичких предмета на другим факултетима. Слично објашњење важи за остале екстерне изборне предмете у табелама 5. и 6.

Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву

Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву образује библиотекаре у оквиру студијских програма Општа књижевност и библиотекарство на основним и мастер студијама. Ови програми су анализирани према документима *О студијском програму Општа књижевност и библиотекарство*¹⁷ и *Мастер студије – Општа књижевност и библиотекарство*¹⁸. У табелама 7. и 8. наведени су информатички предмети из ова два студијска програма.

На основним студијама, свега један предмет је идентификован као обавезни информатички, са 4 ЕСПБ ($\min B = 4$). Могуће је изабрати највише 3 изборна информатичка предмета са укупно 8 ЕСПБ ($\max B = 12$). Пошто је укупан број ЕСПБ 240 ($ukB = 240$), удео информатичких предмета је између 1,66 одсто и 5,00 одсто.

У оквиру мастер студија нема обавезних информатичких предмета, међутим, у једној изборној групи бира се 1 предмет (6 ЕСПБ) од 2 која су оба информатичка. Дакле, у овој изборној групи избор информатичког предмета је сигуран догађај. У осталим изборним групама нема информатичких предмета, тако да и доња и горња гранична вредност ЕСПБ износе 6 ($\min B = \max B = 6$). Укупан број ЕСПБ на овом програму је 60 ($ukB = 60$) те је удео информатичких предмета константан и износи 10 одсто.

Табела 7: Студијски програм Општа књижевност и библиотекарство (основне студије)

Предмет	С	О/И	И	ЕСПБ
Информациони извори на Интернету	1	И	1/3(1) ¹⁹	2
Аутоматизација библиотека	6	И	1/2(1)	4
Информатика	8	О		4
Информационе службе и сервиси	8	И	1/2(1)	2
$\min B = 4$; $\max B = 12$; $ukB = 240$; 1,66–5,00%				

¹⁷ Филозофски факултет Универзитет у Источном Сарајеву, „О студијском програму Општа књижевност и библиотекарство“, преузето 30. 4. 2023, <https://ff.ues.rs.ba/o-studijskom-programu-opsta-knjizevnost-i-bibliotekarstvo/>.

¹⁸ Филозофски факултет Универзитет у Источном Сарајеву, „Мастер студије – Општа књижевност и библиотекарство“, преузето 30. 4. 2023. <https://ff.ues.rs.ba/master-studije-opsta-knjizevnost-i-bibliotekarstvo/>.

¹⁹ Бира се 1 од 3 предмета у изборној групи, од којих је 1 информатички. Слично објашњење важи за остале изборне предмете у табели 7.

Табела 8: Студијски програм Описна књижевност и библиотекарство (мастер студије)

Предмет	С	О/И	И	ЕСПБ
Дигиталне библиотеке и веб портали	1	И	1/2(2) ²⁰	6
Организација и управљање знањем	1			6
$minB = 6; maxB = 6; ukB = 60; 10\%$				

Педагошки факултет у Сомбору Универзитета у Новом Саду

Педагошки факултет у Сомбору Универзитета у Новом Саду нуди два студијска програма за образовање библиотекара: Дипломирани библиотекар (основне студије) и Мастер библиотекар (мастер студије). Програми су анализирани према документима на страници *Акредитација 2021*²¹. У табелама 9. и 10. наведени су информатички предмети из ова два студијска програма.

На основним студијама, 4 обавезна предмета су идентификована као информатички, са 22 ЕСПБ. Осим тога, у две изборне групе бира се 1 предмет (6 ЕСПБ) од 3 (односно 4), који су сви информатички, па је у ове две изборне групе избор информатичког предмета (по 6 ЕСПБ) сигуран догађај. Према томе, доња гранична вредност ЕСПБ износи 34 ($minB = 34$). У преостале 3 изборне групе избор информатичког предмета није сигуран, па се могу изабрати највише 3 информатичка предмета са укупно 18 ЕСПБ ($maxB = 52$). Укупан број ЕСПБ је 240 ($ukB = 240$) и удео информатичких предмета је између 14,66 одсто и 21,66 одсто.

У оквиру мастер студија идентификована су два обавезна информатичка предмета са укупно 11 ЕСПБ. У изборној групи бира се 1 предмет (6 ЕСПБ) од 4, где су сва 4 предмета информатичка (избор информатичког предмета је сигуран), па су доња и горња гранична вредност ЕСПБ једнаке и износе 17 ($minB = maxB = 17$). Укупан број ЕСПБ на овом програму је 60 ($ukB = 60$), те удео информатичких предмета константан и износи 28,33 одсто.

²⁰ Бира се 1 од 2 предмета у изборној групи, од којих су оба информатичка те је избор информатичког предмета сигуран догађај.

²¹ Педагошки факултет Универзитет у Новом Саду, „Акредитација 2021.“, преузето 25. 4. 2023. <http://www.pef.uns.ac.rs/index.php/home/2021-11-29-09-28-35/21-2021>.

Табела 9: *Студијски програм Дипломирани библиотекар (основне студије)*

Предмет	С	О/И	И	ЕСПБ
Информатика у образовању	1	О		4
Аналогна и дигитална фотографија	3	И	1/4(1) ²²	6
Базе података	4	О		5
Интернет алати	4	И	1/3(1)	6
Оперативни системи	5	И	1/3(3)	6
Експертни системи	5	И		6
Системи медијатеке	5	И		6
Виртуелни системи у образовању	6	И	1/4(3)	6
Анимација и обрада слике	6	И		6
Информациони сервиси	6	И		6
Пројектовање медија у образовању	6	И		6
Сигурност компјутерских система	6	И	1/4(4)	6
Криптографија	6	И		6
Мултимедијални документи	6	И		6
Управљање пројектима	7	О		6
Претраживање научних информација	6	О		7
minB = 34; maxB = 52; ukB = 240; 14,66–21,66%				

Табела 10: *Студијски програм Мастер библиотекар (мастер студије)*

Предмет	С	О/И	И	ЕСПБ
Информациони системи у образовању	1	О	1/4(4)	6
Веб дизајн	2	И		6
Објектне технологије	2	И		6
Дигитални медија студио	2	И		6
Веб програмирање	2	И		6
Дигиталне библиотеке	2	О		5
minB = 17; maxB = 17; ukB = 60; 28,33%				

²² Бира се 1 од 4 предмета у изборној групи, од којих је 1 информатички. Слично објашњење важи за остале изборне предмете у табелама 9. и 10.

Да би било олакшано поређење података о информатичким предметима на 10 изабраних студијских програма, ови подаци су представљени у Табели 11. За сваки посматрани факултет наведене су доња и горња гранична вредност ЕСПБ, распон процентуалног удела информатичких предмета и његова средња вредност, како за основне, тако и за мастер студије. Због прегледности табеле, студијски програми су представљени местом у коме се налазе одговарајући факултети (Београд, Загреб, Љубљана, Пале и Сомбор), а не својим пуним називима.

Табела 11: Обједињени подаци о информатичким предметима

	Основне/додипломске студије					Мастер/дипломске студије				
	Граничне вредности ЕСПБ		Процентуални удео		Про-сек %	Граничне вредности ЕСПБ		Процентуални удео		Про-сек %
	minB	maxB	min%	max%	%	minB	maxB	min%	max%	%
Београд	45	54	18,75	22,50	20,62	0	24	0,00	40,00	20,00
Загреб	73	93	40,55	51,66	46,10	18	85	15,00	70,83	42,91
Љубљана	27	59	15,00	32,77	23,88	20	62	16,66	51,66	34,16
Пале	4	12	1,65	5,00	3,32	6	6	10,00	10,00	10,00
Сомбор	34	52	14,66	21,66	18,16	17	17	28,33	28,33	28,33
	Просечни процентуални удео информатичких предмета на основним студијама				22,42	Просечни процентуални удео информатичких предмета на мастер студијама				27,08

Закључак

У раду су анализирани предмети који се изучавају у оквиру 10 студијских програма за образовање библиотекара, од којих су 4 акредитована на факултетима у Србији и по два на факултетима у Хрватској, Босни и Херцеговини и Словенији. У питању су студијски програми који су извођени у академској 2022/2023. години, на основним и мастер студијама, на следећим факултетима: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу (Одсек за информацијске и комуникацијске знаности), Филозофски факултет Универзитета у Љубљани (Одсек за библиотекарство, информационе науке и издаваштво), Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву и Педагошки факултет у Сомбору Универзитета у Новом Саду. Истраживање је

provedeno sa ciljem da se utvrde i analiziraju predmeti iz oblasti informatike koji se изучавају на студијским програмима из библиотекарства на наведеним факултетима, да се одреди њихов удео у сваком студијском програму и изврши међусобно поређење. Истраживањем су добијене нумеричке вредности које указују на заступљеност информатичких предмета у посматраним студијским програмима, где су информатички предмети, за потребе истраживања, дефинисани према критеријумима наведеним у методолошком оквиру.

Утврђено је да студијски програми основних и мастер студија библиотекарства на Одсеку за информацијске и комуникацијске знаности Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу значајно одскачу по уделу информатичких предмета у односу на остале, док је на Филозофском факултету Пале Универзитета у Источном Сарајеву супротно. Први факултет има просечан процентуални удео информатичких предмета на основним студијама од 46,10 одсто, а на мастер студијама 42,91 одсто, док су на другом факултету ове вредности 3,32 одсто и 10,00 одсто. На основним студијама и групи од преостала три факултета (у Београду, Љубљани и Сомбору) просечан процентуални удео информатичких предмета је прилично уједначен (20,62 одсто, 23,88 одсто и 18,16 одсто), док су на мастер студијама нешто веће разлике (20,00 одсто, 34,16 одсто и 28,33 одсто). Може се констатовати да у овој групи предњачи факултет у Љубљани, мада треба имати у виду да понуда екстерних изборних предмета на овом факултету и могућност да студенти изаберу баш информатичке предмете са других факултета не значи да они то и чине. Процентуални удео информатичких предмета на мастер студијама углавном је већи него на основним (осим у Београду, где је прилично уједначен и у Загребу, где је нешто мањи).

За факултете у Београду, Загребу и Љубљани карактеристично је да у својој понуди изборних предмета имају изборне групе са веома великим укупним бројем предмета, а у оквиру којих је веома мали број информатичких предмета. Тиме је отежана процена вероватноће да ће студенти бирати баш информатичке предмете, имајући у виду колико велики избор имају. Са друге стране, можемо претпоставити да је већа вероватноћа да ће студенти библиотекарства радије бирати информатичке предмете, посебно оне који су директно применљиви у библиотекарству, него предмете карактеристичне за друге смерове на свом факултету или предмете са других факултета. Анализом података о изборним предметима које су студенти бирали у временском интервалу од неколико последњих година могао би се стећи прецизнији увид у њихова интересовања, а такође би се могле боље усмерити будуће корекције студијских програма.

Наставак истраживања је потребно усмерити на анализу информатичких предмета у студијским програмима за образовање библиотекара у земљама са развијенијом теоријом и праксом библиотекарства, као и њихово поређење са студијским програмима приказаним у овом раду, имајући у виду промене које су наступиле у посматраним програмима од академске 2023/2024. године (пре свега у Београду и Љубљани), промене које су тренутно у поступку акредитације (Сомбор), као и оне које су у плану за наредни период.

Литература и извори

1. Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo. „Študijski program druge stopnje Bibliotekarstvo, informacijski in založniški študiji“. Filozofska fakulteta Univerza v Ljubljani. Preuzeto 5. 5. 2023. <https://biblio.ff.uni-lj.si/studijski-program-druge-stopnje-bibliotekarstvo-informacijski-zalozniski-studiji>.
2. Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo. „Univerzitetni študijski program prve stopnje Bibliotekarstvo in informatika“. Filozofska fakulteta Univerza v Ljubljani. Preuzeto 5. 5. 2023. <https://biblio.ff.uni-lj.si/univerzitetni-studijski-program-prve-stopnje-bibliotekarstvo-informatika>.
3. Педагошки факултет Универзитет у Новом Саду. „Акредитација 2021.“. Преузето 25. 4. 2023. <http://www.pef.uns.ac.rs/index.php/home/2021-11-29-09-28-35/21-2021>.
4. Univerza v Ljubljani. „Zunanji izbirni predmeti“. Preuzeto 5. 5. 2023. <https://www.uni-lj.si/studij/zip/>.
5. Филолошки факултет Универзитет у Београду. „Информатор Филолошког факултета“. Преузето 30. 4. 2023. <http://www.fil.bg.ac.rs/wp-content/uploads/obavestenja/aktuelnosti/Informator%20FF%202022-23.pdf>.
6. Филолошки факултет Универзитет у Београду. „Мастер академске студије Језик, књижевност, култура“. Преузето 30. 4. 2023. <http://www.fil.bg.ac.rs/wp-content/uploads/studProg/master/MAS%20-%20Jezik,%20knjizevnost,%20kultura.pdf>.
7. Filozofski fakultet Sveučilište u Zagrebu. „ECTS Informacijski paket za akademsku godinu 2022./2023. Informacijske znanosti“. Preuzeto 20. 5. 2023. <http://theta.ffzg.hr/ECTS/Studij/Index/928/IzvedbeniPlan>.
8. Filozofski fakultet Sveučilište u Zagrebu. „ECTS Informacijski paket za akademsku godinu 2022./2023. Informacijske znanosti, smjer Bibliotekarstvo“. Preuzeto 20. 5. 2023. <http://theta.ffzg.hr/ECTS/Studij/Index/1170/IzvedbeniPlan>.
9. Филозофски факултет Универзитет у Источном Сарајеву. „О студијском програму Општа књижевност и библиотекарство“. Преузето 30. 4. 2023. <https://ff.ues.rs.ba/o-studijskom-programu-opsta-knjizevnost-i-bibliotekarstvo/>.
10. Филозофски факултет Универзитет у Источном Сарајеву. „Мастер студије – Општа књижевност и библиотекарство“. Преузето 30. 4. 2023. <https://ff.ues.rs.ba/master-studije-opsta-knjizevnost-i-bibliotekarstvo/>.
11. He, Shaoyi. „Informatics: a brief survey“. *The Electronic Library* Vol 21, No 2 (2003): 117–122. doi: 10.1108/02640470310470480.

INFORMATICS IN THE LIBRARIANSHIP STUDIES' CURRICULA

Summary

The paper analyzes subjects from the field of informatics studied within the study programs for the education of librarians in Serbia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Slovenia. The study programs of undergraduate and master studies that are analyzed are from the Faculty of Philology (University of Belgrade), the Department of Information and Communication Sciences of the Faculty of Humanities and Social Sciences (University of Zagreb), the Department of Library and Information Sciences and Book Studies of the Faculty of Arts (University of Ljubljana), the Faculty of Philosophy (University of East Sarajevo) and the Faculty of Education in Sombor (University of Novi Sad).

Informatics courses are indispensable in the education of librarians, where it is essential to specify the areas of informatics that are necessary for quality education of librarians, as well as to regularly harmonize the contents of the courses with the development of those areas. The identification of the subjects from the field of informatics, the analysis of their contents and outcomes, and their mutual comparison were done by analyzing the current study programs. The comparative analysis shed light on the similarities and differences in study programs in librarianship on teaching informatics subjects. It may have an important application when planning changes in the processes of subsequent accreditations.

Keywords: study programmes, librarianship studies, informatics, librarianship and informatics, basic studies, master studies

Елизабета Георгиев
ORCID 0009-0008-1463-4916
betageorgiev@yahoo.com

БИБЛИОТЕКАРСКО ОБРАЗОВАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ БУГАРСКОЈ

Сажетак

Рад представља преглед развоја неформалног и формалног школовања библиотекара у Бугарској.

Образовање библиотекара у Бугарској има вишедеценијску традицију од двадесетих година 20. века, када су организовани први курсеви за библиотекарe. Међу предавачима на тим курсевима били су библиотечки стручњаци Стојан Аргиров и Стилијан Чилингиров. Курсеви су се, осим у библиотекама одржавали и на високим школама са циљем едукације студената заинтересованих за рад у библиотекама.

Образовање библиотекара у Бугарској је институционализовано 1950. године, када је Влада донела решење о оснивању Државног библиотекарског института (ДБИ) – више школе за припрему библиотекара за рад у свим типовима библиотека, у којима су у то време већином радили људи без неопходних професионалних квалификација. У периоду који следи више и високошколске установе за образовање библиотекара осниване су у неколико градова у Бугарској.

Данас, поред образовања библиотекара на основним, магистарским и докторским студијама на универзитетима у Софији, Великом Трнову и Шумену, постоји и Универзитет библиотекарства и информационих технологија (УНиБИТ) у Софији.

УНиБИТ у свом саставу има два факултета: Факултет за библиотекарство и културно наслеђе и Факултет информационих наука. Универзитет заузима изузетно место у едукацији стручњака који по завршетку студија обављају оперативне библиотечке послове. Студенти стичу стручне компетенције које се односе на: организацију и управљање библиотечком делатношћу, изградњу и одржавање система за евалуацију и анализу база података, организацију и управљање информационим ресурсима, примену савремених технологија у информационим услугама, планирање и креирање информационих производа, сарадњу са институцијама културе и друго.

У циљу представљања историјског развоја и данашњег стања библиотекарског образовања у Бугарској биће коришћене постојеће монографске, периодичне публикације и електронски извори.

Кључне речи: библиотекарство, образовање библиотекара у Републици Бугарској, стручно усавршавање, формално образовање, целоживотно учење, Универзитет библиотечно-информационих технологија УНиБИТ

Почеци библиотекарског образовања у Бугарској

Културну сцену Бугарске на почетку 20. века карактеришу изражени напори образоване елите за формирање организација и институција. Дугогодишња османска владавина условила је стагнацију културног развоја народа који је, током периода препорода, ослањајући се првенствено на подстицај образовања и на формирање читалишта, почео да се уздиже и, веома брзо после ослобођења, успоставља духовни живот у новој држави. Образовање, наука, читалишта, позоришта, ликовне уметности, библиотекарство и књижевност су постали важан фактор у јачању културног и етничког идентитета и националног осећаја Бугара.

За развој читања и образовање народа посебно велики значај у другој половини 19. и почетком 20. века имала су читалишта и читалишне библиотеке. Читалишта су интензивно развијала своју делатност, па је потреба за квалификованим кадром расла. После ослобођења 1878. основана је Национална библиотека у Софији¹ и било је неопходно организовати едукацију запослених. Потреба за стручним оспособљавањем запослених на библиотечким пословима указала се много пре него што је установљено формално образовање библиотекара, а почетне активности у едукацији људи који су радили у читалишним библиотекама и Народној библиотеци пружао је Виши читалишни савез.²

Прва основна знања о библиотечком пословању службеници Националне библиотеке добијали су боравком у иностраним библиотекама, у Немачкој, Француској и Аустрији. Сечена знања су касније користили у пракси и преносили колегама. Али систематске обуке није било.

Крајем 19. и почетком 20. века Универзитет и Универзитетска библиотека у Софији су били научне институције у Бугарској, где се најизраженије увидела корист библиотекарства и школованих кадрова, па су стога учињени први кораци да се реализују програми едукације библиотекара.³ Тако се до Балканских ратова уобличавао универзитетски пројекат за обуку библиотекара са високим образовањем. Схвата се да библиотекарство и архивистика заузимају важно место у образовању, првенствено као помоћне научне дисциплине хуманистичких наука. Основни циљ планираних едукација је припрема стручњака за обављање улоге асистената и сарадника истраживача у научноистраживачком раду. Расправљало се о могућности стицања стручних компетенција за рад у библиотекама и архивима у оквиру специјализације на Историјско-филолошком факултету Универзитета у Софији, а обука у оквиру те специјализације би била надоградња основ-

¹ История в периода 1878-1953, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методиј“, преузето 10. 11. 2023, https://nationallibrary.bg/wp/?page_id=96.

² Виши читалишни савез основан је 1911. године као струковно удружење народних читалишта са задатком да брине о њиховом раду и развоју.

³ Татјана Янакиева, „Създаване и развитие на библиотечното образование в Софийския университет. Специфика и интегритет в съобществото на университетските специалности“, у *Юбилеен сборник на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“: 90 години преподаване на библиотечни дисциплини в Софийския университет, 60 години от създаването на специализирана катедра, 20 години от възстановяването на специалност „Библиотечно-информационни науки“* (София: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2013), 10.

ног хуманистичког образовања. За реализацију овог пројекта најтежи проблем је био наставни кадар.⁴ Нажалост, због ратних година које су уследиле, планови за покретање систематске библиотекарске едукације нису остварени.

По речима истраживача бугарског библиотекарства, библиотекара и дугогодишњег предавача на високошколским установама за образовање библиотекара, Марије Младенове, до краја Првог светског рата, Стојан Аргиров (1870–1939)⁵ и Јачо Хлебаров (1887–1951)⁶ „изградили су јасне научне идеје о захтевима библиотечке професије: енциклопедијско, пре свега хуманистичко образовање, са посебним освртом на знања из области библиотекарства, познавање страних језика и добро познавање библиотечког фонда“.⁷

Ипак, до значајнијих промена долази двадесетих година. Тадашњи министар просвете Бугарске Стојан Омарчевски (1885–1941) је у извештају Министарском савету бр. 11739 од 15. маја 1923. сагледао тренутно стање школовања библиотекара, наглашавајући потребу за активностима квалификовања и подржавајући жељу Вишег читалишног савеза да проведе „...курсеви библиотекарства, у којима ће бити заступљена основна предавања из бугарске етнографије, фолклора, археологије и нумизматике“.⁸

Тако су већ у августу исте године организовани први курсеви за библиотекаре.⁹ Били су једномесечни и намењени за службенике који раде у читалиштима, односно углавном за учитеље – библиотекаре. Циљ је био да полазници стекну основна знања из „библиотечког пословања, књижевности, културно-просветног рада, и друго.“¹⁰ За предаваче на тим курсевима позвани су тадашњи најеминентнији стручњаци: Стојан Аргиров, Стилијан Чилингиров (1881–1962), Мара Теодорова (1891–1945) и Васил Класанов (1890–1950), који су уједно и први предавачи библиотекарских дисциплина у Бугарској.

До 1938. године преко 550 библиотекара се школовало на курсевима Вишег читалишног савеза који су организовани као једини облик школовања библиотекара. Упоредо са тим, 1924. године, на Историјско-филолошком факултету Универзитета у Софији уводи се факултативни предмет библиотекарство, два пута недељно, у трајању од два семестра.

⁴ Исто, 12.

⁵ Стојан Аргиров, библиотекар, научник и преводилац. Има велику заслугу за покретање библиотекарског образовања у Бугарској. Од 1903. до 1930. био је директор Универзитетске библиотеке и поставио темеље њеног модерног уређења. Он је и први наставник библиотекарства на Универзитету „Св. Климент Охридски“ у Софији и аутор више од 70 публикација из ове области. Његово најзначајније дело је *Водич за уређење јавних, општинских, школских и приватних библиотека*.

⁶ Јачо Стојанов Хлебаров, бугарски учитељ, публициста, издавач, преводилац, адвокат, уредник и културни радник, библиотекар, научник

⁷ Марија Младенова, *Библиотекознанието в България от Освобождението до средата на 40-те години на XX век. История, теория, практика* (София: „За буквите – О писменехъ“, 2007), 168–169.

⁸ Исто, 180.

⁹ Програм библиотекарског курса је обухватао предмете: Етнографија, Практична археологија и нумизматика, Предмет и природа библиотекарства, Библиотечки системи, Мобилне библиотеке.

¹⁰ Христо Тренков, „Библиотекарското образование в НР България“, *Библиотекар* бр. 4 (1965): 15.

Са организовањем обуке наставља се и током Другог светског рата. Тако 1942. Тодор Боров (1901–1993)¹¹ почиње да држи предавања из библиотекарства на вишим трговачким школама у Варни и Свиштову, а од следеће године и на Софијском универзитету.¹² Марта месеца 1943. Уредбом Министарског савета донет је „Правилник о курсу и испиту за чуваре и библиотекаре у народним библиотекама, Универзитетској библиотеци и библиотеци Више техничке школе“. Курсом су обухваћени следећи предмети: кратка историја библиотекарства, библиотекарство, штампа, уређење библиотека, закон о народном образовању и закон о читалиштима. Предавања су се одржавала у преподневним сатима, а поподне су полазници имали праксу у Народној и Универзитетској библиотеци.¹³

Као резиме за период до 1944. године, у вези са првим корацима библиотекарског образовања и развојем стручног усавршавања библиотекара у Бугарској на курсевима које су организовали Виши читалишни савез и Министарство народне просвете, као и предавањима из библиотекарства која су се одржавала на Софијском универзитету, Младенова истиче да они „...представљају почетну фазу настајања библиотечког образовања у Бугарској, а библиотечка професија почиње да се доживљава у друштву као професија која захтева специфична знања чије је стицање могуће само у специјализованој образовној установи“.¹⁴

Првих година после рата мањим интензитетом настављена је едукација библиотекара да би до значајних промена дошло педесетих година оснивањем Државног библиотекарског института и Катедре за библиотекарство на Универзитету у Софији.

Почетак систематског образовања библиотекара у Бугарској

Дугогодишња тежња и рад библиотекарских радника у Бугарској да се организује систематско стручно образовање реализовано је тек крајем 1950. године када је отворен Државни библиотекарски институт. Реч је о вишој специјализованој образовној установи са двогодишњим студијским програмом под руководством Одбора за науку, уметност и културу. Њен главни задатак је припрема кадрова за јавне библиотеке, које у то време имају највећи значај за библиотечке услуге у земљи. У Уредби Савета министара од 18. септембра 1950. назначено је да се курс за библиотекаре, библиографе и архивисте који постоји у Народној библиотеци (Државној библиотеци „Васил Коларов“) спаја са својим претходним

¹¹ Тодор Боров је бугарски библиограф. Године 1923. дипломирао је на Софијском универзитету, смер словенска филологија. Уследила је специјализација из библиотекарства и новинарства у Берлину. Радио је као библиотекар у Универзитетској библиотеци (1929–1931) и Бугарској земљорадничкој и задружној банци (1931–1944). Боров је иницирао стварање Бугарског библиографског института и био његов директор од 1944. до 1964. У периоду 1948–1963. уређивао је *Годишњак Бугарског библиографског института* „Елин Пелин“. Предавао је библиотекарство и библиографију на Софијском универзитету (1943–1952).

¹² Младенова, *Библиотекознанието в България от Освобождението до средата на 40-те години на XX век. Историја, теорија, практика*, 189.

¹³ Исто, 198.

¹⁴ Исто, 199.

функцијама, задацима и буџетским средствима у Државни библиотекарски институт.¹⁵ Професор Тодор Боров, директор Бугарског библиографског института основаног тридесетих година и један од најактивнијих заговорника оснивања Државног библиотекарског института, у свом поздравном говору истиче да „живот библиотекарске професије почиње од тренутка када је призната њена независност и када се држава стара о припреми будућих библиотекара“.¹⁶ Боров је тада био једини квалификовани стручњак за библиотечко-библиографске дисциплине у Бугарској, па га је управа новооснованог института одмах позвала да постане хонорарни наставник стручних предмета, тражећи да их сам понуди.

У писму директору Института од 28. новембра 1950. Боров је предложио нацрт плана двогодишњих студија.¹⁷ Његова архива¹⁸ садржи неколико докумената који сведоче да је приликом оснивања Државног библиотекарског института инсистирао да он почне да функционише као висока школа. Заједно са библиографом Христом Тренковим (1912–1971) сачинио је наставни план и програм за четворогодишње студије, по коме је Институт требало да припрема библиотекаре, децје библиотекаре, библиографе, архивисте, архивисте–туркологе, издаваче и књижаре.¹⁹ Али Државни библиотекарски институт остаје да функционише као виша школа и припрема библиотекаре првенствено за јавне библиотеке.

Редовна настава на Државном библиотекарском институту почела је 1. новембра 1950. године у једној од просторија Народне библиотеке, која је и у наредном периоду подржавала његов рад. Народна библиотека обезбеђује своје фондове за подршку образовању, као и кадрове са високим стручним квалификацијама. У првим годинама од оснивања Института, рад наставника²⁰ је био изузетно тежак и одговоран, јер су морали да израђују наставне планове, програме, пишу прве уџбенике.

При Научно-методичком кабинету Народне библиотеке формирана је богата специјализована библиотека са литературом из библиотекарства и библиографије, која је била доступна и наставницима и студентима. Фонд је обухватао инострану периодику, референтну литературу, богату документацију из извештаја са службених путовања у иностранство, планове, извештаје, и друго.²¹

„До 1997. године, Државни библиотекарски институт се потврђује као ауторитативна школска установа за библиотекаре, књижаре и стручњаке из области

¹⁵ Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методиј“ – Български исторически архив (НБКМ-БИА), ф. 849, а. е.2543, л.116–136.

¹⁶ НБКМ-БИА, ф. 849, лист 56

¹⁷ Исто.

¹⁸ НБКМ-БИА, фонд 849

¹⁹ Донка Правдомирова, „Радетели за учредяването на ДБИ“, *Кирилометодиевски вестник О песменех*, Год. XLII бр. 61 (мај 2020): 3.

²⁰ Као наставници се доводе најбољи стручњаци из Народне библиотеке, БАН-а, Универзитетске библиотеке и Бугарског библиографског института, међу којима су Тодор Боров, Ценко Цветанов, Тодор Попилиев, Дора Ганчева, Елена Кирова, Борис Дешев, Христо Тренков и други.

²¹ Тодора Топалова, „25 години Държавен библиотекарски институт. Доклад на Директора на института Т. Топалова“, *Библиотекар* бр. 12 (1976): 6

информационих технологија. У њему је основна знања добило више од 2000 библиотечких стручњака и библиографа, који раде у свим типовима библиотека и који су постали кичма библиотекарске професије у Бугарској”.²²

Двогодишње студије су трајале до 1996. године, да би већ 1997, Решењем Народне скупштине, Институт реформисан у Колец библиотекарства, а овај је, решењем XXXIX Народне скупштине од 3. априла 2003, преименован у Колец библиотекарства и информационих технологија. Његов наследник је Специјализована висока школа библиотекарства и информационих технологија – СВУБИТ, створена Решењем XXXIX Народне скупштине од 2. септембра 2004.²³ Године 2010. СВУБИТ прераста у УНиБИТ Универзитет библиотечко-информационих технологија.

Универзитетско образовање библиотекара у Бугарској

Онима који желе да се баве библиотекарством, бугарски високошколски образовни систем данас нуди неколико могућности. Реч је о факултетима у Софији, Великом Трнову и Шумену као и Универзитету библиотечко-информационих технологија у Софији.

1) Универзитет „Св. Климент Охридски” Софија

Идеја о библиотекарском образовању у Бугарској у структури Универзитета у Софији пратила је његово оснивање крајем 19. века. Није случајно да су на место библиотекара у првој високошколској установи у Бугарској постављани људи који су школовање завршили у иностранству, који су течно говорили више страних језика, лица са богатом општом културом, искуством и познавањем рада међународних научних библиотека. Двојица оснивача Бугарске више школе, будућег Универзитета, били су и њени први библиотекари – Александар Теодоров–Балан (1859–1959)²⁴ 1888. и Љубомир Милетић (1863–1937)²⁵ од 1889. до 1896.

На Софијском универзитету „Свети Климент Охридски” библиотекарске дисциплине се предају од школске 1924.²⁶ Укључивање библиотекарства као студијске дисциплине је дело Стојана Аргирова. Пошто још увек није било обучених наставника из ове области, Аргиров је био први професор библиотекарства студентима Историјско-филолошког факултета.

²² Марија Младенова, „Библиотечко-информационе науке Факултет библиотекарства, информационих система и опште комуникације у Специјализованој високој школи библиотекарства и информационих технологија, *Панчевачко четиљаштје* год 9, бр. 16 (мај 2010): 2.

²³ Исто.

²⁴ Александар Стојанов Теодоров–Балан је бугарски лингвиста, историчар књижевности и библиограф, редовни члан Бугарске академије наука. Први је ректор Софијског универзитета.

²⁵ Љубомир Георгијев Милетић је један од најистакнутијих бугарских научника и интелектуалаца с краја 19. и прве половине 20. века. Ради у области лингвистике и посебно дијалектологије, етнографије и историје. Универзитетску библиотеку водио је седам година.

²⁶ Янакиева, „Създаване и развитие на библиотечното образование в Софийския университет. Специфика и интегритет в съобществото на университетските специалности”, 9–59.

Године 1953. је основана Катедра за библиотекарство. Библиотекарство је у почетку била самостална студијска група, да би се касније обука одвијала и у оквиру другог студијског профила, као и кроз постдипломску квалификацију. „Обнављање самосталне студијске групе на Софијском универзитету 1953. године била је значајна трансформација, што је значило да су на академском нивоу библиотечко-информационе науке престале да имају проблематичан статус такозваних ‘практичних’ дисциплина, које се ‘надограђују’ преко разних основних наставних предмета као додатни систем знања. Сигурност коју ова студијска група стиче институционалним путем само је услов за испуњавање циљева образовања у универзитетском окружењу – интердисциплинарна синтеза научних сазнања у циљу постизања виших професионалних стандарда”.²⁷

Од школске 1986. године Катедра Библиотеке, научне информације, културна политика укључена је у Центар за културолошке студије. „Савремена катедра ‘Библиотекарство, научне информације и културна политика’ постаје део структуре Филозофског факултета 1993. Исте године у складу са међународном универзитетском праксом створен је и програм ‘Библиотечко-информационе науке’ (БИН), на којој се данас образују студенти основних, магистарских и докторских студија (редовно и ванредно)“.²⁸

Дипломци програма Библиотечко-информационе науке припремају се за рад у јавним, научним, школским и универзитетским, специјалним библиотекама, информационим центрима и различитим институцијама и организацијама, у издавачким кућама и редакцијама медија масовних комуникација, центрима за информационе услуге и међународну размену информација.²⁹

2) Универзитет „Св Кирило и Методије” Велико Трново

На Филозофском факултету Универзитета „Свети Кирило и Методије” у Великом Трнову од 1994. постоји група Библиотечко-информациона делатност. Настава се одвија на основним, магистарским и докторским студијама.³⁰

Основни програм Библиотечко-информационе делатности има за циљ да оспособи висококвалификоване стручњаке у складу са актуелним потребама и захтевима друштва и државних институција на регионалном и националном нивоу. По завршетку основних студија добија се звање библиотекар и организатор библиотечко-информационе делатности.

Вештине које студенти добијају по завршетку основних студија су: овладавање основним методама за класификацију документационих извора, за рад са

²⁷ Исто, 50.

²⁸ Обща информация, Филозофски факултет, преузето 16. 11. 2023, <https://phls.uni-sofia.bg/article/115>.

²⁹ Бакалаварска степен, Филозофски факултет, преузето 16. 11. 2023, <https://phls.uni-sofia.bg/article/details/115#tab131>.

³⁰ Библиотечко-информациони науки, Филозофски факултет, преузето 16. 11. 2023, <https://phls.uni-sofia.bg/article/details/115#tab132>.

традиционалним и електронским каталозима и базама података, овладавање основним методама за библиографску анализу и припрему библиографских радова, вештине за спровођење библиографског истраживања и припрему библиографских анализа, вештине истраживања, чувања, тумачења и објављивања традиционалних и електронских докумената, вештине самоедукације потребне за наставак учења на вишем нивоу.³¹

3) Универзитет „Епископ Константин Преславски“ Шумен

На Универзитету „Епископ Константин Преславски“ у граду Шумену у оквиру групе Бугарска филологија постоји мастер програм Лингвистика и библиотечно-информациона делатност.³²

Главни циљ програма Бугарска филологија – лингвистика и библиотечно-информациона делатност је припрема квалификованих кадрова за све области савременог друштвеног живота које захтевају високо филолошко образовање и стручне, способне особе, да се брзо и адекватно прилагоде динамичним тржишним условима и растућим захтевима у области хуманистичких наука, а посебно филолошке и библиотечно-информационе делатности.³³

4) Г. Универзитет за библиотекарство и информационе технологије (УНиБИТ) Софија

Универзитет за библиотекарство и информационе технологије (УниБИТ) је државни универзитет, који је основан одлуком Народне скупштине септембра 2010. и наследник је Високе специјализоване школе за библиотекарство и информационе технологије (СВУБИТ) основане 2004, односно Државног библиотекарског института, основаног 1950. године.³⁴

Чине га два факултета: Факултет библиотекарства и културног наслеђа и Факултет информационих наука. Први нуди студијске програме: Библиотечно-информационе науке и управљање знањем, Управљање библиотекама и информацијама, Иновативне комуникационе и медијске технологије, Архивистичке и документарне студије, Туристички информациони ресурси, Комуникације и информације, Јавне политике и праксе, Културно-историјско наслеђе. Факултет информационих наука чине програми: Информационе технологије, Информационо посредовање, Информациона безбедност, Информатика, Информационе технологије у институционалном и корпоративном

³¹ Библиотечно-информационни дейности, Великотрноски универзитет „Св. Св. Кирил и Методиј“, преузето 17. 11. 2023, <https://www.uni-vt.bg/bul/spec/specinfo.aspx?sptype=1&tab=napr&mc=3050015&fmc=30500152&specname=%20Библиотечно-информационни%20дейности>.

³² Факултет по хуманитарни науки квалификационна характеристика на специалност българска филология магистърска програма лингвистика и библиотечно-информационни дейности, Шуменски университет „Епископ Константин преславски“, преузето 17. 11. 2023, <https://www.shu.bg/wp-content/uploads/studentski-ekomplekt/kvalifikaciya/598-kvalifikaciya.pdf>.

³³ Исто.

³⁴ Нашата Алма матер, Университет по библиотекознание и информационни технологии, преузето 18. 11. 2023, <https://www.unibit.bg/about-unibit/overview/alma-mater>.

окружењу, Национална безбедност и културно-историјско наслеђе, Национална безбедност.³⁵

УниБИТ изводи наставу на основним, мастер и докторским програмима за образовна и научна звања за која има акредитацију. Трајање основних редовних и ванредних студија на УниБИТ-у је четири године. Уз познавање стручних предмета, студенти добијају веома добру обуку на енглеском језику из информационих и комуникационих технологија, а на неким студијским профилима и на руском.

УниБИТ одлично задовољава потребе око 2000 студената и преко 150 редовних и ванредних професора и има савремену материјалну базу. Поред опремљених кабинета и учионица, Информационо-консултантског центра о интелектуалној својини, Центра за каријеру и подршку професионалном развоју студената, поседује и Библиотечко-информациони центар са читаоницом са 150 места, чија специјализована библиотечка збирка броји преко 52.000 јединица и 80.000 докумената.³⁶

Последње године студија предвиђена је специјалистичка пракса, која се одвија у престижним институцијама, организацијама и компанијама.

Дипломци УниБИТ-а могу да раде у библиотекама, издавачким кућама, књижарама, у државној управи, у информатичком пословању, у информационим центрима и службама, у архивима, музејима, галеријама и другим установама културе.

Универзитет има богату издавачку делатност. Поред бројних публикација, уџбеника, монографија, зборника са конференција, годишњака, издаје и часопис *Описменах*.

УниБИТ активно учествује у професионалном животу, остварује међународну сарадњу у оквиру билатералних споразума са сличним институцијама у Русији, Немачкој, Француској, Пољској, Турској, и тако даље. Члан је IFLA – Међународне федерације библиотечких удружења, LIBER – Асоцијације европских научних и академских библиотека, ICOM – Међународног савета музеја, Националног техничког комитета за стандардизацију у архивској, библиотечкој, информационој и издавачкој делатности (ТК 16), Савеза библиотечко-информационих радника (СБИР), и тако даље.³⁷

Неформално образовање библиотекара у Бугарској

Струковно удружење библиотекара Бугарске, Бугарска библиотечко-информациона асоцијација (ББИА) основана је 1990. године и брине о статусу и континуираном образовању библиотекара у земљи.³⁸

³⁵ Специалности, Университет по библиотекознание и информационни технологии, преузето 18. 11. 2023, <https://www.unibit.bg/about-unibit/overview/specialties>.

³⁶ Нашата Алма матер, преузето 18. 11. 2023, <https://www.unibit.bg/about-unibit/overview/alma-mater>.

³⁷ Исто.

³⁸ Българска библиотечно-информационна асоциация, преузето 19. 11. 2023, <https://www.lib.bg/>.

Кроз конференције, семинаре, стручне скупове, округле столове, акредитоване семинаре и вебинаре, ББИА помаже библиотекарем у свим типовима библиотеке да надограђују своја знања, вештине и компетенције.

Један од значајних програма ББИА-е је Центар за континуирано образовање библиотекара.³⁹ Основан је 2001. године при Асоцијацији и Катедри за библиотекарство, научне информације и културну политику Филозофског факултета Универзитета у Софији. Центар нуди могућности за повећање професионалне квалификације и стално стручно усавршавање библиотекара из свих типова библиотека. Такође омогућава обуке за стицање IV степена стручне квалификације у звању „Библиотекар“⁴⁰, предмет „Библиотекарство“, за лица са средњом стручном спремом која раде или желе да раде у библиотекама. Центар за континуирано образовање библиотекара нуди разне врсте едукације за: руководећи кадар, библиотекаре, информатичаре и друге стручњаке са високом стручном спремом, са образовно-квалификацијским степеном бачелор или магистар или са стручним звањем библиотекар IV степена стручне спреме, који раде у различитим типовима библиотека, стручњаке са високом стручном спремом који обављају библиотечке послове у другим институцијама, за библиотекаре матичних одељења у регионалним (матичним) библиотекама у земљи, који едукују библиотекаре из мањих библиотека у свом округу.⁴¹

Друга организација која у оквиру својих активности, поред осталог, ради и на образовању библиотекара у Бугарској је Фондација Глобалне библиотеке (Глобални библиотеки).⁴² Основана је 2013. године као невладина организација за јавно добро. Једна од главних мисија и циљева ове организације је подршка развоју јавних библиотека кроз континуирано стручно образовање запослених. Тако библиотекар у Бугарској, захваљујући Фондацији имају могућност боравка у библиотекама у иностранству, учешћа на стручним скуповима, обезбеђивања материјалне базе за доживотно учење библиотечких стручњака.⁴³

Законска регулатива и статус библиотекара у Бугарској

По Закону о јавим библиотекама Републике Бугарске, дефинисано је која лица могу радити у Националној, регионалној (матичној), општинској и читалишној библиотеци. У члановима 22, 30 и 36 наводи се да на радно место библиотекара у Народној, регионалној и општинској библиотеци могу се именовати лица која поседују:

³⁹ Център за продължаващо образование на библиотекар, Българска библиотечно-информационна асоциация, преузето 20. 11. 2023, <https://www.lib.bg/train/%D0%A6%D0%9F%D0%9E%D0%91>.

⁴⁰ Свако ко ради у библиотеци у Бугарској има звање „библиотекар“ без обзира на стручну спрему.

⁴¹ Исто.

⁴² Фондация „Глобални библиотеки – България“, преузето 20. 11. 2023, <https://glbulgaria.bg/za-nas/misia-i-tseli/>.

⁴³ Мисия и цели, Фондация „Глобални библиотеки – България“, преузето 20. 11. 2023, <https://glbulgaria.bg/>.

1. високо образовање са школском спремом из библиотечко-информационих наука;
2. стручна квалификација стечена на универзитету, која обухвата најмање 60 кредита из области библиотечко-информационих наука;
3. средње образовање са стручном спремом из библиотечко-информационих наука.⁴⁴

По члану 29, став 2 Закона директор матичне библиотеке може да буде лице са вишом стручном спремом и најмање мастер библиотечко-информационих наука са пет година радног искуства у библиотеци.⁴⁵

Имајући у виду законску регулативу и чињеницу да библиотекарско образовање у Бугарској има богату традицију и да на годишњем нивоу на високошколским установама за образовање библиотекара значајан број студената завршава основне и магистарске студије, а не мали број и докторске, у бугарским библиотекама више од 95 одсто запослених су управо дипломирани библиотекари.

Уласком Бугарске у Европску унију отвориле су се могућности за дошколовање библиотекара, за рад на различитим пројектима и програмима што првенствено користе Национална и регионалне библиотеке, побољшавајући своју, како материјалну базу, тако и компетенције запослених.

Закључак

Библиотекарско образовање у Бугарској датира из двадесетих година прошлог века, када су организовани први курсеви за библиотекаре читалишних библиотека. Његове темеље је поставио Стојан Аргиров уврштавањем библиотечких дисциплина у наставне планове Историјско-филолошког факултета Универзитета у Софији. Библиотекарско образовање двадесетак година није било у потпуности дефинисано законском регулативом, да би тек после Другог светског рата било институционализовано оснивањем Државног библиотекарског института 1950. године.

Структурирањем библиотекарских дисциплина на Софијском универзитету у самосталну групу 1953. године, које је дело Тодора Борова, почиње високошколско образовање библиотекара које се током година развијало и ширило.

Данас у Бугарској постоје четири високошколске институције на којима се образују библиотекари. По бројности програма и праћењу савремених токова библиотекарства издваја се Универзитет за библиотекарство и информационе технологије (УниБИТ) који заузима изузетно место у обуци стручњака који по завршетку студија обављају оперативне библиотечке послове.

Имајући у виду законску регулативу и чињеницу да је мрежа библиотекарског образовања у Бугарској веома развијена, више од 95 одсто запослених у бугарским библиотекама су управо дипломирани библиотекари.

⁴⁴ Закон за обществените библиотеки, преузето 21. 11. 2023, <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2137234383>.

³⁸ рад у општинској библиотеци довољно је 30 кредита.

⁴⁵ Исто.

Литература и извори:

1. Бакалаварска степен. Филозофски факултет. Преузето 16. 11. 2023. <https://phls.uni-sofia.bg/article/details/115#tab131>.
2. Библиотечко-информациони науки. Филозофски факултет. Преузето 16. 11. 2023. <https://phls.uni-sofia.bg/article/details/115#tab132>.
3. Библиотечно-информационни дейности. Великотрноски универзитет „Св. Св. Кирил и Методиј“. Преузето 17. 11. 2023. <https://www.uni-vt.bg/bul/spec/specinfo.aspx?sptype=1&tab=napr&mc=3050015&fmc=30500152&specname=%20Библиотечно-информационни%20дейности>.
4. Закон за обществените библиотеки. Преузето 21. 11. 2023. <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2137234383>.
5. История в периода 1878–1953. Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методиј“. Преузето 10. 11. 2023. https://nationallibrary.bg/wp/?page_id=96.
6. Янакиева, Татяна. „Създаване и развитие на библиотечното образование в Софийския университет. Специфика и интегритет в съобществото на университетските специалности“. У Юбилеен сборник на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“: 90 години преподаване на библиотечни дисциплини в Софийския университет, 60 години от създаването на специализирана катедра, 20 години от възстановяването на специалност „Библиотечно-информационни науки“. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2013.
7. Мисия и цели. Фондация „Глобални библиотеки – България“. Преузето 20. 11. 2023. <https://glbulgaria.bg/>.
8. Младенова, Мария. *Библиотекознанието в България от Освобождението до средата на 40-те години на XX век. История, теория, практика*. София: „За буквите – О писменех“, 2007.
9. Младенова, Марија. „Библиотечко-информационна наука Факултет библиотекарства, информационна система и опште комуникације у Специјализованој високој школи библиотекарства и информационних технологија. *Панчевачко чистилиште* Год. 9, бр. 16 (мај 2010): 2–5.
10. Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методиј“ – Български исторически архив (НБКМ-БИА), ф. 849, а. е.2543, л. 116–136.
11. Нашата Алма матер. Универзитет по библиотекознание и информационни технологии. Преузето 18. 11. 2023. <https://www.unibit.bg/about-unibit/overview/alma-mater>.
12. Специалности. Универзитет по библиотекознание и информационни технологии. Преузето 18. 11. 2023. <https://www.unibit.bg/about-unibit/overview/specialties>.
13. Топалова, Тодора. „25 години Държавен библиотекарски институт. Доклад на Директора на института Т. Топалова“. *Библиотекар* бр. 12 (1976): 5–13.
14. Тренков, Христо. „Библиотекарското образование в НР България“. *Библиотекар* бр. 4 (1965): 14–21.
15. Правдомирова, Донка. „Радетели за учредяването на ДБИ“. *Кирилометодиевски вестник О писменех* Год. XLII, бр. 61 (мај 2020): 2–4.
16. Факултет по хуманитарни науки квалификационна характеристика на специалност българска филология магистърска програма лингвистика и библиотечно-информационни дейности. Шуменски университет „Епископ Константин преславски“. Преузето 17. 11. 2023. <https://www.shu.bg/wp-content/uploads/studentски-ekomplekt/kvalifikaciya/598-kvalifikaciya.pdf>.

17. Фондация „Глобални библиотеки – България“. Преузето 20. 11. 2023. <https://glbulgaria.bg/za-nas/misia-i-tseli/>.
18. Център за продължаващо образование на библиотекари. Българска библиотечно-информационна асоциация. Преузето 20. 11. 2023. <https://www.lib.bg/train/%D0%A6%D0%9F%D0%9E%D0%91>.

LIBRAIANS' EDUCATION IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

Summary

The paper presents an overview of the development of informal and formal education of librarians in Bulgaria.

The education of librarians in Bulgaria has a tradition spanning several decades, dating back to the 1920s when the first courses for librarians were organized. Among the lecturers on these courses were library experts Stoyan Argirov and Stiliyan Chilingirov. The courses were held not only in libraries but also at universities to educate students interested in working in libraries.

Librarian education in Bulgaria was institutionalized in 1950 when the Government passed a resolution establishing the State Library Institute (SLI) – a higher education institution for the preparation of librarians for work in all types of libraries, which at that time were mostly staffed by people without the necessary professional qualifications. In the following period, higher and university education institutions for librarian education were established in several cities in Bulgaria.

Today, in addition to the education of librarians at undergraduate, master's and doctoral levels at the universities of Sofia, Veliko Tarnovo and Shumen, there is also the University of Library Science and Information Technologies (UNiBIT) in Sofia.

UNiBIT has two faculties: the Faculty of Library and Cultural Heritage and the Faculty of Information Sciences. The university occupies an exceptional position in the education of specialists who, upon graduation, perform operational library work. Students acquire professional competencies related to: the organization and management of library activities, construction and maintenance of systems for evaluation and analysis of databases, organization and management of information resources, application of modern technologies in information services, planning and creation of information products, cooperation with cultural institutions, and more.

To present the historical development and current state of library education in Bulgaria, existing monographic, periodical publications and electronic sources will be used.

Key words: librarianship, librarians' education in the Republic of Bulgaria, professional training, formal education, lifelong learning, UNiBIT University of Library and Information Technologies

Драгослава Родаљевић
dragoslavaue@gmail.com

Бојана Маринчић
bojanamarincic@gmail.com

Биљана Давидовски
biljana.davidovski@gmail.com

Народна библиотека Ужице

УЛОГА СТРУЧНОГ УСАВРШАВАЊА У УНАПРЕЂЕЊУ БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНИХ УСЛУГА ЗЛАТИБОРСКОГ ОКРУГА

Сажетак

Библитечко-информациона делатност обухвата све области знања и континуирано усвршавање запослених требало би да буде премиса, а не само законска обавеза. Библиотекари током радног века имају потребу да се стручно усавршавају, али и да проширују знање које није уско везано за струку, а може се користити у свакодневном раду. У сврху стручног усавршавања се годишње акредитује око десет стручних програма и организује већи број семинара и скупова. У раду ће бити описано колико стручно усавршавање доприноси унапређењу библитечко-информационих услуга и колико је усклађено са потребним компетенцијама савременог библиотекара. У ту сврху, у јавним библиотекама Златиборског округа, проведена је анкета о утицају стручних едукација за увођење нових и унапређење постојећих услуга. Анализом су обухваћена стручна усавршавања одржана у периоду од десет година (2012–2022). Резултати анкете би требало да укажу на употребљивост стечених знања у пракси и у планирању развоја нових услуга прилагођених потребама савременог корисника. Верификација неформалног стручног усавршавања у Србији најчешће се евидентира кроз потврде о присуству на скуповима, док се примена стечених знања не прати ни на који начин.

Кључне речи: библитечко-информационе услуге, Златиборски округ, библиотекари, стручно усавршавање, корисници библиотека, јавне библиотеке

Увод

Библиотеке од свог оснивања до данас имају веома важну улогу у развоју друштва, првенствено као подршка формалном образовању и доживотном учењу. У IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке наводи се да ова установа „чини основну компоненту друштва знања, константно се прилагођавајући новим видовима комуникације како би пружила универзални приступ информацијама и омогућила смислену употребу истих за све кориснике.”¹ Посебно се истиче проактивна улога када су у питању сервиси који треба да задовоље широк спектар информационих и културних потреба становништва у локалној заједници. Зато у фокусу креирања услуга не могу бити само директни, већ и индиректни корисници и њихове потребе. У складу са наведеним, потребно је смислено изразити стремљења и сходно томе дефинисати циљеве и задатаке. Начин осмишљавања визије и мисије сваке библиотеке у 21. веку, па и јавне, комплексан је и динамичан процес. Условљен је применом информационих и комуникационих технологија, као и вештачке интелигенције. Поменути процеси захтевају константно унапређење постојећих и формирање нових услуга, што је немогуће постићи без личног и професионалног развоја запослених стручних радника. Позиционирањем у савременом друштву, библиотекари имају свест о чињеници да је „данашња конкуренција увек знатно шира од категорије делатности, производа или услуга”². Неопходност установа које систематизују и класификују знања у предстојећим деценијама овог века све је јаснија, без обзира на медијуме који су њихови носиоци. У складу са глобалним, видне су и потребе локалног становништва најпре кроз повећање или промену захтева јавној библиотеци. Такође, препознајући интересовања (ин)директних корисника, библиотекари одређују садржаје и информације који треба да буду понуђени и на који начин. Адекватан одговор на поменуте изазове библиотека ће имати само ако држава, локална заједница и сама установа стварају повољне услове за развој формалног, неформалног и информалног образовања стручног кадра.

Република Србија је, сходно друштвено-историјским приликама, правним актима регулисала образовање библиотекара најпре кроз обавезу полагања стручног испита³, организовање стручних курсева и семинара почев од 1949. године⁴,

¹ IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке, преузето 4. 10. 2023, <https://repository.ifla.org/server/api/core/bitstreams/9a6362f3-c12b-4400-acfd-d2a60951e05f/content>.

² Богдан Трифуновић и Марија Радловић, „Да ли Elevator Pitch може да постане прича из лифта ваше библиотеке? Едукација библиотекара у контексту нових знања”, у *Библиотеке и доживотно учење: зборник радова / XVI годишњи стручно-научни скуп Заједнице матичних библиотека Србије Библионет 2022*, [Чачак, 8–10. септембар 2022]; уредила Виолета Стојменовић (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2022), 36.

³ Први правни акт о полагању стручног испита био је *Правилник о полагању државног стручног испита за прелаз чиновника Народне библиотеке у Београду из приватних у јавне* (1928. године), в. Драган Бараћ, *Право о библиотекарству у Србији* (Београд: Народна библиотека Србије, 1994), 37.

⁴ Исто, 44.

након чега су се стекли услови за развој формалног образовања.⁵ У периоду после Другог светског рата, поред средње школе, а касније и факултета, паралелно су се реализовали и програми обуке кроз обавезни стручни испит.

Након распада Југославије и кризе коју су донеле деведесете године, један од носилаца неформалног облика учења била је и *Библиотека плус* која се до данас бави унапређењем неформалних облика учења и преносом нових знања.⁶ Услед наглог преласка са традиционалног радног окружења на електронске услуге, преко 900 библиотекара прошло је кроз серију иновативних курсева одржаних у периоду 2001–2006. године у области информационе и медијске писмености, пројектне наставе, менаџмента у култури и уметности. Библиотекарско друштво Србије од 2001,⁷ а након 6 година и Заједница матичних библиотека⁸ организују међународне стручне и научне скупове који афирмишу стручни и научно-истраживачки рад у библиотечко-информационој делатности, публикујући радове у зборницима.

Стално стручно усавршавање библиотекара одвија се организовано у реалном окружењу путем семинара, курсева, конференција, стручних скупова, округлих столова, предавања и радионица. Осим наведених, нарочито од пандемије Covid-19, присутне су материјално и временски економичније едукације на даљину. Поред заказаних вебинара и конференција, на овај начин доступни су бројни садржаји који пружају могућност за лично усавршавање. У складу са персоналним афинитетима и одговарајућим временом могуће је онлајн учење страних језика, усавршавање дигиталних и других вештина. Осим дидактичких садржаја и видео-туторијала, примери добре праксе могу се погледати на сајтовима, друштвеним мрежама и платформама на којима се промовишу активности библиотека. Посебан значај за лично усавршавање у струци има праћење текуће периодике из библиотечко-информационе делатности.⁹ Услед недовољног броја запослених и лошег материјалног положаја, библиотекаrimа велики изазов представља да издвоје време и пронађу мотивацију за информално усавршавање. Едукација се најчешће одвија само на нивоу обавезног и организованог стручног усавршавања и управо због тога овај вид има велики значај.

⁵ Трогодишња Средња библиотекарска школа је основана 1948, а прерасла је у четворогодишњу 1950. године. Катедра за библиотекарство је основана 1963, радила до 1965, а обновљена је као Катедра за библиотекарство и информатику 1990/1991. године на Филолошком факултету у Београду. – В. Добрава Бегенишић, „Едукација библиотекара у Србији: законски оквир и пракса”, у *Библиотеке и животно учење: зборник радова / XVI годишњи стручно-научни скуп Заједнице матичних библиотека Србије Библионет 2022*, [Чачак, 8–10. септембар 2022]; уредила Виолета Стојменовић (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, 2022), 8.

⁶ Библиотека плус, „О нама”, преузето 15. 10. 2023, <https://www.bibliotekaplus.rs/o-nama/>.

⁷ Библиотекарско друштво Србије, „О нама”, преузето 16. 10. 2023, <https://bds.rs/>.

⁸ Заједница матичних библиотека, преузето 16. 10. 2023, <https://nb.rs/zmb/>.

⁹ Више о поменутих врстама неформалног образовања стручних радника у библиотекарству у: Биљана Давидовски, „Пут до компетентног библиотекара – савремени стручни кадар у јавним библиотекама Златиборског округа”, *Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечко-информациону делатност* бр. 7 (2022): 148–157. Доступно и на: <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/2022/12/12/biljana-davidovski-put-do-kompetentnog-bibliotekara/> и <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2787-317X/2022/2787-317X2207146D.pdf>.

Народна библиотека Србије (НБС) од 2002. године, најпре COBISS курсевима, а потом и другим тематски и формално различитим стручним едукацијама, даје конкретне одговоре на актуелне потребе запослених у библиотечко-информационој мрежи.¹⁰ Веома је важно да матичне библиотеке буду упознате која додатна знања или вештине недостају запосленима у свакој библиотеци за коју су надлежне и сходно томе понуде актуелне теме из Каталога образовне понуде НБС.¹¹

У Србији је обавезно стручно усавршавање библиотекара регулисано Законском регулативом¹² и Правилником о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности¹³, на основу којих је од 2014. до 2022. године акредитовано 152 семинара¹⁴, а програме обуке прошло је око 15.000 полазника. Аутори семинара имају у виду потребе стручних радника при избору тема, али је такође неопходно да у фокусу имају и применљивост стечених знања. Несумњиво је да су стручне едукације допринеле трансформацији и напретку библиотекарства у Србији. Сам систем акредитације, потом анкетирање полазника и евалуација програма говоре о квалитету понуде акредитованих семинара. Даљи ефекти, односно практични резултати едукација недовољно се истражују, а то су реално повећање знања и његова примена у пракси, што заправо даје потпуни смисао сталном стручном усавршавању.

Потреба испитивања улоге стручног усавршавања

IFLA – Секција за континуирано стручно усавршавање и учење на радном месту сачинила је документ који садржи десет основних принципа чијим поштовањем се унапред осигурава „висок квалитет стручног усавршавања за библиотечко особље” – од уочавања потребе, преко организовања, финансирања, потребног броја сати – до евалуације и истраживања делотворности програма стручног усавршавања. У деветом принципу наводи се да „добра пракса захтева да они који обезбеђују континуирано образовање прикупљају и повратне информације од својих полазника, и то не само након одржаних програма континуираног образовања, већ спровођењем бар повремених евалуација којима се утврђују утицаји које континуирано образовање има у пракси. [...] Програми континуираног стручног усавршавања у институцијама и организацијама такође захтевају повремену евалуацију њиховог спровођења и учинковитости.”¹⁵

¹⁰ Весна Ињац Малбаша, „Образовање библиотекара у Србији”, *Глас библиотеке* бр. 19 (2012): 45.

¹¹ Народна библиотека Србије, „Каталог образовне понуде Народне библиотеке Србије”, преузето 19. 10. 2023, <https://nb.rs/katalog-obrazovne-ponude-narodne-biblioteke-srbije/>.

¹² „Закон о библиотечко-информационој делатности: Стално стручно усавршавање запослених – Члан 49”, *Службени гласник РС* 52 (2011) и 78 (2021), преузето 30. 11. 2023, <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/52/1>.

¹³ „Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности: 18/2013-30”, *Службени гласник РС* бр. 18 (26. фебруар 2013), утврђује начин акредитације програма, организацију и реализацију акредитованих програма, преузето 17. 4. 2023, <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/18/1/reg>.

¹⁴ Бегенишић, „Едукација библиотекара...”, 8.

¹⁵ Јана Варлејс, „IFLA – Континуирано стручно усавршавање: принципи и добра пракса”, *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства* год. LVI, св. 2 (2014): 159.

Весна Ињац Малбаша наводи испитивање НБС које је Драгана Милуновић презентovala 2010. године на седници Заједнице матичних библиотека у оквиру теме *Континуирано стручно образовање библиотекара у Србији*. „Квантитативно и квалитативно анкетно истраживање 28 образовних потреба на узорку од 160 јавних библиотека у Србији”, проведено је 2008/2009. године. Резултати су показали да је стално стручно усавршавање изузетно потребно, а образовна понуда НБС одговарајућа. Исказано је интересовање за модификовање одређених образовних програма, увођење едукација о стратешком менаџменту, управљању пројектима, изради веб-презентација библиотека и друго. Добијени подаци иницирали су преиспитивање садржаја Каталога образовне понуде НБС у складу са савременим потребама јавних библиотека у земљи.¹⁶

Анализирајући, као што сам наслов рада говори, „Допринос Универзитетске библиотеке ‘Светозар Марковић’ сталном стручном усавршавању у библиотечно-информационој делатности”, 2019. године Александра Поповић, Драгана Столић и Дејана Каваја Станишић поставиле су питање начина „евалуације стварних ефеката ових семинара, односно реалног повећања применљивог знања, па стога и унапређење праксе библиотечких радника.”¹⁷ Не доводећи у сумњу квалитет понуде акредитованих семинара и других облика организованог сталног стручног усавршавања библиотекара, констатују да је са кључног аспекта, а то је применљивост, потребно провести темељна истраживања.¹⁸

Радови о испитивању применљивости стручних едукација на унапређење праксе у библиотекама Србије нису бројни, а организатори и реализатори исказују потребу за повратном информацијом. Овај рад је први који се бави наведеним проблемом на нивоу јавних библиотека Златиборског округа (ЗО).

Истраживање утицаја континуираних стручних едукација на унапређење праксе у јавним библиотекама Златиборског округа

Верификација неформалног стручног усавршавања у Србији најчешће се евидентира кроз потврде о присуству на скуповима, док се примена стечених знања не прати ни на који начин. У ту сврху, у јавним библиотекама ЗО проведено је истраживање о утицају стручних едукација на унапређење постојећих и увођење нових услуга у периоду од 2012. до 2022. године. Посебно је испитан утицај едукација спроведених 2022, како би се стекао увид у интензитет и потребу годишњих обука. Иако је акредитованим програмима стручно усавршавање започето 2014. године, наведени период узет за анализу оправдан је због тога што су све осим једне библиотеке у Округу пре 2012. започеле рад на формирању локалних COBISS база, односно аутоматизацији пословања. Резултати истраживања би

¹⁶ Ињац Малбаша, „Образовање библиотекара у Србији”: 46.

¹⁷ Александра Поповић, Драгана Столић и Дејана Каваја Станишић, „Допринос Универзитетске библиотеке ‘Светозар Марковић’ сталном стручном усавршавању у библиотечно-информационој делатности”, *Читалишће: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* год. 18, бр. 34 (мај 2019): 38.

¹⁸ Исто.

требало да покажу колико су библиотекари у Округу били посвећени стручном усавршавању у претходној деценији у односу на законски минимум, на који сегмент пословања су едукације имале највећи утицај и за које категорије корисника су унапређене/иновиране услуге. Осим тога, требало би да укаже на ставове циљне групе о квалитету и садржају понуде акредитованих програма, информалним видовима стручног усавршавања и потребама за стицање одређених знања и вештина.

Примарни циљ је био да се испита да ли су се библиотекари у Округу перманентно стручно усавршавали (акредитованим семинарима, COBISS курсевима, самоедукацијом) и у којој мери су учествовали у унапређењу постојећих и увођењу нових библиотечких услуга у претходних 10 година (и само у 2022). Други циљ је био да се установи са којих организованих обука су најчешће примењивана стечена знања и вештине у пракси (у ком сегменту пословања и које категорије корисника обухватају). Трећи циљ је био да се испитају ставови библиотекара о квалитету и садржају понуде организованих стручних едукација и потребама за одређеним темама и моделима усавршавања.

Истраживањем су провераване следеће хипотезе:

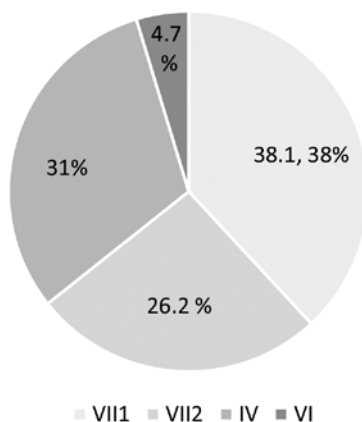
- Стално стручно усавршавање библиотекара Златиборског округа доприноси унапређењу следећих области библиотечког пословања:
 - Пружање услуга корисницима,
 - Аутоматизацији пословања и
 - Другим сегментима рада (маркетингу, дигитализацији, издавачкој делатности, културним програмима и друго).
- Библиотекари Златиборског округа имају позитиван став о стручним едукацијама одржаним у протеклих десет година и исказују потребу да наставе континуирано организовано усавршавање.

У истраживању је примењена дескриптивна метода, (сходно предмету, циљевима, задацима и хипотезама), а одабрана техника за прикупљање података је анкетирање. Као инструмент израђен је анкетни – Google упитник за библиотекарe народних библиотека Златиборског округа који чини укупно 20 питања, од којих првих шест одређују структуру испитаника (пол, степен образовања, дужину радног стажа у струци, величину јавне библиотеке у којој су запослени према броју монографских публикација и броју корисника). Наредних 14 питања проистекло је из циљева и задатака истраживања. Анкетирање је трајало месец дана, од 15. фебруара до половине марта 2023. године. Добијени подаци обрађени су квантитативно у процентима, а резултати истраживања приказани су графички и текстуално.

Анкетни упитник послат је на 79 валидних имејл адреса запослених на стручним библиотечко-информационим пословима у јавним библиотекама Округа, а одговор је пристигао од 42 запослена, што представља узорак истраживања.

Према нивоу образовања, структуру испитаника чинило је 64,3 одсто запослених на стручним библиотечким пословима са академским образовањем (основне и мастер студије), 31 одсто има завршену средњу школу и мање од 5 одсто више/високо образовање (2/3 године студија).

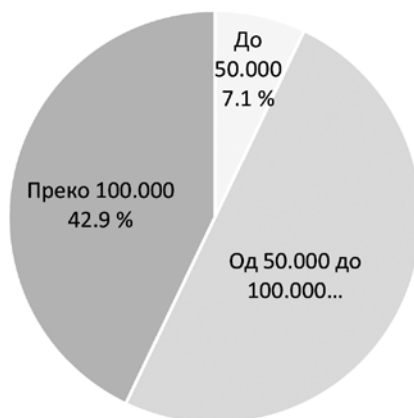
Степен образовања испитаних библиотекара Златиборског округа

Према дужини радног стажа у библиотечко-информационој делатности 40,5 одсто ради дуже од 20 година, 35,7 одсто од 10 до 20, док 9,5 одсто има радни стаж од 5 до 10, а 14,3 одсто краћи од 5 година. Закључује се да 76,2 одсто испитаника ради дуже од 10 година, што изабрани период истраживања чини релевантним.

Готово 43 одсто запослених ради у библиотекама са преко 100.000 монографских публикација, док 50 одсто располаже фондом од 50.000 – 100.000 и тек око 7 одсто има фонд мањи од 50.000.

Број монографских публикација у библиотеци

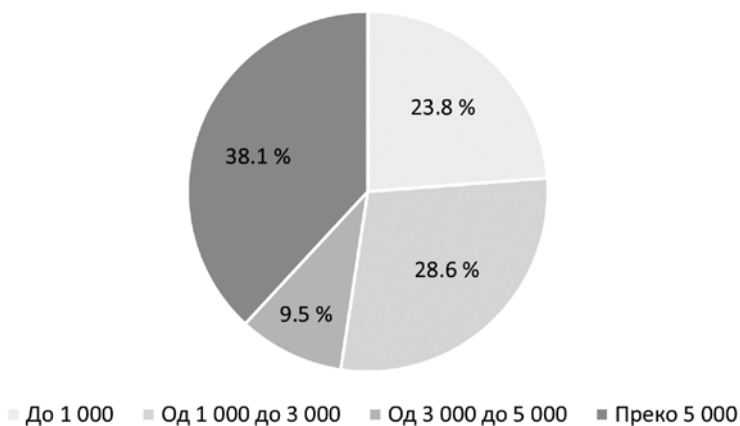
Од укупног броја испитаних, највећи део, 45 одсто, ради у установи са више од 15 запослених библиотекара и књижничара, 7,1 одсто од 11 до 15 стручних радника, од 6 до 10 има 28,6 одсто, а мање од 5 има 19 одсто установа.

Дужина радног стажа у библиотеци

Што се броја корисника тиче, преко 5000 има 38,1 одсто библиотека, 3000 до 5000 28,6 одсто, између 1000 и 3000 23,8 одсто, док 9,5 одсто има мање од 1000 корисника.

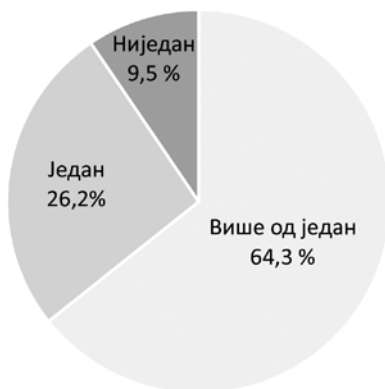
Број корисника библиотеке

Обрада и анализа резултата истраживања – стручно усавршавање библиотекара Златиборског округа и ефекти у периоду 2012–2022. Године

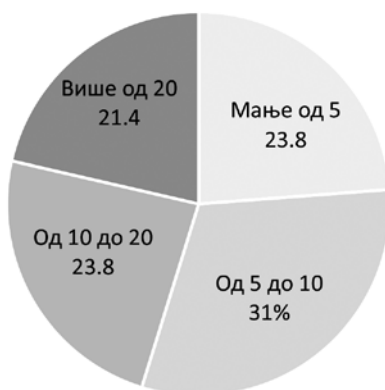
У 2022. години 9,5 одсто испитаника није одслушало ниједан семинар, 26,2 одсто је испунило законски минимум, а 65 одсто запослених похађало је више од једне стручне едукације годишње – што показује високу мотивисаност за усавршавање.

У протеклој (2022) години сам похађао / -ла акредитованих стручних семинара

Статистика у претходној деценији показује нешто другачију слику. Нешто мање од половине анкетираних 45,2 одсто одслушало је у просеку један до два семинара годишње. До 10 стручних обука похађало је 23,8 одсто што је проценату-ално сразмерно броју испитаника који раде краће од 10 година.

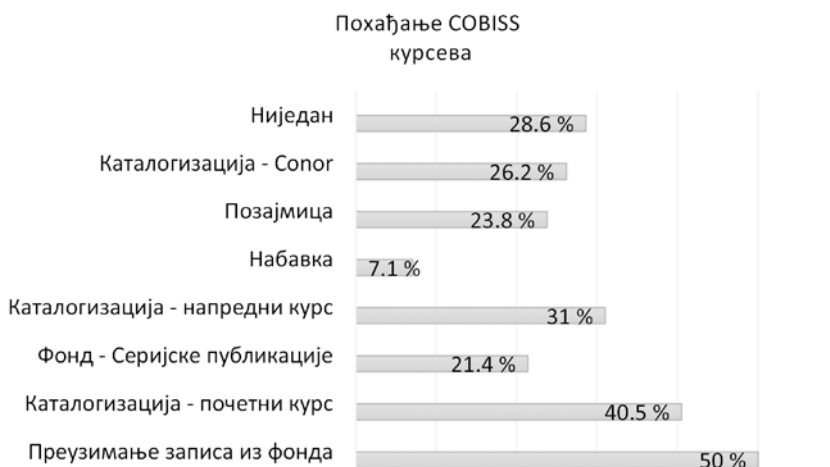
У периоду од 2012. до 2022. године похађао / -ла сам акредитованих стручних семинара

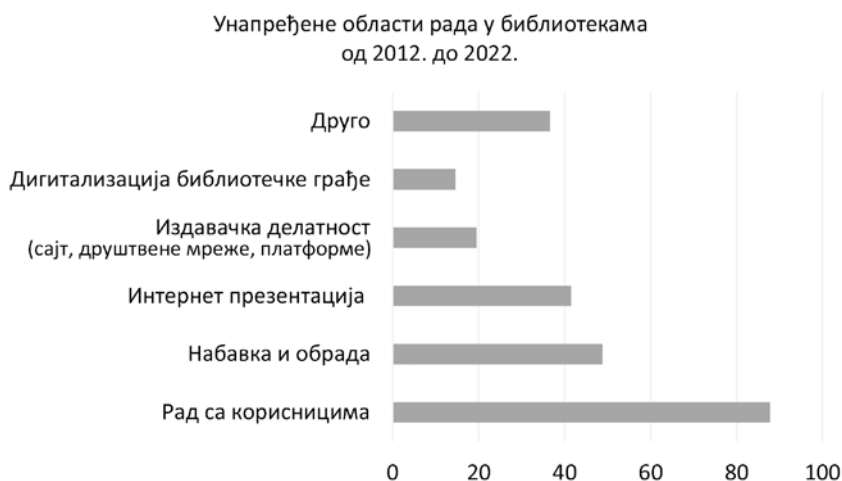
Похађање COBISS курсева

Све јавне библиотеке у Златиборском округу су у COBISS систему, осим Народне библиотеке „Сретен Марић” у Косјерићу, па су COBISS курсеви најчешћи вид континуиране стручне едукације. Из приказане статистике закључује се да је највећи број стручних радника похађао обуке везане за почетни ниво

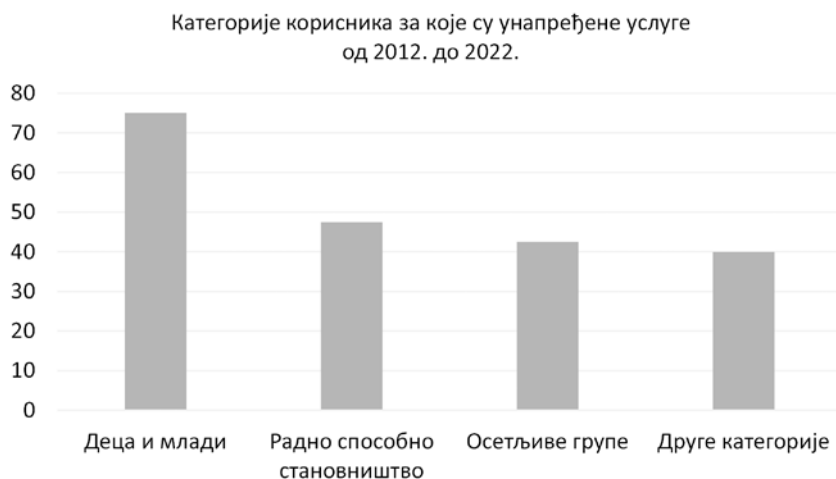
каталогизације и преузимање записа. Курс позајмице похађала је у просеку по једна особа из библиотеке која је потом обучила остале колеге за рад у корисничкој бази, па 28,6 одсто испитаника није похађало ниједан од понуђених курсева.

Од 2012. до 2022. године 97,6 одсто анкетираних стручних радника је учествовало у унапређену постојећих услуга у библиотекама. Највећи број испитаника 87,8 одсто је радио на унапређењу услуга намењеним корисницима. Половина испитаника сматра да је допринела унапређењу библиографске обраде грађе, 41,5 одсто је унапредило интернет презентацију (веб-сајтови и налози на друштвеним мрежама, једна библиотека има микросајт за стручни електронски часопис и апликацију). Недостатак новца усмерава већину библиотека да маркетинг воде на друштвеним мрежама.

У претходној деценији 75 одсто колега је радило на унапређењу програма за децу и младе. Већина их сматра и најважнијим јер се њима негује читалачка публика. Нису занемарене ни остале категорије корисника, што је за јавне библиотеке веома важно.

Стручни програми који су по мишљењу испитаника највише допринели унапређењу рада јавних библиотека у Златиборском округу

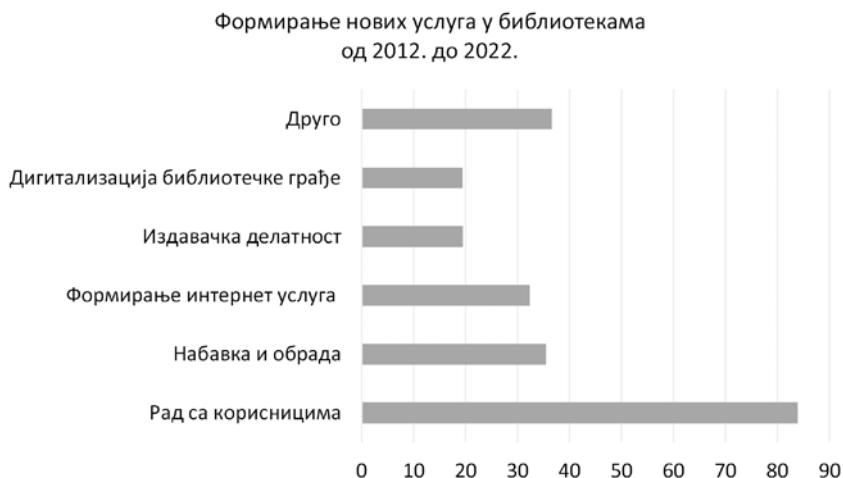
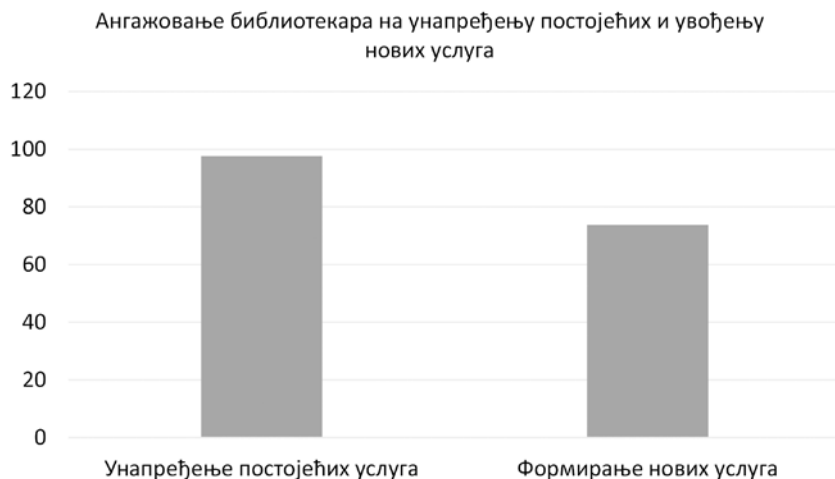
Семинар „Библиотечке услуге за особе треће животне доби” допринео је да многи библиотекари побољшају услуге за најстарије суграђане. „Недоумице из каталожке праксе” смањиле су број грешака у библиографској обради. Изучавање техника академског писања допринело је унапређењу услуга за студенте и средњошколце у виду помоћи при изради семинарских, матурских и дипломских радова, што је допринос семинара „Од библиотеке до научног рукописа”.

Често се може чути констатација да уколико библиотечко-информационе активности нису представљене на сајту и друштвеним мрежама, као да нису ни одржане. Интернет презентације су веома битне, што је посебно дошло до изражаја у време пандемије (од трејлера за популаризацију библиотеке и читања, преко видео-упутства за претраживање електронских база података до комплетних онлајн програма). Из тог разлога потреба познавања дигиталног маркетинга у јавним библиотекама је велика, а вештине стечене на семинару „Иновативност у библиотекама – од Storytelling-a до Storydoing-a – дигитални маркетинг за библиотеке, заговарање нових пракси” су веома драгоцене.

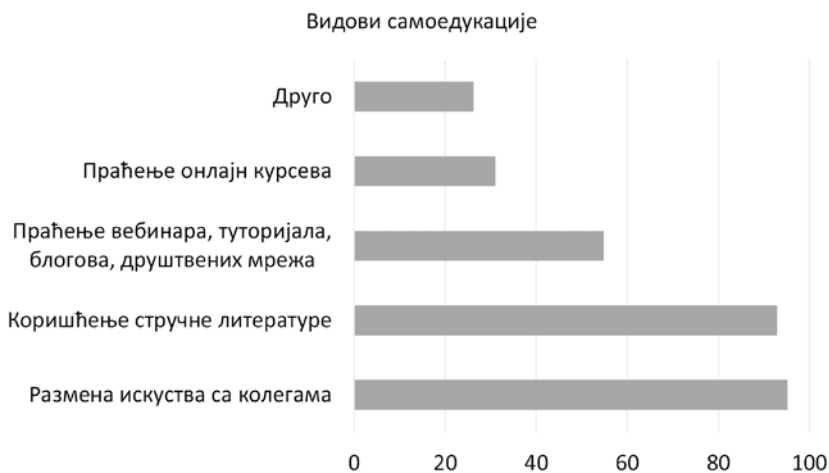
Пријатна радна атмосфера са корисницима, колегама и руководиоцима је свима важна, што је семинар „Управљање конфликтима у библиотекама” позиционирало међу пет најутицајнијих код библиотечког особља у Златиборском округу.

Формирање нових услуга

Поређењем резултата закључује се да се скоро четвртина мање – 23,8 одсто анкетираних ангажовало на формирању нових услуга, него што је случај код унапређења постојећих. Као искуствене претпоставке могу се навести различити разлози: страх од новог, материјални проблеми, изостанак подршке руководства, и друго, што покреће питање додатног истраживања.

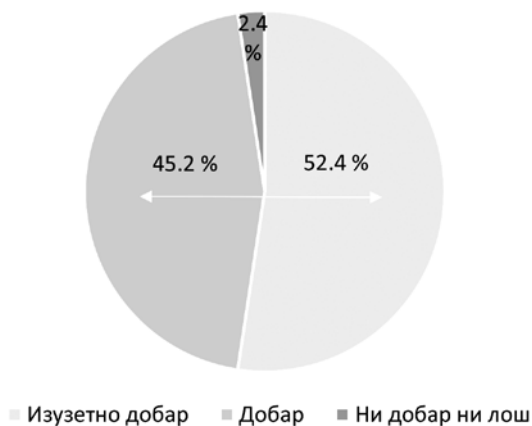

Аутоматизација библиотечког пословања је знатно унапређена и иновирана захваљујући томе што све библиотеке раде у COBISS-у. Када је реч о формирању нових услуга, корисници јавних библиотека Златиборског округа остају у фокусу запослених.

Да би библиотеке биле места где деца и млади радо проводе време, неопходно је ускладити услуге са њиховим потребама. Зато не изненађује податак да је највећи проценат формираних услуга за ову категорију корисника. Иако, у мањој мери, иновације нису изостале ни за друге групе становништва.

Утицај стручног усавршавања на квалитет услуга

Обуке које су подстакле увођење нових услуга у библиотекама Златиборског округа

„Библиотечке услуге за особе треће животне доби” је семинар који су колеге вредновале као примарно утицајан код развоја постојећих, али и формирања нових услуга за старије суграђане. Програми најчешће примењивани за ову категорију корисника организовани су у циљу подизања информатичке, а затим и медијске и информационе писмености.

„Дигитализација и дигитални процеси у библиотекама” је други вреднован семинар који је допринео формирању нових збирки као ресурса библиотека. Међутим, дигитализација завичајног културног наслеђа у Златиборском округу је још увек на ниском нивоу и недовољно се развија. На овом подручју неопходно је радити, како по питању набавке опреме и едукације кадра, тако и финансирања процеса.

Као најутицајнији за увођење нових активности за најмлађе кориснике, наводи се акредитовани програм „Алатке у руке – креирање и анимација прича уз помоћ ИКТ мајстор(и)ја”. „Предмет и тема семинара били су модели употребе информационих технологија у радионицама и програмима за децу и младе при библиотеци; подстицање читања и учења код деце и младих; радионице приповедања прича применом storytelling технике и ИКТ алата; употреба лако доступних компјутерских софтвера и дигиталних алата у библиотеци у образовне и креативне сврхе; оснаживање информатичке писмености библиотекара и корисника библиотечких услуга”.¹⁹ Библиотекарима у Округу значајан је практичан рад. Током радионица научили су да користе алате једноставних софтвера Power Point и Windows Movie Maker за анимацију, илустровање и креирање прича и за дигиталне квизове (апликација Kahoot).

Остале најчешће биране едукације које су имале утицај на формирање нових услуга такође су везане за ИКТ и развој дигиталних вештина. Допринос развоју маркетинга библиотека дали су „Обука за Веб администрацију” (HTML-а, CSS-а, Adobe Photoshop, Google Аналитика, Wordpress администрација и Facebook маркетинг) и семинар „Библионица – креативност за библиотекарe изван кутије”, који је имао циљ да код библиотекара подстакне нови начин размишљања, креативност и иновативност у раду који би требало да допринесу да библиотеке у 21. веку буду занимљива и радо посећена места.²⁰ Међу значајнијим иновацијама су примена апликације MCOBISS и сервиса Моја библиотека.

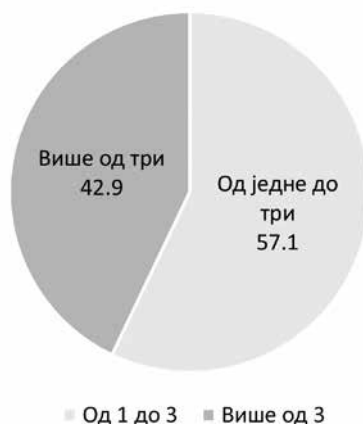
¹⁹ Јасна Бркић и Виолета Ђорђевић, „Без алата нема ни заната: стручно усавршавање библиотекара за примену дигиталних алата у раду са децом и младима”, *Библиотечкар: часопис за теорију и праксу библиотечкарства* год. LXI, св. 1 (2019): 91.

²⁰ Пирот плус онлајн, „Семинар за библиотекарe 'Креативност изван кутије'”, 25. 10. 2016, преузето 17. 11. 2023, <https://www.plusonline.rs/seminar-za-bibliotekare-kreativnost-izvan-kutije>.

Најчешће коришћени видови самоедукације

Библиотечко особље Златиборског округа најчешће користи традиционалне видове самоедукације. Најпре је то учење од искуснијих колега, а затим и коришћење стручне литературе. Обуке путем онлајн курсева су најмање заступљене, док је вебинаре прихватило нешто више од 50 одсто стручних радника.

Годишње је потребно похађати стручних едукација

Ставови библиотекара јавних библиотека у Златиборском округу о стручном усавршавању

Да је континуирано стручно усавршавање потребно у циљу подизања квалитета услуга установе сматра чак 97,6 одсто испитаних библиотекара, а тек 2,4 одсто испитаника је става да нема никакав ефекат на пословање библиотека.

У складу са наведеним је и резултат одговора на питање: Колико је на годишњем нивоу, потребно/неопходно похађати стручних едукација? Више од половине испитаника, 57,1 одсто, мишљења је да су им на годишњем нивоу потребне од једне до три организоване стручне едукације, а готово 43 одсто испитаника сматра да им је потребно више од тога, то јест, да је неопходно похађати више од три семинара годишње. То такође показује свест и мотивисаност за стицање и примену нових знања и вештина.

Из сугестија испитаника закључује се да су им у највећој мери и даље потребни акредитовани семинари у вези са радом са корисницима и вођењем маркетинга библиотека, што говори да постоји усклађеност понуде програма стручног усавршавања са потребним компетенцијама библиотекара у Округу.

Исказана је специфична потреба за практичном обуком за заштиту књижне грађе, што јасно указује на суочавање колега са проблемом оштећења књига које нужно издвајају из фонда због недостатка књиговезнице. Најчешће је то случај са најчитанијим књигама. Чак ако постоје средства за набавку нових, неки од

читаних а оштећених наслова не могу се наћи у понуди. Отуда се закључује да су библиотекари чак спремни на овладавање књиговезачким занатом којег у понуди акредитованих курсева нема.

Резултати анкете указују да испитаници имају развијену свест о економичности онлајн обука и да је потребно искористити предности овог вида усавршавања. Такође, потребно је радити на мотивисању неактивних библиотекара за укључивање у процес усавршавања. С друге стране поједине колеге активно учешће на семинарима и конференцијама виде као испуњавање обавезе, прикупљање бодова за стицање вишег стручног звања и слично, а да су стварни ефекти минорни, односно по њиховим речима „површни”.

Репрезентативни иновативни програми библиотека Златиборског округа у протеклој деценији

Опремање и формирање „Дигиталне библиотеке завичаја” – Дигитална библиотека Пријепоље, финансирано је из средстава Европске уније. Започето је програмом прекограничне сарадње и даље се садржајно допуњује и технички унапређује. Значајан је иновативан ресурс истраживачима културног наслеђа овог краја. Садржи колекције дигитализованих књига, штампе, рукописа и фото-грађе.²¹

Манифестација библиотеке „Љубиша Р. Ђенић” у Чајетини под називом *Летњи улични ерски кабаре* од 2008. године активно учествује у развоју културног туризма Златибора. Од 2009. године у оквиру манифестације организује се међународни наградни конкурс за афористичара године и промовише културно наслеђе. Ерски хумор је од 2012. године уписан у национални регистар нематеријалног културног наслеђа, на предлог чајетинске Библиотеке и општине Чајетина.²² Значај укључивања ресурса библиотека у културни туризам је вишеструк (зграде архитектонске вредности, програмске активности, издавачка делатност), о чему говори и организација стручног скупа на ову тему.²³

Пример успешне самообразовања библиотекара су иновативни *Зелени програми* Народне библиотеке Пожега. Чине их тематске радионице које код деце и младих развијају свест о значају одрживог развоја и заштити животне средине, снимање и објављивање видео прилога са радионица, формирања *Стазе здравља и знања*, формирање Библиотеке семена и друге. Из наведених активности је проистекао акредитовани семинар „Зелена библиотека”.²⁴

²¹ Библиотека „Вук Караџић” Пријепоље, Дигитална Библиотека Пријепоље, преузето 22. 11. 2023, <https://digital.biblioteka-prijepolje.rs/>.

²² Туристичка организација Златибор, „Летњи улични ерски кабаре”, преузето 9. 11. 2023, <https://www.zlatibor.org.rs/sr/sta-raditi/tradicionalne-manifestacije/letnji-ulicni-erski-kabare>. Видети и: <https://www.youtube.com/watch?v=xxJLymhfX-k>, https://www.youtube.com/watch?v=OEQ3PmfEGyg_.

²³ Катарина Јаблановић, ур., *Библиотеке и културни туризам: зборник радова стручној скупи Библиотеке и културни туризам, Краљево, 6. 7. и 8. октобар 2021* (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”; Врњачка Бања: Народна библиотека „Др Душан Радић”, 2021).

²⁴ Данијела Скоковић и Младен Мајсторовић, „'Зелена библиотека' Народне библиотеке Пожега”, *Корак библиотеке: часопис за културу и библиотекарско-информациону делатност* бр. 6 (2021): 233–244, Доступно и на <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/wp-content/uploads/2021/11/Skokovic-D.-Zelena-biblioteka.pdf>.

Ужички библиотекари прате потребе и интересовања различитих категорија корисника, што се види кроз иновативне програме као што су *Робоџика и програмирање за децу и младе* – вршњачка едукација под менторством библиотекара, *Библиотека за следе и слабовиде*, *Медијска и информациона писменост* за све узрасте, *Информатичко описмењавање старијих грађана*, и друге.²⁵

Закључак

Формално образовање је основ за рад у јавним библиотекама. Праћење актуелних потреба заједнице којој је на располагању и адекватан одговор у библиотечној пракси могућ је искључиво ако библиотекар надограђује основна знања и усваја потребне вештине у циљу пружања релевантне информације, ефикасне и значајне подршке кориснику.

У последњој деценији 70 одсто анкетираних стручних библиотечких радника Златиборског округа примењује знања стечена путем акредитованих семинара, курсева и радионица. Уколико се зна да је нешто више од половине од укупног броја запослених у јавним библиотекама Округа учествовало у испитивању, може се констатовати да око 38 одсто активно примењује стечена знања током стручног усавршавања. Упркос томе што је организовани вид неформалних стручних едукација примаран, препознат је значај индивидуалног приступа усавршавању, односно информално учење.

У библиотекама Златиборског округа се за 25 одсто више унапређивао, него што се иновирао рад са корисницима, по чему је сврха постојања ових установа најочитија. Све библиотеке, осим једне, аутоматизовале су пословање. Каталогизатори су редовно похађали курсеве да би успешно формирали и попуњавали локалне базе података у COBISS.SR библиографским јединицама различитих врста грађе. Међу другим сегментима рада учинковити су били семинари везани за маркетинг установа и дигитализацију, а интересовање за њих и даље постоји. Поседовање дигиталних вештина постало је премиса рада са младим корисницима, па и популаризације писане речи и читања.

Библиотекари Златиборског округа имају афирмативан став према стручним едукацијама одржаним у протеклих десет година. Исказали су потребу да наставе континуирано организовано усавршавање чак у већој мери од законски прописане, да би били спремни да се ухвате у коштац са променама у друштву. За унапређење квалитета постојећих и ширење спектра библиотечких услуга, потребно је планирање програма према актуелним потребама библиотека, а не само према глобалним тенденцијама у струци. Библиотекари су заинтересовани за едукације које доносе практичне вештине, најчешће управљање одређеним софтверским алатима. Без обзира на већину која примењује новостечена знања, потребно

²⁵ Драгана Ристановић, „Пројекти Народне библиотеке Ужице и њихов допринос у остваривању УН Агенде 2030“, *Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечно-информациону делатност* бр. 6 (2021). Доступно и на <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/2021/11/29/dragana-ristanovic-projekti-nbu-i-njihov-doprinosu-ostvarivanju-un-agende-2030/>

је радити и на мотивисању оних који су до сада само испуњавали законом прописани минимум стручног усвршавања, да стечена знања имплементирају у пракси.

Литература

1. Бараћ, Драган. *Право о библиотекарству у Србији*. Београд: Народна библиотека Србије, 1994.
2. Бегенишић, Добрила. „Едукација библиотекара у Србији: законски оквир и пракса”. У: *Библиотеке и доживотно учење: зборник радова / XVI годишњи стручно-научни скуп Заједнице матичних библиотека Србије Библионет 2022*, [Чачак, 8–10. септембар 2022]. Уредила Виолета Стојменовић, 7–31. Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, 2022.
3. Библиотека „Вук Караџић” Пријепоље. Дигитална Библиотека Пријепоље. Преузето 22. 11. 2023. <https://digital.biblioteka-prijepolje.rs/>.
4. Библиотека плус. Преузето 15. 10. 2023. <https://www.bibliotekaplus.rs/o-nama/>.
5. Библиотекарско друштво Србије. Преузето 16. 10. 2023. <https://bds.rs/>.
6. Бркић, Јасна и Виолета Ђорђевић. „Без алата нема ни заната: стручно усавршавање библиотекара за примену дигиталних алата у раду са децом и младима”.
7. *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства* год. 61, св. 1 (2019): 85–96.
8. Варлејс, Јана. „Континуирано стручно усавршавање: принципи и добра пракса”.
9. *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства* год. 56, св. 2 (2014): 155–160.
10. Давидовски, Биљана. „Пут до компетентног библиотекара – савремени стручни кадар у јавним библиотекама Златиборског округа”. *Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечко-информациону делатност* бр. 7 (2022): 148–157. Доступно и на <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/2022/12/12/biljana-davidovski-put-do-kompetentnog-bibliotekara/> и <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2787-317X/2022/2787-317X2207146D.pdf>.
11. Заједница матичних библиотека. Преузето 16. 10. 2023. <https://nb.rs/zmb/>.
12. „Закон о библиотечко-информационој делатности: Стално стручно усавршавање запослених – Члан 49. *Службени гласник РС* 52 (2011) и 78 (2021). Преузето 30. 11. 2023. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/52/1>.
13. Ињац Малбаша, Весна. „Образовање библиотекара у Србији”. *Глас библиотеке* бр. 19 (2012): 27–58.
14. IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке. Преузето 4. 10. 2023. <https://repository.ifla.org/server/api/core/bitstreams/9a6362f3-c12b-4400-acfd-d2a60951e05f/content>.
15. Јаблановић, Катарина, ур. *Библиотеке и културни туризам: зборник радова стручној скупи Библиотеке и културни туризам, Краљево, 6, 7. и 8. октобар 2021*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”; Врњачка Бања: Народна библиотека „Др Душан Радић”, 2021.
16. Народна библиотека Србије. „Каталог образовне понуде Народне библиотеке Србије”. Преузето 19. 10. 2023. <https://nb.rs/katalog-obrazovne-ponude-narodne-biblioteke-srbije/>.

17. Pirotplusonline. „Seminar za bibliotekare 'Kreativnost izvan kutije'”. 25. 10. 2016, preuzeto 17. 11. 2023. <https://www.plusonline.rs/seminar-za-bibliotekare-kreativnost-izvan-kutije>.
18. Поповић, Александра, Драгана Столић и Дејана Каваја Станишић. „Допринос Универзитетске библиотеке 'Светозар Марковић' сталном стручном усавршавању у библиотечно-информационој делатности”. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* год. 18, бр. 34 (мај 2019): 32–39.
19. „Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечно-информационој делатности: 18/2013-30”. *Службени гласник РС* бр. 18 (26. фебруар 2013). Преузето 17. 4. 2023. <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/18/1/reg>.
20. Ристановић, Драгана. „Пројекти Народне библиотеке Ужице и њихов допринос у остваривању УН Агенде 2030”. *Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечно-информациону делатност* бр. 6 (2021): 145–157. Доступно и на: <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/2021/11/29/dragana-ristanovic-projekti-nbu-i-njihov-doprinosu-ostvarivanju-un-agende-2030/>.
21. Скоковић, Данијела и Младен Мајсторовић. „'Зелена библиотека' Народне библиотеке Пожега”. *Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечно-информациону делатност* бр. 6 (2021): 233–244. Доступно и на <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/wp-content/uploads/2021/11/Skokovic-D.-Zelena-biblioteka.pdf>
22. Трифуновић, Богдан и Марија Радуловић. „Да ли Elevator Pitch може да постане прича из лифта ваше библиотеке? Едукација библиотекара у контексту нових знања”. У: *Библиотеке и животно учење: зборник радова / XVI годишњи стручно-научни скуп Заједнице матичних библиотека Србије Библионет 2022*, [Чачак, 8–10. септембар 2022]. Уредила Виолета Стојменовић, 33–51. Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2022.
23. Туристичка организација Златибор. „Летњи улични ерски кабаре”. Преузето 9. 11. 2023. <https://www.zlatibor.org.rs/sr/sta-raditi/tradicionalne-manifestacije/letnji-ulicni-erski-kabare/>. Видети и: <https://www.youtube.com/watch?v=xxJLymhfX-k>, <https://www.youtube.com/watch?v=OEQ3PmfEGyg>.

THE ROLE OF CONTINUOUS EDUCATION IN FOSTERING LIBRARY AND INFORMATION SERVICES IN THE ZLATIBOR COUNTY

Summary

The library and information profession encompasses all areas of knowledge, and continuous education of professionals should be the premise, not only the legal obligation. During their professional lifetime, librarians need continuous education and a widening of non-strictly professional knowledge that could be used in everyday work processes. On average, there are ten accredited programmes and more seminars and gatherings yearly.

The paper describes how much professional training improves library and information services and to what degree it is harmonised with the competencies that modern librarians need. To answer these questions, an enquiry was conducted in the libraries of Zlatibor County. The aim was to determine the impact of continuous education programmes on the introduction of new services and the improvement of existing ones. The analysis covered continuous education programmes in the ten years period (2012–2022). The results were expected to show how much the new knowledge was applicable in practice and to give directions for planning new services adapted to the needs of modern users.

Verification of informal continuous education programmes in Serbia is usually done through evidence of presence and certificates but application of new knowledge and skills is not monitored at all.

Key words: library and information services, Zlatibor County, librarians, continuous education, library users, public libraries

БИБЛИОТЕКЕ И ИДЕНТИТЕТ 4

Зборник радова
са научног скупа одржаног 24. и 25. маја 2023. године у Панчеву и Београду

Главни уредник
Проф. др Гордана Стокић Симончић

Одговорни уредник
Горан Траиловић, библиотекар саветник

Издавачи
Градска библиотека Панчево
Универзитет у Београду – Филолошки факултет

За издаваче
Дејан Боснић
Проф. др Ива Драшкић Вићановић

Лектор и преводилац
Гордана Љубановић

Коректор
Мср Анђела Стошић

Именски регистар израдила
Др Драгана Сабовљев

Сарадник за стручну класификацију
Мср Драгана Михаиловић

Дизајн и прелом
Дуња Шашић

Илустрација на корицама
Даниела Вуков Рус

Штампа
Еуропринт, Ваљево

Тираж
500

Панчево – Београд, 2025

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

02(082)

НАУЧНИ скуп "Библиотеке и идентитет" (4 ; 2023 ; Панчево)

Библиотеке и идентитет : зборник радова са научног скупа [Библиотеке и идентитет] одржаног 24. и 25. маја 2023. године у Панчеву и Београду. 4 / главни уредник Гордана Стокић Симончић ; одговорни уредник Горан Траиловић ; [преводио Гордана Љубановић]. - Панчево : Градска библиотека ; Београд : Универзитет, Филолошки факултет, 2025 (Ваљево : Еуропринт). - 237 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 500. - Стр. [5]: Предговор / Гордана Стокић Симончић. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резиме на енгл. језику уз сваки рад. - Регистар.

ISBN 978-86-85131-83-7

1. Стокић-Симончић, Гордана, 1960- [главни уредник] [аутор додатног текста] 2.
Траиловић, Горан, 1963- [одговорни уредник]
а) Библиотекарство -- Зборници

COBISS.SR-ID 168008457